

***СТРУКТУРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ
МІСТ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ:
ПЕРЕДУМОВИ, ЧИННИКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ***

Львів 2020

Національна академія наук України
Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені
М.І. Долішнього НАН України»

Наукова доповідь

СТРУКТУРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ
МІСТ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ:
ПЕРЕДУМОВИ, ЧИННИКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Львів 2020

Структурна трансформація економіки міст Західного регіону України: передумови, чинники та особливості: наукова доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. редактор М.І. Мельник. – Львів, 2020. – 163 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»)

У науковій доповіді визначено сучасні виклики, тренди, бар'єри та особливості трансформації структури економіки міст в умовах постіндустріалізації; концептуальні засади трансформації соціально-економічного середовища міста в контексті розвитку цифрової економіки. Проаналізовано особливості структурно-інституційної трансформації підприємницького сектору у містах України; оцінено інноваційний зріз структурної трансформації економіки великих міст; розкрито тенденції, закономірності та оцінено структурні трансформації у зовнішній торгівлі товарами та послугами в містах Західного регіону України. Визначено потенціал трансформації структури економіки міст обласного значення Західного регіону в контексті пріоритетів формування моделі циркулярної економіки; а також встановлено вплив структурних змін в економіці на якість життя населення міст.

Видання може бути корисним при виробленні, прийнятті та реалізації рішень у сфері регіональної політики на різних рівнях управління, для науковців, студентів, практиків і тих, хто цікавиться питаннями місцевого і регіонального розвитку.

ISBN 978-966-02-4252-4 (серія)

ISBN 978-966-02-9222-2

Рекомендовано до друку Вченою радою ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» (Протокол №2 від 24.02.2020 р.).

ЗМІСТ

Передмова.....	4
1. Сучасні виклики, тренди та бар'єри трансформації структури економіки міст в умовах постіндустріалізації.....	7
2. Особливості трансформації економіки великих, середніх і малих міст обласного значення: порівняльний аналіз.....	24
3. Структурно-інституційна трансформація підприємницького середовища у містах України.....	31
4. Інноваційний вимір структурної трансформації економіки великих міст України.....	56
5. Тенденції, закономірності та оцінка структурних трансформацій у зовнішній торгівлі товарами та послугами в містах Західного регіону України.....	73
6. Концептуальні засади трансформації соціально-економічного середовища міста в контексті розвитку цифрової економіки...	87
7. Національний та локальний виміри цифровізації економіки: порівняння України та Польщі.....	101
8. Структурні трансформації економіки міст обласного значення Західного регіону в контексті пріоритетів формування моделі циркулярної економіки.....	118
9. Вплив структурних змін в економіці на якість життя населення (на прикладі міст обласного значення Львівської області).....	126
Додатки.....	138

ПЕРЕДМОВА

Відсутність системних структурних реформ в Україні, посилення тенденцій структурних дисбалансів в економіці регіонів та практичне вичерпання потенціалу традиційних чинників економічного зростання та стійкості у глобальному та національному масштабах обумовлюють необхідність удосконалення політики територіального розвитку в Україні.

Міста (більшою мірою великі і середні) як центри локального, регіонального та міжрегіонального рівнів, виступають «полюсами росту» через вищу концентрацію економічного, інноваційного, наукового, інфраструктурного, культурного й інформаційного потенціалу розвитку. Від вектору та рівня розвитку міст, ефективності структурних трансформацій їх економіки, розвитку перспективних та креативних видів економічної діяльності залежить конкурентоспроможний розвиток регіонів країни загалом.

В умовах новітніх глобальних трендів економічного розвитку (у тому числі метрополізації, мережизації, інтелектуалізації та діджиталізації практично усіх суспільно-економічних процесів) перед національною та регіональною управлінською елітою актуалізуються питання пошуку виважених рішень щодо використання даного потенціалу, подолання викликів, пов'язаних із стрімкими інноваційними та операційними нововведеннями, а також розуміння того, як працюють нові бізнес-моделі та яким чином слід модифікувати системи управління трансформаційними процесами в економіці міст та регіонів задля отримання найбільшої вигоди для усіх зацікавлених сторін.

Вироблення нової управлінської моделі регіонального та місцевого розвитку повинна базуватись насамперед на вдосконаленні структури економіки міст, ефективного використання їх ендогенного соціально-економічного та геополітичного потенціалу трансформації та включеності усіх суб'єктів економіки міст у процеси новітнього державо – та містотворення. Як відомо в Україні міста складають основу опорного каркасу усієї території (у 460 містах України проживає близько 70% населення країни). Міста, насамперед великі, також є ключовими вузлами у регіональних поселенських мережах, що пов'язано із концентрацією у них мережі владних, управлінських, соціально-економічних, духовно-культурних, науково-освітніх інституцій та потоків фінансово-економічного характеру.

Сьогодні міста, особливо великі, як потужні генератори не лише тенденцій суспільного розвитку, але і нових ідей, де знаходять впровадження нові концепції сталого розвитку («розумні міста», «креативні міста», «зелені міста», «міста, що навчаються» тощо), а також апробуються новітні елементи локального урядування (е-урядування, партисипативне урядування тощо). Дослідження структурних трансформацій дозволить дати відповідь на проблемні питання та можливості розвитку економіки міст, ефективного використання їх ендогенного соціально-економічного та геополітичного потенціалу, сформувати надійну базу для прориву і підвищення конкурентоспроможності в глобальному масштабі.

Як свідчить досвід високорозвинених країнах світу, у структурі економіки міст закладений найважливіший резерв економічного зростання. Адже економічне зростання країн Західної Європи та Південно-Східної Азії було зумовлено насамперед за рахунок використання потенціалу зростання міст, глибинної трансформації структур їх економік у напрямку впровадження у ключові галузі новітніх розробок та прогресивних технологій науково-технічного процесу, розвитку інформаційно-комунікативного середовища та включення суб'єктів господарювання та ділової інфраструктури у глобальні потоки інформації, капіталів та управлінських рішень.

Рівнозначно із ключовою роллю економічних структурних трансформацій як базису досягнення нової якості економічного зростання міст та регіонів, зростає функціональна роль трансформаційних процесів як основи реалізації соціальних проривів, що супроводжуються зростанням добробуту людей, підвищенням рівня та якості їх життя. У зв'язку з цим актуалізуються питання досягнення ефективності економічних структурних трансформацій в контексті секторальних, діяльнісно-видових, технологічних, відтворювальних, соціальних, просторових пропорцій та впливів економіки міст на соціально-економічний розвиток прилеглих територій та регіонів України загалом.

Формування пріоритетів сучасної політики структурної економічної трансформації та модернізації повинно передбачати поступову відмову від патерналістських інструментів прямої підтримки окремих видів економічної діяльності чи господарюючих суб'єктів, на противагу використанню горизонтальних інструментів, дія яких спрямована на формування ефективного середовища взаємодії між бізнесом, владою та суспільством для формування ефективної структури економіки, адекватної внутрішнім і зовнішнім викликам. Для кожного міста необхідно сформувати гнучку структуру економіки, яка б базувалася на їх самоідентифікації та ключових конкурентних перевагах їх розвитку, і яка здатна швидко реагувати на швидкоплинні технологічні зміни та забезпечувати комфортне середовища проживання людей.

У науковій доповіді визначено сучасні виклики, тренди, бар'єри та особливості трансформації структури економіки міст в умовах постіндустріалізації; концептуальні засади трансформації соціально-економічного середовища міста в контексті розвитку цифрової економіки. Проаналізовано особливості структурно-інституційної трансформації підприємницького сектору у містах України; оцінено інноваційний зріз структурної трансформації економіки великих міст; розкрито тенденції, закономірності та оцінено структурні трансформації у зовнішній торгівлі товарами та послугами в містах Західного регіону України. Визначено потенціал структурних трансформацій економіки міст обласного значення Західного регіону в контексті пріоритетів формування моделі циркулярної економіки; а також встановлено вплив структурних змін в економіці на якість життя населення міст.

Дослідження зазначених тенденцій та динаміки трансформаційних зрушень в економіці міст Західного регіону України в перспективі дасть можливість обґрунтовано підійти до визначення стратегічних пріоритетів розвитку економіки великих і середніх міст Західного регіону України та розробки прикладних рекомендацій щодо удосконалення регулювання регіонального та міського розвитку, механізмів реалізації структурної економічної політики міст.

Доповідь підготовлено авторським колективом під науковим керівництвом д.е.н., проф. Мельник М.І.

Авторський колектив:

Мельник М.І., д.е.н., проф. (підр. 3; 7),
Борщевський В.В., д.е.н., доц. (підр. 2),
Бабець І.Г. д.е.н., проф. (підр. 9),
Щеглюк С.Д., к.е.н., с.н.с. (підр. 1; 7),
Залуцький І.Р., к.е.н., с.н.с. (підр. 6),
Лещух І.В., к.е.н., н.с. (підр. 4),
Жабинець О.Й., к.е.н., с.н.с. (підр. 5),
Синюра-Ростун Н.Р., к.е.н., н.с. (підр. 3),
Яремчук Р.Є., м.н.с. (підр.8)

1. Сучасні виклики, тренди та бар'єри трансформації структури економіки міст в умовах постіндустріалізації

У ХХІ ст. світова економіка демонструє новий етап розвитку міст, який можна назвати новим переосмисленням та урбаноцентризмом, оскільки більше половини населення вже проживає у містах з тенденцією до збільшення, а економіка 600 провідних міст акумулює понад 50 % ВВП світу¹, самі міста, формуючи центри впливу, стають продуцентами нових сенсів, ідей та рішень. Вітчизняна економіка, водночас втягнута у глобалізаційні процеси та внутрішні траєкторії урбанізації,

характеризується певними особливостями як у розвитку міст, так і структурними трансформаціями їх господарств. Тривала переоцінка переваг індустріальної урбанізації в Україні призвела до інертної позиції міст на шляху модернізації, що відобразилося у консервації низькотехнологічного виробництва, гіпертрофованого розвитку третинного сектору (торгівлі, транспорту та зв'язку, низькотехнологічних сфер послуг) внаслідок деіндустріалізації та скорочення інноваційної активності. Можливість розвивати постіндустріальний тип економіки з високим рівнем і ефективністю сервісного сектору залежить від докорінної трансформації економічної структури міст, які є флагманами прогресу для всього регіону та держави.

Важливим науковим завданням є оцінка сучасних викликів прогресивному розвитку міст, визначення панівних тенденцій, виявлення бар'єрів трансформації структури економіки міст, оскільки така послідовність забезпечить пошук адекватних відповідей, шляхів вирішення проблем, які постали перед містами України, що забезпечить перегляд та актуалізацію стратегічних цілей, пріоритетів, механізмів реалізації структурної політики на локальному рівні.

Впровадження постіндустріальної економіки у містах передбачає зміни у просторовій організації населення та господарства, внаслідок деіндустріалізації, модернізації виробництва, вивільнення значної кількості працівників та залучення їх у сферу послуг тощо. Міста є важливими осередками економічного та соціального розвитку, вони потребують для реалізації цілей постіндустріальної економіки залучення нових моделей, стратегій та напрямів трансформації структури міського господарства, які б забезпечили умови для підвищення якості життя мешканців та сприяли концентрації креативного капіталу як головної рушійної сили економіки, заснованої на знаннях. Структуроформуючими компонентами та чинниками економічного відтворення міського середовища у постіндустріальній економіці визнаються інновації, людський капітал, комфортні умови проживання населення та місця прикладання праці. Саме інновації, накопичені знання, інвестиції у освіту, розвиток та підтримка людського капіталу, підприємництво у нових сферах діяльності є вагомими драйверами конкурентоспроможності міської економіки в сучасних умовах депопуляції населення, трудової міграції, відсутності належної модернізації ключових промислових та сервісних

¹ Підгрушний Г. Урбогенез в Україні: визначальні чинники, особливості прояву та основні етапи. Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін : монографія / за ред. К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої. Київ: Видавництво «Фенікс», 2017, с.48.

секторів економіки міст України та швидких змін пріоритетів міського розвитку на глобальному і національному рівнях.

У центрі дослідження знаходяться трансформаційні структурно-економічні процеси у містах обласного значення (МОЗ) Західного регіону України (у складі Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської, Рівненської та Чернівецької областей). Таких міст налічується 34 і вони є дуже різноманітними за демографічними та адміністративними характеристиками (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Головні характеристики міст обласного значення Західного регіону України

	Міста	Чисельність населення, станом на 01.01.2019 р., тис. осіб	Абсолютний приріст/скорочення населення за період 2012-2018 рр., осіб	Темпи приросту (скорочення) населення за період 2012-2018 рр., %	Адміністративний статус, 2019 р.	МОЗ-ОТГ, станом на 12.2019 р.
1	Луцьк	216,5	3824	1,79	обласний центр	+
2	Володимир-Волинський	38,9	-206	-0,53	районний центр	-
3	Ковель	69,1	-45	-0,07	районний центр	-
4	Нововолинськ	56,9	-1704	-2,94	-	-
5	Ужгород	114,9	-1400	-1,20	обласний центр	-
6	Берегове	24,0	-770	-3,10	районний центр	-
7	Мукачеве	85,9	880	1,04	районний центр	+
8	Хуст	31,7	-100	-0,31	районний центр	-
9	Чоп	8,9	-100	-1,11	-	-
10	Івано-Франківськ	260,6	16 900	6,93	обласний центр	+
11	Болехів	21,3	-200	-0,93	-	-
12	Бурштин	15,4	-300	-1,91	-	-
13	Калуш	66,4	-1200	-1,78	районний центр	+
14	Коломия	61,3	-100	-0,16	районний центр	+
15	Яремче	23,2	600	2,65	-	-
16	Львів	755,8	-3278	-0,43	обласний центр	-
17	Борислав	35,8	-1419	-3,81	-	-
18	Дрогобич	96,7	-1411	-1,44	районний центр	-
19	Моршин	5,8	-207	-3,45	районний центр	-
20	Новий Розділ	28,5	-270	-0,94	-	-
21	Самбір	34,8	-77	-0,22	районний центр	-
22	Стрий	59,5	-612	-1,02	районний центр	-
23	Трускавець	28,7	-795	-2,69	-	-
24	Червоноград	80,4	-1979	-2,40	-	-
25	Рівне	246,5	-3639	-1,45	обласний центр	-
26	Дубно	37,6	-448	-1,18	районний центр	-
27	Вараш	42,4	1077	2,61	-	+
28	Острог	15,5	-69	-0,44	районний центр	+
29	Тернопіль	221,8	4500	2,07	обласний центр	+
30	Бережани	19,2	-584	-2,95*	районний центр	+
31	Кременець	21,1	-424	-1,97*	районний центр	-
32	Чортків	28,9	-762	-2,57**	районний центр	+
33	Чернівці	266,5	11 416	4,48	обласний центр	-
34	Новодністровськ	10,7	-74	-0,69	районний центр	+

* - дані наведені за період 2015-2019 рр.

** - дані наведені за період 2014-2019 рр.

Джерело: побудовано за даними²

² Головних управлінь статистики областей Західного регіону України (Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської, Рівненської та Чернівецької областей); даних офіційного сайту «Децентралізація дає можливості». URL: <https://decentralization.gov.ua/areas>.

За даними чисельності населення міста доцільно згрупувати за людністю, що дасть змогу оцінювати їх демографічний потенціал та вплив на структурні економічні трансформації. Зазначимо, що з жовтня 2019 р. вступили в дію положення ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій» на заміну ДБН 360-92 «Планування і забудова міських і сільських поселень». Зміни у нових положеннях ДБН Б.2.2-12:2019 стосуються зниження кількісного цензу у групі найзначніших та значних міст з 1 млн до 800 тис осіб, що зумовлено вочевидь вітчизняною демографічною кризою. Причому від цього нововведення змін у кількості МОЗ Західного регіону України у групах міст за чисельністю населення не відбулось (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

**Групування міст обласного значення Західного регіону України
за чисельністю населення за положеннями ДБН 360-92 та чинними
ДБН Б.2.2-12:2019, станом на 01.01.2019 р.***

Групи міст	ДБН 360-92		ДБН Б.2.2-12:2019		Перелік міст
	Чисельність населення	К-сть міст	Чисельність населення	К-сть міст	
Найкрупніші (найзначніші)	понад 1 млн осіб	-	понад 800 тис. осіб	-	-
Крупні (значні)	Понад 500 до 1000 тис. осіб	1	Понад 500 до 800 тис. осіб	1	Львів
Великі	250-500 тис. осіб	2	Понад 250-500 тис. осіб	2	Чернівці, Івано-Франківськ
Середні	Понад 50 до 250 тис. осіб	12	Понад 50 до 250 тис. осіб	12	Рівне, Тернопіль, Луцьк, Ужгород, Дрогобич, Мукачеве, Червоноград, Ковель, Калуш, Коломия, Стрий, Нововолинськ
Малі	до 50 тис. осіб	19	До 50 тис. осіб	19	Вараш, Володимир-Волинський, Дубно, Борислав, Самбір, Хуст, Чортків, Трускавець, Новий Розділ, Берегове, Яремче, Болехів, Кременець, Бережани, Острог, Бурштин, Новодністровськ, Чоп, Моршин
Всього	34				

*Джерело: складено за³

Понад половину всіх міст обласного значення займає група малих міст, яких є 19, де зосереджено 472 062 тис. осіб, або 15% від загальної чисельності населення МОЗ Західного регіону України. Це зумовлено певною історичною специфікою урбанізації даного регіону, домінуванням у міському розселенні малих міст. Водночас досі залишається чинним Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР» від 12 березня 1981 р. № 1654-X, де ст. 7 стосується віднесення міст до категорії «міст обласного підпорядкування» або «міст обласного значення». Згідно положень указу, містами обласного значення можуть бути міста, «які є економічними і культурними центрами, мають розвинуту промисловість, комунальне господарство, значний державний житловий

³ Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень ДБН 360-92 <http://dreamdim.ua/wp-content/uploads/2018/08/DBN-360-92.pdf>; «Про затвердження ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій» Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України №104 від 26.04.2019 р.

фонд, з кількістю населення понад 50 тисяч осіб». У окремих випадках дозволено було відносити до цієї категорії «міста з кількістю населення менш як 50 тисяч осіб, якщо вони мають важливе промислове, соціально-культурне та історичне значення, близьку перспективу подальшого економічного і соціального розвитку, зростання кількості населення»⁴. Як бачимо, ознаки щодо віднесення до категорії міст обласного значення є змінними (чисельність населення, важливе промислове та культурне значення, як і подальша перспектива економічного та соціального розвитку, особливо у оцінці зростання населення). Так, дані табл. 1.1 засвідчують про збільшення населення протягом 2012-2018 рр. лише у семи містах: Чернівцях, Івано-Франківську, Тернополі, Луцьку, Мукачевому, Вараші, Яремче (рис. 1.1), у інших містах спостерігається зменшення населення, причому майже у всіх малих містах.

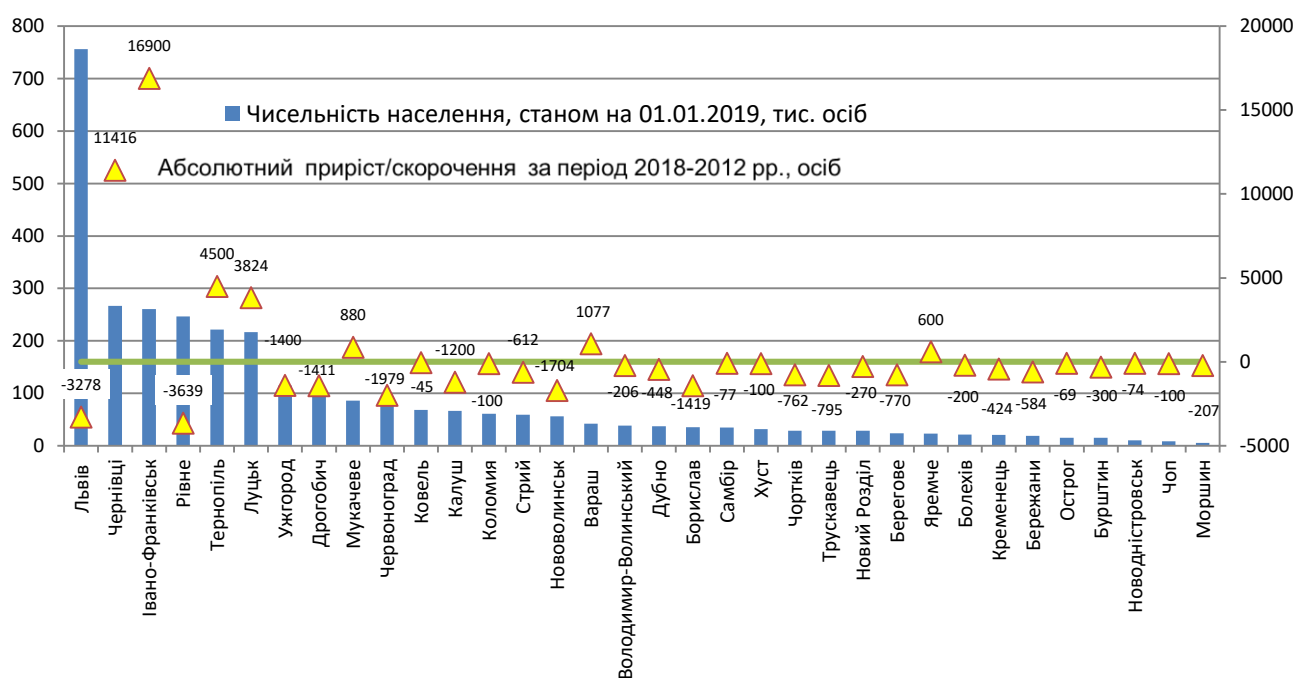

Рис. 1.1. Чисельність населення міст обласного значення Західного регіону України (станом на 01.01.2019 р.) та абсолютний приріст/скорочення населення за період 2012-2018 рр.*

*Джерело: розраховано за даними⁵

Слід зазначити, що з 2014 р., коли стартувала реформа фінансово-адміністративної децентралізації, виникла необхідність у послідовних змінах до базових законів та усунення рудиментів радянського періоду. Так, був розроблений Проект Закону «Про засади адміністративно-територіального устрою України» №8051 від 22.02.2018 р. за поданням Кабінету Міністрів України на чолі з В.Б. Гройсманом, у якому

⁴ Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР» (Із змінами, внесеними згідно із Законом N 4865-VI (4865-17) від 24.05.2012, ВВР, 2013, №17, ст.150). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1654-10>

⁵ Web-сайт Головного управління статистики у Волинській області. URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>; Web-сайт Головного управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>; Web-сайт Головного управління статистики у Івано-Франківській області. URL: <http://ifstat.gov.ua/>; Web-сайт Головного управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/>; Web-сайт Головного управління статистики у Рівненській області. URL: <http://www.gusrv.gov.ua/>; Web-сайт Головного управління статистики у Тернопільській області. URL: <http://www.te.ukrstat.gov.ua/>; Web-сайт Головного управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>.

не було поділу міст на міста обласного та районного значення, селищ міського типу, однак документ було відкликано 29.08.2019 р. і досі не прийнято іншого. Водночас для отримання переваг, які дала реформа містам обласного значення – вихід міста на прямі бюджетні відносини як спроможної громади, два міста районного значення Тернопільської області – Бережани та Кременець у 2015 р. отримали такий статус, а ще раніше, у 2013 р. такого статусу набуло місто Чортків.

Однак, у жовтні 2015 р. на засіданні Комітету з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування ВРУ було прийняте рішення про призупинення надання містам районного значення статусу міст обласного значення, оскільки це демотивує громади до об'єднання та послаблює райони.⁶

Нова редакція проекту Закону «Про засади адміністративно-територіального устрою України» № 2804 від 24.01.2020 р. також не передбачає існування статусу міст районного, чи обласного значення⁷. Залишається визначення міст районного та обласного значення лише у положеннях ДБН Б.2.2-12:2019, які очевидно будуть відкориговані після прийняття базових законів стосовно адміністративно-територіального устрою України.

Зі спрощенням процедури приєднання до міста обласного значення сільських та селищних рад у 2018 р. почали активно формуватися ОТГ на базі міст обласного значення, яких станом на кінець 2019 р. у Західному регіоні було 11. Цей процес утворення ОТГ на базі міст обласного значення має завершитись у 2020 р., тож МОЗ будуть трансформовані у міські територіальні громади, а сам статус «міста обласного значення» втратить чинність. Водночас змін зазнають і окремі районні центри у зв'язку зі зміною субрегіонального адміністративного рівня, скороченням та укрупненням районів. Тепер статусність міської громади буде полягати у її фінансовій спроможності забезпечити власні та делеговані повноваження, а це напряму залежатиме від сформованої та перспективної диверсифікованої структури економіки. Оцінка видатків місцевих бюджетів на економічну діяльність у 2018 р. показала різні можливості міст щодо формування та розпорядження міським бюджетом. Починаючи зі старту бюджетної децентралізації видатки місцевих бюджетів на економічну діяльність зросли, що означає збільшення фінансової спроможності міста та здатність виконувати покладені функції з державного бюджету. Однак спостерігається чітка закономірність скорочення частки видатків місцевих бюджетів на економічну діяльність (від усіх статей видатків) від великих до середніх та малих міст за 2018 р. Низька частка видатків характерна для середніх і малих міст, де вона знаходилася нижче середнього показника видатків на економічну діяльність серед усіх міст обласного значення Західного регіону України – 10,5 % (рис. 1.2). На тлі малих міст найвищу частку видатків з міського бюджету на економічну діяльність мало місто Хуст (22%), це така ж частка, яку виділило місто Львів у аналізований період. Детальний аналіз структури видатків на економічну діяльність показав, що фінансувались дорожнє господарство (21,3%), будівництво (17%) та інша економічна діяльність (60%). Слід зазначити, що такі показники є

⁶ Довгопола В. Статус міста обласного значення. Будь-якою ціною. Надросся Online - інтернет-ресурс громадсько-політичної газети Корсунь-Шевченківщини «Надросся»: 08 червня 2018. URL: <https://nadrossya.com/novyny/status-mista-oblasnogo-znachennya-bud-yakoyu-tsinoyu-7669.html>.

⁷ Про засади адміністративно-територіального устрою України : проект Закону України № 2804 від 24.01.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67986

ознакою якісних зрушень у видатках міського бюджету, оскільки свідчать про зростаючу фінансову спроможність міст, пов'язану з реформами у бюджетній сфері.

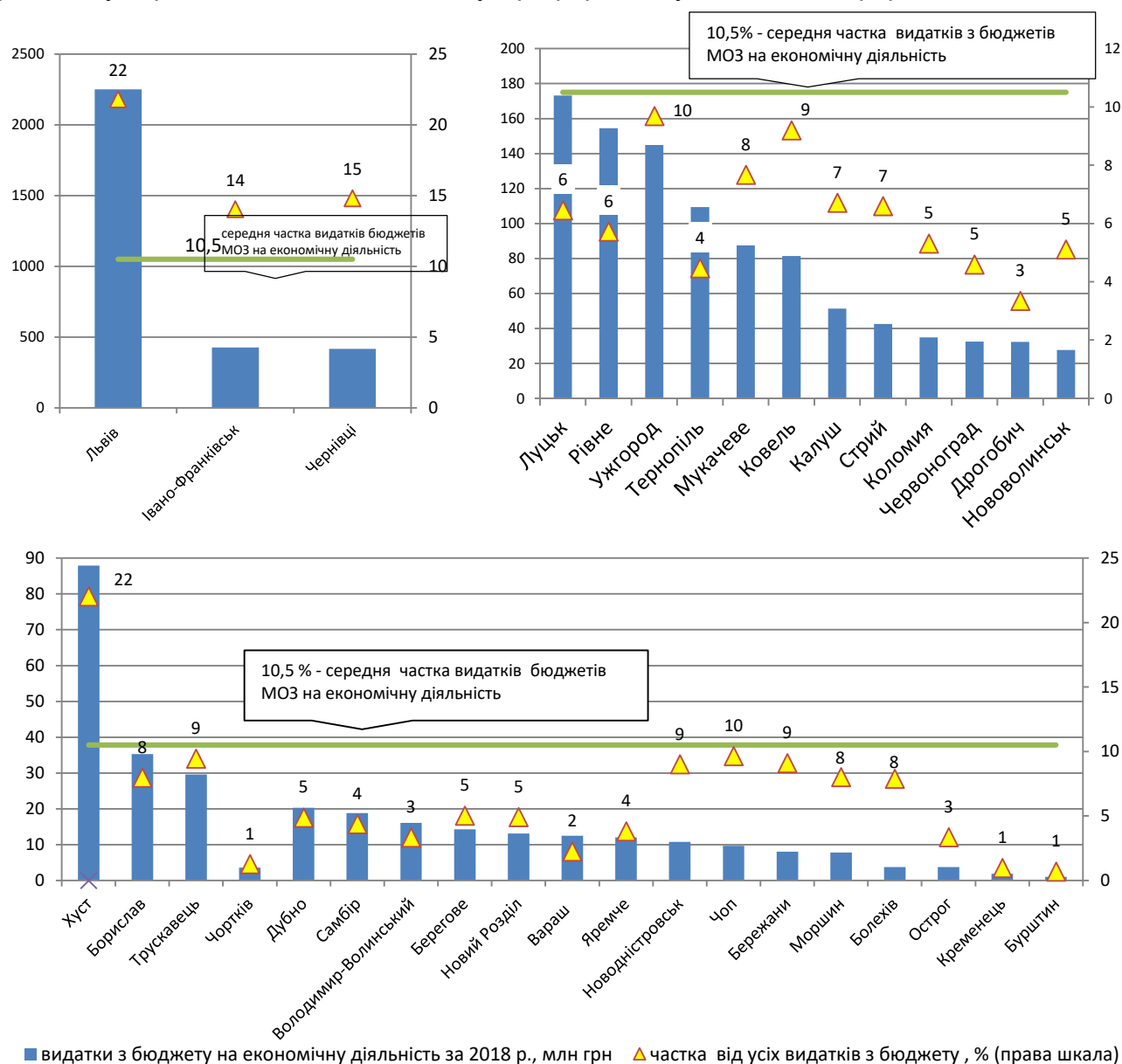

Рис. 1.2. Розподіл видатків бюджетів міст обласного значення на економічну діяльність у 2018 р. за групами: великі, середні, малі міста*

*Джерело: побудовано за даними⁸

Залежність економічної бази міста від його людності є суттєвою, однак без аналізу розподілу частки зайнятого населення за видами економічної діяльності така оцінка є неповною. Водночас, різноманітність міст обласного значення за чисельністю населення, його динамікою, бюджетними видатками на економічну діяльність потребує здійснення певної типології. Попередньо ми оцінюємо міста за чисельністю населення за групами: великі, середні та малі. Типологія міст за структурою економіки є необхідним наступним завданням визначення спеціалізації їх економіки та обґрунтування вибору методів і способів регулювання розвитку й подальшої трансформації. Так, діяльнісно-видова структура економіки міст за часткою виробленої продукції (товарів та наданих послуг) у

⁸ Державний веб-порталу бюджету для громадян Open Budget URL: openbudget.gov.ua

2018 р. була неоднорідною: від пропорційно представлених видів економічної діяльності у великих містах – до домінуючих видів діяльності у середніх та малих містах з деяким перекосом у структурі промисловості (Калуш, Коломия, Нововолинськ, Бурштин, Вараш, Борислав, Новий Розділ) (рис. 1.3).

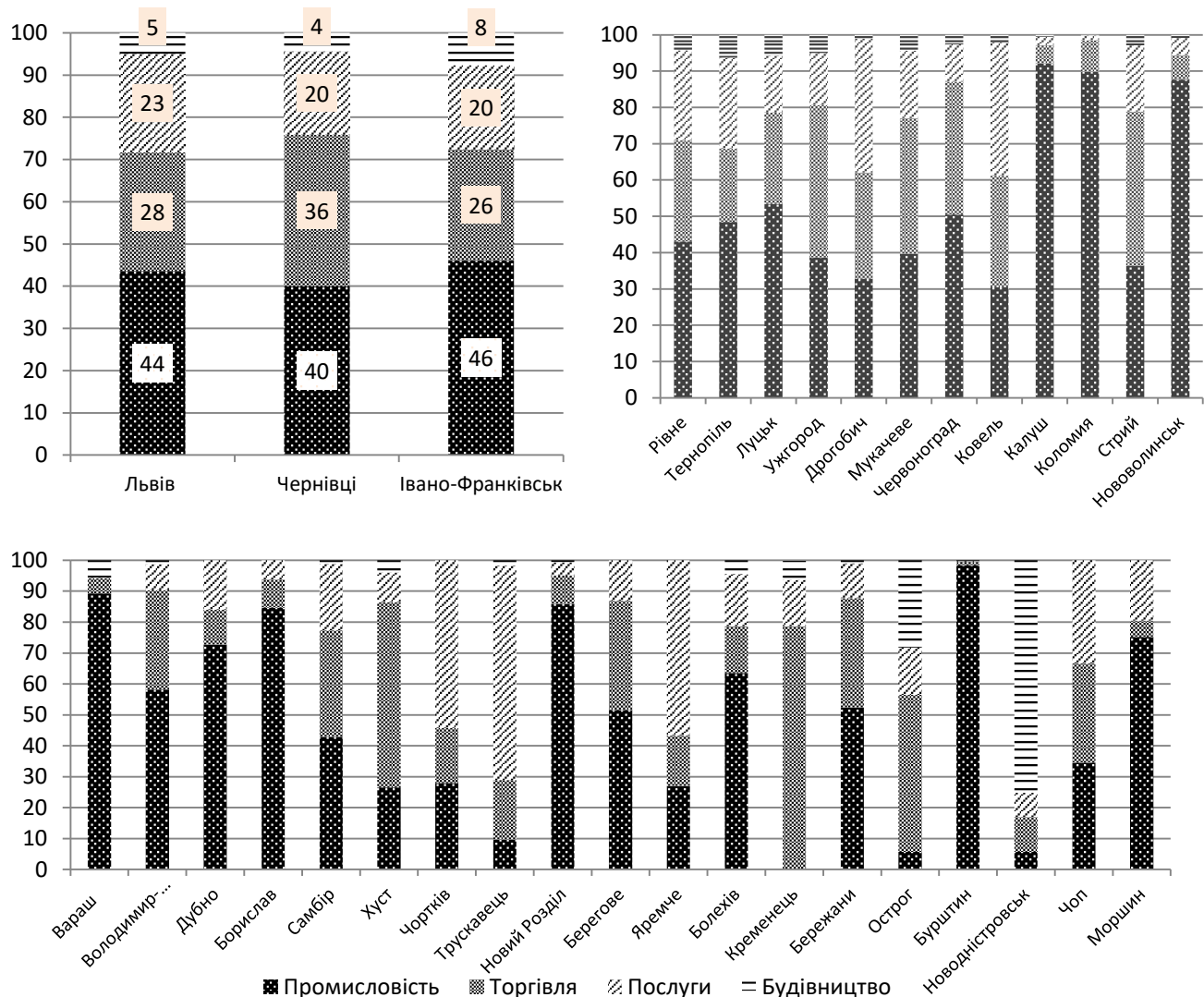

Рис. 1.3. Секторальна структура економіки міст обласного значення за обсягами виробленої продукції (виконаних робіт та наданих послуг), станом на 2018 р. у розрізі груп міст за чисельністю населення: великі, середні, малі

*Джерело: розраховано за даними⁹

Контент-аналіз низки стратегічних і щорічних планів соціально-економічного розвитку міст, економічних профілів, оприлюднених на офіційних сайтах міських рад та рад міських ОТГ, дав змогу оцінити сучасний стан діяльнісно-видової структури економіки, яку за часткою зайнятих працівників, розподілом кількості підприємств за видами діяльності, часткою обсягів виробництва можна віднести до полі- та монофункційної (полі- та монопрофільної) структури економіки. Тобто, чим більше видів економічної діяльності сконцентровано у місті, тим вищою є його функціональність, здатність виконувати певні функції, що відносить його до поліфункційних міст. Монофункційність економічної структури економіки передбачає спеціалізацію економіки

⁹ Головні управління статистики областей Західного регіону України

міста на одній-двох видах економічної діяльності, які сумарно перевищують внесок всіх інших видів діяльності. Таке явище монофункційності міської економіки притаманне не лише пострадянським промисловим містам, які були засновані у часи форсованої індустріалізації для обслуговування промислових гігантів важкої індустрії, а є поширеним явищем у різний період розвитку міст розвинених зарубіжних економік (м. Детройт, м. Пітсбург, США; м. Емшер Парк, Німеччина та ін.).

Існує низка споріднених визначень, які стосуються монофункційного економічного профілю міста: мономісто, місто-фабрика, ресурсне місто, монопрофільне місто, університетське місто тощо¹⁰. Зміст наведених визначень майже однаковий, важливим є формування критеріїв віднесення міста до тої, чи іншої категорії. Серед поширених визначень до монопрофільного міста відносять населений пункт: де один вид економічної діяльності є основним джерелом доходів його мешканців; або в якому не менш як 50% валової продукції створює один вид економічної діяльності (переважаючий); у якому більш як 30% місцевої робочої сили безпосередньо залучено до роботи в одному секторі промисловості або в одній місцевій компанії¹¹. Тобто домінуючими критеріями є переважання виробництва товарів чи послуг у одному виді економічної діяльності (промисловості або сфері послуг), який є до того ж єдиним джерелом доходів мешканців та переважаючою часткою зайнятих.

Зазначимо, що відсутність єдиних підходів до тлумачення монофункційності не дає змоги розробити універсальні критерії її визначення. Домінування у вітчизняній та зарубіжній науці різних підходів зводяться до спільного висновку про значну вразливість та економічну залежність економіки таких міст, незважаючи на чинники її формування, а тому запропоновані інструменти стимулювання та диверсифікації є більш універсальними, хоча містять специфіку відносно переважаючого виду промислової чи сервісної діяльності. На нашу думку, іноземний досвід слід максимально адаптувати до вітчизняних реалій та чинників розвитку міст на сучасному етапі, коли маємо одночасне панування концепцій постіндустріального розвитку та неоіндустріалізації (Індустрії 4.0), які є різновекторні та описуються різними показниками.

Зазначимо, що у вітчизняній економічній науці монофункційність законодавчо затверджена за малими містами: «мале монофункціональне місто – мале місто, спеціалізацію праці економічно активного населення в якому визначають підприємства здебільшого однієї-двох профілюючих галузей економіки, що формують дохідну частину бюджету міста, забезпечують функціонування соціальної інфраструктури та інших об'єктів життєзабезпечення населення»¹².

На підтримку розвитку малих монофункційних міст приймалися різні документи:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст» №521 від 17 березня 2000 р. *Малими монофункційними містами* у 2000 р. вважалися 122 з 345 малих міст України. Критеріями віднесення міст до монофункційних були: питома вага зайнятого

¹⁰ Треллер Т., Кокоть В. Трансформація економіки монопрофільних міст: міжнародний і український досвід. Посібник для фахівців з МЕР. 2014, с.7.

¹¹ Там само.

¹² Про Основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст : Постанова Кабміну від 17.03.2000 р. №521-VI. (Постанова втратила чинність 18.07.2012 р.). Веб-портал Верховної Ради України . URL: <http://www.uazakon.com/- document/spart46/inx46296.htm>

населення (без фіксованого показника) у одній зі сфер економічної діяльності, за яким місто характеризувалося «переважно промисловими функціями, транспортним вузлом, рекреаційним центром, районним адміністративним центром, історико-архітектурним, культурним, туристичним, санаторно-курортним центром, господарським центром місцевого значення, центром низових локальних систем розселення, які здійснюють функції з надання соціально-культурних та комунально-побутових послуг населенню»¹³.

За оцінкою авторів вищенаведеної Постанови близько 25% малих міст України належали до малих міст з переважно промисловими функціями. Головною ознакою віднесення малого міста до цієї групи було перевищення над середнім рівнем зайнятості населення у промисловості України. Як правило, це були монопрофільні міста, галузями спеціалізації яких були гірничодобувна промисловість, енергетика, переробка сільськогосподарської сировини. До них належали індустріальні центри (вугледобування, видобутку рудної і нерудної сировини, енергетичні, обробної промисловості, хімічної і нафтопереробної промисловості), аграрно-індустріальні, транспортні, санаторно-курортні центри, центри художніх промислів¹⁴. Не можна вважати такий перелік малих монофункційних міст з промисловими функціями вірним, адже у містах з цієї групи з домінуючими транспортними, санаторно-курортними, культурними функціями переважає сфера послуг, а не промисловість.

Через нечіткість критеріїв наведене означення суперечить чіткій монофункційності міста, а радше характеризує його економіку з певними функціями спеціалізації. Отже, одного критерія – частки зайнятого населення у певному виді економічної діяльності для оцінки є недостатньо.

2. Генеральна схема планування території України (затверджена у 2002 р., діє до 2020 р.) визначала завдання перспективного розвитку населених пунктів різного типу, зокрема й малих монофункційних міст, для яких передбачалася стабілізація соціально-економічного розвитку з урізноманітненням виробничої бази, створення умов для самостійної зайнятості населення¹⁵.

3. Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст» (2004)¹⁶, у якому пріоритетними напрямками перспективного розвитку монофункційних міст було визначено: стабілізацію соціально-економічного розвитку, структурну перебудову виробничої бази, пошук альтернативних виробництв, вирішення екологічних проблем, пов'язаних з нераціональною господарською діяльністю, покращення виробничої і соціальної інфраструктури міст для забезпечення їх інвестиційної привабливості та розміщення високотехнологічних виробництв, кооперування з підприємствами великих міст, використання місцевих природних і матеріальних ресурсів, розвиток малого підприємництва, створення умов для самостійної зайнятості населення. Особливу увагу було приділено соціально-економічному розвитку малих монофункційних міст, які найбільше потерпіли від кризових явищ в економіці держави та поставили під

¹³ Про Основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст : Постанова Кабміну від 17.03.2000 р. №521-VI. (Постанова втратила чинність 18.07.2012 р.). Веб-портал Верховної Ради України . URL: <http://www.uazakon.com/- document/spart46/inx46296.htm>

¹⁴ Там само.

¹⁵ Про Генеральну схему планування території України : Закон України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 30, ст.204) 3059-III.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14>.

¹⁶ Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 24, ст.332 (чинний), 2012 р. – зміни).

загрозу можливість подальшого існування малих монофункціональних міст. Державна підтримка полягала також у впровадженні програм із залучення інвестицій для відродження або переорієнтації виробництва профільних підприємств малих монофункціональних міст, а також визначалася секторальна підтримка таким економічним видам як видобування вугілля, виробництво електроенергетики, зв'язку тощо. В цій програмі було визначено пріоритети цільового фінансування та пільг на основі стану соціально-економічного розвитку або депресивності як його ознаки, що оцінювався за такими показниками: частка зайнятості населення; середня заробітна плата на одного мешканця; забезпеченість житлом (у квадратних метрах на одного мешканця); роздрібний товарооборот на одну особу; чисельність лікарів на 10 тисяч мешканців; чисельність середнього медичного персоналу на 10 тисяч мешканців; кількість лікарняних ліжок на 10 тисяч мешканців; кількість відвідувань поліклінік за зміну на 10 тисяч осіб; забезпеченість населення телефонами на 100 сімей; виробництво промислової продукції; продуктивність праці (у тисячах гривень на одну особу); інвестиції в основний капітал (у тисячах гривень); бюджетна забезпеченість (у тисячах гривень на одну особу); відрахування до держбюджету (у відсотках)¹⁷. На жаль, більшість показників згаданої Програми, передбачених на кінець 2010 р., так і не було досягнуто¹⁸. А тому було прийнято рішення про удосконалення критеріїв оцінки й запроваджено Постановою Кабінету Міністрів України № 235 від 2 березня 2010 р. «Порядок здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визнання територій депресивними»¹⁹ (на виконання ст.10 Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» (2005 р.), де власне й містилися критерії визначення депресивності міст обласного значення, а термін «монофункційності економіки міст» перестали вживати у наступних документах, фокусуючись лише на депресивності розвитку міст.

Зазначимо, що через брак фінансування програми більшість її заходів не було реалізовано, а тому й низька її ефективність не сприяла вирішенню головних проблем монофункційних міст. На наступний період вже було розроблено Програму підтримки розвитку малих міст на період до 2015 р., зі змісту якої було вилучено поняття «монофункційні малі міста», натомість увага була звернена на депресивність міст обласного значення та промислових і сільських районів.

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011-2015 роки»²⁰ (втратила чинність 25.07.2015 р.). У ній містилися критерії визначення депресивності на рівні регіону, промислового району, сільського району та міста обласного значення, «в якому протягом останніх трьох років рівень зареєстрованого, зокрема довготривалого, безробіття є значно вищим, а рівень середньомісячної

¹⁷ Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 24, ст.332 (чинний), 2012 р. – зміни).

¹⁸ Малі міста Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку : монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. В.С. Кравців. Львів, 2013. Том 5. Малі міста / відп. ред. Л.Т. Шевчук. 2013. 284 с., с.112. URL : <http://ird.gov.ua/irdp/p20130005.pdf>

¹⁹ Про затвердження Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визнання територій депресивними : Постанова Кабінету Міністрів України № 235 від 2 березня 2010 р. (чинний) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/235-2010-%D0%BF>.

²⁰ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011-2015 роки» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>

заробітної плати є значно нижчим за відповідні середні показники розвитку територій цієї групи». Критерії депресивності були уточнені із введенням граничного рівня показника середньомісячної плати на одного найманого працівника²¹.

Проблеми соціально-економічного розвитку малих міст було передбачено розв'язати шляхом: удосконалення нормативно-правової бази з питань стимулювання соціально-економічного розвитку; запровадження ефективного механізму надання державної фінансової підтримки соціально-економічного розвитку малих міст за такими напрямками: розроблення містобудівної та землепорядної документації; реалізація інвестиційних проектів у сфері житлово-комунального господарства, зокрема впровадження енергозберігаючих технологій у сфері тепло- та водопостачання; забезпечення сучасною технікою для вивозу твердих побутових відходів; будівництво та реконструкція автомобільних доріг; впровадження енергозберігаючих технологій вуличного освітлення. Тобто, у фокусі державної підтримки були фінансова, інфраструктурна та благоустроєва складові.

Курс уряду на нові реформи у Розпорядженні від 1 квітня 2014 р. № 333-р схвалив Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, що призвело до втрати чинності окремих вищезазначених законодавчих актів. З огляду на реформування територіальної організації влади, реалізацію медичної та освітньої реформ, зміни адміністративно-територіального устрою, модернізацію та цифровізацію економіки, вищенаведені показники, які стосуються монофункційності та депресивності міського розвитку потребують суттєвого коригування та уточнення.

Отже, монопрофільність економіки міст або монофункційність міст за домінуючими підходами у науковій літературі характеризується критеріями: переважаючої частки зайнятих у одному-двох видах економічної діяльності та на підприємствах, які відносяться до них. Проблемність розвитку таких міст полягає у надмірній залежності від діяльності одного-двох провідних видів економічної діяльності, як наслідок – формування диспропорційності економічної структури, вузькоспеціалізованого ринку праці, висока вразливість перед економічними кризами, які призводять до депресивності таких міст. Однак, не всі монофункційні міста Західного регіону України є депресивними та проблемними з огляду на залежність від ринкової кон'юнктури та низки сучасних реформ, що потребує проведення подальших досліджень.

Нової уваги набувають монофункційні міста в контексті розвитку європейського підходу до регіональної політики у визначенні функціональних територій, а також у імплементації монофункційності у Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2027 р. А саме передбачено виділення монофункційних міських поселень, до яких віднесено «міста, які зародились та (або) отримали інтенсивний розвиток в епоху першої промислової революції на основі пріоритетних та доповнюючих виробництв цього періоду. В числі пріоритетних галузей першої промислової революції слід назвати видобуток вугілля, чорну металургію, текстильну промисловість тощо. Під впливом технологічно-організаційних інновацій та структурно-галузевих пріоритетів наступних періодів старопромислові міста зазнавали змін. Однак, багато із цих міст, особливо малих та середніх, що зберегли

²¹ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визнання територій депресивними» № 235 від 2 березня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/235-2010-%D0%BF>

монофункціональну спеціалізацію не зазнали істотної реструктуризації та модернізації. Значною мірою це і зумовило їх сучасний депресивний стан»²².

Отже, результати попереднього аналізу економічної структури МОЗ Західного регіону України за видами економічної діяльності станом на кінець 2019 р. дають можливість первинно оцінити їх економічний профіль і сформулювати пропозиції та рекомендації щодо першочергових заходів структурної модернізації монопрофільних міст (табл. 1.3). Зазначимо, що брак статистичних даних щодо зайнятості населення на провідних підприємствах міста не дозволяє оцінити комплексно за всіма критеріями монофункційності міста обласного значення.

За попереднім аналізом, до монофункційних міст віднесено: Нововолинськ, Калуш, Яремче, Борислав, Новий Розділ, Трускавець, Яремче, Вараш, Бурштин, Новодністровськ. Це майже 30% від усіх аналізованих міст.

У контексті концепції постіндустріалізації важливим чинником, який визначає добробут малого міста є рівень розвитку міської інфраструктури. Від того наскільки розвинуте дорожнє господарство, зв'язок, житловий сектор, сфера послуг, освіта та охорона здоров'я, нижчий рівень міської корупції, залежить сприйнятливість міст до новітніх видів економічної діяльності, здатних забезпечити населення новими можливостями. Для постіндустріальної стадії розвитку міст пріоритетними є: розвинена інфраструктура, новітні інформаційні і управлінські технології, кваліфіковані кадри, а також високі стандарти якості життя населення²³.

Необхідність трансформації економічної структури вітчизняних міст зумовлена рудиментами існування промислових концепцій розвитку міст, які полягають у домінуванні інтересів розміщення промислових об'єктів, містобудівного планування промислових зон, забезпеченні їх транспортними та інженерними мережами, системою підготовки виробничих кадрів, переважання високої щільності житлової забудови над інтересами мешканців у соціальному розвитку та безпечності умов проживання.

Як слушно зауважує Г.Г. Саніна «Просторові закономірності розміщення людського капіталу вказують на орієнтацію людей вибирати ті місця для життя і роботи, в яких створене якісне, зручне для проживання міське середовище. Люди мігрують вибірково – і, як показує сучасна статистика, їх вибір все частіше падає на міста, які вони сприймають як найкраще місце для життя. Це призводить до зростання самих міст, причому не тільки в термінах географічної щільності»²⁴.

Монофункційність економічного розвитку переважно малих міст призвела до їх кризи, відтоку населення та культурного занепаду, подолання якої можливе лише при структурній трансформації та дотримання пріоритетів Нового урбанізму (2016 р.), які спрямовані на підвищення якості життя мешканців.

²² Розвиток та єдність, орієнтовані на людину. Стратегія розвитку. Регіонет. Часопис Всеукраїнської мережі фахівців і практиків з регіонального та місцевого розвитку. 2019. №14. С.7-14. С. 12. URL: <https://drive.google.com/file/d/1c28FOQsCgwwAHeejtTsMpvxSDgthV9zy/view>

²³ Малі міста Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку : монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. В.С. Кравців. Львів, 2013. Том 5. Малі міста / відп. ред. Л.Т. Шевчук. 2013. 284 с., с.28. URL : <http://ird.gov.ua/irdp/p20130005.pdf>

²⁴ Саніна А.Г., Джафарлі Н.Я., Коршунова Е.В. Современный город как объект публичного управления. Государственное управление. Электронный вестник: 2016. Вып. № 56. URL: http://ejournal.spa.msu.ru/uploads/vestnik/2016/vipusk__56._ijun_2016_g./problemi_upravlenija_teoriya_i_praktika/sanina_jafarli_korshunova.pdf

Таблиця 1.3

**Економічний профіль міст обласного значення Західного регіону України,
станом на кінець 2019 р.***

	Міста	Економічний профіль, ПФ – поліфункційний; МФ – монофункційний
1	Луцьк	ПФ
2	Володимир-Волинський	ПФ, туристичний центр
3	Ковель	ПФ, транспортний центр
4	Нововолинськ	МФ, індустріальний центр
5	Ужгород	ПФ, освітньо-культурний центр
6	Берегове	ПФ, туристичний, транспортний центр
7	Мукачеве	ПФ, туристичний, транспортний центр
8	Хуст	ПФ, туристичний, транспортний центр
9	Чоп	ПФ, транспортний центр
10	Івано-Франківськ	ПФ, культурно-освітній центр
11	Болехів	ПФ, промисловий центр
12	Бурштин	МФ, енергетичний центр
13	Калуш	МФ, промисловий центр
14	Коломия	ПФ, промисловий та туристичний центр
15	Яремче	МФ, туристичний центр
16	Львів	ПФ, освітньо-культурний, інформаційний, туристичний центр
17	Борислав	МФ, промисловий центр
18	Дрогобич	ПФ, промисловий та освітній центр
19	Моршин	ПФ, промисловий, рекреаційний центр
20	Новий Розділ	МФ, промисловий центр
21	Самбір	ПФ, промисловий центр
22	Стрий	ПФ, промислово-транспортний центр
23	Трускавець	МФ, рекреаційний центр
24	Червоноград	ПФ, промисловий центр
25	Рівне	ПФ, освітньо-культурний центр
26	Дубно	ПФ, промисловий та туристичний центр
27	Вараш	МФ, промислово-енергетичний центр
28	Острог	ПФ, освітньо-науковий центр
29	Тернопіль	ПФ, освітньо-культурний центр
30	Бережани	ПФ, туристичний центр
31	Кременець	ПФ, туристичний центр
32	Чортків	ПФ, промисловий центр
33	Чернівці	ПФ, освітньо-культурний, туристичний центр
34	Новодністровськ	МФ, промисловий центр

*Джерело: складено за даними²⁵

Структурна трансформація економіки міст стосується покращення стану інфраструктури, інвестиційного клімату, впорядкування дорожнього руху та громадського транспорту, покращення комунікації між структурними складовими для раціонального управління розвитку міста.

Аналіз іноземного досвіду та теорій розвитку міста доводять, що у рамках модернізаційних процесів в економіці міст відбуваються зміни, що призводять до:

– **кількісних зрушень у структурі економіки**, що полягають у: підвищенні ефективності виробництва, зростанні продуктивності праці, інноваційної активності міста, використанні інформації як важливого чинника розвитку економіки міста; скороченні трудомісткості праці;

²⁵ Головні управління статистики Західного регіону України (обсяги виробництва продукції (товарів та послуг); оприлюднені у вільному доступі паспорти та програми соціально- економічного розвитку міст за період 2018-2019 рр., стратегії розвитку міст на період до 2020 р.; економічні профілі міських ОТГ на сайтах міських рад.

– **якісних змін, які стосуються диверсифікації економіки**, що формує стійкість та адаптивні можливості секторальної економічної структури (скорочення частки секторів матеріального виробництва та динамічний розвиток сфери послуг; якісні зміни у структурі послуг на користь четвертинного та п'ятеринного секторів; зміни у структурі зайнятості населення на користь сфери послуг, підвищення мобільності людського капіталу).

Структурні трансформації забезпечуються **якісними інституційними змінами** економіки міста та її управлінням (інституційна трансформація), в результаті яких досягається:

- посилення економічної спроможності міської економіки;
- розвиток нових форм просторової організації економіки на території міста (креативні квартали, кластери, коворкінги, бізнес-інкубатори, стартапи, технопарки, індустріальні парки, технологічні платформи);
- високий динамізм розвитку локальних ринків товарів, праці, капіталу;
- формування й залучення якісних інвестицій в економіку міста завдяки ефективній міській політиці та управлінню органів місцевого самоврядування у частині створення умов для сприятливого інвестиційного клімату.

Зазначимо, що структурні трансформації сприяють розширенню економічного простору міста (трансформація просторової структури), яке спостерігається у : активізації економічного співробітництва міста з прилеглою територією; збільшенні обміну продукцією та послугами на регіональному та локальному рівнях.

Практика структурних трансформацій економіки міст доводять їх залежність від зовнішніх та внутрішніх чинників. До зовнішніх чинників віднесемо: стрімку урбанізацію; науково-технічний прогрес (інтелектуалізація міського розвитку, цифровізація, smart city); глобалізацію; геополітичну ситуацію; конкуренцію на світових ринках; екологічне навантаження на довкілля; стратегічні орієнтири та пріоритети розвитку видів економічної діяльності на глобальному та національному рівнях, зумовлені новими світовими стандартами розвитку міст (децентралізація, деіндустріалізація, демасифікація, соціалізація економіки), впровадженням принципів Нового урбанізму, Цілей сталого розвитку для досягнення сталого, інклюзивного розвитку. Так, у Цілі 11 визначено індикатори інклюзивного розвитку міських територій, які полягають у забезпеченні доступним житлом та відповідними послугами, мобільності населення, територіальної інтеграції, ролі міст у згуртуванні спільнот тощо²⁶. Погоджуємося із думкою науковців, що дія цих чинників є різновекторною, що ускладнює здійснення інтегральної оцінки для всіх міст²⁷.

До внутрішніх чинників належать:

- демографічні (приріст та скорочення населення, баланс економічно-активного населення, зростання постаріння населення, рівень зайнятості та безробіття, міграційні потоки та внутрішня просторова мобільність населення);
- екологічні (умови проживання, рівень забруднення території);

²⁶ Жаліло Я. Перспективні завдання регіонального розвитку в зміцненні конкурентоспроможності регіонів України. Круглий стіл «Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2027 року: єдність у розвитку!» 20 червня 2019, НІСД. URL : <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-06/%D0%AF.%D0%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%BB%D0%BE.pdf>

²⁷ Ревич Б.А., Кузнецова О.В. Человек в мегаполисе: опыт междисциплинарного исследования. Москва: ЛЕНАНД. 2019. 640 с.

- містобудівні або планувальні (практика просторового планування, дотримання містобудівних умов та обмежень);
- економічні (монофункційність чи диверсифікованість економічної структури, капітальні інвестиції у міський розвиток, виконання міських програм розвитку, сприяння розвитку локального бізнесу, механізми регулювання економікою, тінізація міського господарства);
- соціальні (рівень соціальної сегрегації, розвиненість соціальної інфраструктури, соціальний захист та охорона здоров'я, доступ населення до освітніх послуг);
- інституційні (управління містом на засадах демократії, розвитку громадянського суспільства, корумпованість місцевих органів влади, бюджетна політика та стратегування соціально-економічного розвитку).

Технічний прогрес та нові глобальні тренди на світовому ринку призводять до глибокої економічної реструктуризації міст. Загальновідомо, що в економічних та суспільно-географічних науках розвиток економіки міста залежить від його економіко-географічного положення, функціонального значення в системі розселення населення, інтенсивності виробничих зв'язків з прилеглою територією, залученості у світову економіку, чисельності економічно активного населення та його зайнятості, виробничої потужності основних видів економічної діяльності.

Якщо структуру економіки розглядати за секторами, які мають різне функціональне навантаження та значення для економічного розвитку, то слід виділити базовий, обслуговуючий та сектор домогосподарств. Власне від особливостей поєднання цих секторів та їх ефективності залежить соціально-економічний розвиток міста. Водночас базовий сектор, який відіграє містоформуючу роль, виробляє товари та надає послуги, які використовуються в місті та експортуються за його межами, визначає також і чисельність населення, яке проживає в місті та зайняте в основному виробництві, визначає імідж міста, його місію серед інших аналогічних поселень.

До базового сектору міської економіки відносять промисловість, будівництво, вищу освіту, управління, транспорт (зовнішнє сполучення). До сектору обслуговуючого належать підприємства, що забезпечують функціонування базового сектору (ремонтні майстерні, науково-дослідні організації), так і життя населення: хімчистки, пральні, ресторани, ремонтні майстерні тощо. Сектор домогосподарств як агрегований суб'єкт макроекономіки складається з усіх наявних домогосподарств.

Окрім цих секторів у містах чітко простежується неформальний сектор, у якому зайняті незареєстровані особи, які надають послуги, виробляють продукцію, не сплачуючи при цьому податків. За статистичними даними, чисельність неформально зайнятого населення є вищою серед мешканців сіл – 54%, а в містах – 46%²⁸, з тенденцією до зростання у містах. Хоча й в містах вона може бути ще вищою, аніж засвідчує офіційна статистика, адже не повною мірою враховано вторинну (подвійну а то й потрійну) зайнятість, зайнятість у нових видах економічної діяльності, які пов'язані з функціонуванням цифрових технологічних платформ типу Uber, Bolt, Uklon та ін.

²⁸ Неформально зайняте населення за статтю, місцем проживання Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/rp/eans/eans_u/arch_nzn_smpsz_u.htm

Розглядаючи містобудівні або планувальні чинники, слід зазначити, що у вітчизняній науковій літературі неодноразово наголошується на перспективах просторового розвитку міст, регіону та держави. Активізувалися наукові дискусії з приводу формування і розвитку міських агломерацій в умовах формування міських ОТГ, ролі великих міських агломерацій у соціально-економічному розвитку країни, які при гіперконцентрації економічних активів у межах міського утворення здатні спустошити периферію, посилити просторові диспропорції, знизити потенціал розвитку малих та середніх міст.

Отже, сучасними викликами, які формуються на різних рівнях організації впливу – глобальному, національному, регіональному та локальному, є: глобалізація, прискорена урбанізація, депопуляція населення України, урбіцид на Сході України та реформування місцевого самоврядування з утворенням нових адміністративних одиниць – об'єднаних територіальних громад.

Аналіз тематики сучасної наукової економічної літератури з розвитку міст та регіонів дав можливість виділити сучасні тренди розвитку міст на кількох рівнях організаційної ієрархії, серед яких важливими та спільними вважаємо цифровізацію економіки міст і його мешканців, високий рівень трудової та освітньої міграції.

Попри різну силу дії зазначених чинників на трансформацію економіки міст Західного регіону України, зазначимо щодо доцільності врахування певних **бар'єрів** їх впровадження:

- *адміністративні* (корупційні схеми, монополізація бізнесу, бюрократизація міського розвитку, рейдерство, слабка судова система);
- *правові* (нерозвинене законодавство);
- *економічні* (слабкість бюджетної бази малих міст для здійснення масштабних структурних зрушень, низька інвестиційна активність, неефективний розподіл прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності);
- *організаційні* (низька консолідація між державою, бізнесом та міськими мешканцями щодо пріоритетів структурних зрушень, слабкість інститутів громадянського суспільства та міжмуніципального співробітництва).

Водночас сучасними бар'єрами розвитку міст у контексті їх структурної трансформації є: певна монополія у розвитку високих технологій за провідними державами, відтік вітчизняних кваліфікованих кадрів для реалізації економічного прориву на місцях, низька інвестиційно-інноваційна активність вітчизняної економіки, високий рівень тінізації тощо (рис. 1.4).

Зазначимо, що на кожний сформований виклик повинна бути відповідна реакція, оскільки нехтування ним може призвести до загострення соціально-економічної ситуації в містах та посилення бар'єрів розвитку для здійснення якісних структурних трансформацій. Вагоме значення слід відвести пошуку адекватних інструментів реагування на виклики та розробку механізмів мінімізації їх впливу шляхом впровадження цілісної структурної політики на рівні держави з пріоритетами на рівні міст, до формування яких залучити всіх стейкхолдерів: місцеву владу, населення та бізнес.

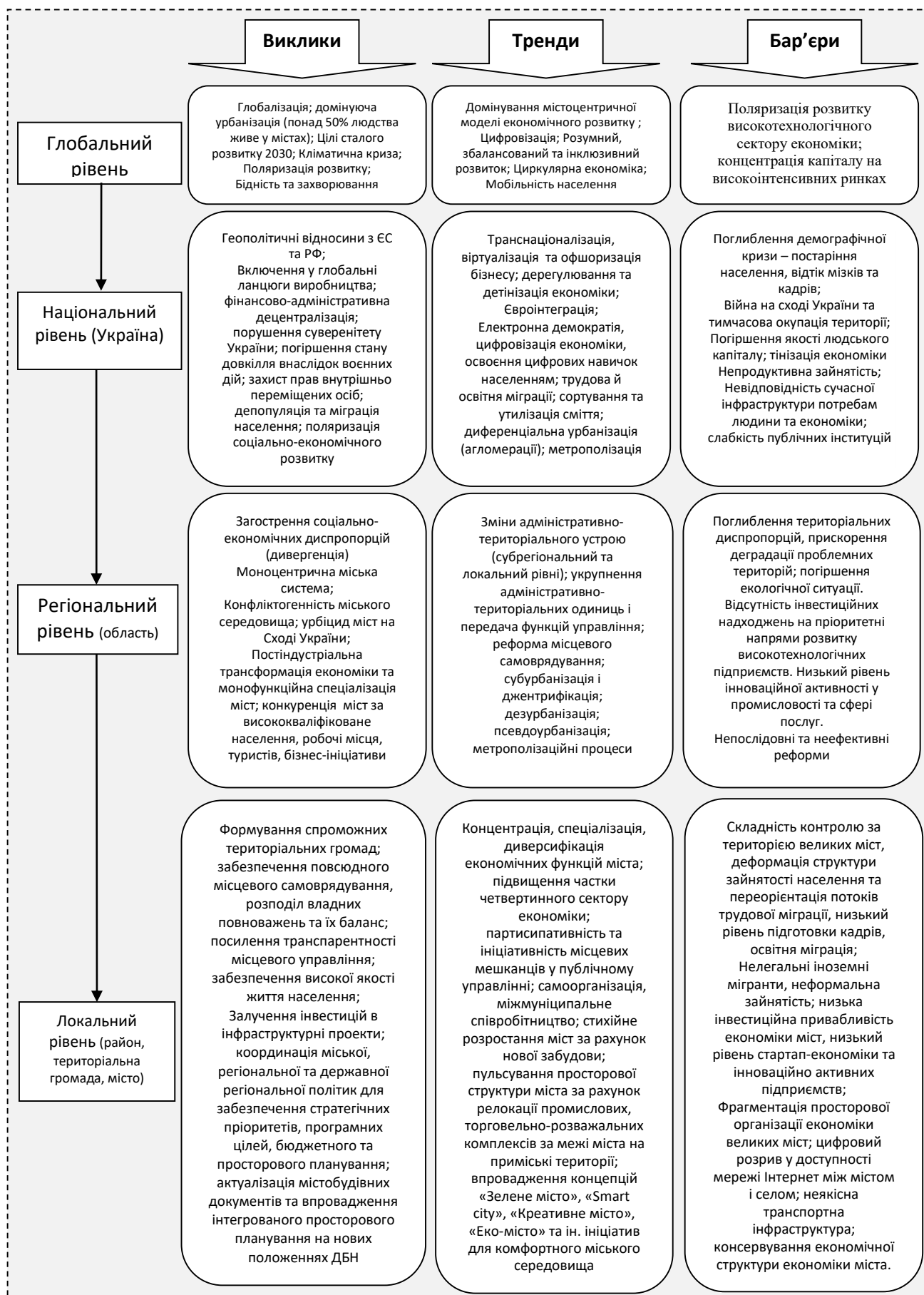

Рис. 1.4. Виклики, тренди та бар'єри трансформації структури економіки міст України в умовах постіндустріалізації (складено автором)

2. Особливості трансформації економіки великих, середніх і малих міст обласного значення: порівняльний аналіз

Особливості трансформації економіки міст обласного значення зумовлюються низкою чинників, пов'язаних з їх величиною за чисельністю населення. Вона значною мірою відображає культурно-історичні традиції розвитку (інституційну спадщину) таких міст і впливає на формування галузевої спеціалізації (характерних особливостей функціонування міської економіки) кожного з них. У свою чергу, величина міста, як і його галузева спеціалізація та інституційна спадщина часто пов'язані з особливостями просторової локалізації (географічним розташуванням). Відтак, дослідження трансформаційних процесів в економіці міст обласного значення має ґрунтуватися на виявленні тих домінуючих характеристик кожного із них, які, поряд з величиною, визначають якість їх людського капіталу, транспортно-логістичну доступність, наближеність до джерел сировини та ринків збуту продукції, інституційну спроможність економіки, а також місце в регіональному (загальнодержавному, міжнародному) поділі праці.

З огляду на це, порівняння особливостей трансформації економіки міст обласного значення в сучасних соціально-економічних умовах доцільно здійснювати на основі їх попереднього групування за низкою базових критеріїв, серед яких першочергове значення слід надати величині міста (чисельності населення). Разом із цим, слід враховувати і функціональну спрямованість економіки, транспортно-логістичну доступність та інституційну спроможність (господарські традиції) міста, які відображаються, як у галузевій спеціалізації міської економіки, так і в її забезпеченості людськими ресурсами.

Найбільш універсальним є підхід до поділу міст обласного значення за їх величиною (чисельністю населення). Так, у більшості джерел вказані міста відносяться до однієї з трьох основних груп: малі (до 50 тис мешканців), середні (з населенням від 50 до 100 тис. осіб) і великі (понад 100 тис. мешканців).²⁹

Водночас, структурування таких міст за іншими критеріями є значно менш однозначним. Так, аналізуючи напрацювання українських і закордонних вчених з проблем поділу міст обласного значення на різні типи за критерієм функціональної спрямованості їх економіки, звертає на себе увагу відсутність єдиного методологічного підходу до виділення їх різних функціональних типів. Так, Д. Бакалова виділяє вісім типів міст: 1) м. Київ як столиця України; 2) найкрупніші та крупні багатофункціональні міста; 3) міста, в яких переважають промислові функції; 4) міста, в яких переважають промислові та транспортні функції; 5) міста, в яких переважають транспортні функції; 6) міста, в яких однаково поєднуються промислові та рекреаційні функції; 7) організаційно-господарські та культурнопобутові центри місцевого значення, центри агропромислових комплексів; 8) промислово-аграрні центри.³⁰

²⁹ Міста в Україні. (2018) Взято з <https://www.csi.org.ua/news/mista-v-ukrayini/>

³⁰ Бакалова Л. (2007) Структурно-функціональна типологія міст як ефективний інструмент управління розвитком міста // Управління сучасним містом, 1, 181-191. – С. 186.

В. Шкабаро виділяє міста зі спеціальним статусом (наприклад СЕЗ чи ТПР), міста-полігони державно-правового експерименту; міста-державні історико-культурні заповідники; міста-зони надзвичайної ситуації техногенного і природного характеру; міста-гірські населені пункти.³¹

Беручи за основу класифікацію І. Салія, міста обласного значення за функціональною ознакою можна відносити до однієї з шести основних груп: портів, курортно-рекреаційні, наукові, управлінські (організаційно-господарські), культурно-освітні та шахтарські.³²

Водночас, Т. Черемісіна, Г. Казачковська та О. Токаренко звертають увагу на те, що на практиці майже не існує міст, які б виконували лише одну із наведених функцій. Тому важливого значення набуває диференціація міст та виділення однієї або кількох ключових функцій для кожного з них. При цьому необхідно також враховувати тип міста за генетичною ознакою, тобто історичним походженням. Відповідно до неї міста поділяють на три типи: міста, які виникли на транспортних і торговельних шляхах; міста – центри гірничодобувної промисловості та міста-курорти.³³

Зважаючи на зазначене, а також беручи до уваги особливості розвитку та структурної трансформації економіки міст обласного значення в Західному регіоні України, оптимальним є виділення чотирьох основних категорій вказаних міст за критерієм домінуючої функціональної спрямованості їх економіки, а саме: промислово-індустріальні (Борислав і Червоноград (Львівська область), Калуш і Бурштин (Івано-Франківська область), Дубно (Рівненська область) тощо); туристично-рекреаційні (Трускавець і Моршин (Львівська область), Яремче (Івано-Франківська область) та ін.); транспортно-логістичні (Чоп (Закарпатська область), Ковель (Волинська область) тощо) і культурно-історичні (Коломия (Івано-Франківська область), Самбір (Львівська область), Острог (Рівненська область), Володимир-Волинський (Волинська область) і низка інших). При цьому багато міст обласного значення Західного регіону України поєднують у собі риси відразу декількох типів, деякі з них виявлені більш яскраво – інші менш відчутно. Водночас, ціла низка досліджуваних міст характеризується приблизно однаковою належністю до різних типів за критерієм функціональної спрямованості їх економіки, оскільки відповідні риси їх економічного розвитку виражені приблизно однаково. До таких міст, зокрема, належать Стрий і Дрогобич Львівської області, Мукачево Закарпатської області, а також майже усі обласні центри Західного регіону України.

Як уже зазначалося, аналіз трансформаційних процесів в економіці міст обласного значення актуалізує також необхідність врахування інституційних та просторових аспектів їх життєдіяльності. Адже відкритість інституційного середовища міста до еволюційних змін є одним з основних чинників його економічного розвитку, а вигідне географічне розташування і достатня транспортна доступність визначають здатність економіки міста інтегруватися в нові ланцюги доданої вартості та адаптуватись до сучасних інноваційних трендів.

³¹ Шкабаро В. (2010) Критерії класифікації міст // Бюлетень Міністерства юстиції України, 4-5, 100–107. – С. 101.

³² Салій І. (2001) Українські міста: питання власності і муніципального управління. – К., 2001. – 415 с. – С. 18.

³³ Черемісіна Т., Казачковська Г. & Токаренко О. (2016) Дослідження питань визначення та класифікації населених пунктів. Взято з <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/138.pdf/>

З огляду на це міста обласного значення можна також поділити на дві основні групи за критерієм відкритості їх економіки до змін (гнучкості ділових традицій і культури підприємництва): динамічні та консервативні, а також за критерієм просторової локалізації – на транзитні, прикордонні та периферійні.

Зважаючи на зазначене, потенційно найбільш успішними (зокрема, з погляду розгортання еволюційних трансформаційних процесів в економіці) є ті міста обласного значення, які характеризуються динамічним типом ділової культури, належать до числа багатофункціональних за критерієм галузевої спеціалізації, а також локалізовані у прикордонній зоні або на перетині важливих транспортних магістралей (шляхів сполучення). При цьому домінуючим критерієм при дослідженні економічних трансформацій таких міст є їх величина, відображена, насамперед, у чисельності населення. Водночас, невеликі, периферійні і монофункціональні міста, з консервативним типом ділової культури, зазвичай виявляються найменш успішними та ефективними з погляду досягнення належної якості, глибини та динаміки трансформування їх економіки в еволюційному контексті.

Зважаючи на зазначене, для здійснення порівняльного аналізу особливостей трансформації економіки великих, середніх і малих міст обласного значення важливо врахувати не лише розмір міст за чисельністю населення, але й належність до різних типів за критеріями їх просторової локалізації, функціональної спрямованості економіки, господарських традицій (ділової культури), і відкритості до змін.

Так, до вибірки великих міст (понад 100 тис населення) увійшли чотири обласні центри: Львів (велике, багатофункціональне місто, з динамічною діловою культурою, яке знаходиться на перетині важливих транспортних магістралей і розташоване відносно недалеко від кордону); Чернівці (велике, наближене до кордону місто, проте з недостатньо диверсифікованою економікою та наявними ознаками периферійності і консервативної ділової культури), Рівне (велике місто, віддалене від кордону, але розташоване на важливій транспортній магістралі «Київ-Львів-Чоп (Краків)», з посередньою диверсифікованістю господарського розвитку і такою ж динамічністю ділової культури), а також Луцьк (відносно наближене до кордону, але розташоване дещо відособлено від важливих транспортних шляхів сполучення, яке характеризується вищим за середній рівнем диверсифікованості економіки та гнучкості ділової культури).

Групу аналізованих середніх міст склали: Червоноград Львівської області (яскраво виражене старопромислове місто, відносно наближене до кордону, з монофункціональною економікою та консервативною діловою культурою), Мукачево Закарпатської області (багатофункціональне наближене до кордону місто, розташоване на перетині важливих міжнародних транспортних шляхів сполучення, з високим транзитним і транспортно-логістичним потенціалом, багатофункціональною економікою, але відносно консервативною діловою культурою), Коломия Івано-Франківської області (місто віддалене від кордону, із середнім рівнем диверсифікованості економіки та динамічності ділової культури, яке тяжіє до туристичного типу функціональної спрямованості свого господарського розвитку) і Ковель Волинської області (великий прикордонний транспортно-логістичний центр, з відносно багатофункціональною економікою та середнім рівнем гнучкості ділової культури).

У вибірку малих міст потрапили: Борислав Львівської області (периферійний старопромисловий центр з консервативним типом ділової культури і відносно невисоким рівнем диверсифікованості економіки), Чоп Закарпатської області (важливий транскордонний транспортно-логістичний центр, розташований на межі трьох держав, що зумовлює фактичну моноспеціалізацію його економіки та надзвичайно консервативну ділову культуру), Яремче Івано-Франківської області (вузькоспеціалізований туристично-рекреаційний центр, віддалений від кордону, з консервативною діловою культурою), а також Острог Рівненської області (місто, яке можна віднести до переважно культурно-історичного типу, для якого характерні ознаки периферійності, що зумовлено відносною віддаленістю від важливих транспортних магістралей, а також зумовлює низький рівень гнучкості його ділової культури при відносно високій диверсифікованості економіки (проте ця диверсифікованість визначається вже згаданою периферійністю, коли всі галузі є приблизно однаково нерозвинутими).

Аналізуючи порівняльні особливості розвитку обраних для дослідження великих міст обласного значення Західного регіону України, належних до різних типів за критеріями просторового розташування та функціональної спрямованості економіки, а також гнучкості ділової культури, звертає на себе першочергову увагу фактична відсутність скільки-небудь очевидних спільних тенденцій у характері їх економічних трансформацій (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Окремі показники економічного розвитку деяких великих міст
Західного регіону України**

Показники	Міста							
	Львів		Чернівці		Рівне		Луцьк	
	2000	2017	2000	2017	2000	2017	2000	2017
Чисельність населення, тис. осіб	750	750	237	262	245	247	206	214
Середньооблікова кількість штатних працівників, тис. осіб	288	232	87	63	83	63	68	72
Загальна площа прийнятих в експлуатацію житлових будівель, тис. м ²	96	518	61	99	17	150	31	79
Обсяг перевезених автомобільним транспортом вантажів, млн. т	11	6	1	3	3	2	1	4
Вантажооборот автомобільного транспорту, млн. ткм.	1056	1067	107	766	262	1004	144	744
Роздрібний товарооборот підприємств, млн. грн.	913	24232	293	5553	206	5986	1775*	14939***
Готелі та аналогічні засоби розміщення туристів (кількість місць у них), одиниць	18 (3074)	76 (6209)	7 (1471)	28 (1530)	7 (913)	12 (452)	—	6 (386)**
Капітальні інвестиції, млн. грн	5222*	12067	718*	1708	664*	1884	764*	2576
Експорт товарів, млн. дол. США	210	488	76*	105	114*	88	202*	173
Експорт послуг, млн. дол. США	16	185	1*	25	22*	18	7*	8

* Дані наведені за 2005 рік.

** Дані наведені за 2010 рік.

*** Дані наведені за 2016 рік.

Так, протягом 2000-2017 років, при відносно незмінній чисельності населення в обраних для дослідження великих містах Західного регіону України, спостерігалися доволі різноспрямовані тенденції їх економічного розвитку. Про це свідчить динаміка низки аналізованих показників. Так, середньооблікова кількість штатних працівників знизилась у Львові (майже на 20%), Рівному (на 24%) і Чернівцях (майже на 30%). Натомість у Луцьку вона зросла на 6%. І це при тому, що чисельність населення у Львові протягом аналізованого періоду залишилась практично незмінною, у в Чернівцях і Рівному вона зросла, так само як і в Луцьку (причому в Чернівцях навіть більше, ніж у Луцьку). І якщо таку тенденцію в Чернівцях можна пояснити відносною периферійністю міста, то для Львова і Рівного вона виглядає дещо нелогічною (якщо не брати до уваги можливого неофіційного працевлаштування працівників з метою оптимізації податкового навантаження відповідних суб'єктів господарювання).

Описані розбіжності підтверджуються і характером структурних змін в економіці аналізованих великих міст. Зокрема, розвиток вантажного автотранспорту, відображений в обсягу перевезених вантажів в мільйонах тон, спостерігався у Чернівцях і Луцьку, де цей показник зріс у три і чотири рази відповідно. Натомість у Львові виявлялося його майже дворазове падіння, а в Рівному воно склало приблизно 30%.

Водночас, якщо показник обсягу перевезених вантажів доповнити вантажооборотом, який також враховує дальність перевезень, то ситуація виглядає дещо інакше. У цьому разі позитивну динаміку демонструють усі досліджувані великі міста, правда Львів лише на 1%, тоді як Чернівці – більш ніж у 7 разів, Луцьк у понад 5 разів, а Рівне – майже у 4 рази.

Це дає підстави для висновку про фактичний розвиток сфери вантажних автоперевезень у Луцьку, Рівному та Чернівцях, причому в Рівному він відбувався за рахунок збільшення дальності перевезень при зменшенні фактичної ваги перевезених вантажів, що може обумовлюватися розташуванням міста на важливій транспортній «артерії» міжнародного значення.

Натомість у Львові за аналізований період відбулось доволі вагоме зростання сфери роздрібної торгівлі, так само, як і в Рівному. Про це свідчить збільшення роздрібного обороту в цих містах: у Львові у понад 26 разів, у Рівному – в 29 разів. У Чернівцях аналогічне зростання склало 19 разів, а в Луцьку – 8,5 разів (за 10 років з 2005-го до 2016-го). Проте, якщо вимірювати роздрібний товарооборот у доларовому еквіваленті, то у всіх містах, крім Рівного, спостерігатиметься його скорочення.

Водночас, у Рівному проглядається скорочення туристично-готельного сегменту ринку, який у всіх інших містах зростав. Зокрема, кількість у готелях та аналогічних засобах розміщення туристів збільшилась у Львові більш ніж удвічі, у Чернівцях – на 4%, а в Рівному – впала у понад 2 рази (порівняльні дані для Луцька за цей період відсутні).

Про динаміку розвитку сфери послуг може свідчити показник їх експорту, включаючи його співвідношення до експорту товарів. Так, у Львові і Чернівцях спостерігалось його значне зростання, а в Рівному – скорочення (при фактичній незмінності цього показника в Луцьку). Приблизно такими ж є тенденції за співвідношенням експорту послуг до експорту товарів: у Львові воно збільшилось з 7% до 37%, у Чернівцях – з 1% до 24%, у Луцьку – з 3% до 4% (з 2005 до 2017 року), а в Рівному – зросла лише на 1% за той же період, що і в Луцьку.

Результати розвитку будівельної галузі, відображені у загальній площі прийнятих в експлуатацію житлових будівель, засвідчують її значне зростання у Рівному (майже у 9 разів) і Львові (більш ніж у 5 разів). У Луцьку воно складало 2,5 рази, а в Чернівцях – трохи більше 60%.

Аналізуючи динаміку економічних трансформацій у розрізі обраних для дослідження середніх міст Західного регіону України протягом 2010-2017 років, варто акцентувати увагу на приблизно однаковому незначному скороченні середньооблікової кількості штатних працівників у кожному з них на тлі практично незмінного показника обсягу перевезення вантажів автомобільним транспортом і загальної площі прийнятих в експлуатацію житлових будівель (крім Ковеля, де за кожним з цих показників спостерігалось дворазове зростання) (табл. 2.2)

Таблиця 2.2

**Окремі показники економічного розвитку деяких середніх міст
Західного регіону України**

Показники	Міста							
	Червоноград		Мукачеве		Коломия		Ковель	
	2010	2017	2010	2017	2010	2017	2010	2017
Чисельність населення, тис. осіб	83	81	84	85	61	61	69	69
Середньооблікова кількість штатних працівників, тис. осіб	17,9	13,6	25,8*	24,4	11,6	10,3	15,4	12,2
Загальна площа прийнятих в експлуатацію житлових будівель, тис. м ²	10	10	46	41	46	45	9	21
Обсяг перевезених автомобільним транспортом вантажів, млн. т	0,4	0,4**	1,4	1,5	0,4	0,4	0,3	0,6
Вантажооборот автомобільного транспорту, млн. ткм.	50	68**	546	878	49	28	40	99
Роздрібний товарооборот підприємств, млн. грн.	867	1171	857	1731	1015	829	965	2825
Капітальні інвестиції, млн. грн.	177	187	435	846	124	343	76	336
Експорт товарів, млн. дол. США	32,3	28,1	156,7	369,8	7,3	14,6	6,7	21,5
Експорт послуг, млн. дол. США	0,4	2,4	8,1	63,1	0,2	2,3	1,9	2,3

*Дані наведені за 2013 рік.

**Дані наведені за 2016 рік.

Разом із цим спостерігається збільшення вантажообороту автомобільного транспорту та зростання роздрібного товарообороту в усіх досліджуваних середніх містах Західного регіону України, крім Коломиї. Натомість Коломия демонструє позитивну динаміку в обсягу капітальних інвестицій та в експорті послуг, включаючи їх співвідношення до обсягу експорту товарів.

Серед малих міст Західного регіону України, обраних для дослідження структурних трансформацій їх економіки, звертає на себе увагу стабільно низький обсяг перевезення вантажів автомобільним транспортом на тлі значно вищих і більш диференційованих даних щодо його вантажообороту (табл. 2.3).

Так, вантажооборот у промисловому Бориславі протягом досліджуваного періоду зріс більш ніж удвічі, у той час, як в Острогу він впав на 10%, у Чопі – на 30%, а в курортному Яремче – майже у 10 разів. Водночас, у Яремче спостерігається стрімкий

розвиток сфери послуг і житлового будівництва, що знаходить своє відображення у динаміці капітальних інвестицій (збільшених майже у 10 разів за сім років на тлі дворазового зростання в Острогу, 70-відсоткового у Чопі та більш ніж 10-відсоткового падіння у Бориславі).

Таблиця 2.3

**Окремі показники економічного розвитку деяких малих міст
Західного регіону України**

Показники	Міста							
	Борислав		Чоп		Яремче		Острог	
	2010	2017	2010	2017	2010	2017	2010	2017
Чисельність населення, тис. осіб	37	36	9	9	22	23	16	16
Середньооблікова кількість штатних працівників, тис. осіб	7,2	5,3	3,4*	1,7	4,1	3,6	2,6	3,7
Загальна площа прийнятих в експлуатацію житлових будівель, тис. м ²	17,7	9,3	1,5	1,8	52,5	27,9	5,4	2,0
Обсяг перевезених автомобільним транспортом вантажів, млн. т	0,2	0,3**	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1
Вантажооборот автомобільного транспорту, млн. ткм.	1,7	3,7**	6	4	19	2	9	8
Роздрібний товарооборот підприємств, млн. грн.	93	243	66	150	234	250	30	79
Капітальні інвестиції, млн. грн	176	153	22	37	366	304	23	53
Експорт товарів, млн. дол. США	3,6	2,2	11,6	11,6	0,5	1,3	–	0,4
Експорт послуг, млн. дол. США	0,0	0,0	7,6	6,2	–	0,8	–	–

*Дані наведені за 2013 рік.

**Дані наведені за 2016 рік.

За динамікою розвитку внутрішньої торгівлі лідером серед досліджуваних малих міст обласного значення є Борислав і Острог, де роздрібний товарооборот протягом аналізованого періоду зріс у 2,6 рази. Натомість найменше зростання цього показника спостерігалось у Яремче (всього 6%).

Таким чином, проведене дослідження порівняльних особливостей структурної трансформації економіки великих, середніх і малих міст обласного значення Західного регіону України, дає підставу для висновку про те, що розмір міста не має вирішального значення з погляду особливостей розвитку чи занепаду тих чи інших видів господарської діяльності. Натомість вагоме значення у цьому контексті відводиться просторовій локалізації міста та традиціям його ділової культури, а також характерним особливостям еволюції інституційного середовища та якості людського капіталу.

3. Структурно-інституційна трансформація підприємницького середовища у містах Західного регіону України

Розбудова конкурентоспроможної економіки держави на ринкових засадах неможлива без ефективного розвитку підприємницького сектору. В сучасних умовах функціонування та трансформації бізнес-середовища обумовлюється його інституційними характеристиками та особливостями:

- є частиною суспільного середовища та в ідеалі слугує підвищенню національного багатства і добробуту;
- функцією якості бізнес-середовища є ефективність економічних процесів у країні;
- має властивості територіальної цілісності, в межах якої воно формується діловими людьми, нацією та інститутами (державними, фінансово-кредитними та ін.) з їх взаємозв'язками та взаємовідносинами;
- формується факторами (правового, політичного, соціального, економічного характеру), сукупність яких створює умови для функціонування бізнесу економічних суб'єктів конкретного суспільства, здійснення ділових відносин та функцій³⁴. Таким чином, бізнес-середовище виступає індикатором розвитку економіки країни та є ознакою функціонування підприємництва.

Становлення та розвиток підприємницького сектору визначається в Україні характеризується низкою структурно-інституційних трансформацій середовища функціонування бізнесу, як загалом в Україні, так і на локальному рівні (для дослідження візьмемо міста Західного регіону). Для аналізу структурних трансформацій економіко-правового середовища було використано методику, основними компонентами якої є:

- 1) дослідження бізнес-середовища функціонування малого та середнього підприємництва (МСП), в тому числі передумов та чинників його формування;
- 2) оцінка рівня структурно-інституційних та просторових трансформацій середовища розвитку МСП;
- 3) оцінка ефективності державної/регіональної політики щодо створення умов для функціонування МСП.

Для формування сприятливого інституційного середовища функціонування та розвитку малого та середнього підприємництва, на сьогодні важливим є налагодження ефективної взаємодії на усіх рівнях виконавчої влади, від загальнодержавного до місцевого, що в подальшому сприятиме залученню додаткових вітчизняних та іноземних інвестицій, розвитку підприємницького сектору загалом. Сьогодні оцінка рівня сприятливості інституційного середовища функціонування МСП в Україні проводиться міжнародними організаціями та фондами, результати яких вказують на певну позитивну динаміку, але залишається низка несприятливих факторів.

Міжнародним індикатором, що виражає консолідовану оцінку перетворень у економічній (стан ринкової економіки) та політичній (стан розвитку демократії) сферах є

³⁴ Мельник М. І. Теоретико-методологічні підходи до дослідження бізнес-середовища. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Структурна трансформація територіальних суспільних систем: Зб. наук. пр. Вип. 5 (67). Львів: НАН України. Ін-т регіональних досліджень. 2007. С. 423-436

Індекс трансформації Бертельсмана³⁵ (BTI). Відтак даний індикатор можна використати для оцінки сприятливості інституційних умов для ведення підприємницької діяльності, зокрема у сфері малого бізнесу. У цьому рейтингу Україна у 2018 р. посіла 36 сходинку (серед 128 країн), що є помітною позитивною тенденцією. Однак, незважаючи на певний прогрес у даному напрямку, Україна лише повернулася до рівня 2006 р. Як бачимо з рис. 3.1, політична трансформація є визначальним фактором, який задає вектори розвитку економічної системи держави. Динаміка зміни рейтингу України за підіндексом політичної трансформації (35 місце у 2018 р.) тісно пов'язана з суспільно-політичними подіями, що відбувалися у державі (зокрема Угода про асоціацію між Україною та ЄС (2014 р.) та подіями Революції гідності, початком військового конфлікту та анексією Криму) та позитивними внутрішніми секторальними змінами в напрямі зменшення політичної залежності від Росії, імплементацією Угоди про асоціацію у 2017 р. тощо. Щодо підіндексу ринкової економіки (41 місце у рейтингу), то бачимо, що політична трансформація в Україні здійснюється швидше за економічну, оскільки на останню значний вплив мають, окрім внутрішніх, зовнішні фактори (глобальні та регіональні економічні тренди), у випадку України це переорієнтація зовнішніх ринків та позбавлення економічної залежності від Росії.

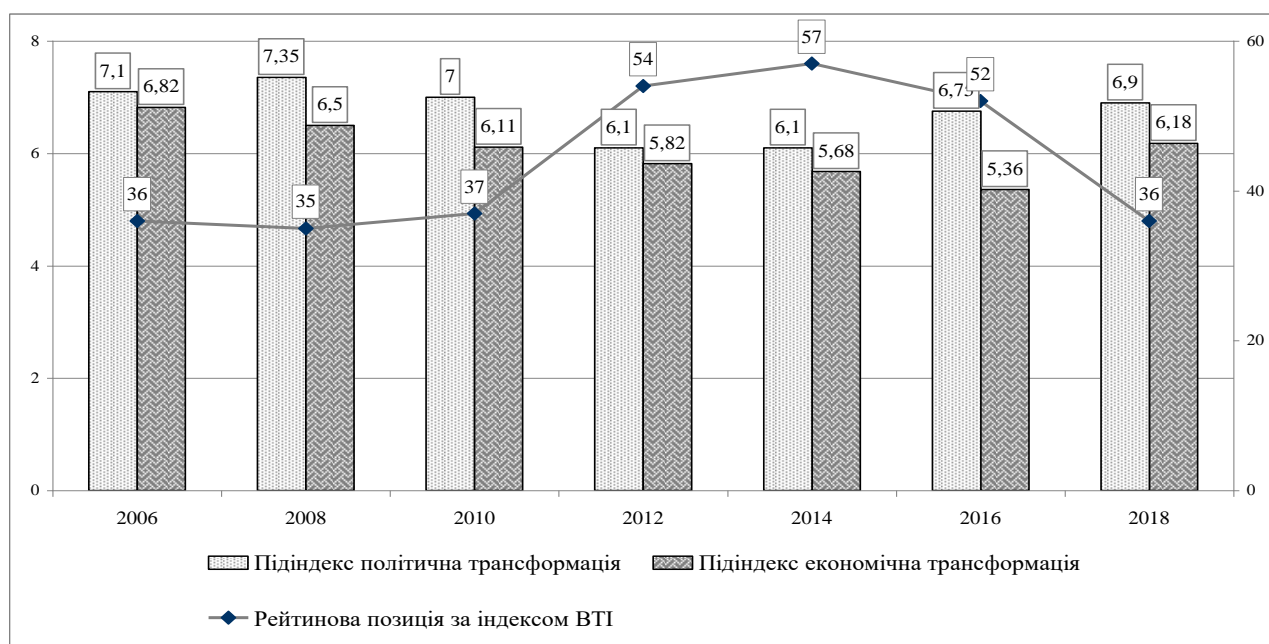

Рис. 3.1. Динаміка Індексу трансформації Бертельсмана України*

*Джерело: складено за даними: ³⁶

За підсумками визначення індексу BTI–2018 р. виокремлено основні проблеми, що супроводжують становлення ринкової економіки в Україні, серед яких: високі рівні корупції та зловживання владою, формальна лібералізація цін, зарегульованість комунальних, енергетичних та телекомунікаційних тарифів; труднощі з конвертацією

³⁵ Індекс трансформації Бертельсмана готується раз на два роки та характеризує рейтинг стану демократії серед 128 країн з перехідною економікою та країн, що розвиваються, ґрунтується на аналізі доповідей 250 міжнародних експертів. Рейтинг складається з двох частин – політична та економічна трансформація. Україна опустилася у рейтингу стану демократії "Індекс трансформації Бертельсмана". URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/1330688-a7431c66aed2e8ea7a11f430cf653d4d.html> (дата звернення 18.09.2019 р.).

³⁶ BTI 2018. Transformation Index. URL: <https://www.bti-project.org/en/data/>.

валюти для іноземних інвесторів тощо. Серед позитивних зрушень відзначається певна захищеність іноземних інвесторів (іноземні інвестиції не можуть бути націоналізовані, крім форс-мажорних обставин, і в цьому випадку інвестори мають право на відшкодування збитків; на безперешкодну репатріацію прибутків, дивідендів та інвестицій, після сплати всіх податків) та зниження рівня тіньової економіки (за оцінками Міністерства економічного розвитку і торгівлі, тіньова економіка перебувала на рівні 38% ВВП у 2016 р., проте залишилось домінування фінансових та промислових груп) тощо³⁷. Як бачимо з рис. 3.1, трансформаційні процеси в Україні відбуваються, проте надто повільними темпами.

Для виявлення впливу трансформаційних змін на розвиток економіки країн та взаємозв'язку з умовами створеними для ведення бізнесу було здійснено розрахунок тісноти кореляційних взаємозалежностей між Індексом ВТІ, його складовими та валовим національним продуктом на 1 особу (ВНП), ВВП на 1 особу та Індексом Doing Business, результати якого представлені в табл. 3.1. Отримані розрахунки дають змогу побачити високий рівень залежності суспільно-економічних трансформацій (ринкових відносин, системи управління, демократичних процесів) від сприятливості середовища для розвитку бізнесу, тобто від інституційно-правових умов створених у державі.

Таблиця 3.1

Матриця кореляційної взаємозалежності економічного розвитку та сприятливості
бізнес-середовища

	Індекс ВТІ	ВТІ підіндекс демократії	ВТІ підіндекс ринкової економіки	ВТІ підіндекс управління
ВТІ підіндекс демократії	0,938957	1	-	-
ВТІ підіндекс ринкової економіки	0,917756	0,725109	1	-
ВТІ підіндекс управління	0,902272	0,890885	0,7776	1
ВНД на одну особу	0,418452	0,176653	0,633829	0,304337
ВВП на одну особу	0,420341	0,178344	0,635646	0,307544
Індекс Doing Business	0,680711	0,480702	0,807444	0,552459

Компаративний аналіз національних рейтингів підтвердив тісну залежність між процесами суспільно-економічних трансформацій та умовами, створеними для ведення бізнесу (рис.3.2). Країни, які сформували сприятливе інституційне середовище ведення бізнесу швидше та якісніше трансформували свій суспільно-політичний та економічний простір, досягли кращих ефектів становлення ринкової економіки, формування інститутів демократії, якості державного та локального управління.

³⁷ BTI 2018. Country Report. Ukraine. С. 19 – 20. URL: https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2018/pdf/BTI_2018_Ukraine.pdf. (дата звернення 30.09.2019 р.).

Місце України у рейтингу за Індексом ВТІ (Додаток А, табл.А.1) показує певні позитивні зрушення у демократизації процесу управління у державі, але поряд з тим, зберігається недосконалість економіко-правового середовища ведення підприємницької діяльності в Україні загалом.

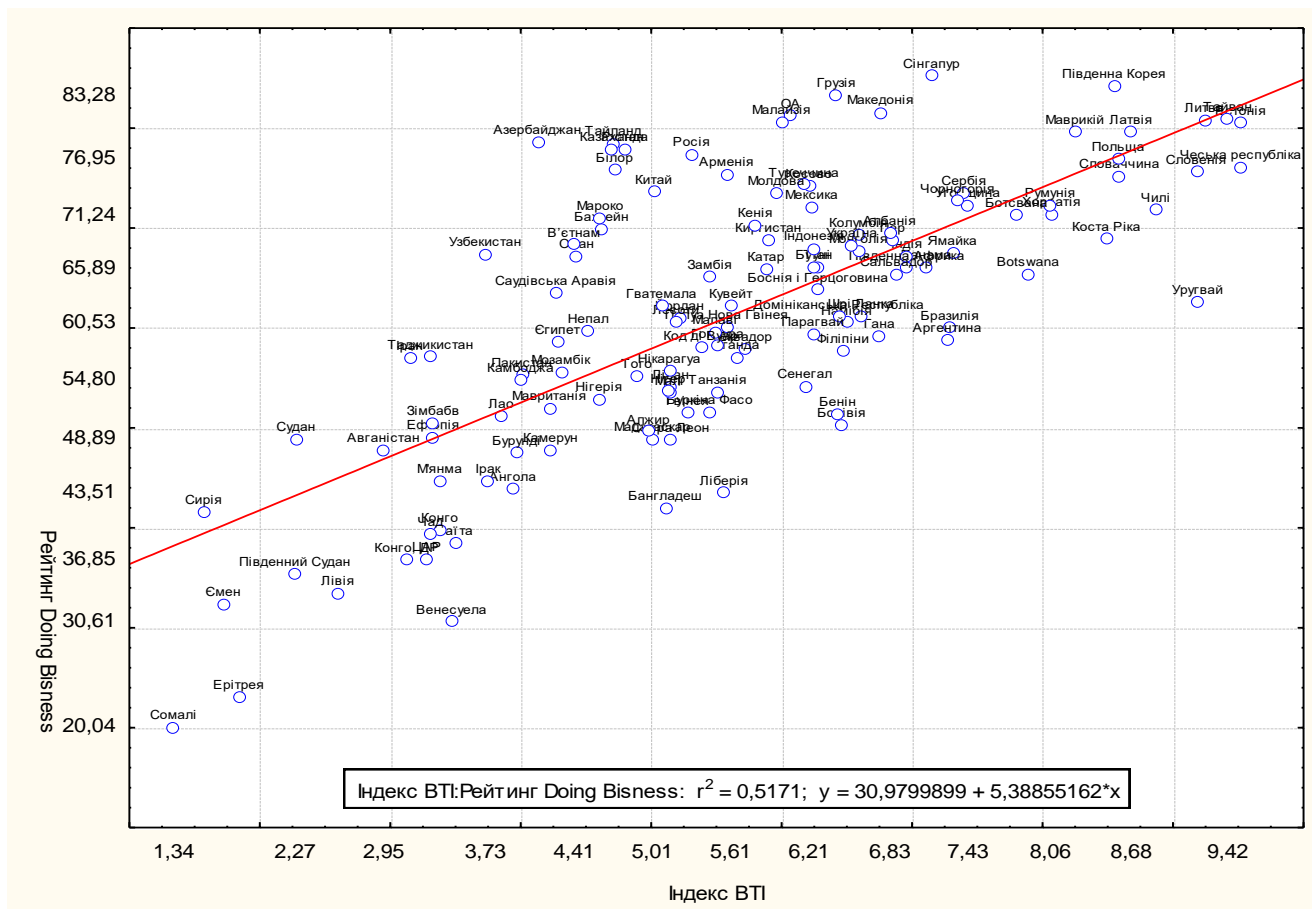

Рис. 3.2. Залежність процесів суспільно-економічних трансформацій від умов ведення бізнесу

Відтак, основну увагу органів управління слід зосереджувати на створенні сприятливих умов для розвитку підприємництва. Рівень уваги щодо створення сприятливого регуляторного середовища стимулювання ділової активності дає можливість побачити міжнародний рейтинг *Doing Business*³⁸. За рівнем регуляторного клімату та розвитку бізнес-середовища Україна перемістилася з 152 місця у 2012 р. на 71 місце у 2019 р. (серед 190 країн). За такими показниками як умови створення нового підприємства, отримання ліцензій та дозволів, реєстрація власності, отримання кредиту, сплата податків та виконання контрактів посіла місця у рейтингу 56, 30, 63, 32, 54, 57 відповідно. Залишаються зарегульованими питання підключення до електромереж та процедура ліквідації підприємства (табл. 3.2). Оскільки саме вони ускладнюють розвиток, особливо створення нових виробничо-переробних підприємств. Удосконалення потребує процедура банкрутства, за якою Україна посідає 150 місце серед 190 економік, зокрема у напрямі її здешевлення³⁹.

³⁸ Doing Business рейтинг країн за рівнем регуляторного клімату щодо стимулювання ділової активності.

³⁹ BTI 2018. Country Report Ukraine. С. 19 URL: https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2018/pdf/BTI_2018_Ukraine.pdf.с.19. (дата звернення 12.09.2019 р.).

Таблиця 3.2

Місце України в рейтингу Doing Business

Показник	Місце			
	2012 р. ⁴⁰	2014 р. ⁴¹	2017 р. ⁴²	2019 р. ⁴³
Загальне місце в рейтингу	152	112	80	71
Умови створення нового підприємства	112	47	20.	56
Отримання ліцензій та дозволів	180	41	140	30
Підключення до електромереж	169	172	130	135
Реєстрація власності	166	97	63	63
Отримання кредиту	24	13	20	32
Захист інтересів інвесторів	111	128	70	72
Сплата податків	181	164	84	54
Міжнародна торгівля	140	148	115	78
Виконання контрактів	44	45	81	57

Ефективність розвитку підприємництва, під впливом структурних трансформацій, визначається також адаптивністю структури економічної системи та формуванням сприятливого ділового клімату, який виражається у витратах на бюрократичні процеси, що необхідні для заснування та функціонування підприємства. Щоб виявити рівень регуляторного клімату на внутрішньонаціональному рівні почали приділяти увагу питанням аналізу функціонування підприємницького середовища як окремих регіонів, так і України в цілому. Оцінка ділового клімату у регіонах України здійснювалася у 2017-2018 рр. Офісом ефективного регулювання (BRDO) та Спільною українських підприємств (СУП). На основі проведеної оцінки було складено рейтинг «Регіональний Doing Business» (за адаптованою методологією Світового банку).⁴⁴ Місця у рейтингу областей Західного регіону України наведено у додатку А, табл. А.2. Як бачимо Івано-Франківська область увійшла у трійку найкомфортніших для ведення бізнесу регіонів України, Львівська область – у першу п'ятірку, Рівненська та Волинська у першу десятку. За сприятливістю умов для створення підприємства серед областей Західного регіону найвищі позиції отримали Рівненська, Чернівецька та Волинська області (увійшли у першу 10), на 11 місці – Тернопільська область, натомість Львівська та Івано-Франківська області опинилися на 19 та 21 місцях відповідно. Отримати дозвіл на будівництво найлегше було у Івано-Франківській (4 місце), Рівненській (8 місце), Закарпатській (9 місце), Волинській (10 місце), Тернопільській (12 місце) областях, лише Чернівецька

⁴⁰ Doing business in a more transparent world. 2012. С. 142. URL: <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB12-FullReport.pdf>. (дата звернення 11.09.2019 р.).

⁴¹ Doing Business 2014 Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises. С. 240. URL: <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB14-Full-Report.pdf>. (дата звернення 20.09.2019 р.).

⁴² Doing Business 2017 Equal Opportunity for All С. 255. URL: <http://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2017>. (дата звернення 11.09.2019 р.).

⁴³ Doing Business 2019 Training for Reform С. 211. URL: <http://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2019>. (дата звернення 18.09.2019 р.).

⁴⁴ У 2017 р. досліджено п'ять напрямів взаємодії підприємців з органами місцевої влади (сплата місцевих податків; створення підприємства; одержання дозволів на будівництво; оформлення земельної ділянки під об'єктом нерухомості; приєднання до електромережі), у 2018 р. до цього переліку додали напрям «електронні сервіси». Основними критеріями стали гроші та час, що витрачаються підприємцями на проходження офіційних процедур, а також кількість «візитів» до органів державної/місцевої влади.

область опинилась на 20 місці. За простотою оформлення права оренди на земельну ділянку високе місце (5) отримала Івано-Франківська та Волинська (7) області, а Львівська (9), Рівненська (11) та Закарпатська (11) входять або наближаються до першої десятки, натомість Чернівецька область знову в аутсайдерах (24 місце). За компонентом приєднання до електромереж промислового об'єкта усі області посідають високі позиції (входять у першу десятку), окрім Чернівецької області (24 місце). За легкістю адміністрування місцевих податків та відповідним податковим тягарем лише Івано-Франківська, Чернівецька та Рівненська області увійшли у першу п'ятірку, решта посіли 15-19 місця у рейтингу. За компонентом електронні сервіси (обсяг адміністративних послуг та дозвільних процедур, які можна отримати або пройти за допомогою використання мережі Інтернет) Львівська та Івано-Франківська області посіли 3 та 4 місця відповідно, Тернопільська – 6, найменше даний індикатор розвинутий у Чернівецькій області – 21 місце.⁴⁵ Опитування допомогло виявити проблему високого адміністративного навантаження на малий бізнес, зокрема, через відсутність у підприємців знань та досвіду, а також доступу до якісних юридичних послуг⁴⁶. Відповідні дослідження дають можливість одним регіонам залучати додаткові інвестиції, а іншим – покращувати найслабші ланки інституційного середовища регіону.

Як інструмент для визначення якості бізнес-клімату та управління процесами структурних трансформацій у регіонах України розраховують *Індекс регіонального ділового середовища (ІРДС)*⁴⁷. Конкурентні переваги та недоліки вказують, що в Україні помітно виділяється місто Львів, яке отримало четверте місце за ІРДС, інші мають бали середні (Івано-Франківськ) та менші за середній показник по країні (табл. 3.3). Якщо проаналізувати окремі складові ІРДС, зокрема «Економічне середовище», то побачимо, що Львів та Чернівці показують результат на рівні середнього значення по державі, за складовою «Економічний результат» Львів, Ужгород та Івано-Франківськ мають рейтинг вищий за середній. Такі результати зумовлені специфікою соціально-економічного розвитку регіонів, що зумовлює сприятливі умови для розвитку сфери туризму, високий потенціал для активізації співпраці у транскордонному просторі, що підтримуються позитивними змінами в бізнес-середовищі та високим рівнем конкуренції в сфері послуг. Наприклад, конкурентні переваги Львова зумовлені високим рівнем експортної орієнтації у сфері послуг, високими темпами житлового будівництва, достатньо розвинутою транспортною інфраструктурою тощо. Чернівцям відносно високий бал забезпечили туристичний потенціал, сприятливі умови ведення бізнесу та надійність ділових партнерів. За рівнем розвитку «Технологій та інфраструктури» Львів, Чернівці та Івано-Франківськ отримали показник вищий середнього, однак це не виключає необхідності залучення інвестицій у модернізацію інфраструктури, що стане додатковим фактором-стимулятором розвитку підприємницького сектора. Натомість за підіндексом «Освіта та людські ресурси», що має значний вплив на ринок праці та якість людських ресурсів, Західний регіон традиційно займає високі позиції – у Львові, Івано-Франківську та Чернівцях бали перевищують середнє значення по країні.

⁴⁵ Perionalnyi Doing Business. URL: http://rdb.brdo.com.ua/#tab_3. (дата звернення 8.12.2019 р.).

⁴⁶ Regional Doing Business: куди вкладати гроші в Україні. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/09/8/628820/>. (дата звернення 18.07.2019 р.).

⁴⁷ Вимірювання регіонального ділового середовища в Україні. URL: <http://competitiveness.icps.com.ua/>. (дата звернення 17.10.2019 р.).

Таблиця 3.3

Регіональний індекс ділового середовища в Україні (2017 р.)^{*}

Міста	Місце у рейтингу	Індекс регіонального ділового середовища	Компоненти							
			1	2	3	4	5	6	7	8
			Економічне середовище	Економічний результат	Законодавство	Державне управління	Інфраструктура	Технологія	Людські ресурси	Освіта
Київ	1	3,88	3,73	3,97	2,88	2,45	4,44	4,57	4,33	2,95
Дніпро	2	3,86	4,04	3,84	2,78	2,58	3,88	4,61	4,04	3,88
Харків	3	3,76	4,04	3,44	2,81	2,50	3,58	4,45	4,10	4,01
Львів	4	3,67	3,65	3,71	2,77	2,47	3,99	4,09	3,53	4,32
Одеса	5	3,59	3,79	3,68	2,47	2,16	3,41	3,79	4,35	3,42
Запоріжжя	6	3,57	3,81	3,76	2,54	2,73	3,29	4,18	3,51	3,46
Миколаїв	7	3,50	3,70	3,96	2,43	2,50	3,09	3,76	3,83	3,05
Полтава	8	3,42	3,24	4,08	2,57	2,27	3,24	3,89	3,42	3,10
Івано-Франківськ	9	3,30	3,07	3,48	2,62	2,34	3,57	3,68	3,31	3,48
В середньому по Україні		3,30	3,45	3,34	2,58	2,37	3,50	3,66	3,37	3,31
Ужгород	10	3,20	3,20	3,50	2,70	2,47	3,37	3,20	3,19	3,26
Вінниця	11	3,16	3,15	3,62	2,43	2,67	3,29	3,17	2,99	3,15
Черкаси	12	3,13	3,12	3,50	2,47	2,12	3,69	3,29	2,98	3,02
Суми	13	3,13	3,08	3,46	2,59	2,40	2,67	3,46	3,30	3,00
Чернівці	14	3,11	3,32	2,80	2,21	2,10	3,72	3,12	3,18	4,06
Луцьк	15	3,08	2,88	3,14	2,83	2,40	3,27	3,19	3,20	3,31
Херсон	16	3,03	3,11	3,07	2,54	2,26	2,78	3,64	3,05	2,92
Тернопіль	17	3,03	2,86	3,12	2,67	2,30	3,43	3,04	2,86	3,79
Хмельницький	18	3,02	2,90	3,25	2,45	2,23	3,31	2,90	3,16	3,37
Донецьк	19	3,00	3,22	2,63	2,18	2,26	3,90	3,50	2,94	2,82
Рівне	20	2,97	2,87	3,02	2,80	2,34	3,28	2,89	2,98	3,43
Чернігів	21	2,96	2,85	3,22	2,93	2,35	3,17	3,17	2,81	2,74
Кропивницький	22	2,96	3,11	3,50	2,71	2,36	2,83	3,11	2,65	2,75
Житомир	23	2,89	2,97	3,01	2,50	2,22	3,27	3,00	2,84	2,86
Луганськ	24	2,48	2,62	2,01	2,37	2,11	3,05	2,93	2,41	2,37

*Джерело: складено за даними:¹¹ Вимірювання регіонального ділового середовища в Україні. URL: <http://competitiveness.icps.com.ua/> (дата звернення: 27.10.2019 р.).

За компонентом «Законодавство» 6 з 7 обласних центрів (окрім Чернівців, що опинилися на 24 місці) отримали вищий за середньоукраїнський показник. Високе місце міста Луцьк обумовлено оптимістичними настроями щодо перспектив оцінки підприємцями власного бізнесу⁴⁸. Як бачимо з Додатка А, табл.А.3 конкурентні переваги Західного регіону зумовлені його географічним розташуванням, що створює додаткові можливості для розвитку сфери гостинності та туризму, високотехнологічного виробництва. Основними факторами-дестимуляторами у розвитку регіонів та міст залишаються високі рівні міграції та корупції.

Створення сприятливих інституційних умов для функціонування МСП має бути основним пріоритетом економічної політики на національному та локальному рівнях, адже є основою економіки держави та міст. Відтак покращення середовища функціонування МСП потребує додаткової уваги та підтримки зі сторони ОМС.

Основними перешкодами для розвитку малого підприємництва у 2017-2018 рр. бул:⁴⁹ рівень податкового навантаження (зокрема ЄСВ), високий рівень корупції військові дії в державі, відсутність кваліфікованих кадрів, доступність кредитування та низька платоспроможність населення (рис. 3.3).

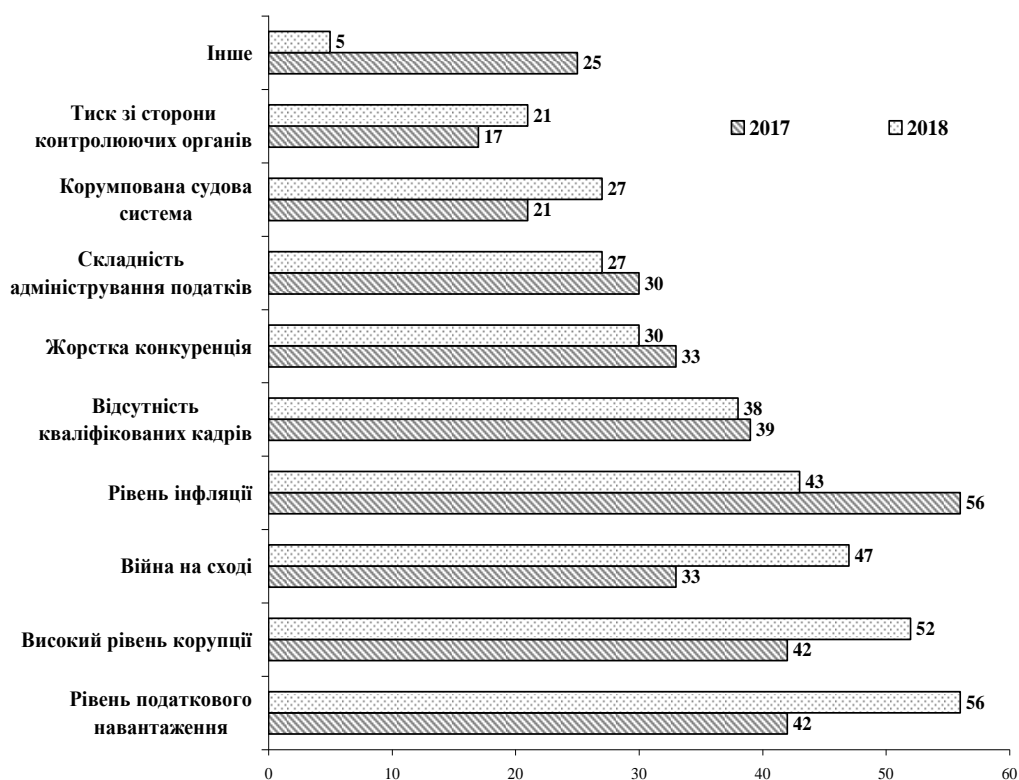

Рис. 3.3. Деструктивні фактори впливу на розвиток малого бізнесу у 2017-2018 рр.*

*Джерело: складено за даними: ⁵⁰

⁴⁸ Регіональний індекс ділового середовища 2016. С 20-26 URL: <http://competitiveness.icps.com.ua/>. (дата звернення: 27.10.2019 р.).

⁴⁹ Індекс настроїв малого бізнесу — проводиться Європейською Бізнес Асоціацією з 2018 року у межах проекту Unlimit Ukraine. Мета дослідження — співпраця з малим і мікробізнесом та аналіз точок зростання, які стимулюватимуть його розвиток.; Індекс настроїв малого бізнесу 2018. URL: <https://eba.com.ua/indeks-nastroyiv-malogo-biznesu-2018/>. (дата звернення: 27.10.2019 р.).

⁵⁰ Там само.

В силу нестабільної суспільно-економічної та політичної ситуації в державі представники малого бізнесу погіршили оцінку перспектив власного розвитку (загальний Індекс настроїв малого бізнесу за результатами опитування склав 2,7 із 5-ти можливих у 2019 р., тоді як у 2018 р становив 3,2). Економічна ситуація несприятлива для ведення бізнесу (зазначили 72% опитаних підприємців), скорочується кількість експортерів. Незважаючи на несприятливе середовище для розвитку, малий бізнес залишається двигуном економічного зростання, оскільки продовжує реінвестувати кошти в людей та економіку держави. Відтак, необхідним стимулом для розвитку бізнесу могла б стати ефективна державна політика спрямована на створення комфортних умов функціонування та інноваційного розвитку МСП.

Однією із умов ефективного розвитку бізнес-середовища є інвестиційна складова. Умови створені муніципалітетами *міст для залучення інвестицій* та ефективного їх використання⁵¹ базуються на оцінці результатів за двома основними параметрами: інвестиційна активність (капітальні інвестиції, іноземні інвестиції та будівельна діяльність) та соціально-економічний ефект від інвестицій (заробітна плата, введення житла в експлуатацію, працевлаштування і надані послуги)⁵². Отримані результати показують, більшість міст не можуть утримувати стабільно високу динаміку залучення інвестицій та їх ефективного використання, що пов'язано зокрема із перебудовою міських економік та їх переорієнтацією на нові ринки збуту. Якщо проаналізувати зміну рейтингових позицій міст обласних центрів Західного регіону з 2015 р. то бачимо, що їх інвестиційна ефективність оцінюється високо, відкриваються нові підприємства, зростає товарообіг, нарощуються об'єми житлового будівництва. До обласних центрів Західного регіону також потрапило у рейтинг місто обласного значення Дрогобич (табл. 3.4)⁵³.

Окремої уваги заслуговує дослідження прозорості інвестиційного сектору⁵⁴, оскільки він дає змогу оцінити потенційну управлінську спроможність муніципалітетів міст в контексті залучення інвестицій та відкритість органів місцевого самоврядування до інвесторів. Прозорі правила гри створюють для інвесторів здорове бізнес-середовище, а відтак вивільняють час на розвиток бізнесу. Як бачимо з *табл. 3.5.* прозорість інвестиційного сектору є недостатньою, навіть міста які очолюють даний рейтинг не змогли в сумі набрати максимальну кількість балів (100). Позитивним показником стало те, що такі міста Західного регіону як Львів (2017 р.) та Дрогобич (2018 р.) очолюють даний рейтинг.

⁵¹ Починаючи з 2015 р. Рейтингове агентство «Євро-рейтинг» проводить поквартальне оцінювання інвестиційної ефективності міст (в оцінюванні беруть участь 22 міста обласні центри та 8 міст обласного значення). Джерело: Рейтинг-лист городов. «Євро-Рейтинг». URL: <http://euro-rating.com.ua/regiony/rejtingovaya-shkala/>. (дата звернення: 27.10.2019 р.).

⁵² Рейтинг инвестиционной эффективности городов Украины, итоги 4-го квартала 2016 г. URL: <http://euro-rating.com.ua/regiony/analitika/rejting-investitsionnoj-effektivnosti-gorodov-ukrainy-itogi-4-go-kvartala-2016-g/> (дата звернення: 27.10.2019 р.).

⁵³ Рейтинг инвестиционной эффективности городов. «Євро-Рейтинг» <http://euro-rating.com.ua/regiony/rejting-list/rejting-list-oblastnyh-tsentrov/>. (дата звернення 11.09.2019 р.)

⁵⁴ Рейтинг прозорості інвестиційного сектору 100 найбільших міст України, який складає Transparency International Україна. URL: <https://transparentcities.in.ua/>. (дата звернення 7.09.2019 р.)

Таблиця 3.4

Рейтинг інвестиційної ефективності міст*

	Місто	Рівень рейтингу		Кількість балів		Місце в рейтингу		Динаміка зміни місця в рейтингу
		2016	2018	2016	2018	2016	2018	
1	Вінниця	ineA	ineA	210	203	3	4	-1
2	Дніпро	ineC	ineA	180	225	10	1	9
3	Житомир	ineC	ineB	173	185	12	8	4
4	Запоріжжя	ineE	ineC	140	177	21	11	10
5	Івано-Франківськ	ineD	ineA	148	223	17	2	15
6	Київ	ineA	ineC	257	177	1	9	-8
7	Кропивницький	ineE	ineD	139	153	22	16	6
8	Луцьк	ineB	ineB	186	189	7	7	0
9	Львів	ineA	ineD	227	144	2	19	-17
10	Миколаїв	ineB	ineF	188	116	6	26	-20
11	Одеса	ineB	ineB	190	194	5	5	0
12	Полтава	ineD	ineC	154	173	15	13	2
13	Рівне	ineE	ineE	127	126	25	24	1
14	Суми	ineD	ineC	144	165	19	14	5
15	Тернопіль	ineC	ineC	179	177	11	10	1
16	Ужгород	ineC	ineA	169	220	13	3	10
17	Харків	ineA	ineD	207	151	4	17	-13
18	Херсон	ineE	ineD	133	143	24	21	3
19	Хмельницький	ineB	ineD	185	159	8	15	-7
20	Черкаси	ineD	ineC	143	176	20	12	8
21	Чернівці	ineD	ineF	154	106	16	28	-12
22	Чернігів	ineD	ineD	158	145	14	18	-4
23	Олександрія	ineG	ineF	95	115	29	27	2
24	Бердичів	ineF	ineF	118	118	26	25	1
25	Біла Церква	ineG	ineF	93	101	30	30	0
26	Дрогобич	ineE	ineF	134	102	23	29	-6
27	Ізмаїл	ineB	ineD	183	143	9	20	-11
28	Кам'янське	ineG	ineB	97	193	28	6	22
29	Каховка	ineD	ineE	146	140	18	22	-4
30	Кременчук	ineF	ineE	117	135	27	23	4

*Джерело: складено за:⁵⁵

** дані за 4 квартал 2016 р. та 2 квартал 2018 р.: ineA - максимальний (більше 200 балів); ineB – високий (від 181 до 200 балів); ineC вище середнього (від 161 до 180 балів); ineD середній (від 141 до 160 балів); ineE нижче середнього (від 121 до 140 балів); ineF низький (від 101 до 120 балів); ineG мінімальний(менше 101 балу).

⁵⁵ Обновлено рейтинг инвестиционной эффективности городов Украины: с ног на голову. URL: <http://euro-rating.com.ua/regiony/analitika/obnovlen-rejting-investitsionnoj-effektivnosti-gorodov-ukrainy-s-nog-na-golovu/>; Рейтинг инвестиционной эффективности городов Украины, итоги 4-го квартала 2016 г. URL: <http://euro-rating.com.ua/regiony/analitika/rejting-investitsionnoj-effektivnosti-gorodov-ukrainy-itogi-4-go-kvartala-2016-g/>. (дата звернення 7.10.2019 р.)

Загалом, тренди виявлені у інших рейтингових оцінюваннях зберігаються, міста обласні центри мають більше можливостей для потенційного залучення інвесторів та вищий фінансовий потенціал розвивати електронне урядування у місті та покращувати власну управлінську прозорість, однак якість наповнення офіційних Інтернет сторінок ОМС залишається незадовільною. Процеси децентралізації дали стимули і можливості меншим містам для розвитку, відтак муніципалітети стали більше зацікавлені у залученні інвестицій та почали вкладати ресурси у розвиток прозорості сфери міського управління (успішним прикладом є м. Дрогобич). Незважаючи на зниження місця у рейтингу деяких міст (Самбір, Червоноград, Луцьк, Рівне, Новоград-Волинський, Ковель, Мукачеве, Нововолинськ), загалом за 2017-2018 рр. усі муніципалітети здійснювали заходи для підвищення власної прозорості, що є позитивним трендом та у подальшому сприятиме зростанню інвестиційної привабливості міст.

Таблиця 3.5

Міста Західного регіону у рейтингу прозорості інвестиційного сектору
100 найбільших міст України*

Місто	Рейтинг прозорості інвестиційного сектору				Динаміка в рейтингу	
	Місце у рейтингу		Кількість балів зі 100 можливих		За місцем у рейтингу	За кількістю балів
	2017	2018	2017	2018	2018/2017	2018/2017
Львів	1	6	59,7	65,7	-5	+6,1
Івано-Франківськ	3	14	54,2	57,75	-9	+3,55
Червоноград	6	23	50,5	52,8	-17	+2,3
Дрогобич	10	1	46,2	85,2	+9	+39
Луцьк	11	22	44,16	52,82	-11	+8,66
Чернівці	13	18	42,4	54,95	-5	+12,55
Рівне	19	46	36,11	40,7	-27	+4,59
Новоград-Волинський	23	38	35,6	42,2	-15	+6,6
Ковель	25	57	34,7	36,8	-32	+2,1
Мукачеве	27	45	34,7	39,5	-18	+4,8
Володимир-Волинський	29	33	34,58	44,58	-4	+10
Тернопіль	31	10	33,51	60,7	+21	+27,19
Ужгород	45	27	31	51,7	+18	+20,7
Дубно	49	46	29,49	39,4	+3	+9,91
Вараш	60	49	27,66	38,4	+11	+10,74
Нововолинськ	65	91	25,73	26,93	-26	+1,2
Калуш	69	72	23,49	32,93	-3	+9,44
Самбір	81	93	20,93	25,66	-12	+4,73
Коломия	90	96	18,33	24,13	-6	+5,8
Стрий	94	100	16,4	17,7	-6	+1,3

*Джерело: складено за ⁵⁶

Високі рейтингові позиції Дрогобича досягнуті завдяки створенню органами місцевого самоврядування умов для залучення інвесторів та активізації підприємництва

⁵⁶ Рейтинг прозорості 100 міст. URL: <https://transparentcities.in.ua/ranking2018-interactive/?fbclid=IwAR1jN8BhLoMLsXm-BMKnug7Og3dcMhUL79cThu45uUogXzxOCFEv0PbK8Gg>. (дата звернення 17.10.2019 р.)

через використання прозорих інструментів регулювання міського середовища та розвиток партисипативного управління на основі використання програми «Smart City – Дрогобич» з 2016 р.⁵⁷, приєднання до державного інфосервісу Start Business Challenge (де розміщено 118 бізнес-кейсів із покроковими інструкціями для започаткування власної справи)⁵⁸ тощо. Використані заходи дозволили удвічі збільшити надходження капітальних інвестицій (у 2010 – 2015 рр. їхня максимальна річна сума становила 190 млн грн., то в 2017-му зросла до 350 млн грн.) в економіку міста.

Поряд з тим, опитування іноземних інвесторів показало, що основною перешкодою для інвестицій у розвиток бізнесу є корупція, недовіра до судової системи, нестабільність валюти та фінансової системи. Найбільшою перешкодою для стратегічних і портфельних інвесторів став військовий конфлікт з Росією. Як бачимо з рис. 3.4 недостатньо ефективно відбувається процес структурно-інституційної трансформації бізнес-середовища для залучення іноземних інвестицій, що вказує на пасивність органів державної влади у активізації інвестиційних процесів для глибоких структурних реформ.

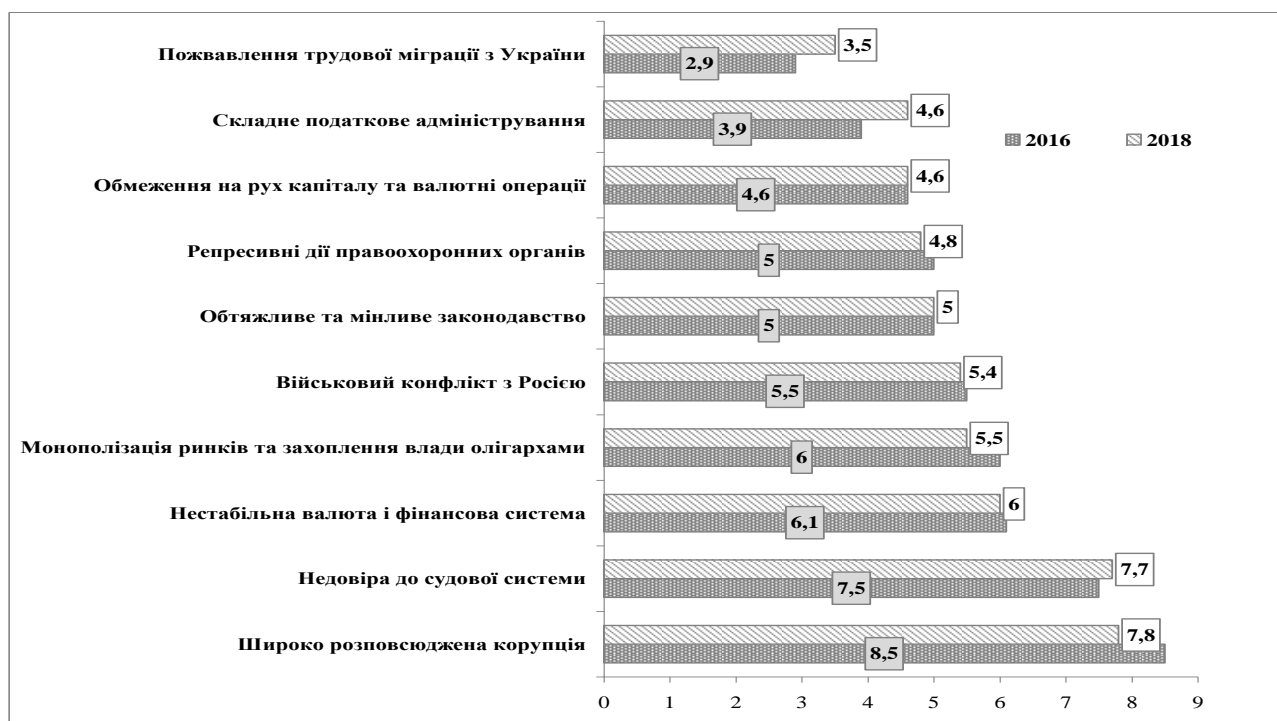

Рис. 3. 4. Перешкоди для іноземних інвестицій в Україні у 2016, 2018 рр.*

*Джерело: складено за ⁵⁹

Основними⁶⁰ перешкодами для розвитку МСП були: низька платоспроможність населення; несприятлива політична ситуація; високі податкові ставки та складне їх адміністрування (нестабільність податкового законодавства, розмір штрафних санкцій за

⁵⁷ Галерея інновацій, що змінюють Україну. Практика Дрогобицької міської ради. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/10848>. (дата звернення 7.11.2019 р.)

⁵⁸ Доступні види бізнесу у Дрогобичі (Львівська область). URL: <https://sbc.regulation.gov.ua/city/15497>. (дата звернення 17.10.2019 р.)

⁵⁹ Корупція та недовіра до судової системи в Україні – найбільші перешкоди для іноземних інвесторів. URL: <https://ces.org.ua/koruptsiia-ta-nedovira-do-sudovoi-systemy-v-ukraini/>; Третє щорічне опитування іноземних інвесторів Вересень 2018. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2019/03/2018_investorsurveyresults_presentation_ua.pdf. (дата звернення 17.10.2019 р.)

⁶⁰ Щорічна оцінка ділового клімату в Україні: 2016. Короткий звіт за результатами опитування малого та середнього бізнесу. С. 9-12. URL: <https://www.slideshare.net/USAIDLEV/2016-2017-abcareportshort23042017final>. (дата звернення 7.07.2019 р.)

помилки, ставки податків та зборів та часті зміни форм податкової звітності); високий регуляторний тиск та корупція; несприятлива економічна ситуація, відсутність ринків збуту; для середніх підприємств – регулювання землекористування, для малих та мікропідприємств – валютне регулювання тощо. Водночас, представники МСП очікують від держави створення сприятливих умов для підприємницької діяльності через пряму державну підтримку бізнесу, спрощення документообігу та податкового адміністрування, а також полегшення доступу до інформації шляхом створення єдиного інформаційного ресурсу.

Задля виявлення негативних факторів впливу на бізнес-середовище та створення якісного простору функціонування МСП у Львівській та Тернопільській областях за підтримки Фонду USAID було проведено дослідження⁶¹, яке ще раз підтвердило, що основними перешкодами для ведення бізнесу у Західних областях України були: проблема низького попиту (75% МСП у Чернівецькій області повідомили про цю проблему, в інших областях та Україні загалом – 50%); політична нестабільність (51% МСП Львівської області та 36% Чернівецької області); високі ставки податків у Тернопільській (38%) та Львівській областях (35%); негативний вплив інфляції найгостріше відчувають у Тернопільській та Чернівецькій областях – 75% підприємців⁶². Наприклад, у Львівській області місцева влада втілює регіональну політику, спрямовану на розвиток бізнес-середовища (прийнято низку стратегічних документів регіонального розвитку), однак, незважаючи на це, Львівщина потребує підтримки у сфері полегшення доступу до фінансових ресурсів МСП та кадрових ресурсів⁶³. На рівні міста Львова було проведено дослідження розвитку малого підприємництва (Проект «Trends of small business: Lviv region») з метою з'ясування основних тенденцій та проблем, з якими стикається МСП⁶⁴. Наприклад у сфері виробництва основними перешкодами стали: брак оборотних коштів, недостатній доступ до інформації про програми підтримки бізнесу, відсутність сприятливої державної політики підтримки бізнесу, застаріла матеріально-технічна база, низький рівень автоматизації процесів та недостатній рівень управлінських компетенцій керівників підприємств. Серед основних проблем у сфері послуг було виявлено: низька купівельна спроможність населення, потреба автоматизації процесів та підвищення компетенцій керівників, дефіцит оборотних коштів. Основними рекомендаціями для малого бізнесу стали: забезпечення чіткого стратегічного планування, формування власної бізнес-моделі, розвиток управлінських компетенцій, маркетингу, автоматизації та впровадження інновацій.

Розраховані дані (табл. 3.6) показують, що поряд із позитивними тенденціями у соціально-економічному розвитку та інституційному забезпеченні функціонування бізнесу, формування достатньо комфортних умов для діяльності підприємництва у містах потребує додаткових заходів підтримки на рівні ОМС та часу, щоб отримати очікувану позитивну віддачу. Низькою є кореляція між ІРДС (Індексом регіонального ділового середовища) як

⁶¹ Щорічна оцінка ділового клімату в Україні: 2016. Тернопільська область. Короткий звіт за результатами опитування малого та середнього бізнесу. URL: https://www.slideshare.net/IER_Kyiv/2016-79472254. (дата звернення 17.10.2019 р.); Щорічна оцінка ділового клімату в Україні: 2016. Львівська область. Короткий звіт за результатами опитування малого та середнього бізнесу. URL: https://www.slideshare.net/IER_Kyiv/2016-78668620. (дата звернення 18.11.2019 р.)

⁶² Там само. С. 31 – 32. URL: https://www.slideshare.net/IER_Kyiv/2016-78668620. (дата звернення 17.10.2019 р.)

⁶³ Регіональний профіль МСП Львівської області (2016/2017 роки). URL: http://lev.org.ua/ua/articles/SME_profile_Lviv.html. (дата звернення 13.10.2019 р.)

⁶⁴ У Львові презентували результати дослідження розвитку підприємництва міста. URL: https://vgolos.com.ua/news/uvovi-prezentuvaly-rezultaty-doslidzhennya-rozvytku-pidpriyemnytstva-mista_284640.html. (дата звернення 03.07.2019 р.)

характеристики якості підприємницького середовища міст України та індикатором нарощення можливостей займатися підприємницькою діяльністю за оцінками суб'єктів підприємництва міст (темپ зміни можливостей займатися підприємницькою діяльністю 2019/2018), що свідчить про неефективність державної та локальної політики щодо створення належних умов для стабільного ведення бізнесу, відтак ділова активність не зреагувала відповідним приростом. Водночас ІРДС позитивно впливає на зростання прямих іноземних інвестицій (кореляція 0,55), експорт товарів та послуг (кореляція 0,59 та 0,52 відповідно), та чутливо реагує на безпекову складову (кореляція -0,506).

Рейтинги комфортності міст найбільше корелюють із якістю доріг, що визначають можливості швидкого та безпечного внутрішньоміського переміщення, якість дорожньо-транспортної інфраструктури, водночас низькою є кореляція між даними рейтингу та можливостями займатися підприємницькою діяльністю, якістю послуг отриманих від місцевої влади, що свідчить про низьку інклюзію між мешканцями міст, ОМС та підприємницьким сектором у питаннях створення середовища для комфортного проживання, взаємодії та господарювання.

Важливою передумовою залучення інвестицій, підвищення економічного розвитку міста та зниження індексу корупційних випадків є формування системи прозорого управління міським середовищем (прозоре регуляторне середовище, вільний доступ до інформації, якісні превентивні заходи з боротьби з корупцією). Однак цей процес в українських містах лише розпочався, відтак не був достатньо ефективним у контексті підвищення можливостей для бізнесу займатися підприємницькою діяльністю (коефіцієнт кореляції з темпом зміни рівня можливостей займатися підприємницькою діяльністю 0,30). Зусилля ОМС зі створення прозорого міського середовища не спрацювали прямою залежністю через низький рівень довіри у суспільстві, інституційну неефективність, високий рівень трансакційних видатків бізнесу (особливо корупційна складова), не усі ОМС є достатньо відкритими та зацікавленими у розвитку прозорості міста (що відображається у низькій кореляції із прямими іноземними інвестиціями), однак є незначні зрушення у контексті підвищення якості послуг наданих ОМС. Оскільки процес формування відкритого та прозорого міського середовища лише розпочався, то його позитивні наслідки ми зможемо відчутти у середньо та довгостроковій перспективі.

Рейтинг інвестиційної ефективності міст (враховує інвестиційну активність міста та соціально-економічний ефект від інвестицій) має слабку кореляцію із можливостями займатися підприємницькою діяльністю (0,43). Ефективне використання інвестицій стимулює продуктивність підприємницького середовища, разом з тим, рівень інвестиційної ефективності є недостатнім для залучення іноземних інвестицій (к-ф. корел. 0,21).

Інтенсивний розвиток міст-обласних центрів потребує належного розвитку інфраструктури, зокрема, дорожньо-транспортної, яка здійснює значний вплив, як на формування комфортних умов для проживання містян (к-ф. корел. 0,78), так і на розвиток чи реалізацію підприємницького потенціалу (к-ф. корел. 0,78). У даному випадку необхідними передумовами для підвищення можливостей розвитку підприємницького середовища міст стало створення безпечних умов для ведення господарської діяльності (зниження рівня злочинів проти власності – к-ф. корел. 0,52) та підвищення якості надання послуг місцевими органами влади (к-ф. корел. 0,59) тощо.

Таблиця 3.6

Взаємодія соціально-економічного та інституційного середовища у містах обласних центрів (коефіцієнти кореляції)

	Рейтинг ІРДС (бали)	Рейтинг прозорості міст України 2018 р., бали	Рейтинг комфортності міст (Фокус), (бали) 2018	Рейтинг комфортності міст (Фокус), (бали) 2016	Темп зміни комфортності міст (Фокус), 2018/2016)	Рейтинг інвестиційної ефективності міст, II кв. 2018 (бали)	Регіональний рейтинг DING BUSINESS 2018 р., (бали)	Зведений індекс оцінки можливостей міста, 2019/2018	Зведений індекс оцінки можливостей міста, 2019	Темп зміни індексу оцінки можливостей міста (2018/2019), %
Капітальні інвестиції на одну особу (регіон, 2018), грн	0,396158	0,084481	0,23376	0,248523	0,069319	0,047913	-0,37531	-0,03421	-0,04156	-0,00475
Обсяг ВРП на одну особу	0,355907	-0,05833	0,268831	0,193993	0,140872	-0,01531	-0,37814	-0,00104	-0,08848	-0,10154
Темпи росту ВРП за 2016-2017 рр.	-0,04016	-0,01254	-0,32555	-0,41726	-0,06901	0,179081	-0,18963	-0,06109	-0,07391	-0,00179
Прямі іноземні інвестиції на одну особу (2017 р.)	0,554201	0,190968	0,260589	0,339142	0,042942	0,214802	-0,30529	0,076864	0,002974	-0,11298
Експорт товарів, млн. дол. США	0,590018	0,136078	0,247679	0,238932	0,08858	0,099483	-0,22924	-0,07155	-0,14878	-0,07462
Експорт послуг, млн. дол. США	0,527128	0,114806	0,268514	0,306632	0,069064	0,054328	-0,30123	-0,05714	-0,07236	-0,00871
Рівень можливостей займатися підприємницькою діяльністю, 2018 (бали)	-0,15281	-0,08684	0,303805	0,375343	0,073329	0,437164	0,054853	0,787367	0,536514	-0,52014
Темп зміни рівня можливостей займатися підприємницькою діяльністю, % (2019/2018)	-0,29222	0,305151	-0,25928	-0,21714	-0,12871	-0,23544	-0,09229	-0,45184	0,092995	0,74838
Індекс частоти корупційних випадків	0,312168	-0,06755	-0,00969	0,453794	-0,31194	0,110322	-0,12503	0,093847	-0,02594	-0,18879
Якість послуг отриманих від місцевої влади (бали)	-0,06124	0,348389	0,394878	0,395931	0,144285	0,261846	0,364022	0,593651	0,402416	-0,42661
Рівень якості доріг (81 бали)	0,13964	0,234293	0,787628	0,429784	0,557096	0,266369	0,007306	0,612977	0,436042	-0,39837
Злочини проти власності (Фокус, рівень безпеки максимальний 10 балів)	-0,50633	0,2545	-0,13218	0,17775	-0,24801	0,15038	0,034274	0,52446	0,58546	-0,10128
Транспорт (кількість між трас, що проходять через місто)	0,426217	-0,06862	0,47919	0,449986	0,201342	-0,00514	0,270806	-0,02358	0,016481	0,038022

Зростання економіки, рівня життя населення міст, подолання безробіття потребує розширення мережі МСП. Ефективність та обсяги економічної діяльності у містах обласного значення визначаються структурою та кількістю суб'єктів підприємницької діяльності мають свої особливості (табл. 3.7):

- За абсолютною кількістю малих підприємств на 10 тис. населення міста обласні центри є очевидними лідерами (у 2012 та 2017 рр.) із показником більше 100 підприємств (окрім м. Тернопіль), що є цілком закономірно зважаючи на більшу кількість різних ресурсів. До показників міст-обласних центрів наближаються міста, обласного значення, що мають високий туристично-рекреаційний потенціал, зокрема, Трускавець, Моршин, Мукачеве, Берегове, Хуст тощо. Найнижчі показники розвитку мережі малого бізнесу спостерігалися у промислових мономістах, наприклад у м. Вараш (на території міста функціонує Рівненська атомна електростанція) показник був найнижчим 12, значення менше 30 підприємств на 10 тис. населення у Нововолинську, Болехові, Новому Роздолі (станом на 2017 р.). Якщо брати даний показник в динаміці, то бачимо, що найвищий позитивний тренд розвитку мережі малих підприємств мають міста обласного значення (більше 40 одиниць за період 2012-2017 рр.) Калуш, Чортків, Берегове, Мукачеве, Хуст, з міст обласних центрів – Тернопіль (53 од.). Натомість, три міста-обласні центри потрапили у групу із найвищим зниженням кількості малих підприємств на 10 тис. населення (Коломия – -44, Ужгород – -17, Рівне – -8, Кременець – -6, Луцьк – -2). Як бачимо, мережа малого підприємництва у містах обласного значення 2-го рівня розвивається динамічніше, ніж в обласних центрах.

- За результативністю діяльності малого підприємництва усі міста регіону (окрім м. Дубно) мали позитивні темпи росту обсягу реалізованої продукції за період 2012-2017 рр.. Найвище зростання (у межах 300 – 460%) демонстрували міста обласного значення Хуст, Берегове, Новий Розділ, Яремче, Мукачеве, Стрий. Міста-обласні центри за темпами росту обсягу реалізованої продукції опинилися у межах 200-300%, що теж показує високі позитивні тренди.

- Найвищу частку в обсягах реалізованої продукції малими підприємствами в областях показують міста-обласні центри. Частка таких міст як Львів, Луцьк, Рівне становила більше 50% (у 2012 та 2017 р.), трохи менше 50% у містах Івано-Франківськ (48,99%) та Тернопіль (43,39%), найнижча частка – м. Ужгород (26,45%). Водночас за обсягами реалізованої продукції частка усіх міст - обласних центрів зменшилася у 2017 р. порівняно з 2012 р. Найвищу негативну динаміку показали міста Ужгород (-7,92 в.п.), Рівне (-5,38 в.п.), Тернопіль (-5,33 в.п.), Івано-Франківськ (-5,3в.п.), найнижчий показник у м. Львів – -1,51в.п.

- Частка міст обласного значення (не обласних центрів) в загальному обсязі реалізованої продукції МП продовжує залишатися незначною, лише м. Мукачеве змогло у 2017 р. досягнути рівня 22,68%, що вказує на формування ще одного економічного центру у Закарпатській області, поруч з обласним центром. Частки ще шести міст в областях становлять від 2 до 7% (Калуш – 6,13%, Хуст – 5,22%, Нововолинськ – 3,2%, Коломия – 3,05%, Берегове – 2,3%), в усіх інших – менше 2%. За період 2012-2017 рр. лише міста Мукачеве та Хуст мали позитивну динаміку підвищення своєї ролі у обсягах реалізованої продукції МП Закарпатської області (зростання відбулося на 5,08 в.п та 2,12 в.п. відповідно), в усіх інших містах приріст був незначним (менше 1 в.п. Берегове, Яремче, Стрий, Новий Розділ, Болехів, Вараш) або характеризувався від'ємними

показниками, які до того ж були нижчими, ніж в обласних центрах. Як бачимо, міста обласні центри володіють більшим обсягом ресурсів та мають вищий рівень розвитку малого підприємництва, однак це робить їх більш чутливими до негативних суспільно-економічних процесів. Натомість, міста обласного значення 2-го рангу повільніше нарощують потенціал розвитку малого бізнесу, однак більш стійкі до його втрати.

- Незважаючи на позитивні тренди розвитку сектору малого підприємництва у містах обласного значення Західного регіону України їх внесок у економічний розвиток залишається незначним, що вимагає відповідної державної та локальної політики підтримки малого підприємництва та формування сприятливих фінансово-інституційних умов його розвитку.

Динаміка розвитку малого та середнього підприємництва вказує (табл. 3.8):

1. Позитивний темп росту капітальних інвестицій в усіх містах, окрім Нового Роздолу, Трускавця та Івано-Франківська. Найвищий темп росту капітальних інвестицій спостерігався у м. Вараш (зумовлено вкладеннями у технічне переоснащення та реконструкцію РАЕС⁶⁵, відкриття комплексу з переробки твердих радіоактивних відходів⁶⁶) та м. Дубно (зокрема завдяки створенню прозорого інвестиційного середовища та промоцію міста⁶⁷; інвестиційними стимулами для інвесторів послужили: інформаційний супровід; допомога щодо оформлення та проходження документів (у т.ч. дозвільного характеру); пільги інвестору (зменшення відсоткової ставки пайової участі інвестора у розвитку інфраструктури міста (0-10% вартості будівництва); скасування сплати податку за землю на визначений строк; співучасть у підведенні (підключенні) інженерних комунікацій інвестиційної ділянки) тощо,⁶⁸ такі заходи сприяли початку будівництва вітроелектростанції⁶⁹).

2. Малий та середній бізнес продовжує залишатися основою розвитку економіки міст та нарощувати позитивні темпи росту. Як бачимо з табл. 3.8 усі обласні центри, крім м. Чернівці, та більшість міст обласного значення 2-го рангу характеризуються позитивними темпами приросту малих підприємств на 10 тис. населення. Такий тренд загалом вказує, що поряд із проблемами, що супроводжують розвиток підприємницького сектору, все ж відбувається трансформація інституційного середовища та зростання прозорості в управлінні міським середовищем, що позитивно відображається на можливостях ведення бізнесу, сприяє залученню нових інвестицій тощо.

3. Незважаючи на складні соціально-економічні та політичні події, що супроводжували функціонування МСП у період 2012-2017 рр. відбулося нарощення обсягів реалізованої продукції, що відобразилося у зростанні темпів даного показника в усіх містах обласного значення, окрім м. Дубно (відбувся спад виробництва на фоні високого рівня інфляції)⁷⁰. Позитивні темпи розвитку МСП сприяють також подальшому

⁶⁵ Капітальні інвестиції РАЕС у 2018 році склали більше трьох мільярдів гривень. URL: <https://www.rnpp.rv.ua/kapitalni-investicziyi-raes-u-2018-roczni-sklali-bilshe-trokh-milyardiv-griven.html>. (дата звернення 17.10.2019 р.)

⁶⁶ Карта підприємств України. URL: <https://uprom.info/maps-business/>. (дата звернення 4.02.2020 р.)

⁶⁷ Inwest Ukraine : Веб-сайт. URL: <http://inwestukraine.org.ua/ua/%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96-%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D>. (дата звернення 02.12.2019 р.)

⁶⁸ Там само.

⁶⁹ 8 вітроелектростанцій буде встановлено в Рівненській області. URL: <https://uprom.info/news/energy/v-rivnenskiy-oblasti-polyaki-pobuduyut-vitroelektrostantsiyi/>. (дата звернення 05.02.2020 р.)

⁷⁰ План економічного розвитку міста Дубно на 2019 - 2020 роки. URL: https://dubno-adm.gov.ua/fileadmin/user_upload/Ekonomika/Plan_soc_ekonom_rozvtuky_2020.pdf (дата звернення 5.02.2020 р.)

відновленню економічного зростання через нарощування обсягів виробництва, активізацію зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Таблиця 3.7

Концентрація економічної активності міст обласного значення Західного регіону
у сфері малого бізнесу (2012 р. та 2017 р.)*

Міста, області	Обсяги реалізованої продукції малими підприємствами, млн.грн.			Частка міста в області за обсягами реалізованої продукції малими підприємствами			Кількість малих підприємств на 10 тис. наявного населення		
	2012	2017	Темп росту, %	2012	2017	Зміна, в.п.	2012	2017	Зміна, од.
Львів	15318,4	42210,2	275,6	60,33	58,82	-1,51	120	127	7
Борислав	244,9	369,8	151,0	0,96	0,52	-0,44	55	49	-6
Дрогобич	422,9	814,6	192,6	1,67	1,14	-0,53	57	51	-6
Моршин	33,3	92,6	278,1	0,13	0,13	0,00	60	87	27
Новий Розділ	56,6	207,4	366,4	0,22	0,29	0,07	37	29	-8
Самбір	126,2	225	178,3	0,50	0,31	-0,19	56	53	-3
Стрий	306,6	945,2	308,3	1,21	1,32	0,11	48	52	4
Трускавець	316,9	537,9	169,7	1,25	0,75	-0,50	112	104	-8
Червоноград	669,9	1195,20	178,4	2,64	1,67	-0,97	40	41	1
Львівська область	25389,	71756,3	282,62	100	100	-	-	68	-
Івано-Франківськ	4298	10830,4	252,0	54,29	48,99	-5,30	121	133	12
Болехів	79,9	229	286,6	1,01	1,04	0,03	27	28	1
Калуш	627,5	1356,2	216,1	7,93	6,13	-1,80	68	69	1
Коломия	288	673,7	233,9	3,64	3,05	-0,59	105	61	-44
Яремче	79,6	290,6	365,1	1,01	1,31	0,30	66	49	-17
Івано-Франківська область	7916,5	22109,5	279,28	100	100	-	...	53	-
Тернопіль	2912,7	8292,9	284,7	48,72	43,39	-5,33	x	95	...
Бережани	x	167,5	0,88	...	x	36	...
Кременець	x	190,5	1,00	...	x	36	...
Чортків	x	112,6	0,59	...	x	30	...
Тернопільська область	5978,9	19112,1	319,66	100	100	-	-	43	-
Ужгород	1879,1	3957,7	210,6	34,37	26,45	-7,92	124	139	15
Берегове	87,5	344,7	393,9	1,60	2,30	0,70	71	75	4
Мукачеве	962,5	3394	352,6	17,60	22,68	5,08	71	76	5
Хуст	169,6	781,5	460,8	3,10	5,22	2,12	66	70	4
Чоп	111,8	219,1	196,0	2,04	1,46	-0,58	51	59	8
Закарпатська область	5467,8	14964,8	273,69	100	100	-	-	44	-
Луцьк	4051,7	11608,2	286,5	56,34	56,21	-0,13	108	120	12
Володимир-Волинський	133,4	306	229,4	1,85	1,48	-0,37	31	38	7
Ковель	429,9	1027	238,9	5,98	4,97	-1,01	37	41	4
Нововолинськ	361,9	661,6	182,8	5,03	3,20	-1,83	26	27	1
Волинська область	7191,7	20651,0	287,15	100	100	-	-	51	-
Рівне	3883,1	9962,8	256,6	58,75	53,37	-5,38	93	107	14
Вараш	25,3	73,2	289,3	0,38	0,39	0,01	13	12	-1
Дубно	214,4	180,5	84,2	3,24	0,97	-2,27	42	40	-2
Рівненська область	6609,2	18668,4	282,46	100	100	-	-	43	-

*Джерело: складено за:⁷¹

⁷¹ Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua. (дата звернення 17.10.2019 р.)

Серед пріоритетних завдань розвитку малого та середнього бізнесу залишається зайнятість населення. Як бачимо з табл. 3.8 темпи росту кількості зайнятих на середніх та малих підприємствах регіону є негативним, за винятком кількох міст, тобто спостерігається тенденція до зменшення зайнятих працівників.

Таблиця 3.8

Динаміка розвитку малих та середніх підприємств у містах обласного значення
Західного регіону, за 2012-2017рр. *, %

	Темп росту (2017/2012)						
	кількості підприємств на 10 тис. населення		обсягу реалізованої продукції		кількості зайнятих		капітальних інвестицій
	середніх підприємств	малих підприємств	середніми підприємствами	малими підприємствами	на середніх підприємствах	на малих підприємствах	
Львів	85,7	105,8	181,7	275,6	109,2	89,8	184,5
Борислав	66,7	89,1	185,7	151,0	100,0	75,0	126,8
Дрогобич	66,7	89,5	305,2	192,6	92,6	64,9	187,6
Моршин	116,7	145,0	430,7	278,1	82,1	100,0	252,8
Новий Розділ	66,7	78,4	362,9	366,4	100,0	66,7	65,5
Самбір	75,0	94,6	312,2	178,3	77,8	72,7	143,2
Стрий	75,0	108,3	144,9	308,3	62,5	81,0	217,3
Трускавець	87,5	92,9	147,1	169,7	63,2	77,3	75,8
Червоноград	66,7	102,5	145,7	178,4	83,9	87,0	101,8
Івано- Франківськ	100,0	109,9	-	252,0	-	97,1	99,0
Болехів	100,0	103,7	154,8	286,6	100,0	100,0	150,0
Бурштин	-	-	-	-	-	-	158,8
Калуш	100,0	101,5	-	216,1	-	100,0	150,7
Коломия	150,0	58,1	391,6	233,9	104,2	75,0	153,8
Яремче	300,0	74,2	366,8	365,1	109,1	71,4	110,1
Тернопіль	-	-	-	284,7	-	92,0	315,1
Бережани	-	-	-	-	-	-	-
Кременець	-	-	-	-	-	-	-
Чортків	-	-	-	-	-	-	193,6
Чернівці	-	92,7	-	-	-	-	184,5
Новодністровськ	42,9	87,7	-	-	-	-	287,4
Ужгород	83,3	112,1	-	210,6	-	80,0	166,1
Берегове	100,0	105,6	-	393,9	-	88,9	245,2
Мукачеве	100,0	107,0	-	352,6	-	90,9	206,7
Хуст	100,0	106,1	357,8	460,8	90,0	92,9	227,1
Чоп	37,5	115,7	126,7	196,0	44,4	125,0	203,9
Луцьк	85,7	111,1	560,4	286,5	107,6	94,7	151,7
Володимир- Волинський	66,7	122,6	102,2	229,4	59,3	88,9	173,8
Ковель	133,3	110,8	255,5	238,9	85,1	84,2	259,8
Нововолинськ	100,0	103,8	-	182,8	-	78,6	235,3
Рівне	80,0	115,1	-	256,6	-	95,5	174,9
Вараш	150,0	92,3	177,4	289,3	81,0	100,0	397,6
Дубно	133,3	95,2	-	84,2	-	90,0	328,2
Острог	100,0	138,7	-	-	-	-	232,9

*Джерело: складено за даними регіональних управлінь статистики

Лише міста Моршин, Болехів, Калуш та Вараш змогли зберегти кількість зайнятих на малих підприємствах, а м. Чоп дало додатний приріст (темп росту 125%). Основними причинами скорочення зайнятості у секторі малого бізнесу стали: закриття ФОПів, що фактично не здійснювали діяльності (з 1. 01. 2017 року ФОПи і самозайняті особи, які не отримують дохід від підприємницької діяльності були зобов'язані сплачувати єдиний соціальний внесок на рівні мінімального страхового внеску за місяць), поширення тіньової самозайнятості, тіньового працевлаштування населення (наприклад у м. Ужгород за якісними оцінками обсяг тіньової економіки становить 35-45%⁷²; станом на 2017 р. рівень неформальної зайнятості населення у Рівненській – 53,5%, Івано-Франківській та Чернівецькій областях 43,6%, Тернопільській 30,3%, Закарпатській 24,7%, Волинській – 23,1%, Львівській 14,2%⁷³) та високою міграційною активністю населення прикордонних територій.

Для глибшого аналізу та оцінки трендів розвитку підприємницького сектору міст Західного регіону, а також оцінки впливу інвестиційних процесів на розвиток МСП було розраховано коефіцієнти еластичності за трьома блоками показників: співвідношення темпів зростання кількості підприємств на 10 тис. населення до темпу росту капітальних інвестицій; співвідношення темпів зростання обсягу реалізованої продукції до темпу росту капітальних інвестицій; співвідношення темпів зростання кількості зайнятих до темпу росту капітальних інвестицій.

Таблиця 3.9

Методика оцінювання впливу інвестиційних процесів на структурні трансформації у секторі малого та середнього підприємництва міст обласного значення Західного регіону України

Формули	Критерії ефективності
Блок 1. Коефіцієнт еластичності (Співвідношення темпів зростання кількості підприємств на 10 тис. населення до капітальних інвестицій)	
$K_{ел} = T_{рп} / T_{рі}$, де $T_{рп}$ – темп росту кількості малих/середніх підприємств на 10 тис. населення; $T_{рі}$ – темпу росту капітальних інвестицій.	$K_{ел} \geq 1$ має місце стимулюючий вплив капітальних інвестицій на розширення мережі малих/середніх підприємств; $K_{ел} < 1$ є свідченням низької щільності взаємозв'язку між даними компонентами, відтак інвестиції здійснюються у вже діючі підприємства, а не на створення нових.
Блок 2. Коефіцієнт еластичності (Співвідношення темпів зростання обсягу реалізованої продукції до капітальних інвестицій)	
$K_{ел} = T_{орп} / T_{рі}$, де $T_{орп}$ – темп росту обсягу реалізованої продукції малими/середніми підприємствами; $T_{рі}$ – темпу росту капітальних інвестицій.	$K_{ел} \geq 1$ має місце стимулюючий вплив капітальних інвестицій на діяльність підприємств, що сприяє зростанню обсягів реалізованої продукції; $K_{ел} < 1$ має місце низький вплив інвестиційних процесів на підвищення ефективності діяльності підприємств.
Блок 3. Коефіцієнт еластичності (Співвідношення темпів зростання кількості зайнятих до капітальних інвестицій)	
$K_{ел} = T_{кз} / T_{рі}$, де $T_{кз}$ – темп росту кількості зайнятих на малих/середніх підприємствах; $T_{рі}$ – темпу росту капітальних інвестицій.	$K_{ел} \geq 1$ капітальні інвестиції позитивно впливають на збільшення кількості зайнятих та розширення діяльності підприємств; $K_{ел} < 1$ низький вплив капітальних інвестицій на зростання зайнятості; може свідчити про високу частку тіньової зайнятості

⁷² План місцевого економічного розвитку м. Ужгород. 2018 р. URL: https://rada-uzhgorod.gov.ua/media/1/%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD_%D0%9C%D0%95%D0%A0_%D0%A3%D0%B6%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4_2019%D1%81.pdf (дата звернення: 06.02.2020 р.)

⁷³ Неформально зайняте населення за регіонами за 2018 р. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2017/rp/rp_reg/reg_u/arch_nzn_reg_u.htm. (дата звернення 3.12.2019 р.)

Результати розрахунків представлені у табл. 3.10. Як бачимо у досліджуваному періоді зростання капітальних інвестицій здійснювало позитивний вплив на темпи росту: кількості малих та середніх підприємств на 10 тис. населення; обсягу реалізованої продукції малими та середніми підприємствами у більшості міст регіону. Найвищим коефіцієнт еластичності був у Новому Роздолі (5,54 середні та 5,59 малі), Яремче (3,33 середні та 3,32 малі), Луцьку (3,69 середні та 1,89 малі), Самборі (2,18 середні та 1,25 малі), менше 1 показник еластичності був лише у Чопі (малі та середні), Ковелі (малі та середні).

Таблиця 3.10

Оцінювання впливу інвестиційних процесів на структурні трансформації
у секторі малого та середнього підприємництва міст обласного значення
Західного регіону України

Міста обласного значення	Коефіцієнти еластичності (співвідношення темпів росту відповідних показників до темпу росту капітальних інвестицій)					
	Темпів росту кількості середніх підприємств на 10 тис. населення	Темпів росту кількості малих підприємств на 10 тис. населення	Темп росту обсягу реалізованої продукції середніми підприємствами	Темп росту обсягу реалізованої продукції малими підприємствами	Темп росту кількості зайнятих на середніх підприємствах	Темп росту кількості зайнятих на малих підприємствах
Львів	0,46	0,57	0,98	1,49	0,59	0,49
Борислав	0,53	0,70	1,46	1,19	0,79	0,59
Дрогобич	0,36	0,48	1,63	1,03	0,49	0,35
Моршин	0,46	0,57	1,70	1,10	0,32	0,40
Новий Розділ	1,02	1,20	5,54	5,59	1,53	1,02
Самбір	0,52	0,66	2,18	1,25	0,54	0,51
Стрий	0,35	0,50	0,67	1,42	0,29	0,37
Трускавець	1,15	1,23	1,94	2,24	0,83	1,02
Червоноград	0,66	1,01	1,43	1,75	0,82	0,85
Івано-Франківськ	1,01	1,11	-	2,55	-	0,98
Болехів	0,67	0,69	1,03	1,91	0,67	0,67
Калуш	0,66	0,67	-	1,43	-	0,66
Коломия	0,98	0,38	2,55	1,52	0,68	0,49
Яремче	2,72	0,67	3,33	3,32	0,99	0,65
Тернопіль	-	-	-	0,90	-	0,29
Чернівці	-	0,50	-	-	-	-
Новодністровськ	0,15	0,31	-	-	-	-
Ужгород	0,50	0,67	-	1,27	-	0,48
Берегове	0,41	0,43	-	1,61	-	0,36
Мукачеве	0,48	0,52	-	1,71	-	0,44
Хуст	0,44	0,47	1,58	2,03	0,40	0,41
Чоп	0,18	0,57	0,62	0,96	0,22	0,61
Луцьк	0,56	0,73	3,69	1,89	0,71	0,62
Володимир-Волинський	0,38	0,71	0,59	1,32	0,34	0,51
Ковель	0,51	0,43	0,98	0,92	0,33	0,32
Нововолинськ	0,42	0,44	-	0,78	-	0,33
Рівне	0,46	0,66	-	1,47	-	0,55
Вараш	0,38	0,23	0,45	0,73	0,20	0,25
Дубно	0,41	0,29	-	0,26	-	0,27
Острог	0,43	0,60	-	-	-	-

Щодо співвідношення темпів росту кількості зайнятих до темпу росту капітальних інвестицій спостерігаємо, що інвестування відбувається у вже діючі підприємства, відповідно не відбувається створення нових робочих місць. Показник більше 1 був лише у Новому Роздолі (малі та середні), Трускавці (малі), що ще раз вказує на значну тінізацію ринку праці та високу міграційну активність.

Як бачимо структурні трансформації у розвитку МСП у містах Західного регіону поряд із позитивними змінами, характеризуються низкою негативних тенденцій, що проявляються у значній тінізації ринку праці, необхідності підвищення підприємницької активності та нарощуванні виробничих потужностей МСП, залученні інвестиційних коштів тощо.

Одним із інструментів збільшення чисельності суб'єктів підприємництва та залучення додаткових інвестицій в економіку міст є формування прозорої міської економіки. Формування прозорої міської економіки (зокрема інвестиційних можливостей економіки) потребує розуміння основних напрямів секторального розвитку підприємництва, тобто які галузі мають стати для міста в пріоритеті та як можна сприяти їх активізації. Одним із інструментів активізації розвитку підприємництва є формування програм підтримки та розвитку МСП, а також інфраструктури підтримки МСП на місцевому рівні. Основними проблемними моментами є:

1) не усі міста мають програми розвитку та підтримки підприємництва, здебільшого такі програми затверджуються містами-обласними центрами, у менших містах обмежуються окремими пунктами у стратегіях (програмах) розвитку міста;

2) декларативність програм підтримки підприємництва через відсутність у муніципалітетів фінансових можливостей для підтримки підприємництва;

3) відсутність моніторингу та контролю за ефективністю реалізації програм, в т.ч. через відсутність інформації для аналізу у відкритому доступі;

4) відсутність компетенцій щодо стратегічного планування розвитку міст, відтак планування розвитку їх економіки ОМС проводиться щонайбільше на один - п'ять років тощо.

Регіональні програми розвитку підприємництва розробляються з метою отримання додаткового фінансування з державного бюджету або закордонних джерел. Фінансування здебільшого скеровується на розвиток та формування інфраструктури підтримки підприємництва або фінансово-кредитну підтримку суб'єктів підприємницької діяльності, створення об'єктів інфраструктури підтримки підприємства. Найбільш активними у цьому плані є ОМС Івано-Франківської, Львівської та Волинської областей⁷⁴, до прикладу у Волинській та Івано-Франківській областях у 2016-2018 рр. створено по 13 таких об'єктів, Львівській – 14, Чернівецькій – 2, у решти областях – не створено жодного. Основним завданням і функцією інституцій підтримки розвитку малого та середнього бізнесу стає інформаційна та освітня підтримка, що виявляється у інформаційних та просвітницьких заходах (навчальних семінарах, тренінгах, форумах, круглих столах, конференціях тощо). Найбільш активними у проведенні навчальних семінарів та тренінгів є Львівська та Івано-Франківська області, позитивний результат яких відображається у кількості профінансованих бізнес-проектів (табл. 3.12).

⁷⁴ Інституції, що забезпечують підтримку підприємництва. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=0ced3c9f-a057-4852-9072-151dd387356a&title=Institutsii-SchoZabezpechuiutPidtrimkuPidprimnitstva>. (дата звернення 17.10.2019 р.)

Таблиця 3.11

Інфраструктура підтримки МСП у Західному регіоні України, одиниць*

Області		Волинська	Закарпатська	Івано-Франківська	Львівська	Рівненська	Тернопільська	Чернівецька	Разом по Західному регіону
Бізнес-центри	2016	6	2	18	0	20	7	3	56
	2018	2	2	18	17	1	7	7	54
Бізнес-інкубатори	2016	2	2	3	0	2	2	1	12
	2018	2	2	3	1	1	3	1	13
Технопарки	2016	0	0	2	2	0	0	0	4
	2018	0	0	4	3	1	0	1	9
Лізингові центри	2016	0	3	3	0	2	0	1	9
	2018	0	3	4	9	0	0	1	17
Фонди підтримки підприємництва	2016	5	6	7	5	0	2	10	35
	2018	2	3	7	8	0	1	10	31
Інвестиційні фонди	2016	2	23	1	0	2	0	2	30
	2018	0	27	0	2	24	10	2	65
Інноваційні фонди	2016	0	20	1	0	1	1	2	25
	2018	0	22	0	0	2	0	2	26
Інформаційно-консультативні установи	2016	1	103	46	9	38	24	22	243
	2018	0	117	78	22	42	18	26	303
Громадські об'єднання підприємців	2016	19	68	53	46	54	48	53	341
	2018	28	0	64	60	42	30	57	281

Таблиця 3.12

Окремі показники підтримки та розвитку МСП*

Області		Волинська	Закарпатська	Івано-Франківська	Львівська	Рівненська	Тернопільська	Чернівецька	Разом по Західному регіону
Кількість навчальних закладів у яких запроваджено навчання основам підприємництва	2016	53	5	-	121	32	9	19	239
	2018	-	5	-	158	-	35	7	205
Кількість навчальних закладів у яких здійснюють перепідготовку та підвищення кваліфікації у сфері підприємництва	2016	7	-	-	8	7	8	1	31
	2018	7	-	-	8	-	10	2	27
Кількість проведених навчальних семінарів, тренінгів	2016	264	740	948	1140	68	56	648	3864
	2018	-	-	1106	2034	113	780	520	4553
Кількість проведених форумів, круглих столів, конференцій	2016	16	12	71	90	-	56	125	370
	2018	-	-	214	268	-	215	59	756
Кількість учасників	2016	3060	8550	10127	7589	1111	2050	6481	38968
	2018	-	-	12699	30254	1241	8250	6414	58858
Кількість профінансованих бізнес-проектів	2016	18	-	13	27	-	-	10	68
	2018	0	0	48	187	-	-	-	235
Загальна площа приміщень переданих в оренду (м ²)	2016	66827,2	-	62130	42075,21	8200	96498	145390,6	421121
	2018	-	-	1101227	228065,6	-	9056	141552,9	1479901
Кількість регіональних замовлень розміщених серед МСП	2016	1017	1042	2533	846	699	1342	8802	16281
	2018	-	-	971	2148	-	16473	5921	25513

*Джерело: складено за⁷⁵

⁷⁵ Інституції, що забезпечують підтримку підприємництва. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=0ced3c9f-a057-4852-9072-151dd387356a&title=Institutsii-SchoZabezpechuiutPidtrimkuPidprimnitstva> (дата звернення 20.12.2019 р.)

Попри низку труднощів, які супроводжують малий і середній бізнес Західного регіону, описаних вище, ми спостерігаємо і позитивні структурно-інституційні трансформації, що проявляються у розширенні кількісно-видового складу інфраструктури інституційної підтримки підприємництва. Сьогодні функціонують інституції підтримки малого та середнього підприємництва, які засновані приватними ініціативами та державним сектором, інфраструктура представлена бізнес-центрами, бізнес-інкубаторами, технопарками, лізинговими центрами тощо. Найбільшою популярністю користуються інформаційно-консультативні установи (найбільша їх кількість у Закарпатській, найменше – у Волинській областях (табл. 3.11), також усі області характеризуються позитивними темпами росту їх кількості за 2016-2018 рр. Продовжує розширюватися мережа громадських об'єднань підприємців, позитивні темпи росту кількості яких спостерігалися у Волинській, Івано-Франківській, Львівській та Чернівецькій областях.

Як бачимо, інституційне середовище функціонування МСП у Західному регіоні України характеризується позитивними змінами, що проявляються не лише у кількісному зростанні інституцій, але і у якісній їх трансформації. Однак, такі інституційні зміни притаманні здебільшого великим містам, у той час, бізнес у малих містах не має широкого доступу до інформаційно-інституційної підтримки. Наприклад, у м. Львів функціонує консультаційно-тренінговий центр, який здійснює навчання та консультування підприємців (Львівський центр розвитку малого бізнесу⁷⁶, на базі цього центру функціонують Всеукраїнська асоціація керівників бізнесу⁷⁷ та First Women's Business School⁷⁸ тощо).

Формування сприятливого локального бізнес-клімату вимагає від ОМС реалізації низки першочергових заходів, серед яких:

- затвердження місцевих програм розвитку підприємництва, які б сприяли виділенню стратегічних для міста секторів економічного розвитку, із чітко визначеними, гарантованими обсягами та джерелами (кошти ОМС, власні кошти підприємців, грантові та міжнародні донорські програми тощо) фінансування;
- розширення інфраструктури підтримки підприємництва, що сприятиме задоволенню очікувань МСП у створенні ефективної системи підтримки бізнесу (інформаційної, освітньої, юридичної), формуванні єдиного інформаційного ресурсу для МСП (який би включав інформацію про інвестиційні проекти, програми підтримки бізнесу, міжнародні програми підтримки бізнесу, місцеві регуляторні акти, тренінги для представників МСП тощо), проведення інформаційно-освітніх тренінгів, на які є постійний запит від малих підприємців. Для практичної реалізації цього завдання слід заручитися підтримкою міжнародних організацій, які надають послуги у цьому сегменті в Україні, серед них проекти COSME від Enterprise Europe Network (Європейська мережа підприємств), гранти від Програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України», заходи від регіональних торгово-промислових палат тощо. Затребуваним зі сторони підприємців є також створення Центру підтримки підприємництва (завданням

⁷⁶ Львівський центр розвитку малого бізнесу. URL: <https://lv-center.com.ua/#1461328856794-2dee9bba-e774>. (дата звернення 7.10.2019 р.)

⁷⁷ Всеукраїнська асоціація керівників бізнесу. URL: <https://uabl.org/>. (дата звернення 17.10.2019 р.)

⁷⁸ First Women's Business School. URL: <https://www.fwbs.com.ua/en/main/>. (дата звернення 17.10.2019 р.)

функціонування якого є підвищення ефективності роботи ОМС у напрямі дієвості, налагодження комунікації між міською владою та підприємцями тощо)⁷⁹.

- підтримка створення та розвитку кластерів та кооперативів (метою функціонування яких стає економічне зростання на основі розбудови горизонтальних ділових зв'язків між місцевими підприємцями, розширення ринків збуту), що сприятиме покращенню локального бізнес-клімату;

- підтримка експорту продукції малих та середніх підприємств із виходом на регіональні та міжнародні ринки. Прикладом такого інструменту є Служба експортера при Львівській ОДА⁸⁰, ДУ Офіс з просування експорту⁸¹ яка регулярно організовує торгові місії в інші держави, залучає міжнародні організації для проведення тренінгів та навчання для представників МСП.

- підвищення локальної інвестиційної привабливості міста через розширення інструментів просування інвестиційної привабливості території, шляхом реалізації відкритої та прозорої державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності. Ефективним інструментом для реалізації цього завдання є запровадження прозорості в управлінські процеси, що дозволить суттєво знизити прояви корупції та підвищити якість управлінських процесів на місцевому рівні, через використання сучасних ІТ рішень (наприклад система PROZORRO, Е-урядування, Розумна взаємодія, відкриті інвестиційні портали, якісне наповнення порталу відкритих даних тощо);

- маркетингова підтримка місцевих підприємців (прикладом є проведення щорічної виставки «Купуй Львівське» у м. Львові), розміщення регіональних замовлень серед місцевих представників МСП.

⁷⁹ План соціально-економічного розвитку м. Дубно. URL: https://dubno-adm.gov.ua/fileadmin/user_upload/Ekonomika/Plan_soc_ekonom_rozvutky_2020.pdf (дата звернення 5.02.2020).

⁸⁰ Служба експортера Львівської ОДА – інструмент для бізнесу у виході на зовнішні ринки. URL: <https://dilo.net.ua/ekonomika/sluzhba-eksportera-lvivskoyi-oda-instrument-dlya-biznesu-u-vyhodi-na-zovnishni-rynky/>. (дата звернення 4.12.2019 р.).

⁸¹ ДУ Офіс з просування експорту. URL: <https://epo.org.ua/>. (дата звернення 4.12.2019 р.).

4. Інноваційний вимір структурної трансформації економіки великих міст України

У сучасних умовах глобалізації суспільного простору активна інноваційна діяльність є чи не найважливішим рушієм структурних зрушень у світовій економіці, здатним впровадити нові технології виробництва та бізнесу задля істотного підвищення рівня задоволення потреб суспільства.

У провідних країнах світу, які задають напрями розвитку світової економіки в цілому відбувається посилення впливу науки, освіти та інноваційних процесів в економічному розвитку.

В Україні, незважаючи на численність заходів щодо стимулювання науково-технічного та інноваційного розвитку, задекларованих вітчизняними програмними, законодавчими та відомчими нормативними документами, фактична результативність їхньої реалізації залишається низькою⁸², зокрема:

1) незважаючи на деяке підвищення України в рейтингу «Глобальний інноваційний індекс» (GII) у 2017 р. (50-е місце серед 127 країн) проти 2016 р. (56-е місце серед 128 країн) та 2015 р. (64-е місце серед 141 країни світу), вона ще значно відстає від передових країн світу;

2) вкрай низькою є участь України у процесах міжнародного патентування провідних технологій майбутнього: частка країни в глобальному патентному фонді становить від 0,01% (у сфері фармацевтики) до 0,09% (у сфері нанотехнологій; окремих технологіях охорони довкілля). У той час, відповідні показники США – 40,5%, 34,6% та 22,0%; Німеччини – 5,7%, 5,0% та 11,9%; Індії – 3,7%, 1,5% та 0,9%⁸³;

3) найбільш інноваційними секторами промисловості у 2012 р. та 2017 р. в Польщі були високотехнологічні – видобуток нафти і газу та фармацевтична промисловість, а в Україні – харчова промисловість;

4) частка витрат на виконання досліджень і розробок у ВВП України у 2017 р. становила лише 0,45% (у 2012 р. – 0,75%), тоді як, наприклад, у Німеччині – 2,94%, Франції – 2,25%, Угорщині – 1,21%, Польщі – 0,97%⁸⁴;

5) загальний приріст ВВП за рахунок введення нових технологій в Україні становить 0,7%, тоді як у розвинених країнах – 60-90%⁸⁵.

Сьогодні в Україні, як і у світі, *центрами інновацій є великі міста, в яких зосереджений основний виробничий, інтелектуальний та науковий потенціал*. Так, в містах-обласних центрах нашої країни у 2017 р. було сконцентровано від 21,4% (м. Івано-

⁸² Структурні трансформації в економіці України: динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток : наукова доповідь / [Шинкарук Л.В., Бевз І.А., Барановська І.В. та ін.] ; за ред. чл.-кор. НАН України Л.В. Шинкарук ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». К., 2015. 304 с. (С. 153).

⁸³ Розраховано автором на основі даних: Patents by main technology and by International Patent Classification (IPC): OECD Patent Statistics (database). URL: <http://dx.doi.org/10.1787/data-00508-en>.

⁸⁴ Наукова та інноваційна діяльність України: статистичний збірник / за ред. О.О. Кармазіна. Київ, 2018. 178 с. (С. 76).

⁸⁵ Врятувати майбутнє: перший рейтинг інноваційних компаній України. URL:

<http://forbes.net.ua/ua/magazine/forbes/1416757-vryatuvati-majbutne-pershij-rejting-innovacijnih-kompanij-ukrayini>

Франківськ) до 80,0% (м. Миколаїв) інноваційно активних промислових підприємств (далі – ІАПП) відповідних регіонів⁸⁶ (рис. 4.1)⁸⁷.

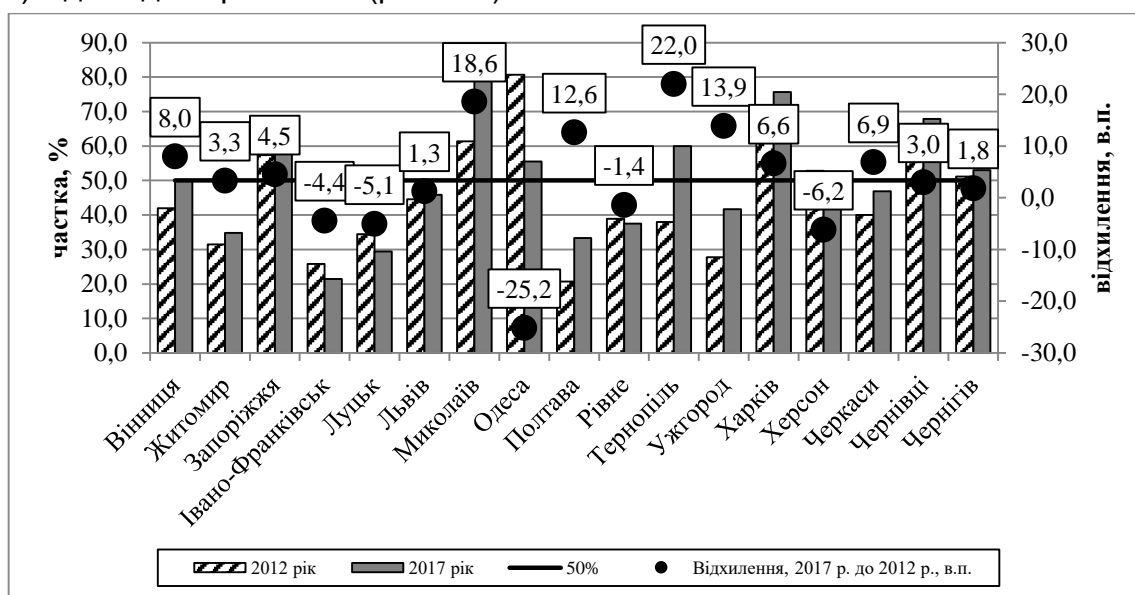

Рис. 4.1. Концентрація ІАПП у містах-обласних центрах України у 2012 р. та 2017 р. (% до відповідного регіону)*

*Джерело: складено автором за даними Головних управлінь статистики у відповідних областях України (на основі відповідей на публічні запити)

Крім того, якщо 2017 р. в середньому в країні інноваційною діяльністю займалися лише 16,2% промислових підприємств (-1,2 в.п., порівняно із 2012 р.)⁸⁸, то у м. Миколаєві інноваційно активними були 38,5% промислових підприємств, у м. Тернополі – 33,3%, м. Харкові – 31,2%, м. Києві – 20,7% (рис. 4.2). Для прикладу, у Польщі інноваційно активними у 2012-2014 рр. були 17,5% промислових підприємств, а у 2017 р. – 20,2%. У прикордонних до Західного регіону воєводствах – відповідно: Підкарпатське – 18,4% та 21,2%; Любелське 21,2% та 23,2%⁸⁹.

Така просторова концентрація інноваційно активних промислових підприємств (далі – ІАПП) зумовлена низкою факторів, насамперед:

- 1) вищим освітнім та науковим потенціалом великих міст;
- 2) близькістю значної кількості продавців та покупців, що дозволяє швидко і гнучко реагувати на кон'юктуру ринку;
- 3) наявністю локальних ринків робочої сили з концентрацією специфічних навиків;
- 4) ширшими можливостями для залучення транснаціональних стейкхолдерів;
- 5) присутністю об'єктів інфраструктури підтримки бізнесу;

⁸⁶ Тут м. Київ до уваги не береться, враховуючи його статус як окремої адміністративно-територіальної одиниці в складі України.

⁸⁷ Тут і далі на рисунках і у таблицях представлено лише ті великі міста, за якими була наявною вся необхідна для аналізу інформація.

⁸⁸ За даними Євростату, у 2016 р. інноваційно активними були, наприклад: у Бельгії – 87,2% промислових підприємств, в Австрії – 88,7%, Франції – 86%, Греції – 79,6%, а в прикордонних до України Угорщині – 68,5%, Румунії – 25,2%. При цьому зазначимо, у всіх наведених країнах зазначений показник характеризувався позитивною динамікою, порівняно із попереднім роком (Results of the Community Innovation Survey: 2016: database. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>).

⁸⁹ Główny Urząd Statystyczny w Polsce. URL: <https://stat.gov.pl>.

- 6) наявністю широкої мережі фінансово-інвестиційних інституцій і, відповідно, ширшими можливостями для залучення фінансових ресурсів;
- 7) більш розвинена транспортна інфраструктура;
- 8) доступ до якісного логістичного обслуговування бізнесу тощо.

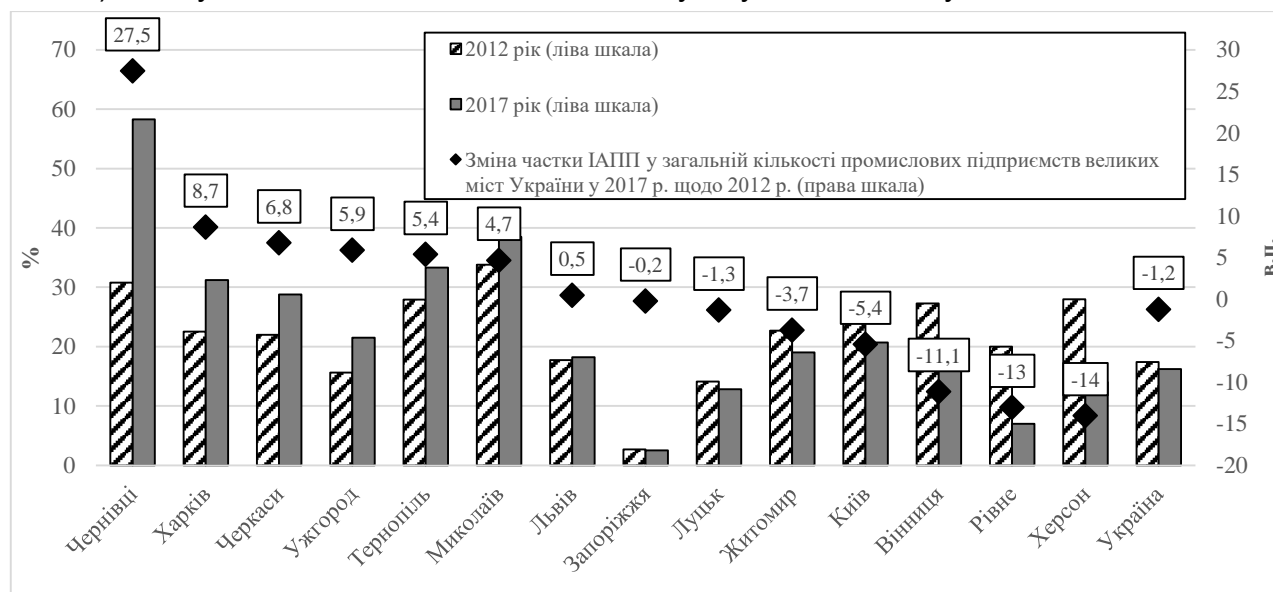

Рис. 4.2. Питома вага інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств у великих містах України у 2012 р. та 2017 р.*

*Джерело: складено автором за даними Головних управлінь статистики у відповідних областях України (на основі відповідей на публічні запити)

У 2017 р. діяльність промислових підприємств України характеризувалася падінням їх інноваційної активності. Так, якщо в середньому Україні питома вага інноваційних підприємств скоротилася на 1,2 в.п., то у великих містах відповідні трансформаційні процеси були більш вираженими (рис. 4.2). Так, питома вага ІАПП у загальній кількості промислових підприємств м. Чернівці у 2017 р. щодо 2012 р. зросла на 27,5 в.п., м. Харкова – на 8,7 в.п., м. Черкаси – на 6,8 в.п., а м. Ужгорода – на 5,9 в.п. Однак, відповідний показник м. Херсона знизився на 14,0 в.п., м. Рівного – на 13,0 в.п., а м. Вінниці – на 11,1 в.п. Таку ситуацію зумовили як світові фінансово-економічні коливання, так і нестабільність соціально-економічного становища України, спричинена, зокрема, військовими діями на Сході країни, недосконалість чинного інституційно-організаційного забезпечення інноваційної діяльності тощо. Крім того, останніми роками низка великих міст країни поряд з інноваціями у сфері промислового виробництва орієнтується на інновації у сфері послуг. При цьому слід наголосити, що в офіційній статистиці України, на відміну від європейських держав, відсутня інформація щодо інноваційної діяльності у сфері послуг.

Протягом досліджуваного періоду у великих містах України в структурі ІАПП найвищу частку становили підприємства переробної промисловості (наприклад, у 2017 р. в м. Києві – 87,4%, м. Львові – 90,9%, м. Івано-Франківську – 100%), зокрема, машинобудування (виробництво машин та устаткування; виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування; виробництво транспортних засобів та

устаткування), а також виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (наприклад, у 2017 р. в м. Києві – 25,3% та 16,9% відповідно, рис. 4.3, у м. Львові – 17,5% та 35% відповідно).

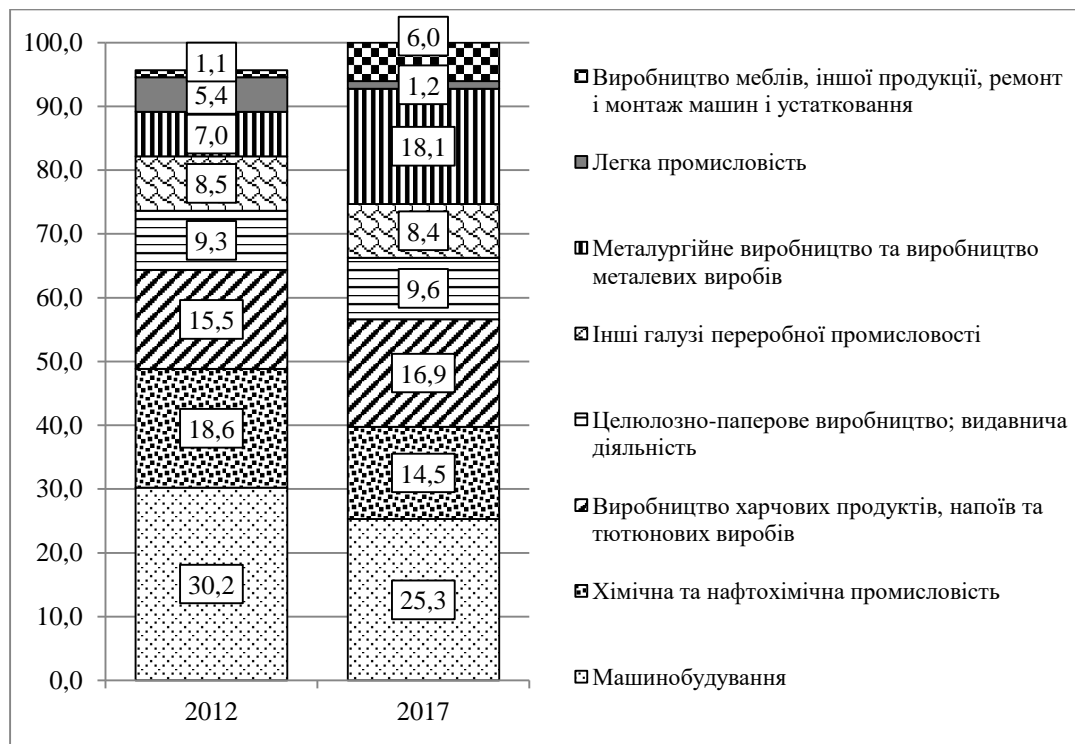

Рис. 4.3. Структура інноваційно активних промислових підприємств м. Києва за видами економічної діяльності у 2012 р. та 2017 р., %

*Джерело: складено автором за даними ⁹⁰

Важливим видом економічної діяльності з точки зору забезпечення науково-технічного розвитку промисловості є машинобудування. Однак, проведене дослідження свідчить про деяке зниження у 2017 р. щодо 2012 р. частки інноваційно активних підприємств машинобудування у загальній чисельності промислових підприємств у великих містах України (наприклад, м. Київ – -4,9 в.п., м. Львів – -7,5 в.п., м. Івано-Франківськ – -13,8 в.п.). Крім того, спостерігається переорієнтація підприємств фондозабезпечувальних галузей машинобудування (виробництво машин, устаткування, транспортних засобів) на вироблення запчастин, обладнання й агрегатів. Зазначене є однією із перешкод у виробництві конкурентоспроможної інноваційної продукції із завершеним циклом виробництва.

В контексті переходу до економіки, що базується на знаннях, а також для вдосконалення технологій виробництва і стимулювання зростання важливе значення має дослідження трансформації структури витрат на інноваційну діяльність.

Частка витрат на інноваційну діяльність промислових підприємств великих міст України у ВРП відповідної області протягом досліджуваного періоду становила менше 1% у всіх досліджуваних містах, за винятком м. Вінниці (-1,2%) та м. Запоріжжя (-1,04%; (табл. 4.1).

⁹⁰ Офіційний сайт Головного управління статистики у м. Києві. URL: <http://kiev.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця 4.1

Частка інноваційних витрат промислових підприємств міст-обласних центрів
України у ВРП відповідної області у 2012 р. та 2017 р., %*

	Валовий регіональний продукт відповідної області, тис. грн.		Витрати на інноваційну діяльність промислових підприємств, тис. грн.		Частка інноваційних витрат промислових підприємств міста у ВРП відповідної області, %		
	2012	2017	2012	2017	2012	2017	Зміна, 2017 р. щодо 2012 р., в.п.
Вінниця	33024	92427	403,1	81,9	1,221	0,089	-1,132
Запоріжжя	54828	130377	211,4	1355,6	0,386	1,040	0,654
Івано-Франківськ	32286	63850	28,3	33,6	0,088	0,053	-0,035
Львів	61962	147404	110,8	192,4	0,179	0,131	-0,048
Миколаїв	29205	69371	98,0	283,8	0,336	0,409	0,074
Полтава	56580	150904	21,7	4,9	0,038	0,003	-0,035
Рівне	21795	48836	30,4	2,2	0,139	0,004	-0,135
Тернопіль	17957	40747	13,8	94,3	0,077	0,232	0,154
Ужгород	21404	43043	9,0	6,3	0,042	0,015	-0,027
Харків	82223	187454	411,7	736,8	0,501	0,393	-0,108
Херсон	19357	47868	36,6	22,4	0,189	0,047	-0,142
Черкаси	31265	73176	36,1	31,4	0,115	0,043	-0,073

*Джерело: складено автором за даними Головних управлінь статистики у відповідних областях України (на основі відповідей на публічні запити)

Попри це, частка інноваційних витрат промислових підприємств міст-обласних центрів у відповідному обласному показнику у 2017 р. становила, наприклад, у м. Запоріжжя 97,3% (+10,3 в.п., порівняно із 2012 р.), м. Миколаїв – 87,4% (+60,3 в.п., порівняно із 2012 р.), м. Вінниця – 81,6% (-14,6 в.п., порівняно із 2012 р.), а у м. Львів – 62,1% (-22,6 в.п., порівняно із 2012 р.). Цікавою є ситуація у Тернопільській області, де у 2017 р. щодо 2012 р. при зростанні частки ІАПП, які концентрувалися в обласному центрі, на 22,0 в.п., частка інноваційних витрат промислових підприємств м. Тернополя зросла на 69,7 в.п. (рис. 4.4).

Отже, аналіз рис. 4.4 свідчить про те, що у звітному році частка витрат на фінансування інноваційної діяльності промисловими підприємствами великих міст України (у відповідних регіональних показниках) зростала значно вищими темпами, ніж концентрація ІАПП у містах-обласних центрах (зокрема, у мм. Запоріжжя, Тернопіль та Вінниця).

Обсяг інноваційних витрат, понесених одним ІАПП у 2017 р. становив, наприклад, у м. Києві – 19,6 млн. грн., м. Запоріжжі 52,1 млн грн., а в мм. Харкові та Львові – близько 87,5 млн грн. При цьому, в середньому в Україні відповідний показник склав 12,01 млн. грн., у Польщі – 40,5 млн грн. (5,7 млн. польських злотих), а у високотехнологічних галузях промисловості – 53,4 тис. грн. (7,6 млн. польських злотих)⁹¹.

⁹¹ Розраховано автором, виходячи з даних НБУ щодо офіційного курсу гривні щодо іноземних валют (середній показник за 2017 р. – 100 польських злотих=704,90 грн).

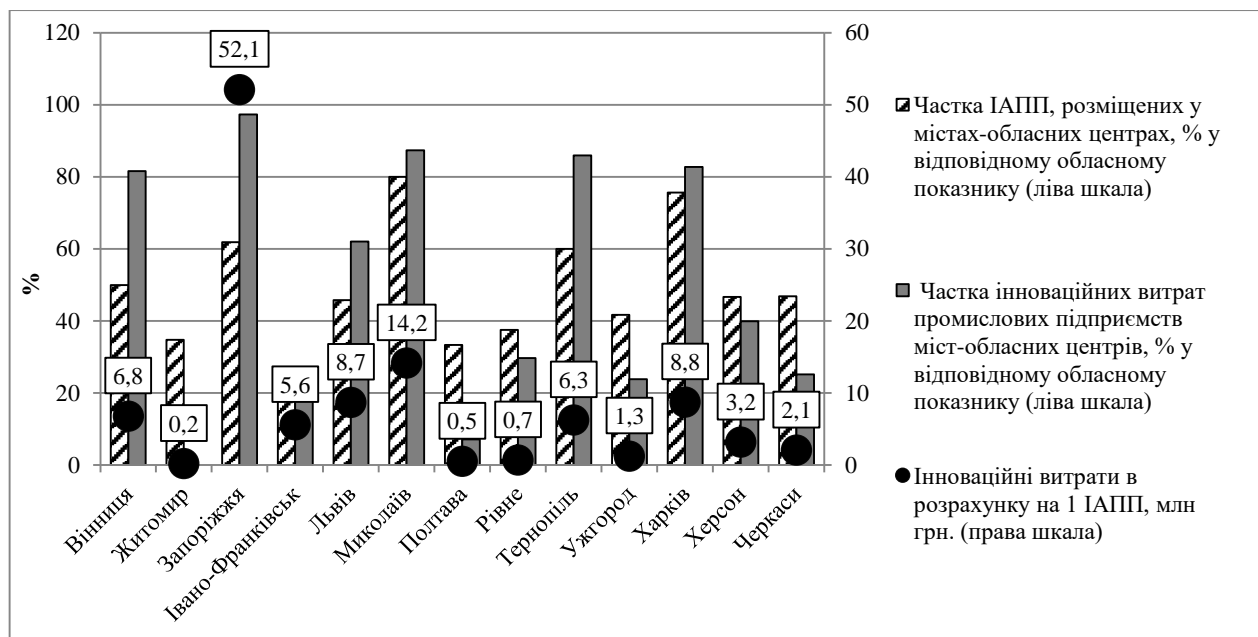

Рис. 4.4. Інноваційні витрати промислових підприємств регіонів України у 2017 р.*

*Джерело: складено автором за даними Головних управлінь статистики у відповідних областях України (на основі відповідей на публічні запити)

Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств великих міст України протягом досліджуваного періоду були власні кошти підприємств (табл. 4.2).

У середньому по досліджуваних містах частка власних коштів підприємств у загальних витратах на фінансування інноваційної діяльності становила у 2012 р. 74,2% та зросла у 2017 р. до 78,7% (відповідні показники по Україні – 52,9% та 84,5%). Така частка інноваційних витрат за рахунок власних коштів підприємств є дещо вищою, ніж у провідних країнах Євросоюзу (наприклад, в середньому у 2015-2017 рр. в Німеччині – 67,1%, Франції – 63,1%, Великобританії – 61,4%), проте відповідає практиці Польщі (75,5%), а також Китаю (73,4%) та Японії (76,5%). Однак, якщо державним сектором розвинутих країн світу фінансується 10-14% інновацій у промисловості, а у Польщі – 1,6% (з них майже половина – державна фінансова підтримка для здійснення наукових досліджень у промисловості)⁹², то відповідний показник по великих містах України становив в середньому у 2012 р. лише 0,09%, а у 2017 р. – 0,41%.

Крім того, у країнах ОЕСР, яка об'єднує 34 найрозвиненіших країн світу, держави використовують і *непрямі методи стимулювання інноваційної діяльності* – податкові пільги, дозвіл на застосування прискореного нарахування амортизації, податковий кредит тощо⁹³. Тобто, розвинені країни, поряд із виділенням державних коштів на певні проекти, стимулюють розвиток інноваційних компаній шляхом пом'якшення їх фінансових зобов'язань перед державою.

⁹² Główny Urząd Statystyczny w Polsce. URL: <https://stat.gov.pl>; Research and Development: National Trends and International Comparisons. URL: <https://www.nsf.gov/statistics/seind14/index.cfm/chapter-4/c4s2.htm#s2>

⁹³ Шестаков Д., Поляруш О. Стратегія розвитку інновацій в Україні. Вступ. Київ, 2017. URL: <https://www.slideshare.net/ukrinnovate/ss-80531956>.

Таблиця 4.2

Інноваційні витрати промислових підприємств великих міст України за джерелами фінансування у 2012 р. та 2017 р.

Показники	Всього, млн. грн.		з них																		
			Державний бюджет				Місцевий бюджет				Власні кошти підприємств				Коштів інвесторів				Кредити		
	2012		2017		2012		2017		2012		2017		2012		2017		2012		2017		
	сума, млн. грн.	частка, %	сума, млн. грн.	частка, %	сума, млн. грн.	частка, %	сума, млн. грн.	частка, %	сума, млн. грн.	частка, %	сума, млн. грн.	частка, %	сума, млн. грн.	частка, %	сума, млн. грн.	частка, %	сума, млн. грн.	частка, %	сума, млн. грн.	частка, %	
Вінниця	403,1	81,9	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	375,8	213,9	*	*	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	*	*	---	---
	39,3	1,8	---	*	---	---	---	---	---	---	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	211,4	1355,6	1,1	0,5	---	---	2,6	1,2	---	---	204,0	96,5	1123,9	82,9	---	---	---	---	---	---	---
	28,3	33,6	---	---	18,7	55,5	---	---	---	---	25,7	90,7	33,6	100,0	---	---	---	---	---	---	---
	1211,0	1861,1	0,7	0,1	---	---	---	---	7,9	0,4	744,2	61,5	1737,9	93,4	312	25,8	---	---	154,2	12,7	4,4
	60,4	*	---	---	111,0	*	---	---	---	---	*	*	*	*	---	---	---	*	*	*	*
	110,8	192,4	0,8	0,7	---	---	0,5	---	---	---	105,8	95,5	164,6	85,6	---	---	---	3,6	3,3	27,8	14,4
Тернопіль	13,8	94,3	0,9	6,1	---	---	---	---	---	---	12,1	87,6	71,4	75,7	---	---	---	0,9	6,3	---	---
	9,0	6,3	---	---	---	---	---	---	---	---	9,0	100,0	6,3	100,0	---	---	---	---	---	---	---
Харків	411,7	736,8	0,1	0,0	---	---	---	---	72,6	9,8	369,5	89,7	514,0	69,8	5,2	1,3	120	16,3	3,7	9,0	28,4
Херсон	36,6	22,4	---	---	1,9	8,5	0,8	2,1	---	---	35,8	97,9	22,4	100,0	---	---	---	---	---	---	---
Хмельницький	25,2	14,5	---	---	---	---	---	---	---	---	15,2	60,5	14,5	100,0	---	---	---	---	9,9	39,5	---
Черкаси	36,1	31,4	---	---	---	---	---	---	---	---	28,3	78,5	24632,8	78,5	---	---	---	---	7,8	21,5	6,8
																					21,5

*Джерело: складено автором за даними Головного управління статистики у відповідних областях України (на основі відповідей на публічні запити)

Примітка: «---» – витрати не здійснювалися.

Також чимала частка європейських промислових підприємств отримує ресурс для фінансування інноваційної діяльності в межах відповідних програм Європейського Союзу (наприклад, у 2016 р. в сусідніх Словаччині – 15,4% інноваційних промислових підприємств, Польщі – 16,3%, а в Румунії – 24,9%)⁹⁴.

Отже, вищезазначене вказує на те, що наша держава останніми роками практично не бере участі в інноваційних процесах у промисловості. З-поміж іншого, це може пояснюватися переважно соціальною спрямованістю видатків бюджетів, а неефективність перерозподілу фінансового ресурсу держави практично унеможливлює здійснення інвестицій в інноваційний розвиток регіонів⁹⁵.

Важливим чинником інноваційності країни є інвестиції, які не лише служать «грошовим паливом» для розвитку наукомістких галузей, а й відображають стан бізнес-середовища в державі, стан внутрішнього ринку тощо. Однак, з-поміж джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств великих міст України кошти інвесторів є майже відсутніми. Зокрема, у 2012 р. фінансову підтримку інвесторів отримали лише м. Київ (25,8% від загального обсягу витрат на інноваційну діяльність, з них 97,6% – кошти іноземних інвесторів), м. Харків (1,3%) та м. Суми (0,02%), а у 2017 р. – лише м. Харків⁹⁶ – 16,3%, при чому усі кошти було інвестовано вітчизняними інвесторами.

У середньому в Україні у 2012 р. коштами вітчизняних інвесторів було профінансовано 1,3% інноваційної діяльності промислових підприємств, а коштами іноземних інвесторів – 8,7%. У 2017 р. відповідні показники становили 3,0% та 1,2%, а у Польщі⁹⁷ в 2015-2017 рр. за рахунок іноземних інвестицій було профінансовано 3,7% інновацій у промисловості.

Отже, вітчизняний інвестиційний процес не виконує функцію сприяння оновленню промисловості на інноваційній основі, результатом якої мала б стати структурна перебудова національної економіки у напрямі формування виробництва з довгостроковими інноваційними конкурентними перевагами.

Фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств за рахунок банківських кредитів в середньому у великих містах України в 2012 р. склало 6,5% від загального обсягу інноваційних витрат, знизившись у 2017 р. до 5,7% (-0,8 в.п.); в середньому в Україні відповідні показники становили 3,8% та 6,5%, а у Польщі – трохи більше 7%.

Основним напрямом фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств великих міст України у 2017 р. (ця тенденція існувала і у попередні роки) було придбання машин, обладнання, установок, програмного забезпечення та нових технологій (табл. 4.3).

⁹⁴ Results of the Community Innovation Survey: 2016: database. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

⁹⁵ Лещух І.В. Трансформація структури витрат на інноваційну діяльність промислових підприємств великих міст України. Фінанси України. 2019. № 8. С. 117-128.

⁹⁶ За наведеним показником було проаналізовано 21 місто – обласний центр.

⁹⁷ Główny Urząd Statystyczny w Polsce. URL: <https://stat.gov.pl>.

Таблиця 4.3

Структура інноваційних витрат у промисловості за напрямками фінансування у 2012 р. та 2017 р.*

	Внутрішні науково-дослідні роботи			Зовнішні науково-дослідні роботи			Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення			Придбання інших зовнішніх знань			Інші		
	2012	2017	зміна	2012	2017	зміна	2012	2017	зміна	2012	2017	зміна	2012	2017	зміна
	частка, %	частка, %	в.п.	частка, %	частка, %	в.п.	частка, %	частка, %	в.п.	частка, %	частка, %	в.п.	частка, %	частка, %	в.п.
Вінниця	0,3	1,7	1,4	0,2	2,7	2,4	---	0,4	---	82,6	90,4	7,8	16,9	4,8	-12,1
Дніпро	5,4	**	-5,4	0,4	**	-0,4	72,0	95,3	23,3	0,3	**	---	22,0	3,5	-18,5
Запоріжжя	23,0	10,2	-12,8	7,4	8,3	0,9	38,6	65,1	26,6	0,1	---	---	31,1	16,4	-14,6
Івано-Франківськ	11,9	0,2	-11,7	0,2	0	-0,2	81,1	99,8	18,8	1,6	---	---	5,3	0,0	-5,3
Київ	10,7	34,8	24,1	1,3	1,6	0,3	34,7	55,0	20,3	0,2	0,1	-0,1	53,1	8,5	-44,6
Луцьк	10,3	**	---	2,0	**	-2,0	---	**	---	86,6	**	---	1,1	---	---
Львів	---	27,0	---	---	---	---	86,6	58,1	-28,5	0,2	0,3	0,1	8,6	14,7	6,1
Одеса	33,6	0	---	---	---	---	55,2	---	---	---	---	---	9,1	---	---
Полтава	**	33,2	---	---	---	---	89,9	44,3	-45,6	---	**	---	**	**	---
Рівне	2,9	---	---	---	---	---	63,4	70,6	7,2	**	---	**	32,5	**	-32,5
Суми	34,3	---	-34,3	24,7	---	---	30,6	---	---	---	---	---	10,4	---	---
Тернопіль	42,4	6,7	-35,7	12,8	---	---	44,2	91,8	47,5	---	---	---	0,5	1,5	1,0
Ужгород	---	---	---	---	---	---	37,8	75,5	37,8	**	---	**	**	---	**
Харків	20,4	37,3	16,9	2,1	3,5	1,4	69,0	56,1	-12,9	0,9	1,0	0,1	7,6	2,1	-5,5
Херсон	12,6	7,3	-5,3	1,0	0,0	-1,0	57,2	69,4	12,2	---	3,9	---	29,1	19,4	-9,8
Хмельницький	36,4	8,7	-27,7	---	---	---	63,6	91,3	27,7	---	---	---	---	---	---
Черкаси	1,3	15,5	14,1	---	---	---	90,2	84,4	-5,8	0,2	---	---	8,2	0,2	-8,1

*Джерело: складено автором за даними Головного управління статистики у відповідних областях України (на основі відповідей на публічні запити)

**Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації

Примітка: «---» – витрати не здійснювалися.

Зазначимо, що аналогічною є й структура інноваційних витрат у промисловості (за напрямками фінансування) в країнах Євросоюзу. Так, частка підприємств, які у 2014 р. придбавали машини, обладнання та програмне забезпечення, становила: в Польщі – 77,7%, Хорватії – 69,1%, Словаччині – 68,3%⁹⁸.

За часткою інноваційних підприємств, які придбавали машини, обладнання та програмне забезпечення у 2017 р. лідерами були м. Івано-Франківськ – 99,8% (+18,8 в.п., порівняно із 2012 р.), м. Дніпро – 95,3% (+23,3 в.п. щодо 2012 р.), м. Тернопіль – 91,8% (+47,5 в.п., порівняно із 2012 р.) та м. Хмельницький – 91,3% (+27,7 в.п., порівняно із 2012 р.).

Дослідження і розробки є основними рушіями інновацій та їх впровадженням у виробничий процес. Проте, *кількість підприємств, які займалися цією діяльністю у 2017 р. була незначною та різко зменшилась, порівняно із 2012 р.* У структурі науково-дослідних робіт переважали внутрішні роботи. Не користувалося попитом і придбання нових технологій ззовні (за винятком м. Вінниці, де у 2017 р. на зазначені заходи було витрачено 90,4% (+7,8 в.п. щодо 2012 р.) коштів ІАПП), що зумовлено в першу чергу дороговартістю зовнішніх знань. В умовах фінансових обмежень бізнесу економічно доцільніше продукувати (генерувати) інновації самостійно. Крім зазначеного, в даному контексті однією з проблем України є низький рівень співробітництва промисловості з університетами у сфері науково-дослідної роботи. Так, за даними рейтингу «Дослідницьке співробітництво університетів з промисловістю» Україна у 2016 р. посіла 57 місце у світі, набравши 3,5 балів. Трійку лідерів сформували Швейцарія (5,8 балів), Фінляндія (5,7 балів), Ізраїль та США (по 5,6 балів).

Для порівняння, співробітництво промислових підприємств з університетами активно практикується у Німеччині. Зокрема, дев'ять найсильніших технологічних університетів країни утворили асоціацію TU9 для спільного лобіювання вигідних умов співпраці з владою та бізнесом, яка сьогодні є лідером з отримання фінансування від зовнішніх організацій у Німеччині. Завдяки такій кооперації між академічними установами та промисловістю німецькі університети стабільно очолюють рейтинги у категорії технологій та інновацій. Крім того, за інформацією ЮНЕСКО, Німеччина входить до першої десятки країн світу, де бізнес-сектор витрачає найбільше коштів на дослідження та розробки у промисловості⁹⁹.

Окреслені вище тенденції інноваційної діяльності у великих містах загалом відповідали тенденціям по Україні, де у 2017 р. 64,7% витрат на інноваційну діяльність становили витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення; внутрішні НДР – 21,3%; придбання інших зовнішніх знань – 0,2% (у 2012 р. – відповідно 70,1%, 8,4%, 0,4%). Для порівняння, у Польщі в структурі витрат промислових підприємств на інноваційну діяльність переважали так звані капітальні видатки на основні засоби (витрати на придбання машин, техніки, інструментів) – в середньому 74% у

⁹⁸ Results of the Community Innovation Survey: 2016: database. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

⁹⁹ Біляєва Я. Як німецькі університети співпрацюють з бізнесом і промисловістю. URL: <https://p.dw.com/p/32asj>.

2012 р. та зменшилися до 70% у 2017 р. (з них майже 80% витрат здійснено великими інноваційними промисловими підприємствами), а також видатки на науково-дослідну роботу – трохи більше 17% у 2012 р. та майже 23% – у 2017 р. Витрати на придбання програмного забезпечення та маркетинг нової або значно вдосконаленої продукції становили по 2%, а витрати на придбання зовнішніх знань – 3,1% у базовому році та лише 0,6% – у звітному році¹⁰⁰.

Цікавою є просторова концентрація ІАПП-інноваторів у системі «область – обласний центр». Зокрема, у 2017 р. кожне третє зазначене підприємство регіонів України розміщувалося у відповідних містах-обласних центрах (а у м. Миколаєві майже 90% підприємств області, табл. 4.4), при тому, що у 2012 р. концентрація у містах промислових підприємств, які впроваджували інновації, становила менше 50% (за винятком мм. Харкова (69,9%), Херсона (64%) та Миколаєва (58,5%)).

Таблиця 4.4

Динаміка частки промислових підприємств, що впроваджували інновації
у 2012 р. та 2017 р.*

	Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації				частка міста в регіональному показнику, %		Зміна частки міста в регіональному показнику, 2017 р. щодо 2012 р., в.п.
	в області, од.		в місті-обласному центрі, од.				
	2012	2017	2012	2017	2012	2017	
Вінниця	38	15	17	9	44,7	60,0	15,3
Дніпро	56	46	26	25	46,4	54,3	7,9
Житомир	51	23	16	8	31,4	34,8	3,4
Луцьк	27	16	10	5	37,0	31,3	-5,8
Львів	81	47	37	22	45,7	46,8	1,1
Миколаїв	53	16	31	14	58,5	87,5	29,0
Полтава	26	23	5	6	19,2	26,1	6,9
Рівне	35	7	14	3	40,0	42,9	2,9
Тернопіль	39	25	16	15	41,0	60,0	19,0
Ужгород	69	12	4	5	5,8	41,7	35,9
Харків	158	105	110	80	69,6	76,2	6,6
Херсон	25	15	16	10	64,0	66,7	2,7
Хмельницький	77	8	17	4	22,1	50,0	27,9
Черкаси	48	31	18	14	37,5	45,2	7,7

*Джерело: складено автором за даними Головних управлінь статистики у відповідних областях України (на основі відповідей на публічні запити)

У структурі впроваджених інновацій промисловими підприємствами великих міст України впродовж досліджуваного періоду переважало освоєння виробництва інноваційних видів продукції (табл. 4.5).

¹⁰⁰Główny Urząd Statystyczny w Polsce. URL: <https://stat.gov.pl>.

Таблиця 4.5

Впровадження нових технологічних процесів та освоєння інноваційних видів продукції ІАПП великих міст України у 2012 р. та 2017 р.*

	Впроваджено нових технологічних процесів, одиниць						Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань					
	2012		2017		Зміна, 2017 р. щодо 2012 р.		2012		2017		Зміна, 2017 р. щодо 2012 р.	
	всього	в т.ч. на 1 підприємство	всього	в т.ч. на 1 підприємство	загального обсягу	в розрахунку на 1 підприємство	всього	в т.ч. на 1 підприємство	всього	в т.ч. на 1 підприємство	загального обсягу	в розрахунку на 1 підприємство
Вінниця	16	0,9	11	1,2	-5	0,3	35	2,1	15	1,7	-20	-0,4
Дніпро	45	1,7	48	1,9	3	0,2	130	5,0	67	2,7	-63	-2,3
Житомир	13	0,8	4	0,5	-9	-0,3	8	0,5	8	1,0	0	0,5
Луцьк	9	0,9	1	0,2	-8	-0,7	4	0,4	1	0,2	-3	-0,2
Львів	23	0,6	17	0,8	-6	0,2	74	2,0	107	4,9	33	2,9
Миколаїв	13	0,4	--	---	---	---	42	1,4	16	1,1	-26	-0,2
Одеса	20	0,6	--	---	---	---	78	2,5	---	---	---	---
Полтава	2	0,4	3	0,5	1	0,1	2	0,4	5	0,8	3	0,4
Тернопіль	22	1,4	15	4,1	-7	2,8	70	4,4	19	1,3	-51	-3,1
Ужгород	---	---	5	0,0	---	---	6	1,5	5	1,0	-1	-0,5
Харків	758	6,9	80	2,4	-678	-4,5	236	2,1	306	3,8	70	1,7
Херсон	37	2,3	10	2,4	-27	0,1	95	5,9	80	8,0	-15	2,1
Хмельницький	7	0,4	4	1,0	-3	0,6	7	0,4	1	0,3	-6	-0,2
Черкаси	8	0,4	14	0,6	6	0,1	13	0,7	7	0,5	-6	-0,2

*Джерело: складено автором за даними Головних управлінь статистики у відповідних областях України (на основі відповідей на публічні запити)

Примітка:

«---» – нові технологічні процеси не впроваджувалися/інноваційні види продукції не освоювалися.

Найбільшу кількість найменувань інноваційних видів продукції було освоєно промисловими підприємствами м. Харкова – 306 од. у 2017 р. (+70 од, порівняно із 2012 р.). Однак, в розрахунку на одне ІАПП лідерами за названим показником протягом досліджуваного періоду були промислові підприємства м. Херсона (табл. 4.4), де у 2012 р. було освоєно майже 6 найменувань інноваційної продукції на одне підприємство, а у 2017 р. – 8 найменувань.

У загальному обсязі освоєного виробництва інноваційних видів продукції на промислових підприємствах великих міст України переважали ті, що були новими для підприємства (наприклад, у 2017 р. у м. Чернівці – 94,8%, м. Івано-Франківську – 100%, м. Харкові – 81,3%). Така структура була аналогічною і в регіонах України, де як в 2012 р., так і в 2017 р. майже 80% впроваджених інноваційних видів продукції були новими для підприємства. Для прикладу, у Польщі¹⁰¹ у 2012-2017 рр. із загальної кількості впроваджених інноваційних видів продукції новими для підприємства були близько 90% видів продукції.

¹⁰¹Główny Urząd Statystyczny w Polsce. URL: <https://stat.gov.pl>.

Разом з тим, попри чималу кількість промислових підприємств великих міст України, які впроваджували нові технологічні процеси, обсяг останніх все ж був критично низьким (табл. 4.5). Так, у 2012 р. в розрахунку на одне підприємство м. Харкова було впроваджено майже 7 од. нових технологічних процесів, м. Херсона – трохи більше 2 од., м. Дніпра та Тернополя – трохи більше 1 од., а підприємствами інших міст – менше 1 од. Не надто покращилася ситуація і у 2017 р. Зокрема, найвищий показник впровадження нових технологічних процесів в розрахунку на одне ІАПП зафіксовано у м. Тернополі – 4,1 од.

Зазначимо, загалом в Україні частка промислових підприємств, які впроваджували інновації у 2012 р. та 2017 р., була найбільшою у сфері виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 26,7% та 90,8% відповідно, а також машинобудування – 25,4% та 34,5% відповідно. При цьому, у 2017 р. найбільш інноваційними секторами Польщі були видобуток нафти і газу та фармацевтична промисловість (відповідно 66,7% та 45% промислових підприємств, які впроваджували інновації). Чимала частка інноваційних компаній впроваджувала інновації у сфері виробництва хімічних речовин та хімічних продуктів¹⁰².

Частка ІАПП, які у звітному році реалізовували інноваційну продукцію, коливалася від 33,4% у м. Рівне та Тернопіль, до 100% – у м. Луцьк. Однак, якщо у 2012 р. за межі України інноваційну продукцію реалізовували промислові підприємства більшості великих міст України, то у 2017 р. – лише 7 міст (м. Полтава – 66,7% відповідних підприємств; м. Черкаси – 54,5%, м. Херсон – 50,0%; м. Львів – 37,5%; м. Київ – 21,2%; м. Ужгород та Вінниця – по 16,7%; м. Тернопіль – 4%).

Незначне, але все ж зростання у 2017 р. щодо 2012 р. частки інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств великих міст України (наприклад, у Чернівцях – на 27,5 в.п., м. Полтаві – на 11 в.п., м. Харкові – на 8,7 в.п.) не супроводжувалося зростанням частки інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції (зокрема, у м. Києві відповідний показник скоротився на 4,1 в.п., у м. Луцьку – на 2,8 в.п., а у м. Тернополі – на 2,4 в.п. (рис. 4.5).

При цьому, в Україні частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції у 2017 р. становила 0,7%, а у 2012 р. – 3,3%. Така ситуація є закономірною з огляду на той факт, що *левова частка найменувань інноваційних видів продукції є новою для підприємства (а не для ринку), а, отже, не забезпечується відповідним попитом на ринку. Тобто не еластичним є зростання частки ІАПП та частки реалізації інноваційної продукції. Зазначене вказує на те, що промислові підприємства при виготовленні інноваційної продукції не орієнтуються на потреби внутрішнього та зовнішнього ринку.*

Структура реалізованої інноваційної продукції за видами економічної діяльності у великих містах України була різною. Так, наприклад, за 2017 р. м. Києві найбільше було реалізовано інноваційної продукції підприємствами харчової промисловості (44,4%; -6,3 в.п., порівняно із 2012 р.), а у м. Івано-Франківську – машинобудівними підприємствами,

¹⁰² Magazyn przemyslowy. Innowacyjność polskiego przemysłu – raport. URL: <https://www.magazynprzemyslowy.pl/zarzadzanie-i-rynek/Innowacyjnosc-polskiego-przemyslu-raport,10416,1> (дата звернення: 05.05.2019 р.).

зокрема – підприємствами з виробництва машин та устаткування (48,4% від загального обсягу реалізованої інноваційної продукції міста).

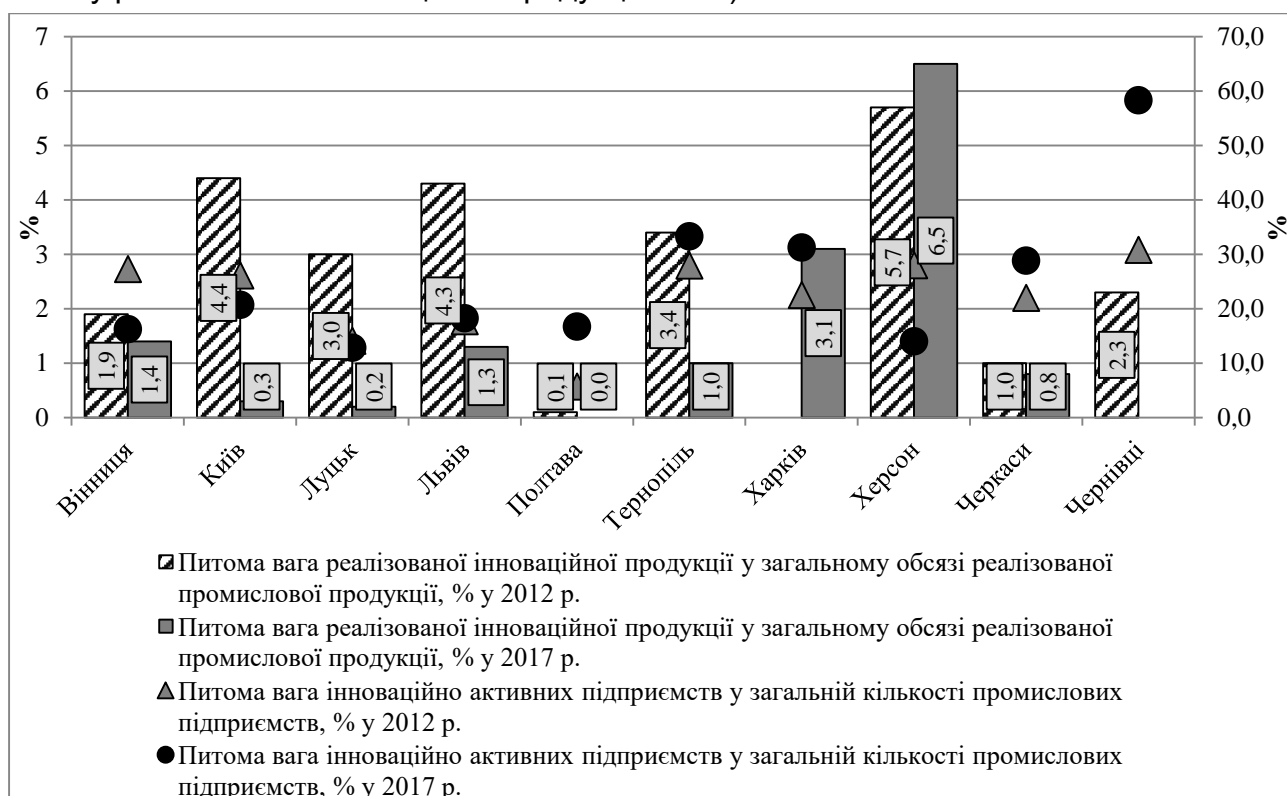

Рис. 4.5. Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції у 2012 р. та 2017 р., %*

*Джерело: складено автором за даними Головних управлінь статистики у відповідних областях України (на основі відповідей на публічні запити)

Протягом досліджуваного періоду в загальному обсязі реалізованої інноваційної продукції у більшості великих міст України лівову частку становила продукція, що є новою для підприємства. Так, наприклад, у м. Києві зазначений показник становив у 2017 р. 63% (+18,2 в.п., порівняно із 2012 р.), у м. Чернівці – 87,6%. Однак, у м. Харкові понад половина реалізованої інноваційної продукції була новою для ринку – 55,7%.

На фоні загального зниження обсягів реалізації інноваційної продукції промисловими підприємствами великих міст України у 2017 р. щодо 2012 р. (за винятком мм. Вінниця, Львів та Херсон) спостерігалось деяке скорочення обсягів експорту інноваційної продукції¹⁰³. Так, у 2017 р. ІАПП м. Полтави було експортовано 56,4% інноваційної продукції, підприємствами мм. Житомира та Миколаєва – майже 30%, мм. Вінниця, Києва, Львова, Херсона та Черкас – менше 10% інноваційної продукції. При цьому, у звітному році не експортували інноваційну продукцію промислові підприємства мм. Івано-Франківська, Луцька, Рівного та Хмельницького. Варто наголосити, у 2012 р. частка інноваційної продукції, реалізованої за кордон промисловими підприємствами великих міст України становила: у м. Суми – 83,5%, м. Миколаєві – 77,9%, м. Харкові – 69%, м. Чернівцях – 66,8%, а у м. Чернігові – 48,1%. Проте, за низкою міст-експортерів

¹⁰³ Лещух І.В. Інноваційний вимір структурних трансформацій економіки великих міст України. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: збірник наукових праць. 2019. Випуск 1 (136). С. 11-19 (С. 16).

інноваційної продукції відповідна інформація відсутня¹⁰⁴.

Проведене дослідження дозволило окреслити **основні тенденції та проблеми трансформації інноваційних процесів на промислових підприємствах великих міст України у 2017 р. щодо 2012 р.**, а саме:

1. Просторова концентрація ІАПП у більшості досліджуваних регіонів змінилася в напрямі зростання частки підприємств, які розміщувалися у містах-обласних центрах. Крім того: а) якщо у 2012 р. концентрація промислових підприємств, які впроваджували інновації, у містах-обласних центрах України становила $\leq 50\%$, то у 2017 р. успішним інноватором було кожне третє промислове підприємство, розміщене у великих містах; б) лівова частка витрат на інноваційну діяльність промислових підприємств у регіонах України здійснювалася тими підприємствами, які були зосереджені у містах-обласних центрах.

2. Незважаючи на деяке збільшення частки ІАПП у більшості великих міст України, має місце зменшення внеску результатів інноваційної діяльності в загальні обсяги реалізованої промислової продукції.

3. На фоні падіння інноваційної активності промислових підприємств України найактивнішими видами економічної діяльності у промисловій сфері все ж залишалися переробна промисловість (зокрема, виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів) та машинобудування, ремонт і монтаж машин та устаткування.

4. Спостерігається переорієнтація підприємств фондозабезпечувальних галузей машинобудування (виробництво машин, устаткування, транспортних засобів) на вироблення запчастин, обладнання й агрегатів.

5. Структура інноваційних витрат промислових підприємств великих міст України, у якій 78,7% витрат на фінансування інноваційної діяльності становили власні кошти підприємств, загалом відповідала практиці провідних країн Євросоюзу. Обсяг фінансування інноваційної діяльності державним сектором залишався мізерним та становив менше 1%, у той час як в розвинутих країн світу – 10-14%. Незначним було й фінансування інноваційних витрат коштами вітчизняних та іноземних інвесторів, що, зокрема, пов'язано з наявністю в Україні значних кредитних, фінансових та інвестиційних ризиків, зумовлених застарілими технологіями на промислових підприємствах, проблемами інституційно-організаційного характеру.

6. Різке скорочення частки ІАПП, які реалізовували інноваційну продукцію за межі України (у 2017 р. – лише 7 великих міст України).

Основним чинником гальмування інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств залишаються фінансові обмеження¹⁰⁵, зумовлені гострою нестачею власних фінансових ресурсів, які і є основним джерелом фінансування інноваційної діяльності. Дефіцит власних коштів спричинений, насамперед, стагнацією промислового виробництва та важкодоступністю зовнішніх джерел фінансування. Крім того, дороговартісним є банківське кредитування, що ускладнює залучення відповідних ресурсів до фінансування інноваційних проектів, особливо для низькорентабельних

¹⁰⁴ Відповідні дані по інших великих містах України не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

¹⁰⁵ За даними Евростату, у 2016 р. частка підприємств, для яких брак власних фінансових ресурсів був значним бар'єром для інноваційної діяльності, становила: в Польщі – 10,1% (18,3 в.п., порівняно із 2014 р.), Словаччині – 17,6% (-14,8 в.п., порівняно із 2014 р.), Греції – 19,4% (-2,3 в.п., порівняно із 2014 р.).

(Results of the Community Innovation Survey: 2016: database. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>;
Results of the Community Innovation Survey: 2014: database. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>)

підприємств, які потребують технологічної модернізації (а відтак, неспроможні залучати довгострокові кредити на здійснення інновацій).

Домінування механізмів самофінансування інноваційної діяльності і обмеженість зовнішніх джерел залучення коштів зумовлює консервацію існуючої технологічної структури економіки, не забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів у наукомісткі технології, гальмує прогресивні структурні зрушення у національному господарстві, що обумовлює потребу вдосконалення законодавчого забезпечення механізмів фінансування науково-технологічної та інноваційної діяльності¹⁰⁶.

Вирішення проблем фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств нами вбачається у забезпеченні фінансового стимулювання приватних інвестицій в дослідження та розробки, зокрема, у формі непрямої державної підтримки (державні гранти на дослідження і розробки; інвестиційні податкові кредити на виконання НДДКР конструкторськими бюро/науково-дослідними підрозділами підприємств; податкові пільги та канікули для інноваційно активних підприємств, що спрямовують частину прибутку на капіталовкладення у розвиток виробництва, митні преференції при ввезенні обладнання).

Крім того, термінового вирішення потребує і **низка проблем інституційно-організаційного забезпечення інноваційного розвитку промисловості**, зокрема:

- збереження загальної несприятливості підприємницького та інвестиційного клімату в країні (у т.ч., в зв'язку із проведенням АТО), надмірного фіскального тиску, неефективності інституційної структури економіки, які значно підвищують ризиковість інноваційної діяльності;

- неузгодженість стратегічних та програмних документів інноваційного розвитку на національному, регіональному і локальному рівнях, а відтак, відсутність комплексного застосування фінансової, кредитної, податкової, організаційно-управлінської, інституційної підтримки та стимулювання інноваційних пріоритетів;

- невідповідність законодавства в сфері інтелектуальної власності міжнародним правовим нормам;

- недостатній розвиток інноваційної інфраструктури, відповідних бенчмаркінг-мереж. *Створення локальних інноваційних осередків (технопарків, технополісів та ін.), окрім стимулювання інноваційної діяльності, сприятиме й локальному соціально-економічному та просторовому розвитку;*

- низький рівень інноваційної активності малих промислових підприємств. Зокрема, за даними¹⁰⁷, протягом 2014-2016 рр. інноваційно активними були лише 14,7% малих промислових підприємств (+1,7 в.п., порівняно із 2012-2014 рр.), тоді як частка великих інноваційних підприємств у загальній кількості великих промислових підприємств становила 43,7%, а середніх – 26%;

- майже відсутнє співробітництво між державою, наукою та бізнесом у розвитку пріоритетних для національної економіки секторах, розвитку внутрішнього ринку високотехнологічної та інноваційної продукції. *Для України вирішення названої вище проблеми можливе при формуванні чітких механізмів зміцнення зв'язків між галузевими*

¹⁰⁶ Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гееця та ін. ; НАН України. – К., 2015. – С. 228.

¹⁰⁷ Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

науково-дослідними установами та промисловим сектором¹⁰⁸ з метою розвитку співпраці щодо створення та використання інтелектуальних та науково-технічних ресурсів у виробничих процесах промисловості¹⁰⁹;

– несформованість мотиваційного механізму до переходу промисловості на інноваційний шлях розвитку. В Україні практично відсутня державна підтримка інноваційної діяльності промислових підприємств у формі непрямого фінансування. Натомість, пряме фінансування має суттєві бюджетні обмеження та не узгоджене з пріоритетами інноваційного розвитку (левова частка бюджетних асигнувань надається низько- і середньотехнологічним виробництвом, що не сприяє прогресивним структурним змінами). *В даному контексті актуальним вбачається доповнення:*

- ст. 17 Закону України «Про інноваційну діяльність» іншими непрямыми методами фінансової підтримки інноваційних промислових підприємств, як от: 1) пільгове оподаткування прибутку, зокрема, шляхом податкового вирахування (знижки), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку та збору; 2) квотування;

- Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» шляхом передбачення у ньому (відповідно до положення п. 3 ст. 6 Закону) надання державних гарантій банкам, що здійснюють кредитування інноваційної діяльності промислових підприємств.

Не менш гострими в Україні є **проблеми, пов'язані з кадровим забезпеченням** високотехнологічного розвитку, а також **відтоком кваліфікованих кадрів за кордон, розв'язання яких вбачається у підвищенні якості технічної освіти** та забезпеченні її відповідності сучасним світовим тенденціям і вимогам; прогнозуванні та моніторингу державного замовлення на фахівців технологічних спеціальностей тощо.

Крім того, *актуальною є активізація впровадження на ІАПП нових форм маркетингової стратегії щодо виходу на зовнішні ринки збуту інноваційної продукції.*

Разом з тим, **розвиток промисловості** у великих містах України сьогодні **стає викликом для їх екології**. Відтак, в контексті інноваційної діяльності стратегічним завданням як для влади, так і для бізнесу нині є ефективне використання наявного інвестиційного потенціалу задля поліпшення екологічного стану у містах з високою концентрацією промислового виробництва.

Для визначення привабливості та цінності вітчизняних інноваційних продуктів (зокрема, інвесторами) **необхідним є моніторинг та актуальна оцінка інноваційного розвитку**. Однак, українська статистика, на відміну від статистичних управлінь країн Європи, володіє лише незначним об'ємом статистичної інформації щодо інноваційної діяльності у промисловості, яка, починаючи із 2015 р., збирається один раз на два роки. Враховуючи іноземний досвід, з метою інформаційного забезпечення процесів інноваційного розвитку, доцільним вбачається також збір, оброблення та публікація Державною службою статистики України інформації щодо інноваційної діяльності у сфері послуг, зокрема, інформаційно-комунікаційних.

¹⁰⁸ Зокрема, шляхом організації спеціальних майданчиків, на яких відбуватиметься ознайомлення представників промислового сектора з наявними інтелектуальними та науково-технічними розробками галузевих установ та з їх можливостями щодо проведення досліджень на замовлення промислового сектора, а також впровадженням механізмів виконання спільних проектів науковими закладами та підприємствами.

¹⁰⁹ Проект Рекомендацій парламентських слухань на тему: «Національна інноваційна система: стан та законодавче забезпечення розвитку». Економіст. №3, 2018 р. С. 19-35.

5. Тенденції, закономірності та оцінка структурних трансформацій у зовнішній торгівлі товарами та послугами в містах Західного регіону України

У сучасних умовах розвитку міждержавного співробітництва та інтеграції України у світове господарство потужним чинником забезпечення макроекономічної рівноваги та підтримання зовнішньоекономічних відносин з іншими державами виступає зовнішня торгівля товарами та послугами. Ключове місце у реалізації експортно-імпортних операцій в регіональному та загальнодержавному масштабі належить містам як центрам ділової активності та концентрації виробничого, агропромислового, інвестиційного та торговельного потенціалу¹¹⁰.

Зовнішня торгівля України в останні роки здійснюється в складних умовах, що визначаються багатьма зовнішніми та внутрішніми факторами. Домінуючим зовнішнім фактором, що вплинув на розвиток зовнішньої торгівлі в Україні протягом останніх років, було запровадження зони вільної торгівлі з ЄС. Наразі ЄС уже є найбільшим торговельним партнером України. Так, за підсумками 2017 р., його частка в експорті товарів і послуг із нашої держави сягнула 38,8 %, а в імпорті – 42,3 %. У свою чергу, активно зростають обсяги національного експорту до Євросоюзу: у 2017 р. експорт товарів і послуг збільшився на 27,2 % порівняно з попереднім роком, а імпорт – на 19,3%¹¹¹.

Основними гальмівними чинниками у здійсненні зовнішньої торгівлі товарами є політико-економічна нестабільність в Україні та військовий конфлікт з Росією, незважаючи на те, що Російська Федерація була до 2015 р. одним з основних торгових партнерів України, зокрема щодо експорту високотехнологічної продукції¹¹². Варто зазначити, що у 2017 р. в порівнянні із 2012 р. спостерігається суттєве зниження (майже на 60%) як обсягів експорту товарів до Російської Федерації, так і частки цієї країни у загальному експорті товарів з України (з 25,6% у 2012 р. до 16,7% у 2017 р.).

Геополітичне розташування Західного регіону України на кордонах з країнами-членами ЄС та дія зони вільної торгівлі визначає географічну структуру, обсяги та тенденції розвитку зовнішньоторговельної діяльності. Так, за підсумками 2015 р. в областях Західного регіону України переважав експорт до країн-членів ЄС та імпорт з країн-членів ЄС. Зокрема, середня частка експорту товарів з областей регіону до ЄС була на рівні 70%, імпорту товарів – 60%. В експорті, як правило, переважали такі групи товарів як машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання; деревина і вироби з деревини; продукти рослинного походження; текстильні матеріали та текстильні вироби; різні промислові товари, а в імпорті – машини, обладнання та механізми,

¹¹⁰ Жабинець О.Й. Зовнішня торгівля товарами в містах обласного значення Західного регіону України: тенденції та структурні зміни. Бізнес Інформ. 2019. №8. С.27.

¹¹¹ Богдан Т.П. Зона вільної торгівлі України з ЄС: нові правила, ризики та можливості. Фінанси України. 2018. № 10. С.10.

¹¹² Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості : наукова доповідь / за ред. акад. НАН України В.М.Гейця та чл.-кор. НААН України Т.О.Осташко ; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозів. НАН України". К. 2016. С.10.

електротехнічне обладнання полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них; текстильні матеріали та текстильні вироби¹¹³.

Аналіз зовнішньої торгівлі товарами та послугами в містах обласного значення Західного регіону України розпочнемо із загальної оцінки здійснення експортно-імпортних операцій в Україні та Західному регіоні, а також у розрізі областей з метою виявлення тенденцій та закономірностей, а також можливих дисбалансів.

Так, на фоні загального суттєвого зниження експорту та імпорту товарів в Україні за аналізований період (на 37,1% та 41,4% відповідно) в Західному регіоні спостерігається зростання експорту товарів на 19,9% (рис. 5.1). Водночас зниження обсягів імпорту в регіоні відображає загальнонаціональну тенденцію. Значне скорочення обсягів експортно-імпортних операцій товарами спостерігаємо також в Івано-Франківській та Рівненській областях. Водночас Волинська область виділяється серед інших областей регіону, демонструючи значний приріст в експорті та імпорті товарів – 13,8% та 31,5% відповідно. Приріст експорту в Західному регіоні України досягнуто завдяки його значному приросту в Тернопільській області – більш ніж на 60%. За обсягами експорту товарів на одну особу у 2017 р. (рис. 5.1) лідирує Закарпатська обл. з показником 1149,7 дол. США, що на 12,7% перевищує загальноукраїнський показник (1020,7 дол. США).

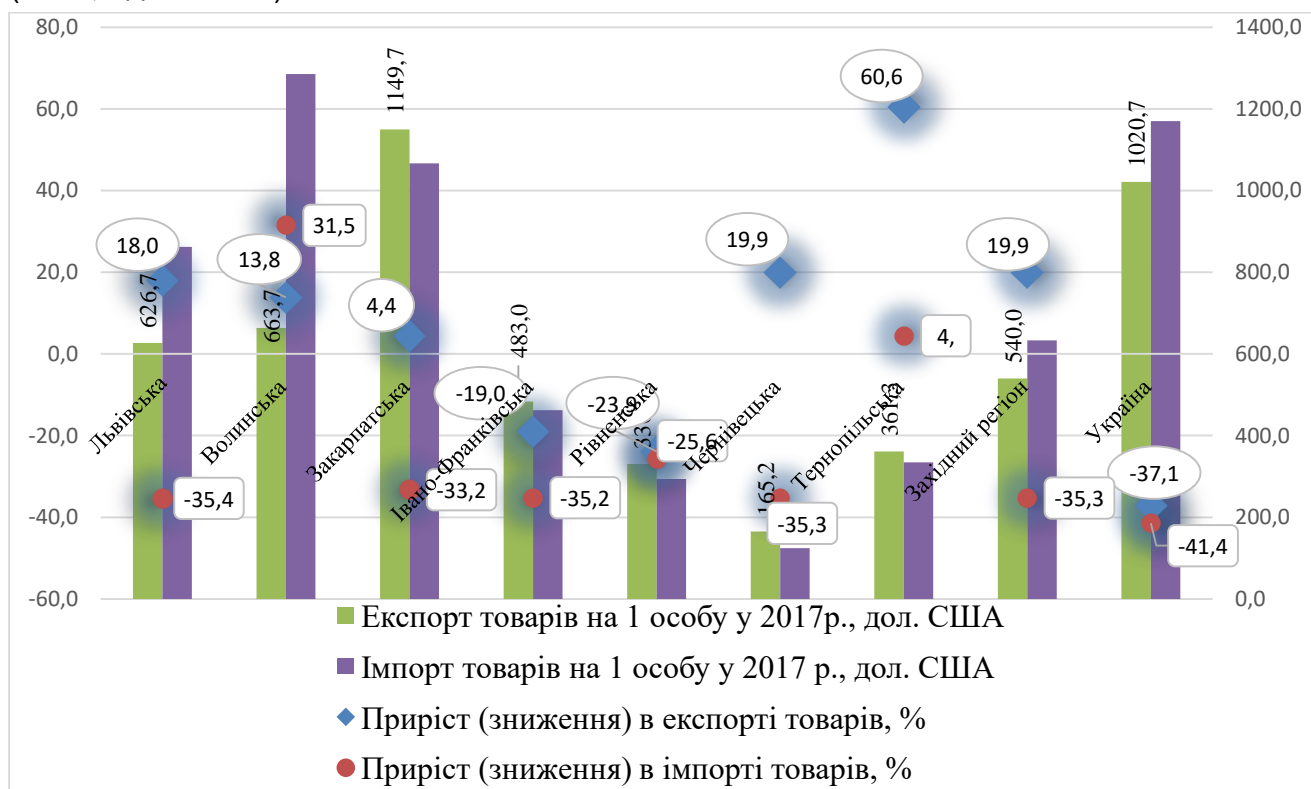

Рис. 5.1. Тенденції здійснення зовнішньої торгівлі товарами в Україні та Західному регіоні за період 2012-2017 рр.*

*Джерело: розраховано та побудовано за даними¹¹⁴

¹¹³ Іщук С.О., Созанський Л.Й. Структурно-динамічна оцінка експортно-імпортних операцій в Україні і областях Західного регіону. Регіональна економіка. 2016. №3(81). С. 49-50.

¹¹⁴ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Частка областей Західного регіону в Україні за експортом товарів протягом аналізованого періоду зросла майже на 5 в. п. (з 7,3% у 2012 р. до 12,2% у 2017 р.). У Західному регіоні лідером за часткою в експорті товарів є Львівська область з показником 26,8% у 2012 р. та 29,9% у 2017 р. Значним в експорті товарів Західного регіону є також внесок Закарпатської області (27,3% у 2017 р.), а також Волинської та Івано-Франківської областей (відповідно 13% та 12,6%).

На фоні загального зниження експорту та імпорту послуг в Україні за аналізований період (на 21,2% та 18,7% відповідно) в Західному регіоні спостерігається зростання експорту послуг майже в 2 рази (на 94,4%), тобто є набагато суттєвішим ніж зростання експорту товарів (рис. 5.2). Водночас тенденція зниження обсягів імпорту послуг в регіоні відображає загальнонаціональні особливості, але за темпами спаду суттєво їх випереджають. Тобто, у сфері експорту послуг в більшості областей Західного регіону відбулося суттєве пожвавлення, при цьому максимальний приріст за аналізований період показує Тернопільська область (315,8%).

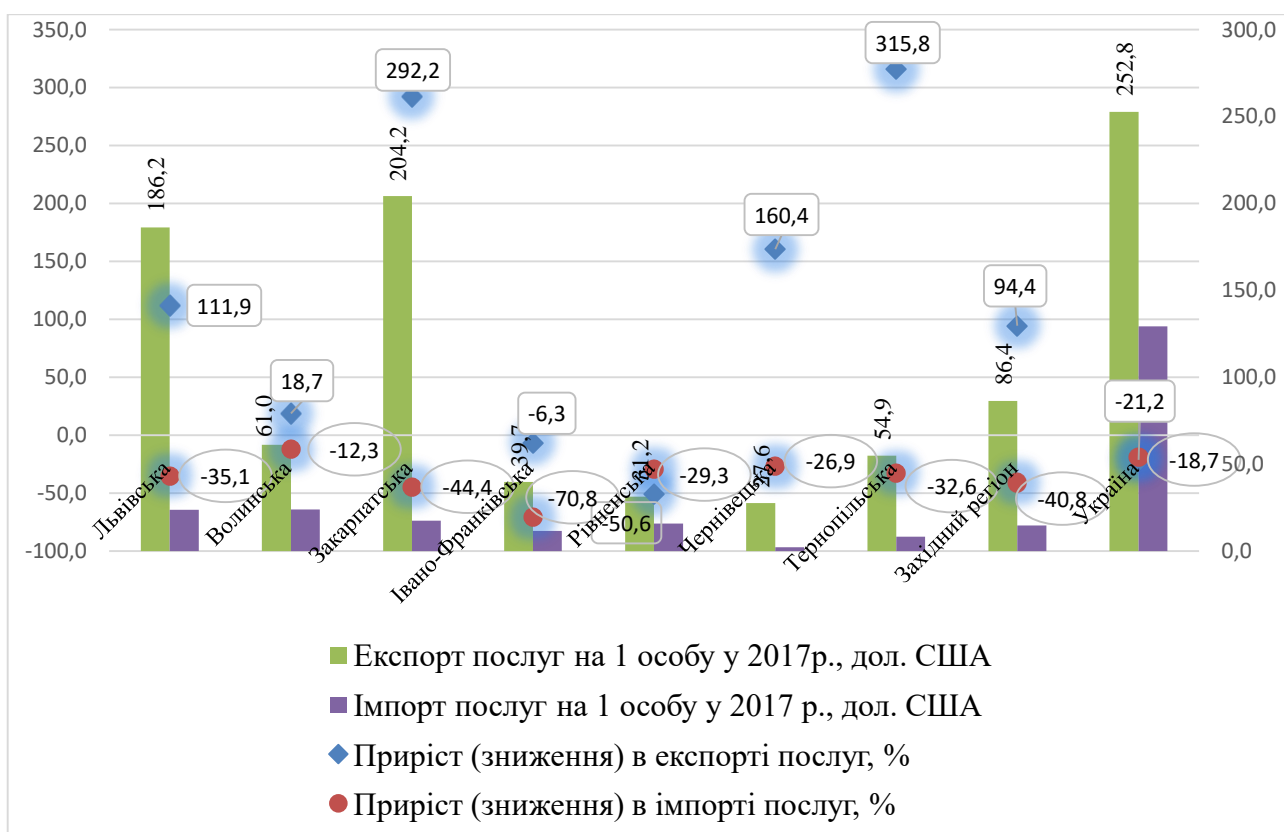

Рис. 5.2. Тенденції здійснення зовнішньої торгівлі послугами в Україні та Західному регіоні за період 2012-2017 рр.*

*Джерело: розраховано та побудовано за даними¹¹⁵

Значні прирости в експорті послуг характерні також для Закарпатської та Чернівецької областей (292,2% та 160,4% відповідно). Крім того, Закарпатська обл. також лідирує за показником експорту послуг на одну особу (рис.5.2), який у 2017 р. складав 204,2 дол. США.

¹¹⁵ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Частка областей Західного регіону в Україні за експортом послуг протягом аналізованого періоду зросла на 5,3 в. п. (з 3,7% у 2012 р. до 9% у 2017 р.). У Західному регіоні лідером за часткою в експорті послуг є Львівська область з показником 44,8% у 2012 р. та 48,8% у 2017 р. Значним в експорті послуг Західного регіону є також внесок Закарпатської області (26,6% у 2017 р.), яка до того ж продемонструвала найбільше з усіх областей зростання частки за період – на 13,4 в. п.

Аналіз частки експорту у випуску товарів і послуг¹¹⁶ свідчить про зростання рівня експортоорієнтованості економіки України. Аналогічні тенденції характерні і для областей Західного регіону. Найбільше зростання за даним показником спостерігаємо в Закарпатській області, де рівень експортоорієнтованості у 2017 р. сягнув 55,38%, перевищивши рівень усіх областей не тільки Західного регіону, але й України в цілому.

У розрізі експорту товарів та експорту послуг маємо наступне:

1) частка експорту товарів у випуску товарів в Україні у 2017 р. порівняно з 2012 р. зросла на 0,7 в. п. (з 18,2% до 18,9%). Зростання за даним показником характерне для усіх областей Західного регіону. Лідером за часткою експорту товарів у випуску як у 2012 р., так і у 2017 р. є Закарпатська область з показниками 26,3% та 48,6% відповідно.

2) частка експорту послуг в загальному обсязі реалізованих в Україні послуг у 2017 р. в порівнянні із 2012 р. зросла на 10,5 в. п. (з 33,5% до 44,0%), тобто значно більше, ніж у товарній торгівлі. Зростання за даним показником характерне і для областей Західного регіону, крім Рівненської області, де відбулося незначне зниження цієї частки (на 1,4 в. п.). Найбільше зростання частки експорту послуг в обсязі реалізованих послуг, як і у торгівлі товарами, спостерігаємо у Закарпатській області.

Порівняємо тенденції розвитку зовнішньої торгівлі товарами та послугами у містах обласного значення із загальнообласними показниками (табл. 5.1, додаток Б). Як бачимо, темпи зниження імпорту товарів та послуг в містах обласного значення випереджають загальнообласні показники відповідних регіонів (за винятком, Волинської області), тобто на фоні загальної тенденції до спаду величини імпорту міста зазнали значних втрат. На відміну від імпорту товарів та послуг, експортні тенденції мають деякі особливості. Так, в експорті товарів тенденції у містах обласного значення трьох з аналізованих областей (у Львівській, Волинській та Закарпатській областях) не відповідають тенденціям в регіоні (див. табл. 5.1). Це свідчить про поліцентричність розвитку даних областей Західного регіону, тобто там розвиваються і нарощують свій експортний потенціал малі міста, які набувають більш динамічного розвитку, ніж міста обласного значення. Щодо експорту послуг, то аналіз підтверджує ключову роль великих та середніх міст усіх аналізованих областей Західного регіону України саме в експорті послуг, при тому значний приріст за 2012-2017 рр. демонструють Закарпатська і Рівненська області, змінивши на позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу.

¹¹⁶ Територіальний розвиток і регіональна політика: Регіональні економічні тренди та детермінанти регіональної політики: наукова доповідь/ ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. І. З. Сторонянська. Львів. 2019. С.37.

Таблиця 5.1

Тенденції зовнішньої торгівлі в регіоні та містах обласного значення регіону
за період 2012-2017 рр.*

Західний регіон України	Приріст (зниження) за період 2012-2017 рр., %								Сальдо зовнішньоторговельного балансу, млн дол. США			
	експорт товарів		імпорт товарів		експорт послуг		імпорт послуг					
	в області	за містами обласного значення	в області	за містами обласного значення	в області	за містами обласного значення	в області	за містами обласного значення	2012		2017	
									в області	за містами обласного значення	в області	за містами обласного значення
Львівська область	18,0	-14,0	-35,4	-51,1	111,9	50,6	-35,1	-45,3	-1899,8	-1711,6	-183,9	-361,8
Волинська область	13,8	-24,0	31,5	37,9	18,7	16,4	-12,3	-26,5	-384,3	-381,4	-607,2	-729,6
Закарпатська область	4,4	-4,2	-33,2	-35,0	292,2	264,0	-44,4	-63,4	-597,9	-208,3	339,7	163,8
Івано- Франківська область	-19,0	-28,2	-35,2	-44,5	-6,3	-1,3	-70,8	-82,3	-158,7	-162,7	66,9	72,1
Рівненська область	-23,9	-51,9	-25,6	-67,9	-50,6	-64,2	-29,3	-33,4	92,2	-251,1	60,0	250,8
Чернівецька область	19,9	21,0	-35,3	-32,1	160,4	160,4	-26,9	-26,9	-43,0	-38,9	59,7	38,4

*Джерело: розраховано та складено за даними¹¹⁷

Основні показники зовнішньої торгівлі в містах обласного значення Західного регіону України подано у табл. 5.2.

Зростання коефіцієнта покриття експортом імпорту у 2017 р. в порівнянні із 2012 р. у більшості аналізованих міст свідчить про зниження імпортозалежності їх економіки.

З огляду на зростання в більшості областей Західного регіону України обсягів експортної діяльності, особливо у сфері міжнародної торгівлі послугами, проаналізуємо внесок міст обласного значення у зовнішню торгівлю товарами і послугами регіонів розташування (рис. 5.3 та 5.4).

Як бачимо, серед обласних центрів Західного регіону України найбільша частка в обсягах зовнішньої торгівлі товарами та послугами регіонів у 2017 р. припадає на мм. Чернівці, Івано-Франківськ та Рівне, причому частка мм. Чернівці та Івано-Франківськ протягом аналізованого періоду зростає як в експорті товарів, так і послуг. Спостерігаємо також визначальну роль великих міст (крім м. Луцьк) в експорті послуг у відповідних регіонах. А поліцентричність розвитку, яка характеризується зміною частки обласних

¹¹⁷ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

центрів в обсягах зовнішньої торгівлі товарами та послугами відповідних регіонів, найбільш виражена в Рівненській, Львівській і Волинській областях.

Таблиця 5.2

Основні показники зовнішньої торгівлі в містах обласного значення
Західного регіону України*

млн дол. США

Міста	2012 рік				2017 рік			
	Експорт	Імпорт	Сальдо	Коефіцієнт покриття експортом імпорту	Експорт	Імпорт	Сальдо	Коефіцієнт покриття експортом імпорту
м. Львів	704,7	2365,1	-1660,4	0,3	673,5	1125,3	-451,8	0,6
м. Дрогобич	33,3	23	10,3	1,4	47,8	23,7	24,1	2
м. Стрий	35,4	37,9	-2,5	0,9	42,7	48,8	-6,1	0,9
м. Трускавець	31,5	2,4	29,1	13,4	15	3,3	11,7	4,6
м. Червоноград	32,4	126,3	-93,9	0,3	30,5	25,7	4,8	1,2
м. Луцьк	256,6	568	-311,4	0,5	181	899,2	-718,2	0,2
м. Ковель	22,1	28,6	-6,5	0,8	23,9	20,3	3,6	1,2
м. Нововолинськ	57,8	124,5	-66,7	0,5	68,5	92,4	-23,9	0,7
м. Ужгород	97,4	314,6	-217,2	0,3	157,7	114	43,7	1,4
м. Берегово	296,5	286,8	9,7	1	95,6	52,3	43,3	1,8
м. Мукачеве	231,5	211,9	19,6	1,1	433	363,5	69,5	1,2
м. Чоп	22,7	37,9	-15,2	0,6	17,7	13,4	4,3	1,3
м. Івано-Франківськ	232,4	266,1	-33,7	0,9	291,4	238,2	53,2	1,2
м. Калуш	464,2	593,7	-129,5	0,8	210,5	210,7	-0,2	1
м. Рівне	272,6	525,3	-252,7	0,5	106	191,2	-85,2	0,6
м. Чернівці	95,7	134,7	-39	0,7	129,6	91,2	38,4	1,4

*Джерело: розраховано за даними¹¹⁸

Серед міст обласного значення (крім обласних центрів) найбільший внесок в експортну діяльність своїх регіонів, як свідчить рис. 5.4, забезпечують мм. Калуш (Івано-Франківської обл.) та Мукачеве (Закарпатської обл.). Однак, якщо в м. Мукачеве за аналізований період спостерігається зростання частки міста серед міст області в експорті товарів та послуг, то м. Калуш демонструє суттєву втрату своєї частки у зовнішній торгівлі товарами в регіоні (на 25 в. п.) в загальних обсягах експортно-імпортних операцій Івано-Франківської області. В той же час м. Івано-Франківськ у 2017 р. наростило свій товарний експортний потенціал, підвищивши свою частку в експорті товарів майже на 15 в. п. (із 23,46% у 2012 р. до 37,98% у 2017 р.). Це пов'язано із залученням промисловими підприємствами міста значного обсягу прямих іноземних інвестицій (за нашими

¹¹⁸ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

розрахунками – майже 55% загальнообласного обсягу іноземних інвестицій у 2017 р.), а відтак – зростання у місті обсягів промислового виробництва.

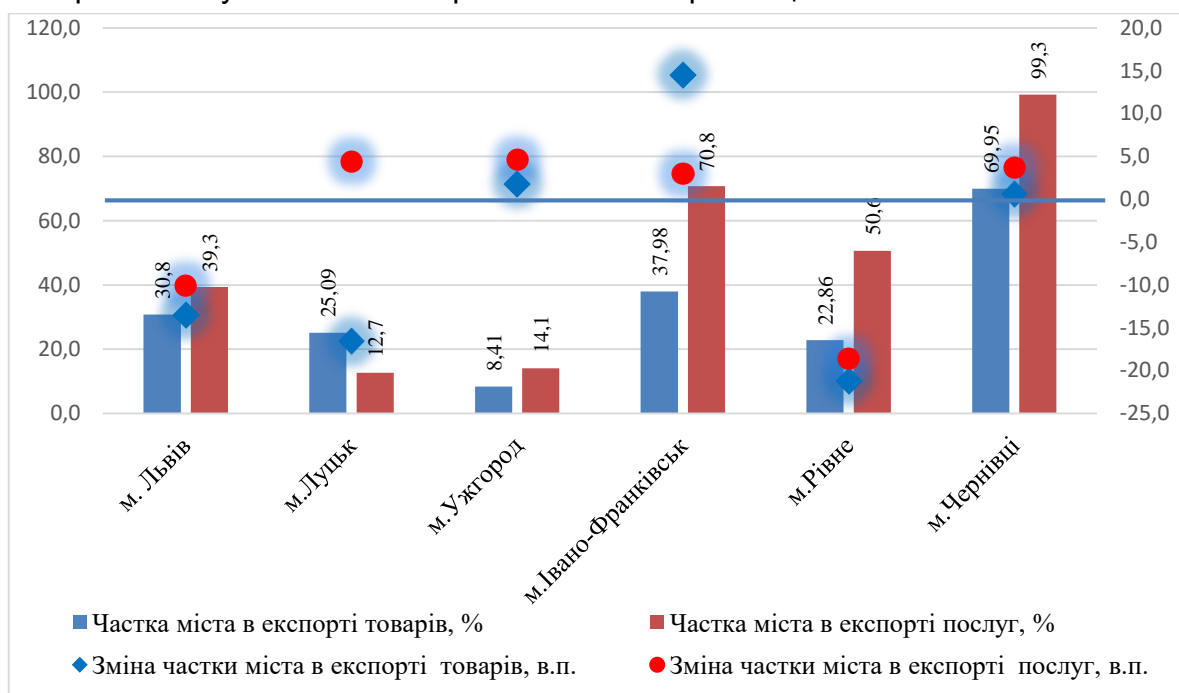

Рис. 5.3. Частка обласних центрів в експорті товарів та послуг областей Західного регіону України у 2017 р. (ліва шкала) та її зміна за період 2012-2017 рр. (права шкала)*

*Джерело: побудовано за даними¹¹⁹

Водночас м. Калуш залишається лідером в експорті товарів серед міст обласного значення (крім обласних центрів), що обумовлено виробництвом на експорт пластмас, полімерних матеріалів, продукції хімічної промисловості, мінеральних продуктів. Значний внесок у посилення експортних позицій міста забезпечує підприємство хімічної галузі ТОВ “Карпатсмоли” – єдиний на сьогодні в Україні виробник низькотоксичних смол. Протягом 2011-2012 рр. на підприємстві було проведено модернізацію діючих виробничих потужностей і придбано новітні технології у відомої європейської інноваційної фірми «Chimar Hellas», що дозволило диверсифікувати види продукції, налагодити випуск низькотоксичних смол і почати співпрацю з європейськими споживачами продукції¹²⁰.

Щодо м. Мукачеве, то його товарний експортний потенціал формують такі основні підприємства-експортери як УАП ТОВ з іноземними інвестиціями “Фішер-Мукачево” (експорт лиж та ключок), заводу “Флекстронікс ТЗОВ” (експорт мобільних засобів зв’язку, обчислювальної техніки, побутових цифрових пристроїв та ін.), ПАТ Мукачівський завод “Точприлад” (експорт телекомунікаційних гучномовців та кабелів для автомобільної промисловості), ТОВ “ЕНО Меблі Лтд” (деревообробка та виробництво меблів), ТОВ “Інтер-Каштан”, ДП “Мукатекс”, СП “Віад Сейлс-Мукачево”, БАТ “Мукачівська трикотажна фабрика “Мрія” та ін. Незважаючи на те, що майже всі вони працюють на давальницькій

¹¹⁹ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹²⁰ ТОВ “Карпатсмоли”: веб-сайт. URL: <http://karpatsmoly.com/ru/>

сировині, яку відповідно імпортують із-за кордону, однак створюють тисячі робочих місць, здійснюють сплату податків та забезпечують надходження експортної валютної виручки до бюджету.

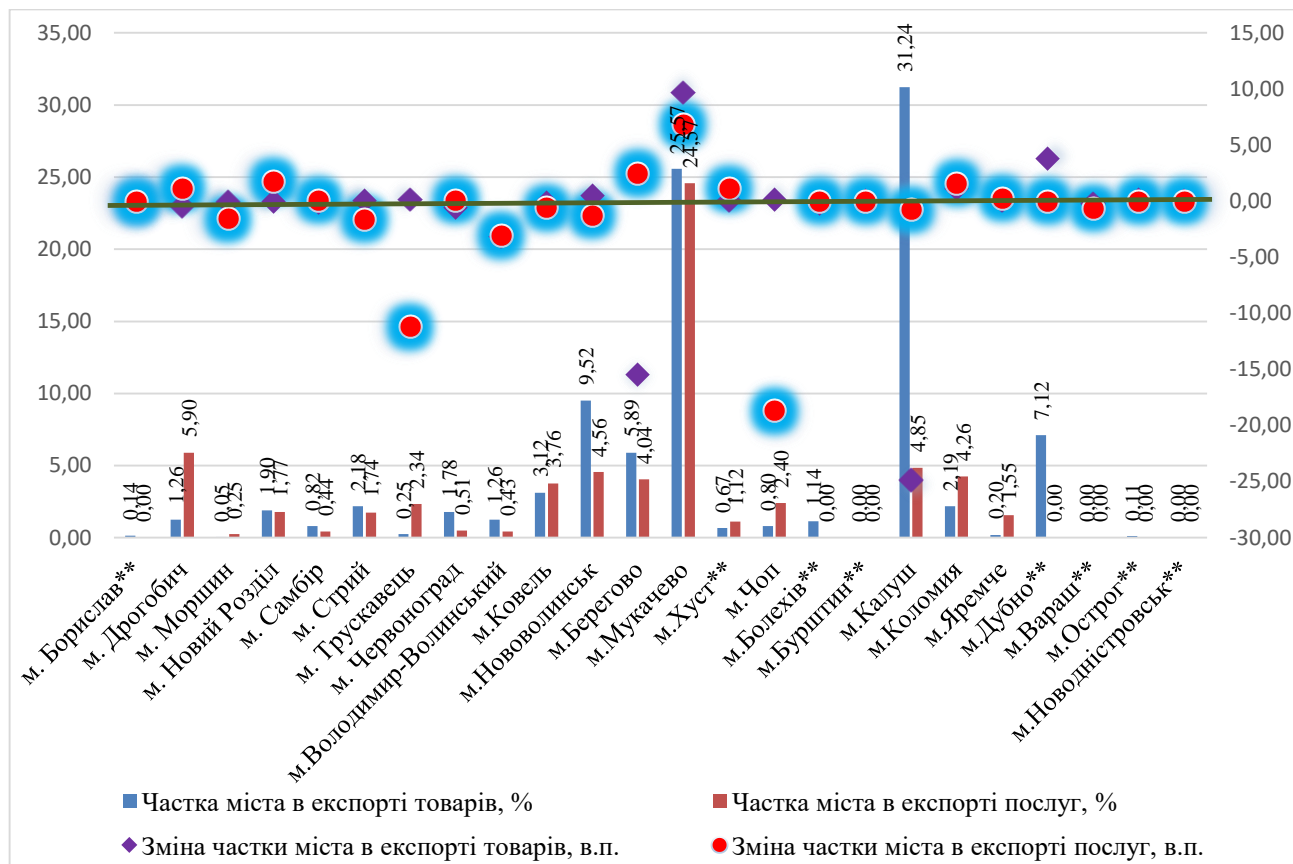

Рис. 5.4. Частка міст обласного значення в експорті товарів та послуг відповідних областей Західного регіону України послуг у 2017 р. (ліва шкала) та її зміна за період 2012-2017 рр. (права шкала)*

Примітка: *Джерело: розраховано та побудовано за даними¹²¹

** інформація за даними містами конфіденційна або явищ не було.

Крім того, як свідчать дані рис. 5.4 внесок переважної більшості аналізованих міст є більшим в експорті товарів, ніж в експорті послуг на відміну від обласних центрів (рис. 5.3), що засвідчує ключову роль в експорті послуг саме великих міст Західного регіону України. Незважаючи на зниження ролі мм. Чоп та Трускавець в експорті послуг, а також мм. Берегове і Калуш в експорті товарів своїх областей, можемо стверджувати, що експортна діяльність більшості аналізованих міст характеризується відносною структурною стабільністю в економіці регіонів.

З огляду на значний експортний потенціал мм. Івано-Франківська, Чернівців та Рівне (рис. 5.3), що підтверджується їх ключовою роллю як в експорті товарів, так і експорті послуг своїх регіонів, проаналізуємо товарну структуру (табл. 5.3) та структуру експорту послуг (табл. 5.4) даних міст.

¹²¹ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця 5.3

Оцінка структурних трансформацій в експорті товарів у мм. Івано-Франківськ, Чернівці та Рівне

Товарна група	Івано-Франківськ				Чернівці				Рівне			
	Структура, %		Швидкість змін, у в.п.	Інтенсивність змін, %	Структура, %		Швидкість змін, у в.п.	Інтенсивність змін, %	Структура, %		Швидкість змін, у в.п.	Інтенсивність змін, %
	2012	2017			2012	2017			2012	2017		
I. Живі тварини, продукти тваринного походження	15	4,4	-10,6	29,3	0	0,1	0,1	p/н	0	0,2	0,2	p/н
II. Продукти рослинного походження	3,8	24,4	20,6	642,1	2,9	24	21,1	827,6	5,4	27,8	22,4	514,8
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	0,1	0,3	0,2	300,0	0	0,3	0,3	p/н	0,2	4,8	4,6	2400,0
IV. Готові харчові продукти	2,9	0,7	-2,2	24,1	0,4	10,7	10,3	2675,0	2,9	2,2	-0,7	75,9
V. Мінеральні продукти	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,3	-0,7	30,0
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	9,1	0,7	-8,4	7,7	5,2	2,4	-2,8	46,2	64,4	15,2	-49,2	23,6
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	0,7	0,3	-0,4	42,9	3,2	1,3	-1,9	40,6	0,5	0,7	0,2	140,0
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичищена	6,7	1,2	-5,5	17,9	0	0,8	0,8	p/н	0,1	0,1	0	100,0
IX. Деревина і вироби з деревини	5,9	5,1	-0,8	86,4	4,8	10,2	5,4	212,5	0,6	11,5	10,9	1916,7
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	0,2	0,2	0	100,0	0,2	0,1	-0,1	50,0	0,1	0,3	0,2	300,0
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	1,7	1,1	-0,6	64,7	26,8	17,6	-9,2	65,7	1,1	5,4	4,3	490,9
XII. Взуття, головні убори, парасольки	0	0	0	0	4,8	1,5	-3,3	31,3	0	0	0	0
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	0	0	0	0	0,2	0	-0,2	0,0	0,1	0,1	0	100,0
XIV. Перли природні або культивовані, дорожчине або напідорожчине каміння	0	0	0	0	0	0	0	0	3,3	4	0,7	121,2
XV. Недорожчі метали та вироби з них	0,6	0,3	-0,3	50,0	5,9	1,1	-4,8	18,6	1,5	4,8	3,3	320,0
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	51,4	59,9	8,5	116,5	35,6	19,8	-15,8	55,6	17,1	18,3	1,2	107,0
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	0,2	0	-0,2	p/н	6,4	0	-6,4	p/н	0,8	2,9	2,1	362,5
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	0,7	0,3	-0,4	42,9	0,1	0,2	0,1	200,0	0,8	0,1	-0,7	12,5
XX. Різні промислові товари	1,1	1,3	0,2	118,2	3,4	9,9	6,5	291,2	0,1	1,3	1,2	1300,0
Всього	100	100	x	x	100	100	x	x	100	100	x	x

Примітка: p/н – розрахунок неможливий.

Як бачимо з табл. 5.3, в аналізованих містах суттєву частку в експорті продукції займає така група товарів як машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання, що відповідає загальним експортним тенденціям, які властиві Західному регіону України загалом. Найвищий експортний потенціал за даною групою товарів у м. Івано-Франківськ (інтенсивність змін за даною товарною позицією в експорті склав 116,5%). Дані міста також спеціалізуються у 2017 р. за експортом продуктів рослинного походження, в т. ч. зернових, що також відповідає як західноукраїнській, так і загальнонаціональній специфіці структури експорту. Дані табл. 5.3 свідчать про суттєве зростання частки даної товарної групи у всіх аналізованих містах у 2017 р. в порівнянні до 2012 р. більш ніж на 20 в. п., що характеризує подальше збереження за Україною статусу постачальника сировинної продукції. Так, середня частка експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва (товарні групи I-IV табл. 5.3) аналізованих міст у 2017 р. складала більше 33,3% проти 11,2% у 2012 р. (зростання майже в 3 рази)¹²². Зазначена тенденція підтверджується показником інтенсивності змін як в експорті продуктів рослинного походження (див. табл. 5.3), так і жирів, олії та готових харчових продуктів. Найбільш інтенсивні зміни в напрямі зростання часток експорту готової продукції та сировини для їх виробництва характерні для м. Чернівці. Це зокрема, обумовлено тим, що харчова промисловість міста є однією з ключових в його економічній діяльності. Особливо це стосується перероблення та консервування фруктів, а також виробництва олії та тваринних жирів¹²³. Зростання експорту зазначених видів продукції забезпечили ТОВ «Со'оК», ПАТ «Чернівецький олійно-жировий комбінат» та інші підприємства міста.

Сировинна структура національного експорту породжує такі основні проблеми¹²⁴:

1) волатильність світових цін на сировинні товари, а відтак – значні коливання обсягів валютної виручки України та обмінного курсу гривні;

2) низхідна динаміка реальних цін на сировину на тривалому часовому проміжку спричиняє невисоку дохідність експорту сировини. Зокрема, доведений вченими феномен зниження реальних цін на сировинні товари у довгостроковому періоді – гіпотеза Пребіша-Зінгера – у практичній площині означає, що експортні операції з постачання продукції з низьким вмістом доданої вартості здебільшого генеруватимуть незначну дохідність, а тому навіть суттєве нарощення експорту не принесе значного зростання доходів державного бюджету;

3) повільні й нестабільні темпи зростання національного виробництва та рівня внутрішніх доходів у державі, а відтак – недостворення нових робочих місць та недовідрахування податків у бюджет.

¹²² Жабинець О.Й. Зовнішня торгівля товарами в містах обласного значення Західного регіону України: тенденції та структурні зміни. Бізнес Інформ. 2019. №8. С.32.

¹²³ На Буковині зросло виробництво харчової промисловості. URL: <https://pogliad.ua/ru/news/bukovina/na-bukovini-zroslo-virobnictvo-harchovoyi-promislovosti-347032> (дата звернення 17.06.2019 р.)

¹²⁴ Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості : наукова доповідь / за ред. акад. НАН України В.М.Гейця та чл.-кор. НААН України Т.О.Осташко ; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозів. НАН України". К. 2016. С.10; Богдан Т.П. Зона вільної торгівлі України з ЄС: нові правила, ризики та можливості. Фінанси України. 2018. № 10. С.11.

Третє місце в структурі експорту в аналізованих містах у 2017 р. займає деревина та вироби з деревини, причому протягом 2012-2017 рр. відбулося зростання даної товарної позиції як у структурі товарного експорту аналізованих міст (за винятком незначного на 0,8 в. п. зниження в м. Івано-Франківськ), так і обсягах експорту. Інтенсивність змін структури експорту за даною товарною позицією є досить суттєвою, зокрема в м. Рівне – 1916,7%, а частка зростає на 10,9 в. п. Зростання частки експорту даної товарної групи властиве також Західному регіону України загалом.

Спеціалізуються міста також на експорті текстильних матеріалів та текстильних виробів, а також продукції хімічної та пов'язаної з нею галузей промисловості.

У структурі експорту послуг мм. Івано-Франківська та Чернівців вагому частку займають послуги з переробки матеріальних ресурсів, які становлять у 2017 р. дві третини у структурі експорту послуг Івано-Франківська (інтенсивність змін даного виду послуг 232,8%), а третина – Чернівців (див. табл. 5.4).

Таблиця 5.4

Оцінка структурних трансформацій в експорті послуг
у мм. Івано-Франківськ, Чернівці та Рівне*

Назва послуг	Івано-Франківськ				Чернівці				Рівне			
	Структура, %		Швидкість змін, у в.п.	Інтенсивність змін, %	Структура, %		Швидкість змін, у в.п.	Інтенсивність змін, %	Структура, %		Швидкість змін, у в.п.	Інтенсивність змін, %
	2014	2017			2014	2017			2014	2017		
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	31,1	72,4	41,3	232,8	39,1	34,4	-4,7	88,0	2,7	к	р/н	р/н
Транспортні послуги	31,3	6,4	-24,9	20,4	17,4	17,8	0,4	102,3	92,9	91,6	-1,3	98,6
Послуги, пов'язані з подорожами	12,2	13	0,8	106,6	23,5	23,4	-0,1	99,6	1,2	1,7	0,5	141,7
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	2,4	5	2,6	208,3	14,9	22,7	7,8	152,3	0,7	1,2	0,5	171,4
Ділові послуги	2,9	2,3	-0,6	79,3	5,1	1,7	-3,4	33,3	1,9	к	р/н	р/н
Інші послуги	20	0,9	-19,1	4,5	0	0	0	р/н	0,6	р/н	р/н	р/н
Всього	100	100	х	х	100	100	х	х	100	100	х	х

Примітка: р/н – розрахунок неможливий.

*Джерело: розраховано та складено за даними¹²⁵

Спеціалізуються міста також на експорті транспортних послуг та послуг, що пов'язані з подорожами.

¹²⁵ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Лідером за експортом транспортних послуг є м. Рівне. Частка експорту даних послуг в загальній структурі експорту послуг міста складає більше 90%. Це вказує на спеціалізацію міста в даній сфері, що пояснюється вигідним географічним положенням і розвинутою транспортною мережею, в т. ч. до країн-сусідів (Польщі, Білорусії та ін.), яка включає такі основні магістралі як Київ-Варшава, Київ-Брест, Київ-Чоп.

Щодо експорту комп'ютерних та інформаційних послуг, то найбільша частка в структурі послуг характерна для м. Чернівці. В експорті комп'ютерних послуг в усіх аналізованих містах спостерігається найвища серед експортних позицій інтенсивність зміни (темпи росту) експорту даних послуг. В Україні за даними Державної служби статистики у 2017 р. найбільшу частку в експорті послуг займали транспортні послуги – 54,7%, частка в експорті комп'ютерних та інформаційних послуг складала 16,4%, а частка послуг з переробки матеріальних ресурсів – 13,3%, причому 96,4% з яких – це послуги з переробки товарів з метою реалізації за кордоном¹²⁶.

Підсумовуючи, хотілося б зазначити наступне:

➤ Сировинні ринки, такі як український ринок, найбільш вразливі до ризиків глобальної конкуренції як невід'ємної частини лібералізації міжнародної торгівлі, в т. ч. із країнами-членами ЄС. Маючи певні здобутки у напрямі зростання обсягів та активізації експортно-імпоротної діяльності із європейськими сусідами, міжнародна торгівля із ЄС привносить також низку викликів, в основі яких лежать тарифні та нетарифні методи регулювання міжнародної торгівлі товарами і послугами. Ці методи мають безпосередній вплив на здійснення експортно-імпорتنих операцій, транзит, контроль за якістю товарів тощо.

➤ На відкриття для вітчизняних експортерів ринку ЄС в умовах втрати потенціалу російського ринку покладались великі надії та перспективи. Однак результати дослідження експортної діяльності, в т. ч. в містах Західного регіону України, вказують на зацікавленість європейської спільноти найперше в надходженні сировинних товарів із суттєвим обмеження товарів кінцевого споживання (товарів із високою доданою вартістю). Підтвердженням цього є, зокрема, запровадження із 1 жовтня 2017 р. ЄС додаткових безмитних тарифних квот на сільськогосподарську та харчову продукцію, яка користується найбільшим попитом в ЄС, терміном на 3 роки в рамках тимчасових додаткових преференцій ЄС для України¹²⁷.

➤ Низький обсяг тарифних квот для імпорту в ЄС товарів українського виробництва, а також встановлення вимог щодо дотримання українськими експортерами низки технічних нормативів, санітарних та фітосанітарних заходів тощо¹²⁸, суттєво обмежують розвиток товарного експорту. Подібною є також ситуація із наданням транскордонних послуг – наявність низки обмежень з боку ЄС щодо їх надання, зокрема

¹²⁶ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹²⁷ Безмитні тарифні квоти та їх використання. URL: <https://eu-ua.org/zona-vilnoi-torhivli/bezmytni-taryfni-kvoty-ta-yihnie-vykorystannia>

¹²⁸ Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Розділ 4. Торговля і питання пов'язані з торгівлею. Додатки IV розділу. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>

щодо надання послуг, які пов'язані із фінансовою діяльністю¹²⁹. Як наслідок – експорт даного виду послуг в аналізованих містах взагалі не здійснювався.

Оскільки сьогодні в Україні майже половина ВВП формується за рахунок експорту товарів та послуг (у 2018 р. його частка у ВВП складала 45,2%¹³⁰) одним з головних чинників ефективного функціонування національної економіки та запорукою її динамічного розвитку має стати активізація експортної діяльності міст обласного значення України, з огляду на їх роль у формуванні експортного потенціалу держави. Так як лівова частка загальної структури експорту припадає на експорт товарів (понад 80%¹³¹), роль міст обласного значення у посиленні експортної діяльності регіонів повинна бути чітко диференційована, зокрема:

1) при розробленні Стратегій розвитку міст обласного значення (крім обласних центрів) варто вивчити досвід м. Мукачева щодо виробництва та експорту товарів. Врахування такого досвіду може бути передумовою створення потужного виробництва як з власної сировини, так і з давальницької на основі угод з іноземними партнерами. Тим більше, що результати аналізу підприємств¹³², що займаються переробкою давальницької сировини, засвідчив наявність багатьох системних ефектів від їх діяльності. У поточному періоді найважливішими із них є соціально-економічні (покращення зайнятості), а в перспективі – стратегічні (інтеграція у світові ланцюги доданої вартості і зменшення відтоку робочої сили)¹³³. Адже в сучасних економічних умовах, коли більшість підприємств потерпає від нестачі оборотних коштів та обмежені в отриманні кредитних ресурсів для їх поповнення (володіючи при цьому значними виробничими потужностями), саме виробництво на основі давальницької сировини, що активно використовується у світовій практиці, може забезпечити їх стабільну виробничу діяльність. Сприятиме цьому також застосування Україною з 1 січня 2019 р. положень Регіональної конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження (Конвенція Пан-Євро-Мед). На практиці застосування положень Конвенції Пан-Євро-Мед означає, що український виробник зможе закуповувати сировину або комплектуючі в одній зі сторін-учасниць Конвенції, а готову продукцію експортувати до іншої учасниці Конвенції без сплати мита або за заниженою ставкою мита¹³⁴. В даному напрямі необхідно визначити пріоритетні експортоорієнтовані сектори економіки міст та здійснювати активні кроки щодо залучення в них ПІІ як невід'ємної складової зовнішньоекономічної діяльності кожного міста;

2) для обласних центрів з огляду на виявлені тенденції росту надання експорту послуг у сфері інформаційних технологій, слід підтримати їх спеціалізацію у даному

¹²⁹ Перелік зобов'язань щодо транскордонного постачання послуг. Додаток XVI до Глави 6 Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/16_Annexes.pdf

¹³⁰ Територіальний розвиток і регіональна політика: Регіональні економічні тренди та детермінанти регіональної політики: наукова доповідь/ ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. І. З. Сторонянська. Львів. 2019. С.30.

¹³¹ Там само, С.30.

¹³² Конкурентні переваги промислового сектора економіки України: регіональний вимір: монографія/ наук. ред. С. О. Ішук ; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2018. С. 177.

¹³³ Там само, С.178.

¹³⁴ Україна почала застосовувати положення Конвенції Пан-Євро-Мед. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-rochala-zastosovuvati-polozhennya-konvenciyi-pan-yevro-med>

напрямі. Адже розвиток ІТ-сфери має не лише позитивні економічні ефекти для країни (внесок ІКТ сягнув 4% ВВП України у 2018 р. порівняно з 0,8% в 2012 р.), але і виконує вагомую соціальну роль в контексті цілей інклюзивного розвитку (а саме продуктивної зайнятості, гідного рівня оплати праці, різноманітних соціальних проектів розвитку громад тощо)¹³⁵. Крім того, як уже зазначалось вище, експорт послуг ІТ-компаній у 2017 р. загальній структурі експорту послуг з України займав 2 місце після експорту транспортних послуг.

Варто також посилити напрями товарного експорту, у т. ч. виходячи з критерію технологічності. Адже останні наукові дослідження доводять¹³⁶, що частки високо- та середньо-високотехнологічних видів продукції у товарній структурі українського експорту суттєво зменшились: транспортних виробництв (XVII товарна група) – у понад 6 разів; хімічних виробництв (VI товарна група) – майже вдвічі;

3) з огляду на значний потенціал розвитку в Україні туристичних послуг всі міста обласного значення повинні бути залучені до забезпечення зростання експорту цієї сфери послуг. Адже за підсумками 2017 року частка експорту послуг, що пов'язані з подорожами, із областей Західного регіону в загальному експорті послуг з України становила лише 0,4%, у ВВП – 0,04%. Таким чином, туристична галузь володіє значним потенціалом росту як за обсягами послуг, що можуть надаватись, їх експортом, так і для забезпечення зростання зайнятості населення в даній сфері. Однак містам-обласним центрам варто надавати пріоритет таким видам туризму як культурний, діловий, освітній; експорт послуг з екотуризму, екстремального чи релігійного напрямів туристичної діяльності варто розвивати в малих та середніх містах Західного регіону України. А також слід посилити потенціал туристичної сфери у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону

Подальша інтеграція України в систему світових господарських зв'язків сприятиме ефективнішому впровадженню нових технологій з виробництва товарів та надання якісно нових видів послуг, забезпечуючи тим самим активізацію експортно-імпоротної діяльності в містах та більш активне їх залучення у сферу міжнародної торгівлі. Адже, концентруючи значний освітній, науковий та інтелектуальний потенціал держави, та, формуючи власну траєкторію розвитку у відповідності до світових трендів та вимог (розвиток креативної сфери, сфери ІКТ тощо), міста виступають рушіями економічного зростання, стабілізації соціальної та інших сфер економіки міст, регіонів та держави в цілому.

¹³⁵ Інклюзивний вимір розвитку міст – центрів ділової активності України: тенденції та перспективи: наукова доповідь/ ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. М. І. Мельник. Львів. 2019. С.45.

¹³⁶ Територіальний розвиток і регіональна політика: Регіональні економічні тренди та детермінанти регіональної політики: наукова доповідь/ ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. І. З. Сторонянська. Львів. 2019. С.34.

6. Концептуальні засади трансформації соціально-економічного середовища міста в контексті розвитку цифрової економіки

На тлі загальносвітових трендів економічного розвитку – суттєвого зростання наукоємних виробництв, усебічного поширення нових технологій та інноваційних процесів, а також домінування у структурі економічно розвинених країн світу п'ятого технологічного укладу – ситуація в економіці України виглядає критичною¹³⁷.

Альтернативою подальшому технологічному відставанню від розвинених країн за наявного нераціонального використання сировинно-ресурсної бази та виробничого потенціалу регіонів визнається проривне економічне зростання України. Класична економіка уже не може задовольнити всі потреби суспільства і їй на допомогу приходять інформаційні технології, а економіка, що їх супроводжує отримала назву "цифрова економіка", яка дуже швидко завойовує світовий Інтернет-простір, маючи свої особливості та умови¹³⁸.

Відтак, подальше прискорення економічного та соціального розвитку можливе лише за умови масштабної цифровізації всіх галузей економіки та базових сфер життєдіяльності. Більшість учених та урядовців запевняють, що завдяки розвитку цифрової економіки, до 2021 р. можна забезпечити додаткові 5% до ВВП України. Саме цифрова економіка є акселератором соціально-економічного життя суспільства у сучасному світі та здатна стрімко підвищити ВВП країни¹³⁹. За даними венчурного фонду A Ventures Capital, загальний обсяг інвестицій в українські ІТ-компанії у 2017 р. склав 265 млн дол., що в 3,3 рази вище показника 2016 р.¹⁴⁰.

У державах із розвинутою економікою нові технології поетапно замінюють старі, доповнюючи їх або повністю оновлюючи. Держави, що розвиваються, здебільшого використовують застарілі технології, маючи при цьому значний потенціал стрімкого розвитку шляхом переходу до найновіших зразків, відразу через кілька поколінь технологій. Такі держави можуть швидко подолати кілька етапів технологічного переходу та підвищити рівень свого соціально-економічного розвитку¹⁴¹.

Загалом про необхідність використання потенціалу цифрових технологій з метою підвищення рівня конкурентоспроможності, підприємництва та інноваційної діяльності наголошено у Плані дій «Підприємництво 2020» ("Entrepreneurship 2020 Action Plan")¹⁴². Європейська комісія спонукає використати можливості цифрової революції, заохочуючи

¹³⁷ Реальний сектор економіки України: пріоритети розвитку в умовах зміни вектора економічної політики : аналіт. доп. / [Собкевич О. В., Шевченко А. В., Михайличенко К. М., Русан В. М., Белашов Є. В. та ін.]. К.: НІСД, 2017. с. 40. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/AD_Realni-sektor_206x301_druk-7704e.pdf

¹³⁸ Коляденко С. В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні та світі. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2016. № 6. С. 105-112.

¹³⁹ Цифрова економіка здатна стрімко підвищити ВВП - Гройсман / Укрінформ. 2017. 7 вересня. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2300896-cifrova-ekonomika-zdatna-strimko-pidvisiti-vvp-grojsman.html>

¹⁴⁰ Інвестиції в українські ІТ компанії показали рекордне зростання, досягнувши 265 млн доларів у 2017 р. // Укрінформ [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/2419666-investicii-v-ukrainski-itkompanii-sagnuli-torik-rekordnih-265-miljoniv.html>

¹⁴¹ Цифрова адженда України – 2020 ("Цифровий порядок денний" – 2020)/ Концептуальні засади (версія 1.0) // Hiteh-office. 2016. 90 с. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ucc.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>

¹⁴² The Entrepreneurship 2020 Action Plan [Electronic resource]. Access mode: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/entrepreneurship-2020/index_en.htm – Title from the screen.

інноваційні перетворення бізнесу та підтримуючи цифрові підприємства в Європі ¹⁴³. Відповідно до значення індексу DESI (The Digital Economy and Society Index), у 2017 р. ТОП-10 лідерами з розвитку цифрових технологій серед країн Європейського Союзу стали Данія, Фінляндія, Швеція, Нідерланди, Люксембург, Бельгія, Великобританія, Ірландія, Естонія, Австрія. Розвиток цифрових технологій є чинником ефективності економічних та суспільних перетворень за оцінками лідерів цифрової трансформації (рис. 6.1)

Рис. 6.1. Економічні ефекти цифрової трансформації

*Джерело: «Цифрова адженда України», IDC, Accenture, BCG

Тому, на сучасному етапі децентралізаційних перетворень вагомого значення набуває проблема формування теоретико-інституційних засад ідентифікації та імплементації механізму цифрової економіки в Україні. Впровадження такого механізму має стати реальним підґрунтям функціонального забезпечення системної трансформації соціально-економічного середовища адміністративно-територіальних одиниць, зокрема міст, як центрів перспективного економічного зростання та місцевого розвитку.

Міста, значною мірою великі та середні, як центри локального, регіонального та міжрегіонального рівнів завдяки вищій концентрації економічного, інноваційного, наукового, інфраструктурного, культурного й інформаційного потенціалу розвитку, виступають в ролі "полісів росту". Саме від рівня та вектора розвитку міст, ефективності структурних трансформацій їх економіки, локалізації перспективних та креативних видів економічної діяльності залежить конкурентоспроможність регіонів країни загалом¹⁴⁴.

¹⁴³ Measuring the Digital Economy OECD Report [Electronic resource]. Access mode: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/science-and-technology/measuring-the-digital-economy/summary/english_1443d3d7-en#page1 – Title from the screen

¹⁴⁴ Територіальний розвиток і регіональна політика в Україні: Виклики та пріоритети України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. редактор В. С. Кравців. Львів, 2018. 157с. С.37.

Впровадження інформаційних і комунікаційних технологій є пріоритетним напрямом процесу планування міст – міста розглядаються як хаби технологічних інновацій або як так звані розумні міста¹⁴⁵.

Впродовж 2015-2018 років в Україні кількість юридичних осіб, як потенційних суб'єктів цифрової економіки збільшилась на 15,8% та становить 1 298,4 тис. одиниць. Зокрема, в містах обласного значення Західного регіону України таке зростання сягнуло 18,6%, а на 1 січня 2019 року частка цих міст щодо загальної кількості юридичних осіб в Західному регіоні становила 57,2%, що на 4,6 п.п. вище порівняно до 1 січня 2016 р. (Додаток Г).

Досліджуючи методологічні засади та основні етапи становлення цифрової економіки Коляденко С.В. констатує, що цифрова економіка (англ. *Digitaleconomy*) – економіка, що базується на цифрових комп'ютерних технологіях. Цифрову економіку також іноді називають *інтернет-економікою*, *новою економікою*, або *веб-економікою*. Все частіше "цифрова економіка" переплітається з традиційною економікою, роблячи чітке розмежування складнішим. Під цифровою економікою розуміють виробництво, продажі і постачання продуктів через комп'ютерні мережі. При цьому науковець аргументовано відзначає, що термін «цифрова економіка» не є домінуючим, а багато дослідників в Україні і світі виділяють різні назви нових видів понять економік: "інформаційне суспільство", "економіка знань", "мережева економіка", називаючи їх синонімами, або такими, що один може бути складовою іншого тощо¹⁴⁶.

На думку В. Апалькової, цифрова економіка є найважливішим двигуном інновацій, конкурентоспроможності і економічного розвитку¹⁴⁷.

Л. Кіт розглядає цифрову економіку як елемент «мережевої економіки», констатуючи, що цифрова економіка – трансформація всіх сфер економіки завдяки перенесенню інформаційних ресурсів та знань на комп'ютерну платформу з ціллю їх подальшого використання (виключно там, де це можливо) на ній. Так, розмірковуючи над "мережевою економікою", науковець розуміє її, як синтез складових (інформаційна економіка, економіка знань, економіка високих технологій та цифрова економіка), що тісно взаємопов'язані та доповнюють одна одну. На думку дослідника, це поняття найчіткіше відображає сьогоденні тенденції соціально-економічного розвитку, адже інформаційно-комунікаційні технології охопили всі сфери людської діяльності¹⁴⁸.

С. Веретюк, В. Пілінський переконують, що цифрова економіка є складовою частиною економіки, в якій домінують знання суб'єктів та нематеріальне виробництво – основний показник під час визначення інформаційного суспільства. Поняття: "цифрова економіка", "економіка знань", "інформаційне суспільство" формують нову економічну систему, яка замінює індустріальну парадигму. Ця економічна модель надає можливість реалізації висококонкурентної продукції з високою доданою вартістю, створювати робочі місця нової якості, ефективно вирішувати соціальні, культурні та екологічні завдання. Розвинені країни

¹⁴⁵ Yigitcanlar, T., Kamruzzaman, M., Buys, L., Ioppolo, G., Sabatini-Marques, J., Moreira Da Costa, E., & Yun, J. J. (2018). Understanding 'smart cities': Intertwining development drivers with desired outcomes in a multidimensional framework. *Cities*. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2018.04.003>

¹⁴⁶ Коляденко С. В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні та світі. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2016. № 6. С. 105-112. С.106-108.

¹⁴⁷ Апалькова В. В. Концепція розвитку цифрової економіки в Євросоюзі та перспективи України. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій. 2015. Вип. 4. С. 17.

¹⁴⁸ Кіт Л. З. Еволюція мережевої економіки. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2014. № 3. Т. 2. С. 187-194. С.190.

приділяють прискіпливу увагу щодо гармонійного розвитку системоутворювальних елементів цифрової економіки, інформаційного суспільства та економіки знань¹⁴⁹.

Щодо унормування змісту терміну "цифрова економіка", на наш погляд, консенсусно прийнятним є підхід С. Коляденко, яка аргументує, що в економічно розвинутих країнах прийнято не змінювати класичне визначення, яке дають вчені. Тому науковці всього світу використовують саме визначення Дона (Дональда) Тапскотта (одного з найголовніших світових авторитетів у галузі бізнес-стратегії), який визначив її таким чином: цифрова економіка – економіка, що заснована на домінуючому застосуванні цифрових технологій¹⁵⁰.

Для держав Європейського Союзу основним чинним документом з цифрового розвитку є ініціатива Європейської Комісії "Цифровий порядок денний для Європи" (Digital agenda for Europe)¹⁵¹.

Відзначимо, що вже «Основними засадами розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 - 2015 роки», затвердженими законом України від 9 січня 2007 р. № 537-V, було передбачено підготовку та прийняття Інформаційного кодексу України, включивши до нього розділи, зокрема про засади електронної торгівлі, правову охорону прав на зміст комп'ютерних програм, удосконалення захисту прав інтелектуальної власності, в тому числі авторського права при розміщенні та використанні творів у мережі Інтернет, про охорону баз даних, дистанційне навчання, телемедицину, надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування юридичним та фізичним особам інформаційних послуг з використанням мережі Інтернет, комерційну таємницю тощо. У контексті пріоритетності переходу до науково-технічного та інноваційного розвитку України цим законом було передбачено:

- впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ) в усі сфери життєдіяльності суспільства та держави;
- удосконалення координації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо створення елементів інформаційної інфраструктури, зокрема при побудові корпоративних інформаційно-аналітичних систем;
- створення електронних інформаційних ресурсів, які повинні використовуватися в інформаційному обміні;
- впровадження механізмів надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування юридичним та фізичним особам інформаційних послуг з використанням мережі Інтернет;
- надання державної підтримки та стимулювання впровадження ІКТ в освіту, науку, бізнес, виробництво, ринок цінних паперів, біржі (товарні, сільськогосподарські та інші) тощо¹⁵².

¹⁴⁹ Веретюк С. М., Пілінський В. В. Визначення пріоритетних напрямків розвитку цифрової економіки в Україні. Наукові записки Українського науково-дослідного інституту зв'язку. 2016. № 2. С. 51-58. С.52

¹⁵⁰ Коляденко С. В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні та світі. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2016. № 6. С. 105-112. - С.107

¹⁵¹ Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A Digital Agenda for Europe [Electronic resource]. Brussels, 2010. Mode of access : [http://eur-lex.europa.eu/legal content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC0245R\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC0245R(01)&from=EN). Title from the screen.

¹⁵² Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: закон України від 3 січня 2007 року № 557-V. Законодавство України. URL: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.u>

Доводиться констатувати, що дотепер у цьому законі термін "цифрова економіка" взагалі не значиться, а лише згадується термін "економіка знань", як альтернатива індустріальної економіки. Досі не прийнято Інформаційний кодекс України, яким необхідно було б, на наш погляд, враховуючи економічні, соціальні, національно-культурні та лінгвістичні аспекти, врегулювати проблему гармонізації національної науково-технічної, управлінсько-правової термінології з відповідною термінологією міжнародних стандартів.

Втім, примітною підзаконною спробою регламентації термінів в контексті реалізації закону України від 9 січня 2007 р. № 537-V є "Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні" від 2013 р.¹⁵³, якою розкрито зміст таких термінів, як "електронна економіка" (е-економіка), "електронна комерція" (е-комерція), "електронна послуга" (е-послуга); "електронна демократія" (е-демократія); "електронна культура" (е-культура); "електронна освіта" (е-освіта); "електронна медицина" (е-медицина). А електронне урядування визначалось як один з основних напрямів реалізації цієї Стратегії. Зокрема, термін "електронна економіка" трактується як форма економічних відносин у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт і послуг, наданих в електронному вигляді за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, а "електронна комерція" – це форма торгівлі товарами та послугами за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, що включає всі фінансові та торгові трансакції, які проводяться за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, та бізнес-процеси, пов'язані з проведенням таких трансакцій. Проте, в законі України "Про електронну комерцію" від 3 вересня 2015 р. №675-VIII¹⁵⁴ дещо інакше розкривається зміст терміну "електронна комерція" – як відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру; виокремлюється сутність поняття "електронна торгівля" – як господарську діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем.

Новітні засади цифрового розвитку в Україні окреслено Концепцією розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, а також Планом заходів щодо її реалізації, які були розроблені урядом спільно з Hi-Tech Office Ukraine та експертами ринку та схвалені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р¹⁵⁵. Загалом, ця концепція є короткостроковим інструментом стартової трансформації економіки від традиційної (аналогової) до ефективної цифрової на основі розвитку та стимулювання внутрішніх ринків споживання, упровадження і виробництва

a/laws/show/537-16

¹⁵³ Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року №386-р. Законодавство України. URL: [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>

¹⁵⁴ Про електронну комерцію: закон України від 3 вересня 2015 року № 675-VIII. Законодавство України. URL: [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19>

¹⁵⁵ Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р. Законодавство України. URL: [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80?lang=en>

цифрових технологій. Вона розкриває виклики та інструменти розвитку цифрових інфраструктур; визначає першочергові кроки щодо імплементації відповідних стимулів і створення умов для цифровізації в найбільш перспективних сферах та набуття громадянами цифрових компетенцій. Основною метою концепції є реалізація ініціатив "Цифрового порядку денного України-2020" (цифрова стратегія) для усунення бар'єрів на шляху цифрової трансформації існуючих та створенні нових галузей економіки України, а також трансформації сфер життєдіяльності, зокрема в межах міст, у нові більш ефективні та сучасні тощо.

Важливість цього документу полягає в тому, що він покликаний в короткостроковій перспективі забезпечити:

- технологічну адаптацію та долучення України до програм та проєктів ЄС щодо інтероперабельності державних інформаційних ресурсів та електронної ідентифікації (eID), у т. ч. транскордонної;
- вирішення проблеми "цифрового розриву", наближення "цифрових" технологій до громадян, зокрема через забезпечення доступу громадян до широкосмугового Інтернету;
- створення нових можливостей для реалізації людського капіталу, розвитку інноваційних, креативних і "цифрових" індустрій та бізнесу;
- формування засад для трансформації вітчизняних виробництв за рахунок їх "цифровізації" у конкурентоспроможні та ефективні (створення цифрових робочих місць, STEM-освіти та цифрових освітніх послуг, цифрових інфраструктур для побутового (IoT – з англ. Internet of Things) та індустріального (IIoT) – Інтернету речей, блокчейну, розвитку сервісів eHealth та е-безпеки тощо);
- розвиток експорту "цифрової" продукції та послуг (ІТ-аутсорсинг), позаяк сектори економіки, що використовують цифрові технології, зростають швидше, дешевше та якісніше, а цифровізація є визнаним механізмом економічного зростання завдяки здатності технологій позитивно впливати на ефективність, результативність, вартість та якість економічної, громадської та особистої діяльності.

Особлива значимість цієї Концепції проявляється з позиції трансформації соціально-економічного середовища окремого міста, зокрема щодо офіційної імплементації концепції "смарт-сіті" ("розумних міст"), яка є моделлю міста з використанням цифрових технологій для розв'язання поточних його проблем, сталого розвитку та комфортного життя громадян. Так, до найважливіших питань щодо імплементації концепції "смарт-сіті" віднесено модернізацію інфраструктури міст та впровадження ефективного ресурсного менеджменту (з використанням Інтернету речей, "зелених" технологій, "розумних мереж"); трансформацію системи міського управління на основі інтеграції систем та даних; необхідність визначення економічних моделей розвитку міст з урахуванням не тільки природного, промислового, а і людського потенціалу (міста як центри інновацій та розвитку людського потенціалу).

Для подальшої імплементації концепції "смарт-сіті" необхідним є реальне здійснення таких фундаментальних заходів:

- розроблення національної "дорожньої карти" цифрової трансформації міст як основи для формування відповідних міських "дорожніх карт" та підтримки міських проєктів цифровізації;

- створення національної платформи – каталогу рішень концепції "смарт-сіті" згідно з досвідом Європейської платформи "розумних" міст задля вирівнювання можливостей різних міст країни щодо проектування, розроблення та імплементації відповідних проєктів;
- гармонізація політик і законодавства з вимогами ЄС, які стосуються розвитку цифрової економіки, інновацій, міського управління;
- впровадження міжнародних стандартів управління смарт-сіті (ISO-37120, ISO-37101 та інші);
- підтримка розбудови інноваційних екосистем в українських містах та залучення громадян у процес розроблення міських рішень смарт-сіті.

Натомість, у рамках реалізації прискореного сценарію Планом заходів щодо реалізації Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки¹⁵⁶ фактично було передбачено лише розроблення у II кварталі 2018 ро. проєкту акту Кабінету Міністрів України про реалізацію проєктів цифрових трансформацій у таких сферах, як громадська безпека, освіта, охорона здоров'я, туризм, транспортна інфраструктура, електронна демократія, екологія та охорона навколишнього природного середовища, життєдіяльність міст, безготівкові розрахунки. Однак, такий акт досі не прийнято.

Виходячи з вищезазначеного, виконання Плану заходів щодо окремих пріоритетних напрямів розвитку цифрової економік¹⁵⁷ загалом перебуває в стані стагнації, приміром стосовно: розвитку та модернізації промисловості та виробництв на основі технологій Індустрії 4.0; розвитку експорту цифрових технологій; цифрового розвитку пріоритетних сфер життєдіяльності; розвитку цифрових компетенцій та навичок громадян; розвитку цифрової інфраструктури.

На наш погляд, первинними осередками реалізації означених напрямів цифрового розвитку економіки та суспільства в подальшому належало б визначити міста України, враховуючи їх інтегруючу роль як центрів цифрових інновацій в різних сферах життєдіяльності та ключових каталізаторів цифрової модернізації національної економічної системи. З позиції розблокування внутрішніх резервів адміністративно-територіальних одиниць в умовах децентралізаційних перетворень, ефективної реалізації людського потенціалу в перевагах цифрової економіки, а також поширення концепції SMART-поселень системоутворююча роль міста, як відкритої самоорганізуючої соціально-виробничо-економічної системи з одного боку, та територіально-економічної підсистеми регіонального розвитку з іншого, є унікальною. З огляду на функцію територіально-муніципального управління, котра здійснюється органами місцевої влади міста в координації та партнерстві з неурядовими організаціями і суб'єктами економічної діяльності, системноконсолідує роль міста як суб'єкта цифрової трансформації соціально-економічного середовища є незамінною.

На наше переконання, саме цифрова трансформація соціально-економічного середовища адміністративно-територіальних одиниць має бути водночас платформою інклюзивної моделі економічного розвитку та зростання. Як наголошують окремі науковці,

¹⁵⁶ Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р. Законодавство України. URL: [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80?lang=en>

¹⁵⁷ Там само

інклюзивна модель економічного розвитку передбачає створення максимальних можливостей для розвитку особистості, участі у всіх сферах життєдіяльності країни, працевлаштування та рівний доступ до результатів праці. Пріоритетом інклюзивного розвитку є підвищення якості життя населення за рахунок формування економіки з високою зайнятістю та суспільства з його мінімальним розшаруванням¹⁵⁸.

Очевидно, що сучасне місто, як комплексний територіально-функціональний об'єкт має бути визначено не лише пріоритетним об'єктом, але й самодостатнім суб'єктом розвитку цифрової економіки в Україні, що забезпечуватиме інклюзивний соціально-економічний розвиток та зростання. Цифрова економіка, в свою чергу, має бути підґрунтям, а не альтернативою інклюзивному розвитку та зростанню. Тому, доцільним є таке трактування сутності терміну "цифрова економіка" – це економіка, яка заснована на домінуючому застосуванні цифрових технологій та забезпечує інклюзивний соціально-економічний розвиток і зростання.

У цьому контексті необхідно зазначити, що чинною Концепцією¹⁵⁹ методологічно констатовано, що у класичному розумінні поняття *"цифрова економіка"* означає діяльність, в якій основними засобами (факторами) виробництва є цифрові (електронні, віртуальні) дані, як числові, так і текстові. Водночас, Концепцією визначено, що основою цифрової економіки є *"цифрові інфраструктури"* – як комплекс технологій, продуктів та процесів, що забезпечують обчислювальні, телекомунікаційні та мережеві можливості на цифровій основі. Концепція не врегульовує співвідношення поняття *"цифрова інфраструктура"* зі змістом раніше встановлених законом України "Про національну програму інформатизації" правових термінів: ***"засоби інформатизації – електронні обчислювальні машини, програмне, математичне, лінгвістичне та інше забезпечення, інформаційні системи або їх окремі елементи, інформаційні мережі і мережі зв'язку, що використовуються для реалізації інформаційних технологій"***; ***"інформаційна технологія – цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування"***.

Разом, з тим, відповідно до Основних положень зазначеної Концепції¹⁶⁰ сутність *"цифровізації"* – це насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір; *"цифрові технології"* – це одночасно величезний ринок та індустрія, а також платформа ефективності і конкурентоспроможності всіх інших ринків та індустрій. У свою чергу, термін *"інфраструктура державних послуг"* ототожнюється з електронним урядуванням, що протирічить положенням новітньої "Концепції розвитку електронного урядування в Україні", схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня

¹⁵⁸ Базилюк А.В. Жулин О.В. Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку. Економіка та управління на транспорті. 2015. Вип. 1. С. 19-29. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eut_2015_1_5. С.21.

¹⁵⁹ Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р. Законодавство України. URL: [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80?lang=en>

¹⁶⁰ Там само.

2017 р. № 649-р¹⁶¹, згідно якої "електронне урядування" – це форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян. Невиясненою також є дефініція поняття "цифровий документ" та доцільність його застосування, позаяк ще з 2003 р. статтею 5 закону України №851-IV "Про електронні документи та електронний документообіг" в національне правове поле імплементовано термін "електронний документ", що досі офіційно трактується як документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа.

З позиції принципу юридичної визначеності, який є невід'ємною складовою принципу верховенства права, закріпленого статтею 8 Конституції України та згідно з яким юридичні норми мають бути чіткими, ясними і недвозначними, оскільки інше не може забезпечити їх однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і на необхідності забезпечення якого неодноразово звертав увагу Конституційний Суд України.

Вагомим інституційно-правовим зрушенням стало затвердження Урядом у січні 2019 р. засад реалізації органами виконавчої влади принципів державної політики цифрового розвитку та запровадження інституту цифрової експертизи щодо проєктів правових актів з питань інформатизації, електронного урядування, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, розвитку інформаційного суспільства, електронної демократії, надання адміністративних послуг або цифрового розвитку¹⁶².

На наш погляд, схвалені Урядом принципи реалізації сучасної державної політики цифрового розвитку в Україні (див. табл. 6.1) можуть бути релевантною консенсусною платформою синхронного розроблення та схвалення парламентом Інформаційного та Цифрового кодексів України.

Примітно, що з одного боку, відповідно пункту 4 цієї постанови уряду¹⁶³ Регламент Кабінету Міністрів, затверджений постановою уряду від 18 липня 2007 р. № 950 доповнено: новим параграфом – "§ 37⁻¹ Цифрова експертиза", додатком 2⁻¹ до пункту 2 § 37⁻¹ "Висновок про проведення цифрової експертизи проєкту"; новим розділом 2⁻² "Цифрова експертиза" додатку 8 Регламенту. Згідно цих нововведень до Регламенту Кабінету Міністрів України цифровій експертизі підлягатимуть проєкти актів уряду з метою виявлення у них положень, що не узгоджуються із засадами реалізації органами виконавчої влади принципів державної політики цифрового розвитку, зокрема перешкоджають створенню сучасних електронних форм взаємодії та доступності для громадян і суб'єктів господарювання переваг і можливостей цифрових технологій.

¹⁶¹ Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 року № 649-р. Законодавство України. URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80>

¹⁶² Деякі питання цифрового розвитку: постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2019 року № 56. Законодавство України. URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-%D0%BF>

¹⁶³ Там само.

Таблиця 6.1

Принципи реалізації сучасної державної політики цифрового розвитку в Україні*

№ п/п	Назва принципу	Сутність
1	Відкритість	Полягає в забезпеченні відкритого доступу до відомчих даних (інформації), якщо інше не встановлено законодавством
2	Прозорість	Полягає в забезпеченні можливості використання відкритих зовнішніх інтерфейсів до відомчих інформаційних систем, включаючи інтерфейси прикладного програмування;
3	Багаторазовість використання	Полягає в забезпеченні відкритого міжвідомчого обміну рішеннями та їх повторного використання
4	Технологічна нейтральність і портативність даних	Полягає в забезпеченні доступу до відомчих сервісів і даних та повторного використання незалежно від технологій або їх продуктів
5	Орієнтованість на громадян	Полягає в забезпеченні першочергового врахування потреб та очікувань громадян під час прийняття рішень щодо форм чи способів здійснення функцій держави
6	Інклюзивність та доступність	Полягає в забезпеченні можливості для всіх громадян користуватися новітніми досягненнями інформаційних технологій доступу до сервісів
7	Безпечність та конфіденційність	Полягає в забезпеченні для громадян і суб'єктів господарювання безпечного та надійного середовища, в якому відбувається електронна взаємодія з державою, включаючи повну його відповідність правилам і вимогам, встановленим законами України щодо захисту персональних даних та інформації, що належить державі, електронної ідентифікації та довірчих послуг
8	Багатомовність	Полягає в забезпеченні надання громадянам і суб'єктам господарювання адміністративних, інформаційних та інших послуг, включаючи транскордонні, з використанням мови за їх вибором
9	Підтримка прийняття рішень	Полягає в забезпеченні використання новітніх інформаційних технологій для розроблення програмних продуктів, які підтримують прийняття рішень органами виконавчої влади під час реалізації владних повноважень
10	Адміністративне спрощення	Полягає в забезпеченні прискорення та спрощення адміністративних процесів шляхом їх цифрового розвитку
11	Збереження інформації	Полягає в забезпеченні зберігання рішень, інформації, записів та даних, достовірності та цілісності, а також їх доступності відповідно до політики безпеки та конфіденційності протягом певного часу
12	Оцінювання ефективності та результативності	Полягає в проведенні всебічного оцінювання та порівняння не менш як двох альтернативних рішень для забезпечення ефективності та результативності реалізації владних повноважень

* Джерело: складено на основі²

² Деякі питання цифрового розвитку: постановова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2019 року № 56. Законодавство України. URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-%D0%BF>.

З іншого боку, пунктом 5 цієї урядової постанови акцентовано на її рекомендаційному характері, зокрема для державних органів та органів місцевого самоврядування, що загалом не узгоджується з форсованим сценарієм реалізації Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки¹⁶⁴, виключаючи тим самим системність і загальнообов'язковість її застосування на різних рівнях та сферах публічного врядування.

Також суттєвою перепорою для прикладного впровадження Концепції¹⁶⁵ є відсутність офіційного законодавчого трактування змісту значного масиву нових термінів що вживаються в її тексті, зокрема: "розвиток цифрової економіки"; "цифровий розвиток"; "цифрові системи"; "цифрове підприємництво"; "цифрова індустрія"; "цифрова ІТ-індустрія"; "цифрове землеробство"; "цифровий стан"; "цифровий світ"; "цифрова сфера"; "цифрова платформа"; "виробнича цифрова платформа"; "цифрове суспільство"; "цифрова медицина"; "цифрова освіта"; "цифрові навички"; "цифрові компетенції"; "цифрові можливості"; "цифрові рішення"; "цифрові трансформації"; "проекти цифрових трансформацій"; "міські проекти цифровізації". Позаяк чинна Концепція не може слугувати суспільно прийнятною безальтернативною правовою основою для прямої практичної імплементації її положень.

Доводиться констатувати, що врегулювання окремим законом використання сучасної термінології у цифровій сфері відповідно до європейських практик, що намічалось ще в 2018 р. Планом заходів щодо реалізації цієї Концепції досі залишається нереалізованим, як і низка інших концептуальних положень регуляторного характеру, зокрема в частині:

- усунення законодавчих, інституційних та інших бар'єрів розвитку цифрової економіки, формування відповідних умов, стимулів, мотивацій, попиту та потреб для використання цифрових технологій бізнесом та громадянами;
- визначення та реалізація цифрових прав громадян відповідно до зобов'язань України у сфері європейської інтеграції та інших міжнародних зобов'язань, що впливають з участі України у діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна, та подання пропозицій щодо їх впровадження;
- визначення індексів, індикаторів та методики оцінювання цифрового розвитку та зрілості в Україні відповідно до міжнародних практик;
- визначення та запровадження статистичної методології та статистичних спостережень з метою отримання статистичних даних щодо цифрового розвитку України з урахуванням міжнародного досвіду;
- забезпечення проведення регулярних оцінювань цифрового розвитку та визначення прогнозних показників цифрового розвитку України до 2020 р.;
- впровадження базових цифрових послуг для використання громадянами у сфері освіти, охорони здоров'я, транспорту, телекомунікацій, туризму, екології;

¹⁶⁴ Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р. Законодавство України. URL: [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80?lang=en>

¹⁶⁵ Деякі питання цифрового розвитку: постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2019 року № 56. Законодавство України. URL: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-%D0%BF>.

- розроблення "дорожніх карт" цифрових трансформацій та моделей цифрового розвитку базових та перспективних галузей економіки держави, індустріальних та виробничих цифрових платформ;
- запровадження принципу "цифровий за замовчуванням" під час підготовки нових або внесення змін до існуючих законодавчих актів та реалізації владних повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Так, починаючи зі звіту за 2014 р., органами державної статистики з метою отримання даних щодо використання комп'ютерів та комп'ютерних мереж, застосування сучасних систем та засобів телекомунікації й зв'язку, доступу та використання мережі Інтернет, було запроваджено на щорічній основі державне статистичне спостереження "Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах". Фактично цим спостереженням дотепер охоплюється лише мізерні 3,5% загальної кількості юридичних осіб в Україні.

Разом з тим, наказом Держстату України №117 від 6 липня 2018 року¹⁶⁶, для подальшого вдосконалення державного статистичного спостереження щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах і отримання повної, всебічної та об'єктивної статистичної інформації, затверджено форму державного статистичного спостереження № 1-ІКТ (річна) "Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах у 20 ____ році", яка введена в дію відповідно до затвердженої методології, починаючи зі звіту за 2018 р.

Однак, відповідно до Методологічних положень з організації державного статистичного спостереження щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах, затверджених наказом Держстату від 22.01.2015 № 21 (зі змінами, затвердженими наказом Державної служби статистики України від 08.02.2019 №5¹⁶⁷, генеральна сукупність одиниць державного статистичного спостереження формується на державному рівні на основі Реєстру статистичних одиниць (у частині Статистичного реєстру підприємств) та включає одиниці, які є активними станом на 01 листопада визначеного року. До генеральної сукупності одиниць включатимуться лише одиниці, які відповідають таким критеріям:

- тип статистичної одиниці: підприємство;
- інституційний сектор економіки відповідно до Класифікації інституційних секторів економіки: S.11 "Нефінансові корпорації";
- організаційно-правова форма господарювання за Класифікацією організаційно-правових форм господарювання: коди 120-193, 230-270, 510-590;
- основний вид економічної діяльності згідно з Класифікацією видів економічної діяльності ДК 009:2010 (КВЕД): класи 10.11-63.99, 68.10-74.90, 77.11-82.99, 95.11, 95.12;
- із середньою кількістю працівників 10 і більше осіб.

¹⁶⁶ Про затвердження форми державного статистичного спостереження № 1-ІКТ (річна) "Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах у 20 ____ році": наказ Державної служби статистики України від 6 липня 2018 року № 117. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/2018/117/117_2018.htm

¹⁶⁷ Про затвердження Змін до Методологічних положень з організації державного статистичного спостереження щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах, затверджених наказом Держстату від 22 січня 2015 року №21: наказ Державної служби статистики України від 8 лютого 2019 року № 55. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2019/55/55_2019.htm

Зокрема, цими новітніми змінами акцентується, що результати спостереження узагальнюються на державному рівні у таких розрізах:

- у цілому по Україні;
- за видами економічної діяльності на рівні секцій КВЕД;
- групування окремих показників за кількістю зайнятих працівників, осіб: від 10 до 49, від 50 до 249, 250 і більше.

Відтак, оновленою методологією державного статистичного спостереження за формою № 1-ІКТ (річна) "Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах" так само не передбачено узагальнення показників за регіонами, містами обласного значення, районами тощо. Як наслідок, в умовах децентралізації інформаційно-статистичне забезпечення цифрового розвитку на рівні адміністративно-територіальних одиниць залишено поза увагою держави.

Примітно також, що замість анонсованого пунктом 10 Плану заходів¹⁶⁸ утворення Урядового комітету з питань розвитку цифрової економіки та суспільства, організацію виконання заходів щодо цифровізації економіки та суспільства на 2018 рік та подальше налагодження ефективної взаємодії у цьому напрямку між урядом, бізнесом, громадськими організаціями та суспільством перебрала Координаційна рада при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України під егідою Першого віце-прем'єр-міністра – Міністра економічного розвитку і торгівлі України С. Кубіва, а функцію секретаріату Координаційної Ради здійснює ГС "Хай-Тек офіс Україна". Проте вже у вересні 2019 р. створено окреме Міністерство цифрової трансформації України.

Зауважимо, що у Польщі на підставі постанови Ради Міністрів від 7 грудня 2015 р. створено окреме Міністерство цифровізації (Ministerstwo Cyfryzacji). Як засвідчує аналіз чинних Положень про відповідні міністерства України, що затверджені Кабінетом Міністрів України, питання розвитку цифрової економіки та суспільства України досі належним чином не трансформовано у відповідні функції, завдання та повноваження цих центральних органів виконавчої влади. 7 лютого 2019 року було черговий раз (вчетверте) відкладено розгляд проєкту Закону України "Про електронні комунікації", який підготовлено згідно затвердженого постановою парламенту від 4 червня 2015 року № 509-VIII Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні (пункт 180) та визначений Президентом України як невідкладний.

Важливо враховувати, що згідно положень статті 19 Конституції України правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством, а органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи *зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України*. Відтак, очевидно є необхідність прийняття Інформаційного та Цифрового кодексів України, як підґрунтя євроінтеграційної верифікації національного

¹⁶⁸ Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р. Законодавство України. URL: [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80?lang=en>

законодавства в інформаційно-цифровій сфері, позаяк жодна концепція не слугуватиме релевантною правовою основою виокремлення та прямою практичною імплементацією органами державної влади та органами місцевого самоврядування інституційно-правового механізму цифрової економіки.

На нашу думку, лише системна адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу в контексті досягнення цілей визначеного Європейським Союзом «Цифрового порядку денного» дасть змогу гармонізувати український цифровий ринок з ЄС, усунути бар'єри та колізії, забезпечуючи доступність на європейському цифровому ринку.

Отже, у сучасних умовах домінантним викликом постає необхідність структурної, інноваційно-технологічної модернізації національної економіки з розблокуванням внутрішніх резервів адміністративно-територіальних одиниць, зокрема, міст як локальних центрів потенційних динамічних зрушень у соціально-економічному середовищі регіону та розгортання процесів економічного зростання на засадах цифрового розвитку. Детермінантою ефективної реалізації політики цифрового розвитку є адекватність системного законодавчого врегулювання інституційно-правового механізму, повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо імплементації відповідних стимулів та створення умов для цифровізації в реальному секторі економіки, соціальному середовищі адміністративно-територіальних одиниць, освіти, медицині, екології тощо.

Правові засади сучасної політики цифрового розвитку в Україні належить регламентувати в рамках синхронного розроблення та прийняття Інформаційного та Цифрового кодексів України. Розвиток цифрової економіки та суспільства в Україні необхідно віднести до пріоритетів Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року. Сучасне місто як комплексний територіально-функціональний об'єкт доцільно визначити не лише пріоритетним об'єктом, але й самодостатнім суб'єктом розвитку цифрової економіки та суспільства в Україні, що забезпечуватиме інклюзивний соціально-економічний розвиток і зростання в регіонах держави.

Відтак, ініціативи, ідеї та проекти в сфері цифрового розвитку, генеровані міськими територіальними громадами в єдиному правовому полі держави, будуть інтегровані у відповідні регіональні, галузеві та національні програми. Інваріантним змістом будь-яких стратегічних планів, програм, заходів, які розроблятимуться у межах державної регіональної політики має бути пріоритетність імплементації сучасної політики цифрового розвитку у руслі форсованої цифрової трансформації соціально-економічного середовища міст, як потенційних учасників європейського цифрового ринку.

7. Національний та локальний виміри цифровізації економіки: порівняння України та Польщі

Посилення глобалізаційних процесів завдяки поширенню Інтернет-технологій сприяли появі нових рис економіки, яка протягом останніх десятиліть набула ознак прискореної цифровізації. Цифровізація суттєво трансформує економічні відносини на різних рівнях організації господарської діяльності: держави, міста, суспільства. У прагненні підвищити рівень конкурентоспроможності цифрової економіки уряди багатьох країн приймають відповідні стратегії та дорожні карти перспективного впровадження новітніх технологій у розвиток міст, регіонів, країни для отримання нових конкурентних переваг. Під впливом цифрових технологій сформувались можливості для зростання ролі міст у світовій економічній архітектурі, де інформаційно-комунікаційні технології трансформують міську економіку, підвищують її ефективність, створюють нові робочі місця. Водночас цифровізація економіки є потужним стимулом до економічного зростання міст, створює передумови для впровадження концепції Розумне (Smart) місто. Про ці переваги вже наголошувалося у Доповіді Світового Банку про світовий розвиток (2016) «Цифрові дивіденди»¹⁶⁹, де важливими умовами досягнення економічного зростання, нових робочих місць, підвищення якості послуг, соціального добробуту визначено залучення як цифрових (інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура) так і нецифрових компонент (нормативне регулювання, людський капітал, діловий клімат та інноваційне середовище).

Фокус уваги науковців та експертів зосереджується на цифровізації економіки держави та її міст як джерел і результатів соціально-економічної трансформації, оновлення міської інфраструктури, налагодження співпраці між владними структурами, бізнесом та громадянськістю. Нова конкурентоспроможність міст залежить від бачення їх майбутнього та вміння досягати поставлених цілей за допомогою новітніх інформаційних технологій, тому зростає значення наукових досліджень особливостей цифровізації економіки держави, регіонів та міст, та водночас розробки шляхів запобігання можливим ризикам її впливу. Чи здатна цифрова трансформація економіки міст забезпечити стаке економічне зростання, достатній рівень інклюзивності, досягнення цілей розвитку тисячоліття? На початку 2019 р. Світовий Економічний Форум оприлюднив результати дослідження, які підтверджують, що 84% технологій Інтернету речей (IoT) сприяють досягненню Глобальних Цілей Сталого Розвитку ООН¹⁷⁰. Цифровізація економіки тісно пов'язана із цифровізацією суспільства, що дозволяє одночасно вирішити питання ефективності та прозорості державного управління, подолання корупції, забезпечення інклюзивності в зайнятості, освіті, соціальній сфері тощо.

Цифровізація економіки держав та міст перебувають у полі наукових інтересів і досліджень відомих зарубіжних вчених: М. Кастельса (1989)¹⁷¹ (розкрив особливості розвитку інформаційного міста, вплив інформаційних технологій на міську економіку);

¹⁶⁹ World Bank, (2016). World Development Report 2016: Digital Dividends. Washington, DC: World Bank. XIV. 330 p.

¹⁷⁰ Our Shared Digital Future Building an Inclusive, Trustworthy and Sustainable Digital Society. World Economic Forum. 2018. 48 p. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/WEF_Our_Shared_Digital_Future_Report_2018.pdf.

¹⁷¹ Castells, M. (1989). The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring, and the Urban Regional Process. Oxford, UK; Cambridge, MA: Blackwell.

Р. Хікса (2016)¹⁷² (уточнив зміст поняття «цифровізація» як базового терміну цифрової економіки); Е. Каспера та Г. МакГранахана (Eric Kasper & G. McGranahan) (2017)¹⁷³ (розглядали розвиток глобальних міст з огляду на зростання економічної продуктивності, соціальної інклюзії та екологічній стійкості, а також досліджували роль ексклюзивності розумних міст у забезпеченні інклюзивності розвитку як результату оцифрованих взаємодій між мешканцями для ефективного управління містом і покращення якості життя); С. Грехама (2002)¹⁷⁴ (акцентував на тісному поєднанні фізичної інфраструктури з інформаційною як засобу зміни рівня економічної міської поляризації); Е. Глейзера (2011)¹⁷⁵ (наголошував на позитивному значенні ефективного управління в містах, яке можливе завдяки новітнім інформаційним технологіям, що сприяє більшій партисапації мешканців, їх зв'язності). У дослідженнях польських вчених J. Gajewski, W. Paprocki, J. Pieriegud, B. Mazur (2016)¹⁷⁶ (розкрили процеси оцифрування соціально-економічної системи Польщі з позицій можливостей і викликів для інфраструктурних секторів економіки та трансформації міського простору). М. Грєвінські (2018)¹⁷⁷ (досліджував феномен цифровізації як суспільні інновації, які полягають не лише у впровадженні цифрових технологій, а й у пошуку нових ідей та соціальних цінностей, включаючи рішення у сфері соціальної економіки).

Заслуговує на увагу адаптація розрахунку Індексу цифровізації для Білорусі та держав, які не є членами ЄС та не включені Євростатом до оцінювання міжнародного рівня цифровізації економіки та суспільства (DESI), здійсненого Г. Головенчик¹⁷⁸. Українські дослідники Л. Федулова та С. Давимука (2018)¹⁷⁹ вивчали актуальні питання інституційного забезпечення цифровізації економіки України, особливості узгодження стратегічних цілей розвитку, роль міст як флагманів інновацій у цифровій трансформації економіки. М. Кулинич (2019)¹⁸⁰ розкрила сутність цифрової економіки у її взаємозв'язку з традиційною економікою, особливості її становлення у сучасному суспільстві. Пропри достатню кількість теоретичних та емпіричних досліджень цифровізації економіки, порівняльному аналізу практичної реалізації цифровізації економіки України й інших країн світу, а зокрема Польщі, приділено недостатньо уваги. Це дослідження присвячене вирішенню проблемних завдань цифрової трансформації економіки України, які стоять на шляху входження України у єдиний цифровий ринок ЄС.

¹⁷² Heeks, R. (2016). Examining "Digital Development": The Shape of Things to Come? GDI Development Informatics Working Paper no.64, University of Manchester, UK. Retrieved from <https://www.gdi.manchester.ac.uk/research/publications/di/>.

¹⁷³ Kasper, E.; McGranahan, G.; te Lintelo, D.J.H.; Gupte, J.; Tranchant, J-P.; Lakshman, R.W.D. and Nesbitt-Ahmed, Z. (2017). Inclusive Urbanisation and Cities in the Twenty-First Century, IDS Evidence Report 220, Brighton: IDS.

¹⁷⁴ Graham, S. (2002). 'Bridging Urban Digital Divides? Urban Polarisation and Information and Communications Technologies (ICTs)', *Urban Studies* 39.1: 33–56.

¹⁷⁵ Glaeser, E.L. (2011). *Triumph of the City: How Our Greatest Invention Makes Us Richer, Smarter, Greener, Healthier, and Happier*. London: Macmillan.

¹⁷⁶ Gajewski, J., Paprocki, W., & Pieriegud, J. (2016). *Cyfryzacja gospodarki i społeczeństwa – szanse i wyzwania dla sektorów infrastrukturalnych*. Publikacja Europejskiego Kongresu Finansowego, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową. Gdańska Akademia Bankowa, Gdańsk.

¹⁷⁷ Grewiński, M., (2018). *Cyfryzacja i innowacje społeczne – perspektywy i zagrożenia dla społeczeństwa*. *Kwartalnik nauk o przedsiębiorstwie*. (The quarterly of business sciences), 1, 19-29. Retrieved from <http://mirek.grewinski.pl/wp-content/uploads/2018/05/tekst-K27.pdf>.

¹⁷⁸ Головенчик Г. Г. Рейтинговий аналіз рівня цифрової трансформації економік країн ЕАЭС та ЄС. *Цифрова трансформація*, 2018. № 2 (3). С. 5-18.

¹⁷⁹ Давимука С.А., Федулова Л.І. Цифрова трансформація регіонів України. *Регіональна економіка*. 2018. №4. С.110-121.

¹⁸⁰ Кулинич М. Б., Тенденції становлення цифрової економіки в глобальному економічному просторі. *Modern Economics*. 2019. № 16(2019). С. 57-63. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V16\(2019\)-08](https://doi.org/10.31521/modecon.V16(2019)-08).

Спираючись на численні пріоритети розвитку цифровізації економіки України і Польщі в контексті поглиблення євроінтеграції, стаття спрямована на визначення взаємозв'язків розвитку цифрової економіки та ефективності господарської діяльності. Здійснення компаративного аналізу основних чинників цифровізації обох держав для визначення стратегічних напрямів впровадження новітніх технологій для трансформації їх економік.

Згідно з визначенням Світового банку, концепт цифрової економіки розглядається як система економічних, соціальних і культурних відносин, заснованих на використанні цифрових інформаційно-комунікаційних технологій¹⁸¹.

Якщо раніше основна увага розвитку економіки міст приділялася промисловим аспектам, то зараз пріоритет зміщується в бік соціальних та гуманістичних рис урбанізації: до якості життя населення, трансформації економічної структури, зайнятості населення, формування якісних публічних просторів, зміни функцій міст¹⁸². Виникає потреба у розробці нових підходів до вивчення сучасних аспектів економічних процесів, впливу цифровізації, пошуку індикаторів її нових тенденцій. Поступове впровадження в життєдіяльність міста цифрових технологій: у міське врядування, ІКТ, транспорт, освіту, фінансовий, інформаційно-медійний сектори, охорону здоров'я, благоустрій, міське планування та у сферу домогосподарств, формує цифрову екосистему міста на базі новітньої інформаційної інфраструктури. Новими елементами цієї екосистеми є: Інтернет речей (Internet of Things), аналіз великих даних (Big data analytics), штучний інтелект, блокчейн¹⁸³.

Цифрова трансформація економіки міста пов'язана з переходом до концепції четвертої промислової революції (Індустрія 4.0) та передбачає врахування її діяльності у досягненні сталого розвитку, покращенні якості життя населення тощо. На основі проаналізованої наукової літератури щодо змісту категорії «цифрова економіка», вважаємо, що під нею слід розуміти процес широкого впровадження в економічну діяльність новітніх мережевих технологій (блокчейн, хмарні обчислення, big data, Internet of Things, штучного інтелекту), які здатні генерувати нові види і форми виробництва інформації та контенту, забезпечувати зміни в діяльності традиційних видів економічної діяльності в частині просування товарів і послуг, формування нових економічних моделей поведінки виробників і споживачів, підвищення продуктивності праці, якості, прозорості управління соціально-економічними процесами. Зазначимо, що цифровізація економіки здійснюється у тісному взаємозв'язку з цифровізацією суспільства, яке широко продукує та використовує цифрові технології для різноманітних потреб: роботи, навчання, оздоровлення, фінансових операцій, проведення відпочинку, реалізації суспільних комунікативних функцій, спілкування з органами влади тощо.

Міжнародні рейтинги розвитку інформаційного середовища, ІТ-сектору, інноваційності, глобалізованості країн світу дають змогу розкрити як потенціал, так і динаміку їх розвитку. Оцінка позицій України та Польщі в міжнародних рейтингах

¹⁸¹ World Bank, (2016). World Development Report 2016: Digital Dividends. Washington, DC: World Bank. XIV. 330 p.

¹⁸² Метрополійні функції великих міст України: потенціал розвитку та перспективи реалізації : монографія / НАН України. Державна установа «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України»; наук. ред. М.І. Мельник. – Львів, 2016. – 552 с.

¹⁸³ Бобылев С.Н., Тикунов В.С., Черешня О.Ю. Уровень развития цифровой экономики в регионах России. Вестник Московского университета. Серия 5. География. 2018;(5). С.27-28.

дозволить окреслити напрями нарощення конкурентних переваг в глобалізованій економіці етапу цифровізації. Для здійснення такої оцінки скористаємося міжнародними індексами, які відображають цифрову трансформацію структури економіки та життя суспільства. Використання вищезазначених рейтингів у практичній роботі органів управління дасть змогу оцінити ефективність заходів, спрямованих ними на досягнення цілей цифрової трансформації економіки та визначати наступні цілі на основі даних рейтингів індексів. Нами проаналізовано позиції України та Польщі у десятиох міжнародних рейтингах з цифровізації економіки, які демонструють відставання України від Польщі за базовими макроекономічними та технологічними параметрами (табл. 7.1).

Таблиця 7.1

Позиції України та Польщі у міжнародних рейтингах економічного розвитку та цифровізації*

	Міжнародні індекси розвитку International Development Index	Україна	Польща	Лідери	Аутсайтери
1	Глобальний інноваційний індекс, 2019 (Global Innovation Index)	47	39	Швейцарія	129 позиція – Ємен
2	Глобальний індекс конкурентоспроможності, 2018 (The Global Competitiveness Index, GCI)	83	37	США	140 позиція – Чад
3	Рейтинг глобальної конкурентоспроможності, 2019 (IMD World Competitiveness Ranking)	54	38	Сінгапур	63 позиція – Венесуела
4	Індекс цифрової еволюції, 2017 (Digital Evolution Index)	Немає даних	35	Норвегія	60 позиція – Бангладеш
5	Індекс розвитку електронного урядування, 2018 (Global E-Government Development Index)	82	33	Данія	193 позиція – Сомалі
6	Індекс розвитку ІКТ, 2017 (ICT Development Index)	79	49	Ісландія	179 позиція – Еритрея
7	Індекс цифрової економіки та суспільства, 2019 (Digital Economy and Society Index, DESI)	Немає даних	25	Фінляндія	28 позиція – Болгарія
8	Індекс двигунів виробництва, 2018 (Drivers of Production Index)	67	31	США	100 позиція – Камерун
9	Індекс мережевої готовності, 2016 (Networked Readiness Index)	64	42	Сінгапур	139 позиція – Чад
10	Індекс глобальної кібербезпеки, 2018 (Global Cybersecurity Index)	54	29	Велика Британія	175 позиція – Мальдіви

*Джерело: побудовано за¹⁸⁴.

Кращі місця у аналізованих рейтингах індексів властиві Польщі, аніж Україні. Хоча за результатами Індексу Цифрової економіки та суспільства (DESI) (що складається з п'яти компонентів: доступність зв'язку; людський капітал; використання мережі Інтернет; впровадження цифрових технологій в бізнесі; цифрові публічні послуги для населення) у 2019 р. Польща займала 25-у позицію серед 28 країн-учасниць ЄС, проте стабільну

¹⁸⁴ The Global Innovation Index (GII) 2019. Retrieved from <http://www.globalinnovationindex.org>; The Global Competitiveness Index, 2018. Retrieved from <https://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018/>; MD World Competitiveness Ranking, 2019. Retrieved from <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-competitiveness-ranking-2019/>; Digital Evolution Index, 2017. Retrieved from <https://www.mastercard.us/en-us/governments/insights-research/digital-evolution-index.html>; E-Government-Survey Index, 2018. Retrieved from <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2018>; ICT Development Index (IDI), 2017. Retrieved from <https://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2017/index.html>; Digital Economy and Society Index (DESI), 2019. Retrieved from <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/digital-economy-and-society-index-desi-2019>; Drivers of Production index, 2018 Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/FOP_Readiness_Report_2018.pdf; Networked-Readiness-Index, 2016. Retrieved from <https://www.weforum.org/>; Global Cybersecurity Index, 2018. Retrieved from <https://www.itu.int/>.

протягом 2017-2019 рр. Для України найвищим місцем у аналізованих рейтингах виявилась 47-а позиція у рейтингу глобальної інноваційності (Global Innovation Index, 2019), а це означає, що вона знаходиться у топ 50 країн, і лише на 8 позицій поступається Польщі. Детальніший аналіз складових субіндексів DESI, показав, що за компонентом «Доступність зв'язку» Польща займає перше місце серед країн ЄС за показником «Використання мобільних послуг широкосмугового Інтернету» (163 особи на 100 осіб), хоча за іншими показниками має нижчі значення.

Так, проаналізовані нами композитні результати індексів розвитку цифровізації, які порівняно з економічними результуючими показниками: рівень конкурентоспроможності, інноваційності, готовності до діяльності у мережевій економіці, підтверджують тісний взаємозв'язок між ними. Кореляційний аналіз вказав на тісну залежність рівня кібербезпеки країн від рівня розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), тобто впливу новітніх технологій, доступу та використання Інтернету (рис. 7.1).

Рис. 7.1 Залежність даних Індексу глобальної кібербезпеки від розвитку інформаційно-комунікаційних технологій*

*Джерело: побудовано за даними¹⁸⁵

Як видно з рис. 7.1 Польща випереджає Україну за результатами кореляції між показниками обох індексів. Для України важливим перспективним завданням є стимулювати нарощення потужностей ІКТ у пріоритетних для неї сферах.

Розвиток цифрової економіки та суспільства є ключовим драйвером і рушійною силою виробництва (рис. 7.2 а), а також передумовою підвищення конкурентоспроможності в глобальному просторі (рис. 7.2 б). Позиція Польщі показує

¹⁸⁵ ICT Development Index (IDI), 2017. Retrieved from <https://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2017/index.html>; Global Cybersecurity Index, 2018. Retrieved from <https://www.itu.int/>.

дещо нижчий рівень показника DESI, що зумовлює відповідні позиції у рейтингу рушійних сил виробництва майбутнього, а також в глобальному рейтингу конкурентоспроможності серед країн ЄС.

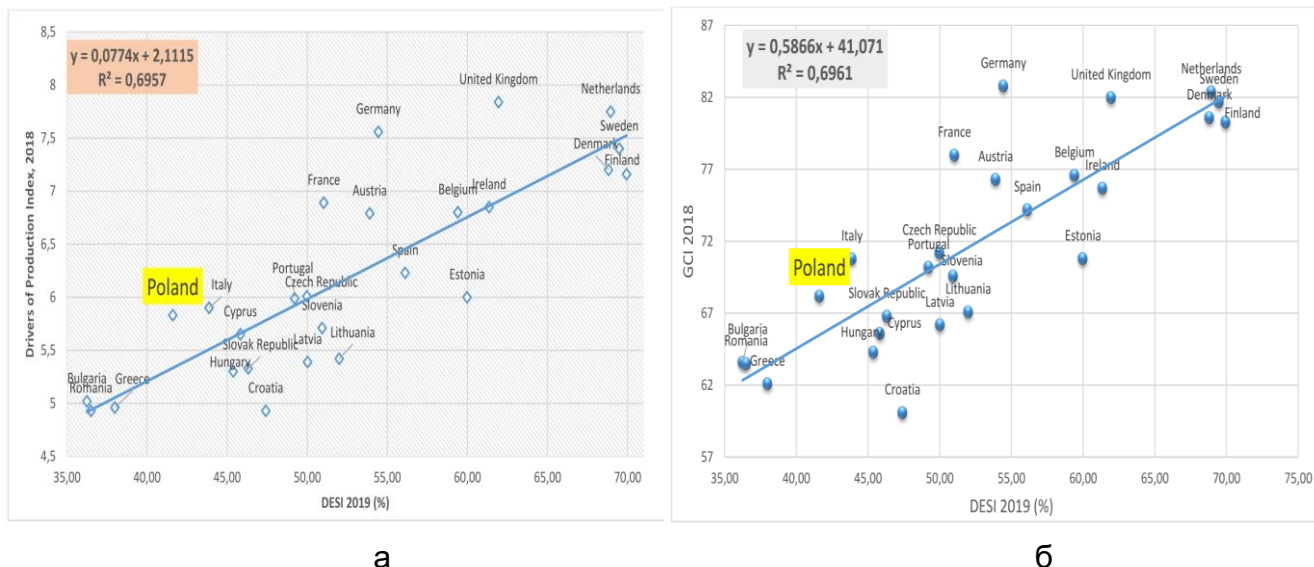

Рис. 7.2. Взаємозв'язок між Індексом цифрової економіки та суспільства й Індексом Двигуни виробництва майбутнього (а) та Індексом глобальної конкурентоспроможності (б)*
*Джерело: побудовано за даними¹⁸⁶

Відсутність статистичних відомостей про Україну в європейському і міжнародному Індексі цифрової економіки та суспільства зумовлена методологією його обчислення та низьким статистичним забезпеченням показниками цифрової трансформації вітчизняної економіки. В Україні збираються дані лише 13 з 82 показників Індексу DESI. За підтримки Комісії ЄС та Проекту дослідження статистичних показників цифровізації у країнах Східного партнерства у 2018 р. Державній службі статистики України надано низку рекомендацій щодо удосконалення обліку і збору статистичної інформації для розрахунку Індексу цифрової економіки та суспільства. Реалізувати ці рекомендації за певної модернізації обліку даних буде не складно, оскільки Державна служба статистики України збирала у 2018 р. більше даних, пов'язаних з індексом DESI, ніж офіційно публікувала¹⁸⁷.

Удосконалення статистичного забезпечення розвитку цифрової економіки України і включення їх до розрахунку міжнародного індексу Цифрової економіки та суспільства (I-DESI) (який методологічно базується на розрахунку індексу DESI) стосується таких положень:

- затвердження урядом переліку показників для розрахунку DESI Державною службою статистики України та координація діяльності з Міністерством цифрової трансформації України;
- поглиблення співробітництва у новій стратегічній ініціативі «Гармонізація цифрових ринків ЄС і сусідів по Східному партнерству» на період до 2020 р. задля

¹⁸⁶ Digital Economy and Society Index (DESI), 2019. Retrieved from <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/digital-economy-and-society-index-desi-2019>; Drivers of Production index, 2018 Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/FOP_Readiness_Report_2018.pdf; The Global Competitiveness Index, 2018. Retrieved from <https://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018>.

¹⁸⁷ Исследование цифровой экономики и общества в странах Восточноевропейского партнерства. Региональный отчет. Ноябрь, 2018, URL: <https://europa.eu>. с.16.

зближення цифрових ринків ЄС та країн Східного партнерства за допомогою багатосторонніх проектів у напрямках: електронні послуги, відкриті дані, електронна охорона здоров'я, електронна митниця, електронна комерція для малого та середнього підприємництва (МСП); електронна логістика¹⁸⁸;

- покращення діяльності у рамках програми EU4Digital для підтримки цифрового суспільства, обміну досвідом між країнами-партнерами та державами ЄС, стимулювання взаємодії та участь у спільних проектах;
- налагодження співпраці з Головним управлінням статистики Польщі щодо збору, аналізування та опрацювання статистичних даних за анкетами щодо розвитку цифрової економіки.

Інноваційний розвиток країн також прямо пропорційно залежний від розвитку ІКТ (рис. 7.3), і тут позиції України й Польщі є близькими.

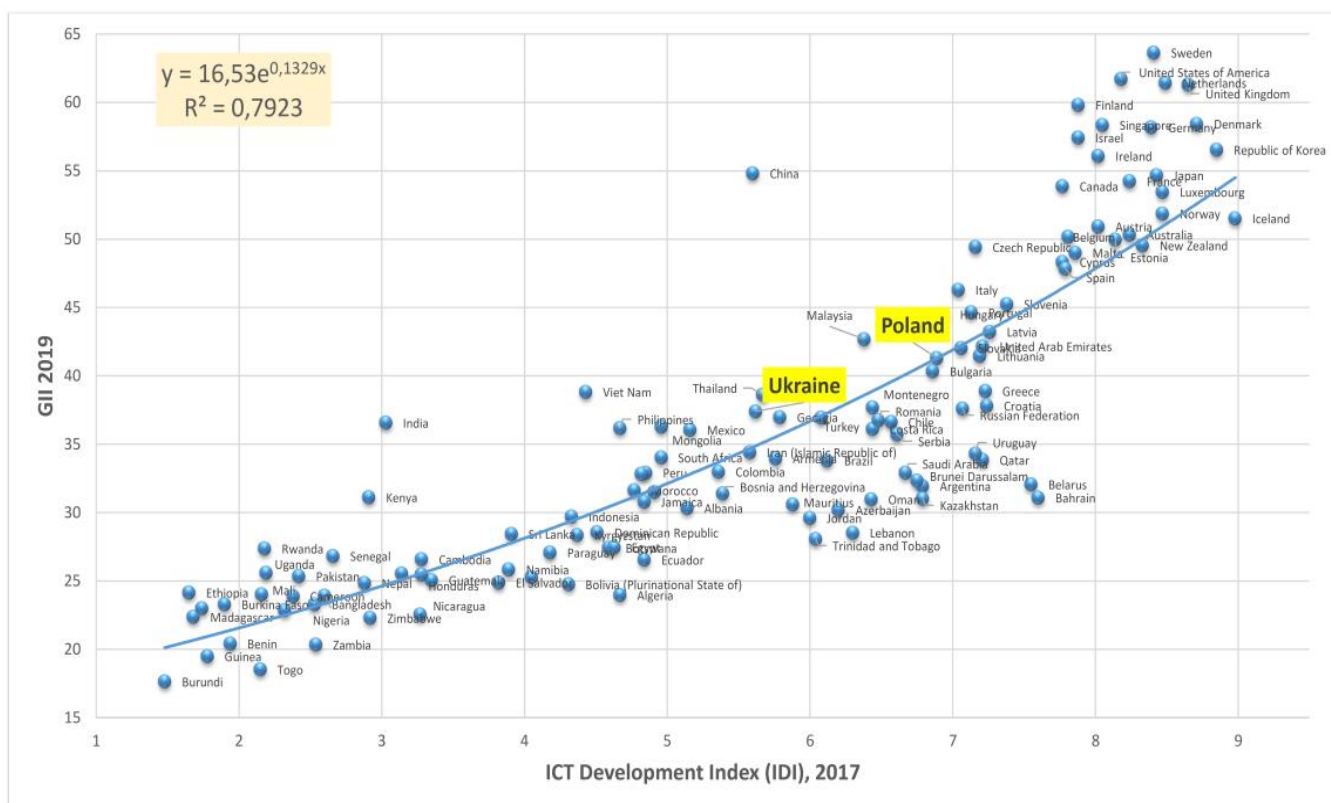

Рис. 7.3. Взаємозв'язок між даними Індексу розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій та Індексом глобальної інноваційності*

*Джерело: побудовано за даними¹⁸⁹

Приведення економіки України до європейських та світових стандартів цифрової економіки і впровадження провідних ІКТ у всі сфери життєдіяльності господарства сприятиме залученню інвестицій, підвищенню конкурентоспроможності, появі нових високотехнологічних виробництв, покращенню цифрових компетенцій населення та стимулюватиме економічне зростання. Варто наголосити на посиленні ролі міської економіки у цифровізації, яка є більш прогресивною і чутливою до цифрової трансформації, бо саме в містах концентровано інноваційний, креативний капітал,

¹⁸⁸ Исследование цифровой экономики и общества в странах Восточноевропейского партнерства. Региональный отчет. Ноябрь, 2018. URL: <https://europa.eu>. с.35-37.

¹⁸⁹ The Global Innovation Index (GII) 2019. Retrieved from <http://www.globalinnovationindex.org>; ICT Development Index (IDI), 2017. Retrieved from <https://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2017/index.html>.

розвинена інформаційна інфраструктура та існують сприятливі умови для запуску пілотних проектів цифровізації перед їх масштабуванням.

Чинниками цифрової трансформації економіки держави та її міст є основні складові аналізованих індексів, які поділяються на інституційні, економічні й технологічні, соціальні (рис. 7.4).

Рис. 7.4. Чинники цифрової трансформації економіки міст

Джерело: власна розробка

До інституційних чинників належать: рівень сформованості інститутів регулювання цифрової економіки, які містяться у положеннях концепцій, цілях стратегій та заходах програм з розвитку цифровізації держави та міст; розвиненість та діяльність інституцій, відповідальних за реалізацію цілей цифровізації економіки на національному й локальному рівнях. Аналізуючи інституційне (зокрема, нормативно-правове) поле цифровізації економіки та суспільства України, слід відмітити його неповноту та відносно недавнє впровадження, порівняно з польським законодавством цифровізації, яке характеризується послідовністю, комплексністю й узгодженістю зі стандартами ЄС, а його заходи фінансуються зі структурних фондів ЄС.

Рамковими документами цифровізації в Україні є: «Цифрова адженда України» (2018)¹⁹⁰, розроблена у контексті «Стратегії розвитку Європи 2020»¹⁹¹. У зазначеному документі визначено пріоритети цифрової трансформації економіки. Разом з аналізованим документом затверджено «Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки» (Концепція), план заходів щодо її реалізації¹⁹².

¹⁹⁰ «Цифрова адженда 2020» (2018). URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>

¹⁹¹ Digital Agenda of the Europe 2020 Strategy. Digital Single Market strategy. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/europe-2020-strategy>.

¹⁹² Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження КМУ від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p>

Основною метою Концепції є реалізація ініціатив «Цифрового порядку денного України 2020» для усунення бар'єрів на шляху цифрової трансформації України у найбільш перспективних сферах. Реалізація заходів Концепції сприятиме: стимулюванню економіки і залученню інвестицій в конкурентоспроможні та ефективні види діяльності; вирішенню проблеми «цифрового розриву»; наближенню цифрових технологій до громадян (у тому числі, шляхом забезпечення доступу громадян до широкосмугового Інтернету, особливо у селищах та невеликих містах); створенню нових можливостей для реалізації людського капіталу; розвитку інноваційних, креативних і цифрових індустрій та бізнесу; розвитку експорту цифрової продукції і послуг (ІТ-аутсорсингу).

Україна залучена до впровадження проекту Стратегії інтеграції до Єдиного цифрового ринку ЄС та плану заходів з її реалізації на виконання зобов'язань у рамках Угоди про Асоціацію з ЄС. Україна також включена до ISA – програми Європейської Комісії, яка підтримує розроблення цифрових рішень, що дозволяють державним інституціям надавати підприємствам та громадянам Європи якісні електронні послуги через використання єдиних принципів, стандартів і сумісних систем (інтероперабельність)¹⁹³. Міністерство цифрової трансформації України (2019 р.) є головним органом виконавчої влади з впровадження цифровізації в економіку держави, має також своїх представників у обласних державних адміністраціях. Отже, інституційний чинник цифровізації економіки України за рівнем сформованості нормативно-законодавчої бази попри частковість, відповідає окремим глобальним та європейським трендам цифровізації, спрямований на реалізацію власних вітчизняних пріоритетів у контексті євроінтеграційних намірів й зобов'язань перед ЄС. Водночас зі стратегічних позицій законодавче забезпечення розвитку та становлення прискореної цифрової трансформації економіки є дещо поверхневим¹⁹⁴. Аналізуючи зростання активності в модернізації нормативно-правового поля у другій половині 2019 р., висловлюємо сподівання на якісний стрибок у розвитку ІТ індустрії, а відтак і цифрової економіки. До таких трансформуючих актів віднесено Указ Президента України «Про деякі заходи з покращення доступу до мобільного Інтернету (№ 4978 липня 2019 р.), що дозволить усунути бар'єри для розвитку нових технологій зв'язку та скоротити цифровий розрив між містами та сільською місцевістю, а також низка законодавчих новацій.

Найбільш важливим документом з огляду стратегії цифровізації економіки Польщі є Цифрова агенда для Європи (Digital agenda for Europe; одна з семи ініціатив Стратегії «Європа 2020»)¹⁹⁵. У рамках ЄС реалізується ініціатива Єдиного цифрового ринку¹⁹⁶, до якого залучені усі країни-члени ЄС.

Міністерство цифровізації Польщі (з 2015 р.) сприяє розвитку і доступності до широкосмугового Інтернету, забезпеченню виконання програм щодо захисту персональних даних, розробці і доступу до відкритих даних (dane.gov.pl), забезпеченню шкіл Інтернетом тощо. Поряд з урядовими програмами державним Центром проектів «Цифрової Польщі» реалізується низка заходів (Centrum Projektów Polska Cyfrowa (CPPC),

¹⁹³ У Києві обговорили інтеграцію України до Єдиного цифрового ринку Європейського Союзу. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/u-kiyevi-obgovorili-integraciyu-ukrayini-do-yedinogo-cifrovogo-rinku-yevropejskogo-soyuzu>

¹⁹⁴ Давимука С.А., Федулова Л.І. Цифрова трансформація регіонів України. Регіональна економіка. 2018. №4. С.111.

¹⁹⁵ Europe 2020 – A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Retrieved from <https://www.efesme.org/europe-2020-a-strategy-for-smart-sustainable-and-inclusive-growth>.

¹⁹⁶ Digital Single Market – European Commission. Retrieved from <https://ec.europa.eu/digital-single-market/>

«Digital Poland Project Centre»¹⁹⁷; «Цифрова Польща» (Operational Programme Digital Poland). «Цифрова Польща» є першою серед програм ЄС, яка комплексно співпрацює з європейськими фондами для розвитку цифровізації та інформаційно-телекомунікаційних технологій¹⁹⁸.

Економічні та технологічні чинники цифрової трансформації економіки міст полягають у забезпеченні органів управління, населення, підприємств належною технологічною інфраструктурою та стійким сформованим ринковим попитом на цифрові послуги. Як стверджує Я. Перегу¹⁹⁹, ключовими технологічними чинниками, що сприяють розвитку цифрової економіки, є: розвиток Інтернету речей (Internet of Things) та Інтернету усього (Internet of Everything); повсюдного підключення (hyperconnectivity), хмарні обчислення (cloud computing); аналітика великих даних (Big Data Analytics) та великі дані, що діють як послуга (Big Data as a Service); автоматизація та роботизація (automation and robotisation); багатоканальність (multi-channel) та всеканальність моделі дистрибуції товарів та послуг.

Результати аналізу рівня розвиненості доступу до Інтернету в Україні та Польщі показали, що рівень проникнення Інтернету в Україні у 2017 р. складав 59%, що є нижчим від показників Польщі – 76%. Однак, за темпами нарощення частки користувачів Інтернету Україна випереджала Польщу приблизно у вісім разів протягом 2000-2018 рр.²⁰⁰

Водночас, за даними Світової Статистики Інтернету (Internet World Stats), станом на червень 2019 р. частка користувачів Інтернету у загальній кількості мешканців становила у Польщі 78,2 %, а в Україні – 93,4%²⁰¹. Таке зростання частки інтернет-користувачів в Україні зумовлене як збільшенням їх кількості, так і неточностями у статистичній методології обліку даних використання Інтернету, а тому отримані показники потребують уніфікування передусім з методологією Євростату. Можливості нарощування обсягів використання Інтернету як ключового інструменту цифрової економіки полягають як у підвищенні якості та розвиненості відповідної інфраструктури, так і в підготовці активних користувачів. За даними Державної служби статистики України, понад 55 % населення України користуються доступом до широкосмугового Інтернету, серед яких переважає кількість користувачів його бездротової версії, а це близько 20 млн осіб у 2019 р. з тенденцією до зростання (рис. 7.5-7.6).

Розподіл користувачів Інтернету в Україні за регіонами є дуже нерівномірним, що пов'язано із як з рівнем покриття території відповідною інфраструктурою, так і з кількістю платоспроможних користувачів Інтернет-послуг та сформованим на них попитом (рис. 7.6). За абсолютними показниками кількості Інтернет-користувачів лідирує місто Київ та Одеська область, на які припадає сумарно 11 % всіх користувачів, з яких 7 % знаходяться столиці України.

¹⁹⁷ Digital Poland Project Centre. Retrieved from <https://cppc.gov.pl/digital-poland-project-centre-cppc>.

¹⁹⁸ Polska cyfrowa). Retrieved from <http://www.polskacyfrowa.gov.pl/>

¹⁹⁹ Gajewski, J., Paprocki, W., & Pieriegud, J. (2016). *Cyfryzacja gospodarki i społeczeństwa – szanse i wyzwania dla sektorów infrastrukturalnych*. Publikacja Europejskiego Kongresu Finansowego, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową. Gdańska Akademia Bankowa, Gdańsk.

²⁰⁰ Committed to connecting the world. Retrieved from <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/stat/default.aspx>

²⁰¹ Internet Stats and Facebook Usage in Europe, June 2019. Retrieved from <https://www.internetworldstats.com/stats4.htm>

Рис. 7.5. Динаміка кількості користувачів Інтернету в Україні*, млн осіб**

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

** Джерело²⁰²

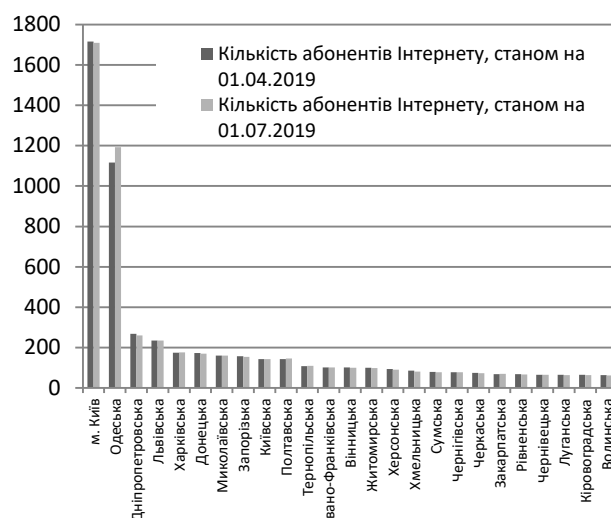

Рис. 7.6. Регіональний розподіл користувачів Інтернету в Україні* станом на квітень та липень 2019 р., тис. осіб**

Забезпеченість населення фіксованим ШСД-інтернетом в Україні на початок 2019 р. складала 12,5 одиниць у розрахунку на 100 мешканців, водночас забезпеченість населення мобільним зв'язком становила 128 одиниць у розрахунку на 100 мешканців. Виділяються три регіони з найвищими показниками забезпеченості населення мобільним зв'язком: м. Київ (203,8 од.), Харківська та Херсонська області (149,3 од., 147,7 од.). Найнижчими показниками характеризуються Хмельницька (80,1 од.), Тернопільська (83,5 од.) та Житомирська (92,6 од.) області. Рівень доступу до Інтернет-зв'язку суттєво відрізняється за місцем проживання і регіонами. Так, у містах України понад 70% населення використовує Інтернет, в сільській місцевості – менше половини, у той час як всі домогосподарства Польщі забезпечені на 85% доступом до мережі. Спостерігається суттєва розбіжність і в регіонах України, якщо в Києві частка домогосподарств, що мала доступ до Інтернету вдома у 2018 р. складала 85%, у Дніпропетровській – 80%, то у Житомирській – 38%, в Хмельницькій – 45%²⁰³.

За даними експертів, розрив між містом і селом сфері використання широкосмугового Інтернету в Україні становив у 2019 р. близько 40%²⁰⁴.

Для Польщі ж такий цифровий розрив у 2018 р. становив лише близько 16 % (частка регулярних користувачів Інтернету у великих містах з чисельністю населення понад 100 тис. осіб становила 83%, а на сільських територіях – 67,5%)²⁰⁵.

²⁰² Доступ домогосподарств України до Інтернету (за даними вибіркового опитування домогосподарств, проведеного у січні 2019 року) Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Веб-сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_Internet_2018.pdf

²⁰³ Там само.

²⁰⁴ Presidential Advisor Discusses with WB Representatives the Development of the National Broadband Internet Development Plan in Ukraine. Retrieved from <https://ua.interfax.com.ua/news/general/597772.html>

²⁰⁵ Information society in Poland Results of statistical surveys in the years 2014–2018. Statistical analyses. Statistics Poland. Statistical Office in Szczecin. Centre for Science, Technology, Innovation and Information Society Statistics. Retrieved from <http://stat.gov.pl/en/topics/science-and-technology/science-and-technology/>, p.134.

Аналіз динаміки розвитку мобільного зв'язку та фіксованого широкосмугового Інтернету Польщі та України, показав відповідність загальним трендам щорічного зростання та переважання частки використання мобільного Інтернету, що стало можливим завдяки появі смартфонів та стрімкого впровадження нових стандартів мобільного Інтернету: від Edge (2 G) до 4 та 5 G, (рис. 7.7).

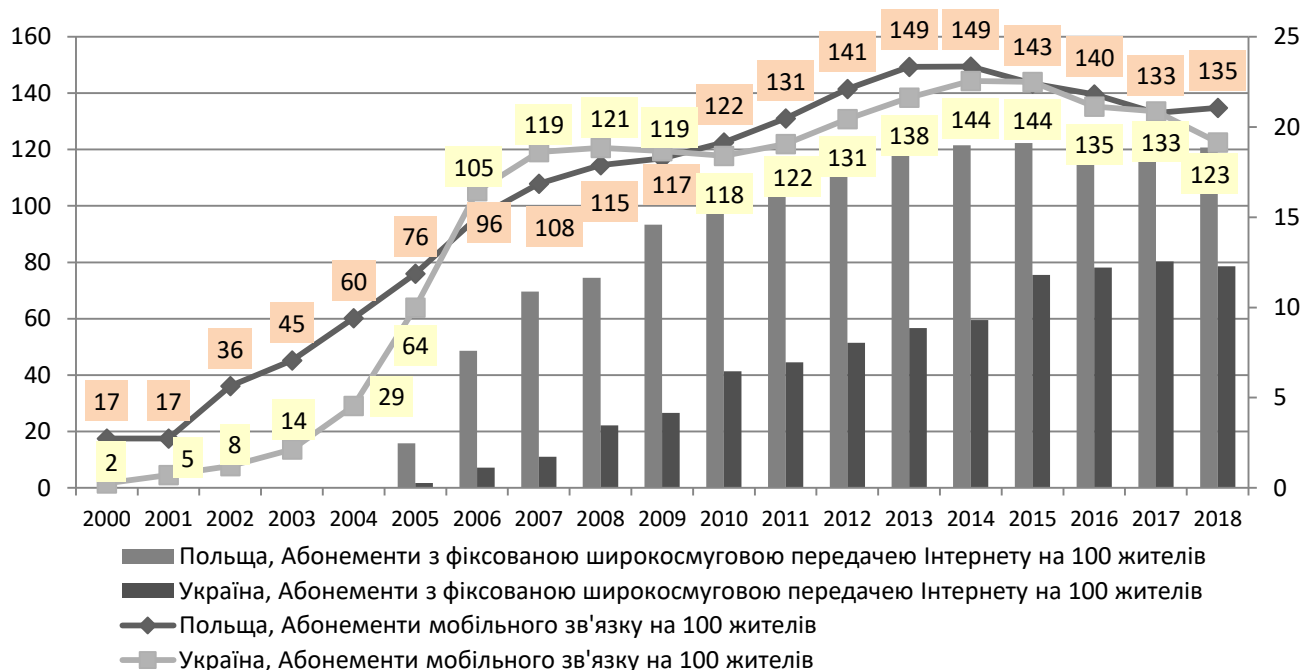

Рис. 7.7. Динаміка кількості абонентів мобільних телефонів (права шкала) та кількості абонентів фіксованого широкосмугового Інтернет-зв'язку (ліва шкала) у Польщі та Україні*

*Джерело: побудовано за даними²⁰⁶

Цікавою тенденцією хвилеподібного розвитку мобільного зв'язку характеризуються обидві країни, навіть короточасне переважання України (2006-2009 рр. та у 2015 р.) над Польщею за показником кількості користувачів мобільного зв'язку показує не якісне зростання, а кількісне. Тут має місце факт одночасного користування послугами мобільного зв'язку від кількох операторів, наявність у одного користувача кількох мобільних телефонів при суттєвих перевагах у покритті зв'язком одних операторів над іншими у різний період їх функціонування тощо. Перспективи подальшого зростання кількості абонентів мобільного зв'язку є дещо обмеженими з огляду на скорочення кількості користувачів мобільного Інтернету у 2016-2018 рр. Очікується якісне зростання рівня покриття мобільного Інтернету, впровадження нових стандартів 4 та 5 G, а також зростання купівельної спроможності мешканців для оновлення моделей смартфонів, які підтримують вищі стандарти зв'язку, кількість населення, яке володіє цифровими навичками як в Україні так і Польщі. Однак, якщо у Варшаві та інших містах Польщі вже тестують обладнання для запуску технології 5 G, то в Україні поки що тривають підготовчі консультації.

Соціальні чинники цифрової трансформації міст полягають у сформованому попиті населення на цифрові послуги та забезпеченні цифровими компетенціями

²⁰⁶ Information society in Poland Results of statistical surveys in the years 2014–2018. Statistical analyses. Statistics Poland. Statistical Office in Szczecin. Centre for Science, Technology, Innovation and Information Society Statistics. Retrieved from <http://stat.gov.pl/en/topics/science-and-technology/science-and-technology/>.

основних їх користувачів. Важливість належного розвитку цифрових навичок населення як активного користувача можливостей мережі Інтернет для роботи, навчання, розваг, а відтак – і підвищення конкурентоспроможності цифрової економіки, підтверджують результати дослідження експертів²⁰⁷.

Однак при оцінці розвиненості будь-якої технології окрім її технічної та матеріальної складових варто оцінювати існуючий попит серед користувачів, а також готовність населення до впровадження нових технологій. Для підготовки цифрових навичок слід розробити і провадити спеціальні програми цифрової грамотності для користувачів різного віку.

Так, результати проведеного соціологічного опитування у 2018 р. Київським Міжнародним Інститутом соціології в містах обласного значення України показали середній рівень використання респондентами окремих технологій, зокрема Інтернету. Так, щодо рівня використання мешканцями програм для виклику таксі Uber, чи Уклон (українська технологічна платформа), то лідерами стали міста Київ, Одеса, Львів, Рівне, Запоріжжя, де користуються такими послугами від 30 до 20% респондентів (рис. 7.8). Як видно з рис. 7.8 прослідковується пряма позитивна кореляція між кількістю користувачів Інтернету, рівнем покриття мобільного Інтернету, кількістю мешканців міст та часткою респондентів, які використовують Інтернет для побутових послуг. Для уточнення додамо, що вартість послуг таксі на технологічній платформі не є дешевою, значно коливається протягом дня, однак є доступнішою та швидшою за інші сервіси таксі, а тому нею користуються мобільні, забезпечені люди, а також іноземці, яким добре відомий стандарт послуги Uber.

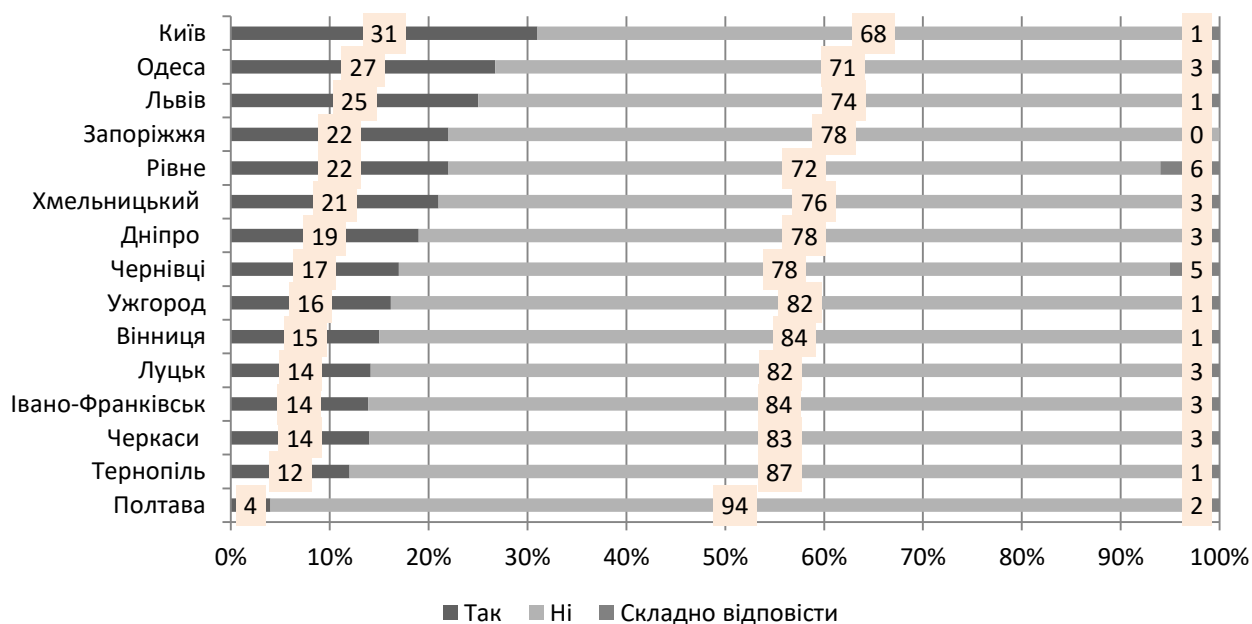

Рис. 7.8. Розподіл часток відповідей респондентів на питання «Чи використовуєте Ви програми виклику таксі через смартфон чи комп'ютер, такі як Uber чи Уклон?» серед мешканців міст України*

*Джерело: складено за даними:²⁰⁸

²⁰⁷ Головенчик Г. Г. Рейтинговий аналіз урівня цифрової трансформації економік країн ЕАЄС і ЄС. Цифрова трансформація, 2018. № 2 (3). С. 15.

²⁰⁸ Четверте всеукраїнське муніципальне опитування 20 січня – 10 лютого, 2018. Соціологічна група «Рейтинг». URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/municipal_survey_2018_final_ua.pdf, с.127.

Дані польської статистики показують, що у великих містах Польщі у 2018 р. частка користувачів Інтернету, які використовували програми для замовлення транспортних послуг (платформи шерінгової економіки на зразок Uber) становила в середньому 12,7%, а по всій країні такий показник був на рівні 7,2% (респонденти віком 16-74 років)²⁰⁹.

Порівнюючи українські та польські дані можемо зазначити, що частка користувачів послуг транспортних цифрових платформ залежить від чисельності населення міста, рівня забезпеченості мешканців, цінової доступності послуги, доступності мобільного Інтернету, а тому середні показники частки користувачів транспортних е-послуг (без уточнення вартості та частоти поїздок) будуть приблизно однаковими для мешканців українських та польських міст.

Розподіл респондентів за відповіддю на питання «Як часто протягом тижня Ви використовували Інтернет?» показав нових лідерів за містами України: на цей раз активніше, тобто щоденно, використовують Інтернет мешканці Харкова (у місті багато студентів та локалізовано 7,5 % ІТ-компаній України), Луцька, Вінниці, Тернополя, Дніпра, Києва, Івано-Франківська, Чернівців, Ужгорода, Рівного, Львова та Одеси – від 60 до 50 % опитаних (рис. 7.9).

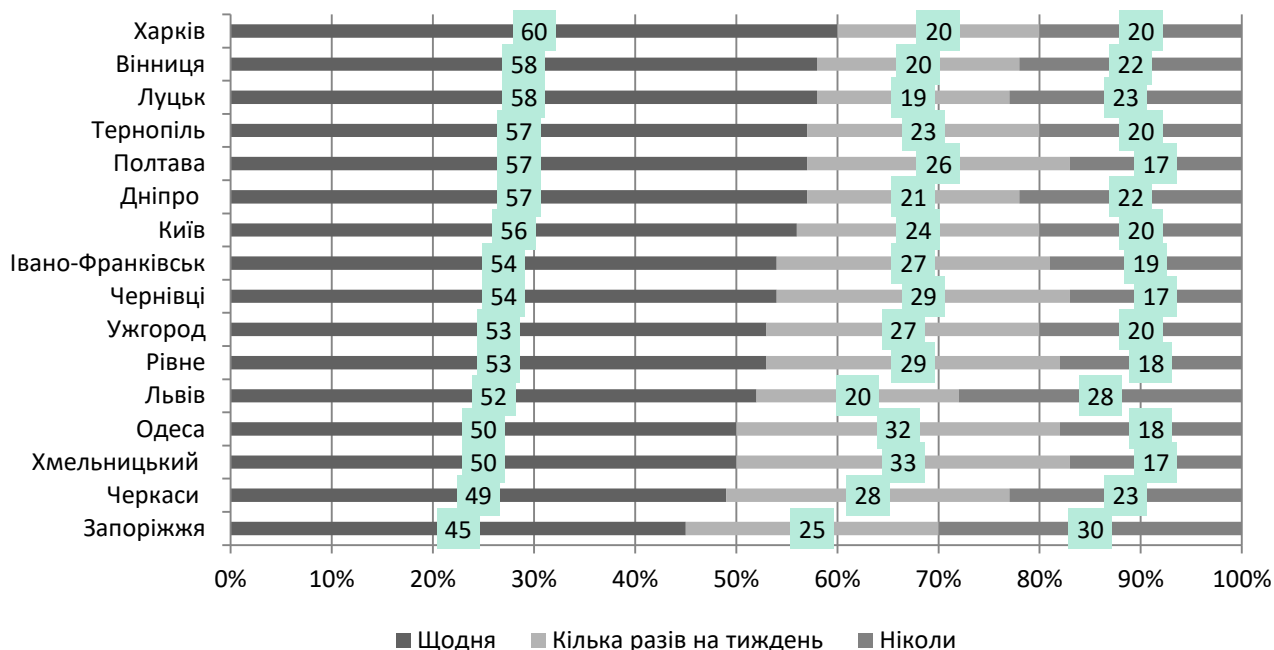

Рис. 7.9. Структура розподілу відповідей респондентів на питання Як часто протягом тижня Ви використовували Інтернет?» серед мешканців міст України, %*

*Джерело: складено за²¹⁰

Те, що цифровізація є пріоритетом розвитку економіки ЄС підтверджує схвалення Європейським Парламентом фінансування нової Програми «Digital Europe» у розмірі 15,5 млрд. євро на період 2021-2027 рр. Програмою передбачається фінансування проектів з розвитку цифрових навичок та електронного урядування (у т.ч. впровадження

²⁰⁹ Jak korzystamy z Internetu? 2018. stat.gov.pl; Społeczeństwo informacyjne w Polsce Wyniki badań statystycznych z lat 2014–2018. Analizy statystyczne Główny Urząd Statystyczny. Warszawa 2018. Urząd Statystyczny w Szczecinie. Ośrodek Statystyki Nauki, Techniki, Innowacji i Społeczeństwa Informacyjnego. URL: [http://stat.gov.pl/en/topics/science-and-technology/](http://stat.gov.pl/en/topics/science-and-technology/science-and-technology/). 204 s, s 134.

²¹⁰ Четверте всеукраїнське муніципальне опитування 20 січня – 10 лютого, 2018. Соціологічна група «Рейтинг». URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/municipal_survey_2018_final_ua.pdf, с.208.

систем «розумних міст» і цифровізації послуг з охорони здоров'я, освіти, правосуддя та ін.). Очікується, що виконання програми забезпечить 4 млн робочих місць і стимулюватиме економіку ЄС з річним бюджетом 415 млрд євро щороку, збільшуючи при цьому міжнародну конкурентоспроможність ЄС. Найбільша частка у фінансуванні напрямів програми – 45% спрямована на розвиток цифрових навичок (7 млрд євро). Це перша програма ЄС, присвячена виключно підтримці цифрової трансформації. Україні та іншим країнам Східного партнерства надано доступ до Програми на умовах співфінансування та у відповідності до положень Угоди про асоціацію і рішень Ради асоціації²¹¹.

Вважаємо за доцільне рекомендувати ВРУ прийняти Закон України «Про цифрову економіку», де будуть закріплені основні пріоритети цифровізації, а також актуалізувати план реалізації заходів щодо досягнення цілей розвитку «Цифрової агенди України 2020» з врахуванням нововведень.

Виявлення позитивних економічних і соціальних ефектів, ризиків та загроз (технологічних, соціальних, політичних, особистісних, криміногенних) пов'язаних з цифровізацією в Україні, дозволяє оцінити перспективи цифрової трансформації міст.

Практика стимулювання цифровізації зарубіжних країн показала, що для України необхідні такі етапи успішної цифровізації, які характеризують об'єднання зусиль держави, науки, бізнесу:

1) формування правового забезпечення переходу до цифрової економіки та формування державної позиції щодо переходу до цифрової економіки ;

2) впровадження цифрових технологій державних адміністративних послуг (в Україні такими є цифрові реєстри, система онлайн-ових державних закупівель «ProZorro та ін.);

3) цифровізація реального сектора економіки (впровадження концепції Індустрія 4.0);

4) цифровізація сфери послуг (FinTech (банківський, страховий сектор, електронна комерція, електронна освіта та медицина, онлайн-ові туристичні та рекреаційні послуги тощо);

5) розвиток новітньої ІКТ-інфраструктури (4 і 5 G у діапазонах радіочастот 790-960 МГц), доступ до широкопмугового Інтернету;

6) розвиток людського капіталу (навчання цифровим компетенціям для скорочення розриву у цифровій освіті між дорослими та молоддю, між містом та селом);

7) забезпечення кібербезпеки, дотримання і захист прав людини, захист прав інтелектуальної власності;

8) сприяння використанню легального програмного забезпечення, захист прав інтелектуальної власності.

Окрім вищезазначеного, координації й синхронізації потребують **стратегічні документи для досягнення цілей Цифрової агенди України:**

1) Стратегія «Україна 2020»;

2) Цифрова агенда України;

²¹¹ Європарламент профінансує нову програму конкурентоспроможності ЄС у сфері кібербезпеки. 2019. Галінфо. Веб-сайт. URL: https://galinfo.com.ua/news/yevroparlament_profinansuie_novu_programu_konkurentospromozhnosti_yes_u_sferi_kiberbezpeky_314272.html

- 3) Стратегія розвитку Індустрії 4.0 в Україні;
- 4) Регіональні стратегії соціально-економічного розвитку на засадах старт-спеціалізації на період до 2027 р.
- 5) Держава у смартфоні (ініціатива Президента України 2019 р.).
- 6) ДСРР на період до 2027 р.
- 7) ЄС – Цифрова Агенда.

Отже, результати аналізу стану розвитку цифрової економіки країн світу за даними світових рейтингів показали значний зв'язок та вплив цифровізації на показники економічного зростання і рівень інноваційності. Переважання показників Польщі над показниками України за результатами рейтингування країн за наслідками цифровізації економіки та суспільства вказує на необхідність застосування дієвих заходів для прискореної цифрової трансформації економіки України та нарощення її можливостей у боротьбі за цифрові дивіденди. Розкрита зростаюча роль та вплив цифровізації та міську економіку та сприяння реалізації концепції розумних міст (smart city) для обох держав. Великого значення набуває обмін досвідом запровадження основних положень smart city серед вітчизняних та польських міст, запровадження спільних програм з цифровізації тощо. Огляд груп чинників цифровізації економіки України та Польщі показав кількісне переважання польських результатів цифровізації над вітчизняними. Водночас, український рівень користувачів мобільного та широкосмугового Інтернету є достатньо високим, при тому, що розрив між Інтернет-користувачами міської та сільської місцевості є більшим, аніж у Польщі. На нашу думку, це пов'язано не так з недостатнім інфраструктурним забезпеченням, як відсутністю сформованих потреб у сільських мешканців у Інтернеті, більшість яких є старшого віку, матеріально незабезпеченими та з низьким рівнем цифрових умінь. Більший розрив у показниках цифровізації між Україною та Польщею існує у забезпеченості інституційними чинниками, до яких віднесено законодавство, стратегію та план реалізації цифровізації. Перевага Польщі у розвинених інституціях пояснюється як швидшим стартом реформ, так і суттєвою фінансовою підтримкою структурних фондів ЄС цифрових ініціатив країни. Водночас, курс на прискорену цифровізацію економіки нового уряду України у 2019 р. сприятиме гармонізації вітчизняного законодавства з європейськими нормами і стандартами. Найбільший потенціал та нереалізовані можливості цифровізації, на нашу думку, знаходяться у групі соціальних чинників, до яких віднесено рівень цифрових компетентностей користувачів технологій, рівень освіти та готовність до сприйняття інновацій, сформований попит на нові технології серед населення як міських так і сільських територій. Для досягнення конкурентних переваг у розвитку інфраструктури потрібні додаткові інвестиції, формування прозорих умов для забезпечення однакової доступності послуг зв'язку у всіх населених пунктах, що знизить поляризацію регіонів за цим показником, вирівняє відмінності в соціально-економічному розвитку та сприятиме інклюзивності, зменшенню цифрового розриву та нерівності між містами та селами.

Рис. 7.10. Структура цифровізації економіки міста*

*Джерело: авторська розробка

8. Структурні трансформації економіки міст обласного значення Західного регіону в контексті пріоритетів формування моделі циркулярної економіки

За прогнозами ООН, в найближчі десятиліття населення світу зросте з сучасних 7,7 млрд до 9,7 млрд осіб, а на початку наступного століття може досягнути майже 11 млрд осіб. Разом з цим, до 2050 р. також очікується стрімке зростання світової економіки (більш ніж у 4 рази), яке сприятиме підвищенню рівня доходу на особу для декількох мільярдів осіб²¹². Зростання чисельності населення з високим середнім рівнем доходів призведе до зростання попиту на природні ресурси, що в умовах лінійних систем використання ресурсів, лише загострить існуючі проблеми та спровокує серйозні ризики для майбутнього сталого та загалом суспільного розвитку в світі.

Усвідомлення того, що однією із основних умов, яка здатна вберегти від посилення загроз для добробуту людей, конкурентоспроможності бізнесу та природного навколишнього середовища є переорієнтація економічних систем від зростаючого використання ресурсів для соціально-економічного розвитку до підвищення ефективності їх використання з одночасним зниженням негативного впливу на довкілля від їх використання, підштовхнуло бізнесові, політичні, громадські та наукові структури до переосмислення традиційної моделі економіки. Застосування концепції циркулярної економіки в процесі розвитку національних і регіональних економічних систем є, по суті, практичною реалізацією такої переорієнтації, що сприяє послабленню напруженості в взаємовідносинах між соціально-економічними системами та навколишнім середовищем, а також однією із найважливіших складових Четвертої промислової революції.

Характерними особливостями концепції циркулярної економіки є мінімізація обсягів споживання первинних ресурсів із одночасною максимізацією обсягів ресурсів, які переробляються, що супроводжується загальним зниженням, як обсягів відходів, які направляються на поховання, так і скороченням площ полігонів та неорганізованих звалищ. Застосування основних принципів концепції циркулярної економіки (3R)²¹³ на всіх етапах планування та розробки товарів дозволяє підвищити тривалість їх життєвих циклів, а також потенціалу для повторного використання, вдосконалення, відновлення та переробки в майбутньому. Переорієнтація від традиційної лінійної моделі економічної системи до системи, яка функціонує на основі концепції циркулярної економіки, сприяє створенню численних нових бізнес-моделей та ринкових ніш (зокрема ресайклінгу, ремануфактурингу, промислового та екологічного дизайну, інжинірингу, шерінгу, сервісу, «платформ для обміну» та продовження терміну служби товарів), внаслідок чого відбувається її структурна трансформація, а вигода від економії ресурсів та оптимізації ланцюгів постачань формує відповідні стимули для бізнесу.

Практичне застосування бізнес-моделей, які ґрунтуються на принципах циркулярної економіки, в різних сферах дозволяє отримати широкий спектр суттєвих

²¹² "World Population Prospects 2019. Highlights." United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). Available at: https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf [Accessed September 29, 2019].

²¹³ Towards the circular economy; Ellen MacArthur Foundation: UK. (2013). Available at: <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/publications/Ellen-MacArthurFoundation-Towards-the-Circular-Economy-vol.1.pdf> [Accessed September 29, 2019].

вигод соціально-економічного та екологічного характеру. Зокрема, їх впровадження в сфері автомобілебудування, за оцінками європейських експертів, сприяє скороченню споживання первинних ресурсів на 98%; економії енергії – до 83%; зниження вартості готової продукції – до 40% та викидів CO² (вуглекислого газу) – до 87%²¹⁴. Якщо ж розглядати вигоду від практичної реалізації концепції циркулярної економіки на рівні країн, то загальна річна вигода від циркулярної економіки в Нідерландах у 2012 р. склала 7,3 млрд євро та 54 тис. додаткових робочих місць²¹⁵, у Великобританії – 12 млрд євро та 500 тис. додаткових робочих місць²¹⁶.

Україна в умовах сьогодення заходиться на початкових етапах переорієнтації від традиційної лінійної моделі економічної системи до системи, яка функціонує на основі концепції циркулярної економіки. Необхідними умовами для початку виходу на якісно новий рівень ресурсоефективності економічної системи України в найближчому майбутньому є зміна моделі споживання та спеціалізовані технологічні інноваційні рішення, програми державного стимулювання та масштабні інвестиції.

Хоча вичерпний перелік процесів циркулярної економіки досі невизначений, європейські науковці виділяють три основні напрями переходу до циркулярної економіки²¹⁷:

- ефективне використання первинних ресурсів;
- збереження найвищої вартості матеріалів після залучення до виробничого циклу;
- зміна споживчих моделей (використання товарів).

З практичної точки зору, найбільш показовим напрямом переходу до циркулярної економіки в Україні загалом, а також економічних систем її міст, є напрям ефективного використання первинних ресурсів, який, зокрема, включає такі компоненти як: ефективне використання ресурсів; перетворення відходів у цінну сировину та матеріали; утилізація відходів; повторне використання ресурсів; а також використання відновних джерел енергетики. В зв'язку з цим, у процесі аналізу структурних трансформацій економіки міст обласного значення Західного регіону в контексті пріоритетів формування моделі циркулярної економіки основну увагу сконцентровано на сучасному становищі та процесі розвитку сфери поводження з відходами.

Перехід України до економічної системи, яка функціонує на основі концепції циркулярної економіки, є особливо актуальним в зв'язку з зростаючими об'ємами відходів, які часто суттєво переважають окремі параметри характерні для розвинених країн. Так, зокрема, в 2018 р. в Україні, за даними Державної служби статистики²¹⁸, було утворено 352,33 млн тонн відходів, у тому числі відходи первинного виробництва (85,56%), відходи вторинного виробництва (10,74%), відходи сільського господарства (1,7%) та відходи домогосподарств (1,57%). Загальний обсяг утворених відходів у 2018 р.

²¹⁴ Automotive Parts Remanufacturing Market: Global Industry Analysis and Forecast 2016–2024. Persistence Market Research, 2015. Available at: <http://www.persistencemarketresearch.com/market-research/automotive-parts-remanufacturing-market.asp> [Accessed May 7, 2019].

²¹⁵ Opportunities for a circular economy in the Netherlands, 2013. Available at: <https://www.tno.nl/media/8551/tno-circular-economy-for-ienm.pdf> [Accessed May 7, 2019].

²¹⁶ WRAP, Employment and the circular economy: Job creation in a more resource efficient Britain, 2015. Available at: <http://www.wrap.org.uk/sites/files/wrap/Employment%20and%20the%20circular%20economy%20summary.pdf> [Accessed September 29, 2019].

²¹⁷ Rizos, V., Tuokko, K., Behrens, A. The Circular Economy. A review of definitions, processes and impacts. CEPS. Researchreport. № 2017/08, April 2017.

²¹⁸ «Довкілля України». Статистичний збірник, 2018 рік. Державна служба статистики України, Київ, 2019 рік.

перевищив аналогічний показник 2015 р. на 12,83% або 40066,3 тис. тонн, середньорічний темп його приросту у 2015-2018 рр. склав 4,35%. Сумарна частка областей Західного регіону (Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Тернопільської та Чернівецької) в загальнодержавному обсязі утворених відходів у 2018 р. знизилася на 0,46 в.п., порівняно з 2015 р. і склала 2,07 %. Для порівняння, частка Дніпропетровської області в загальнодержавному обсязі утворених відходів у 2018 р. становила 69,4%, а м. Києва – 0,28%. Водночас, сумарна частка міст обласного значення (МОЗ) Західного регіону в звітному періоді знизилася на 0,21 в.п. й склала 0,72 % в обсязі утворених відходів в Україні (в масштабі Західного регіону частка МОЗ була більш вагомою і становила 34,68 %) (рис.8.1).

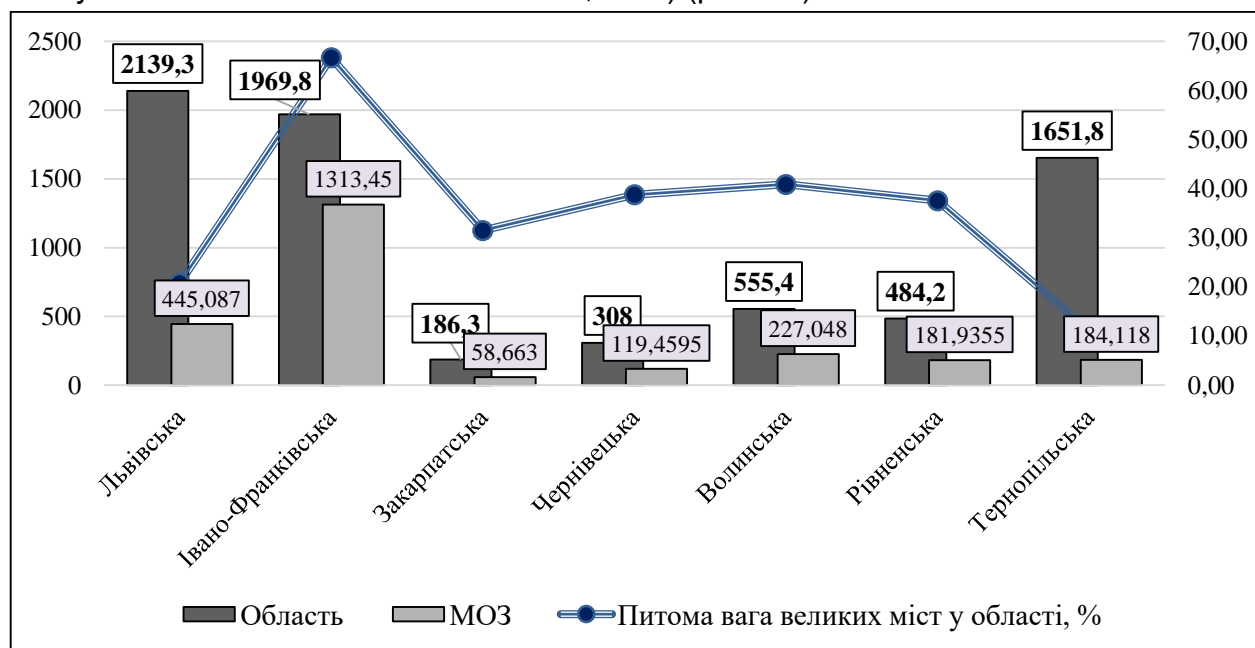

Рис. 8.1. Утворення відходів у містах обласного значення Західного регіону України в 2018 р., тис. тонн*

*Джерело: розраховано та побудовано за даними²¹⁹

Оскільки, із загальнодержавного обсягу відходів у 2018 р. більш як 98% (346,8 млн тонн) припадає на відходи, що утворилися внаслідок економічної діяльності підприємств та організацій (в Західному регіоні – 93,41%), частка регіону чи області в цьому обсязі, зважаючи на домінуючу лінійну модель виробництва в Україні, позитивно корелює з показниками його економічної активності (за винятком тих регіонів та міст, в яких налагоджений процес утилізації та перероблення відходів). Як наслідок, специфіка (структура економіки) економічної активності МОЗ та областей Західного регіону, порівняно з промисловими регіонами України, відображається у їх незначній частці в загальнодержавному обсязі відходів. Недостатній розвиток процесів утилізації та перероблення відходів у Західному регіоні, не дозволяє якісно знижувати частку утворених і накопичених відходів, активізуючи при цьому економічну діяльність, зокрема за рахунок елементів циркулярної економіки.

З іншого боку, нижчий рівень утворення промислових відходів, який пов'язаний зі специфікою економічної активності, спричиняє пропорційно нижчий негативний вплив на

²¹⁹ «Довкілля України». Статистичний збірник, 2018 рік. Державна служба статистики України, Київ, 2019 рік.

стан навколишнього середовища. Так, зокрема, в Західному регіоні в 2018 р. було утворено в середньому на одну особу 5296,1 кг відходів, на 1 км² – 463,2 тонни, що в більш як на 57% менше за аналогічний показник у розрахунку на особу в Україні та на 32% за показник у розрахунку на 1 км². У МОЗ Західного регіону в 2018 р. було утворено в середньому на одну особу 808,2 кг відходів (470,6 кг без врахування м. Бурштин (Івано-Франківська область)), на 1 км² – 1812,3 кг (921,3 кг без врахування м. Бурштин та м. Червоноград (Львівська область)), що у 6,5 рази менше за загальний показник утворення відходів у розрахунку на 1 особу в Західному регіоні, але в 3,9 рази більше за показник регіону в розрахунку на 1 км².

Висока концентрація населення, підприємств добувної та переробної промисловості в окремих містах регіону (м. Бурштин, м. Червоноград, м. Вараш, м. Нововолинськ та м. Тернопіль) супроводжується значним рівнем утворення та накопичення відходів, як в розрахунку на одну особу, так і на 1 км², що не є характерним для більшості міст та регіону в цілому (рис. 8.2). За оцінками Євростату²²⁰, загальний обсяг утворених відходів у 28 країнах-членах ЄС у 2016 році становив у середньому 4,97 тонни на одного мешканця, тоді як в Україні цей показник у 2016 році сягнув 6,93 тонни (8,33 тонни в 2018 році) на одного мешканця, а у МОЗ Західного регіону – 0,94 тонни (0,81 тонни в 2018 році).

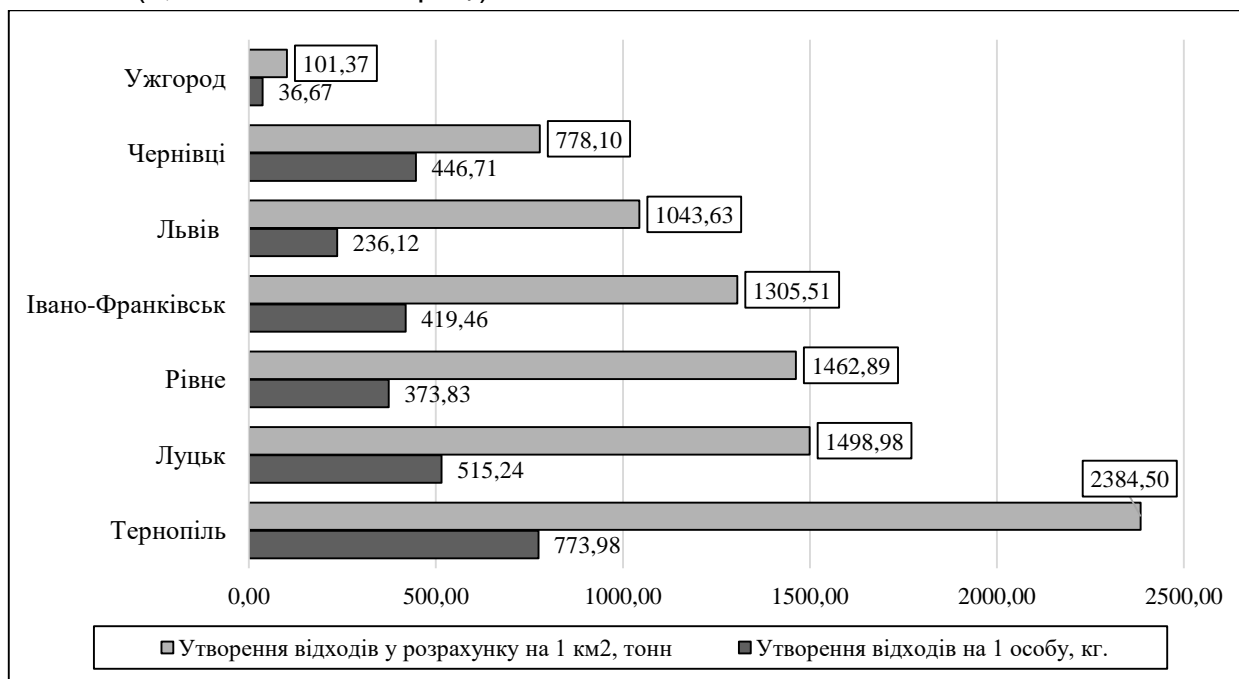

Рис. 8.2. Утворення відходів у обласних центрах Західного регіону України в розрахунку на 1 особу та на 1 км² в 2018 р., тонн*

*Джерело: розраховано та побудовано за даними²²¹

Зважаючи на те, що концепція циркулярної економіки розглядає відходи як ресурс, а сфера поводження з відходами є однією із її основних компонентів, величину та динаміку індикаторів даної сфери можна вважати одними з найбільш репрезентативних щодо рівня розвитку циркулярної економіки в певній соціально-економічній системі

²²⁰ Waste statistics. Eurostat. Data extracted in June 2019. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Waste_statistics. [Accessed September 29, 2019].

²²¹ «Довкілля України». Статистичний збірник, 2018 рік. Державна служба статистики України, Київ, 2019 рік.

(держави, регіону чи міста). Сфера поводження з відходами в більшості країн включає здебільшого підприємства промислової переробки відходів, сміттєспалювальні заводи та полігони для захоронення відходів. Пріоритетним напрямом поводження з відходами в країнах із найвищим рівнем реалізації принципів циркулярної економіки є їх максимально можлива утилізація, натомість спалення та захоронення максимально обмежуються.

Як один із традиційних способів використання відходів, утилізація відходів являє собою повторне залучення залишкових ресурсів у виробничі процеси для їх подальшого перероблення в нові продукти. В Україні в 2018 р. загальний рівень утилізації відходів склав 29,2% (або 103,66 млн тонн)²²², що на 0,2 в.п. менше за аналогічний показник 2015 р. Водночас, загальний рівень спалювання відходів та їх видалення у спеціально відведених місцях склали 0,29 % (або 1,03 млн тонн) та 48,11 % (або 169,52 млн тонн) відповідно, що на 0,07 та 0,66 % пункти менше за аналогічні показники 2015 р.

Високий рівень видалення відходів у спеціально відведених місцях та об'єкти, з їх подальшим захороненням, а також незначний загальний рівень утилізації відходів, які спостерігаються в Україні, переконливо свідчать про невисокий рівень впровадження концепції циркулярної економіки в її соціально-економічній системі. Порівняно з аналогічними показниками країн ЄС-28 у сфері поводження з відходами (утилізація – 48,56%, спалення – 28,19% та видалення у спеціальні місця та об'єкти – 23,25%), в Україні продовжує домінувати традиційна лінійна модель економічної системи, яка знаходиться на початковому етапі переходу до циркулярної економіки (рис. 8.3).

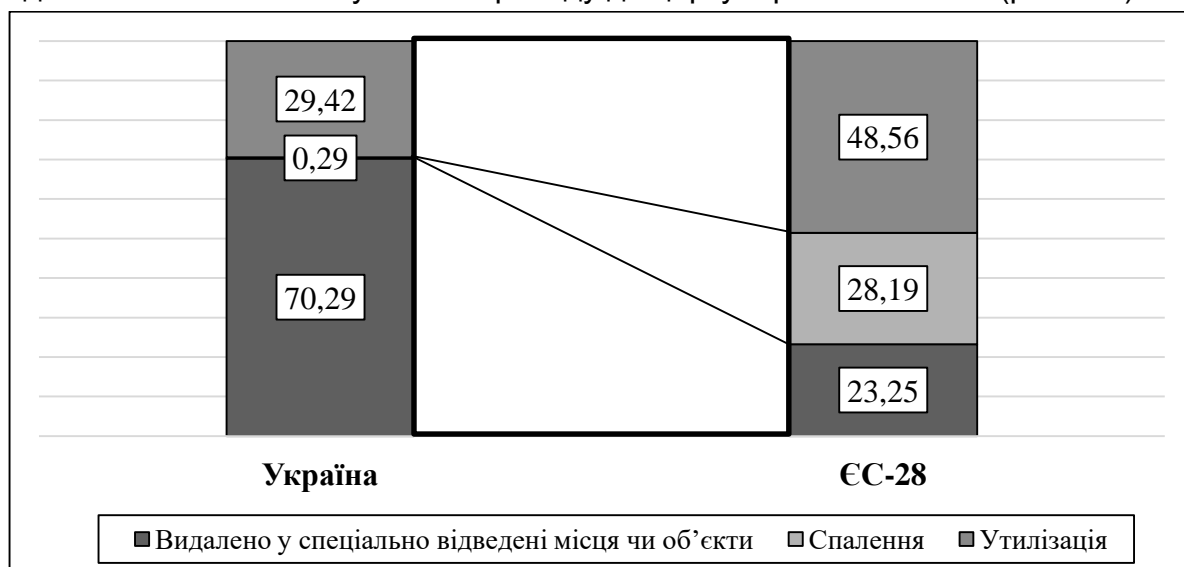

Рис. 8.3. Сфера поводження з відходами в Україні та ЄС у 2018 р., %*

*Джерело: розраховано та побудовано за даними²²³

Стан сфери поводження з відходами в Західному регіоні в 2018 р., в контексті параметрів циркулярної економіки, хоча й покращився порівняно з 2015 р. (зростання рівня утилізації відходів на 2,34 в.п. (або 70,3 тис. тонн); зниження рівня спалювання та видалення відходів у спеціальні місця на 0,69 в.п. (76,7 тис. тонн) та 9,88 в.п. (1,04 млн тонн) пункти

²²² «Довкілля України». Статистичний збірник, 2018 рік. Державна служба статистики України, Київ, 2019 рік; Waste statistics. Eurostat. Data extracted in June 2019. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Waste_statistics. [Accessed September 29, 2019].

²²³ Там само.

відповідно), проте відчутно поступався за основними параметрами концепції циркулярної економіки, як за середнім значенням по Україні, так і порівняно з країнами ЄС.

У МОЗ Західного регіону в аналізованому періоді спостерігалися аналогічні тенденції у сфері поводження з відходами, як і в регіоні загалом, за виключенням менш сприятливого структурного співвідношення її основних компонентів у контексті концепції циркулярної економіки. Так, зокрема, у МОЗ містах Західного регіону в 2018 р. виявлено: 1) у 5 разів нижчий рівень утилізації відходів, ніж у країнах ЄС-28 та в 3 рази нижчий, ніж у середньому по Україні; 2) в 3,5 рази вищий рівень видалення відходів у спеціально відведених місцях, ніж у країнах ЄС-28 та на 16,8% вищий, ніж у середньому по Україні (табл. 8.1).

Таблиця 8.1

Структура сфери поводження з відходами в 2015-2018 рр., %*

Сфера поводження з відходами	ЄС-28		Україна		Західний регіон України		МОЗ Західного регіону	
	2015	2018	2015	2018	2015	2018	2015	2018
Видалено у спеціально відведені місця чи об'єкти	26,04	23,25	70,03	70,29	79,01	77,36	87,72	82,09
Спалення	26,67	28,19	0,36	0,29	4,39	3,70	6,13	8,36
Утилізація	47,29	48,56	29,61	29,42	16,60	18,94	6,15	9,55

*Джерело: розраховано та побудовано на основі²²⁴

Сучасна структура та стан розвитку сфери поводження з відходами в містах Західного регіону є наслідком комплексу невирішених проблем загальнодержавного, регіонального та муніципального характеру, серед яких варто відзначити наступні:

- відсутність ефективної державної та регіональних стратегій поводження з відходами;
- низька практична ефективність реалізації нормативно-правового забезпечення у сфері поводження з відходами;
- відсутність законодавчих норм, які б дозволили чітко встановлювати та затверджувати тарифи на управління відходами;
- недостатній рівень забезпечення необхідною інфраструктурою для збирання, первинного та вторинного сортування, перероблення та безпечного захоронення відходів;
- недостатня участь з боку бізнесу та відсутність економічних стимулів для переробки відходів;
- недостатній рівень поширення та ефективності систем сортування і роздільного збору відходів серед населення.

Як наслідок, недостатній рівень розвитку сфери поводження з відходами в МОЗ Західного регіону призводить до зростання об'ємів накопичених відходів, як у спеціально підготовлених місцях, так і на стихійних звалищах, що негативно впливає на екологічну

²²⁴ «Довкілля України». Статистичний збірник, 2018 рік. Державна служба статистики України, Київ, 2019 рік; Waste statistics. Eurostat. Data extracted in June 2019. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Waste_statistics. [Accessed September 29, 2019].

систему, а також знижує якість життя в розташованих поблизу населених пунктах і житлових районах.

У 2018 р. в Західному регіоні налічувалося більше 2-х тисяч полігонів та сміттєзвалищ (загальною площею близько 2 тис. га), з яких 713 (35,28%) перевантажені, 722 (35,72 %) не відповідають нормам екологічної безпеки, а 87 – закритих полігонів і звалищ, які не діють²²⁵. У 2018 р. обсяг накопичених відходів великими містами Західного регіону досяг 121,21 млн. тонн, що склало 38,42% в загальному обсязі накопичених відходів Західного регіону та 0,93% в загальнодержавному масштабі²²⁶. За період 2015-2018 рр. питома вага МОЗ Західного регіону за даним показником в регіоні дещо зросла (на 0,62 % пункти), натомість у масштабі України – знизилася (на 0,06 % пункти). Зростання питомої ваги в регіоні відбулося за рахунок збільшення обсягу накопичених відходів у 24-х з 34-х МОЗ Західного регіону в середньому на 268,5 тис. тонн.

Найвищий рівень зростання обсягу накопичених відходів серед МОЗ Західного регіону в аналізованому періоді спостерігався у м. Бурштин та м. Рівне – 2347,02 тис. тонн та 1680,24 тис. тонн відповідно. За обсягом накопичених відходів у розрахунку на 1 особу в 2018 р. м. Бурштин перевищило усі великі міста Західного регіону разом взяті в 2,8 рази, а за обсягом накопичених відходів у розрахунку на 1 км² випередило найближчих переслідувачів (м. Червоноград та м. Дрогобич) більш ніж у двічі (рис. 8.4).

Найбільшого прогресу в процесі зниження обсягів накопичених відходів серед МОЗ Західного регіону в аналізованому періоді досягли м. Луцьк (1343,77 тис. тонн) та м. Івано-Франківськ (-1865,78 тис. тонн). Позитивні зрушення у сфері поводження з відходами даних міст відбулися завдяки впровадженню нових муніципальних правил і механізмів поводження з побутовими відходами, а також відкриттю сортувальних станцій.

Так, зокрема, на полігоні твердих побутових відходів (ТВП) у селі Брище, що поблизу м. Луцька, в 2016 р. було запущено нову чергу з сучасною сортувальною лінією потужністю близько 50 тис. тонн в рік. Загальна вартість сортувальної лінії, побудованої за кошти приватного інвестора (ТОВ «Група компаній екосорт»), склала 1,3 млн грн²²⁷. На сьогодні, за даними відділу інформаційної роботи Луцької міськради, завдяки функціонуванню сортувальної лінії близько 70% ТВП відправляється на переробку. На полігоні ТВП у селі Рибному, який знаходиться поблизу м. Івано-Франківська, з середини 2018 р. функціонує сучасна сортувальна лінія потужністю 50 тис. тонн за 8-годинну зміну. Загальна вартість сортувальної лінії, побудованої за кошти міського та обласного бюджетів, склала 12 млн грн²²⁸. Також на даному полігоні функціонує біогазова установка загальною потужністю понад 600 кВт, яка дозволяє щодоби проводити утилізацію 10 тис. тонн небезпечного газу та генерувати близько 11 тис. кВт/год електроенергії²²⁹.

²²⁵ «Довкілля України». Статистичний збірник, 2018 рік. Державна служба статистики України, Київ, 2019 рік.

²²⁶ Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 21.10.2019).

²²⁷ «У Луцьку на полігоні твердих побутових відходів відкрили сміттєсортувальну лінію». Офіційний веб-сайт Інформаційної агенції ZIK. URL: https://zik.ua/news/2015/08/06/u_lutsku_na_poligoni_tverdih_pobutovyh_vidhodiv_vidkryly_stittiesortuvalnu_liniiyu_613882 (дата звернення: 21.11.2019).

²²⁸ «Під Франківськом запустили лінію сортування сміття». Офіційний веб-сайт Інформаційної агенції Курс. URL: https://kurs.if.ua/news/pid_frankivskom_zapratsyuvala_sortuvalna_liniiya_smittya_foto_66513.html/ (дата звернення: 21.11.2019).

²²⁹ «В Івано-Франківській області успішно працює біогазова установка на сміттєзвалищі». Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ivano-frankivskij-oblasti-uspishno-pracyuye-biogazova-ustanovka-na-smittyezvalishchi> (дата звернення: 21.11.2019).

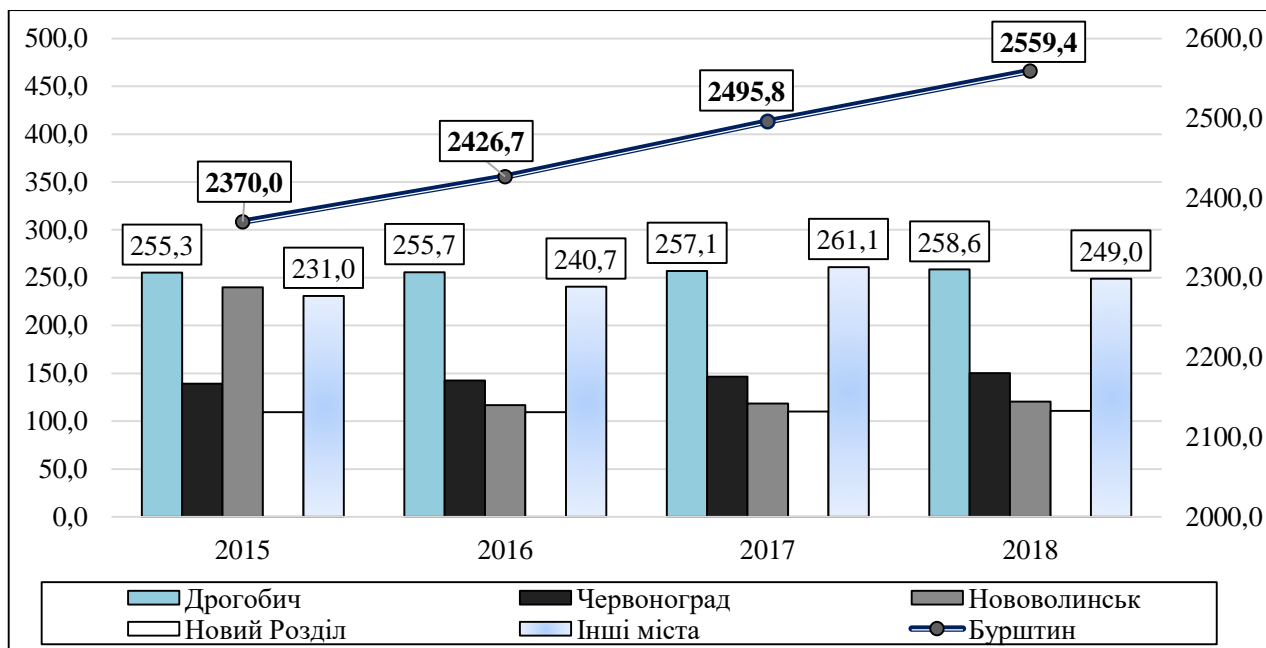

Рис. 8.4. Динаміка обсягу накопичених відходів в розрахунку на 1 особу міст обласного значення Західного регіону України в 2018 р., тонн*

*Джерело: розраховано та побудовано за даними²³⁰

Непродумана державна політика у сфері управління відходами та відсутність ефективної системи перероблення відходів призвела до того, що понад 70% відходів України (у МОЗ Західного регіону понад 80%) спрямовуються на полігони та несанкціоновані звалища, більшість з яких не відповідають сучасним екологічним нормам. Внаслідок чого економічні системи провідних міст Західного регіону щороку втрачають тисячі тонн цінних ресурсів і матеріалів, що містяться у відходах, та можуть бути повторно введені у виробничий обіг. З іншого боку, динаміка обсягів накопичених відходів у МОЗ Західного регіону дозволяє стверджувати, що вони володіють значним невикористаним потенціалом для розвитку своїх соціально-економічних систем у відповідності з концепцією циркулярної економіки.

Зважаючи на складну ситуацію, що склалася у сфері поводження з відходами в державі, її регіонах та містах, надзвичайно важливо обрати такі пріоритети та напрямки діяльності, які дозволять не лише вивести її з кризового стану та вирішити існуючі проблеми, але й утвердити в ролі головного каталізатора переходу до циркулярної економіки. Зміна концептуальних підходів до поводження з відходами на всіх щаблях суспільної ієрархії в Україні, а також перехід від захоронення відходів до запобігання, зменшення утворення відходів та запровадження сортування, переробки, використання відходів, як матеріальних і енергетичних ресурсів є ключовими для досягнення позитивного результату в процесі переходу до соціально-економічної системи, сформованої на основі концепції циркулярної економіки.

²³⁰ «Довкілля України». Статистичний збірник, 2018 рік. Державна служба статистики України, Київ, 2019 рік.

9. Вплив структурних змін в економіці на якість життя населення (на прикладі міст обласного значення Львівської області)

Головними тенденціями структурних зрушень в національних економіках на сучасному етапі глобалізації є збільшення у загальних обсягах валової доданої вартості частки високотехнологічних галузей промисловості, телекомунікаційних, фінансових та бізнесових послуг, а також соціально-орієнтованих видів економічної діяльності, які визначають стратегічні напрями економічного розвитку як основи посилення конкурентоспроможності розвинених країн. Відповідно, радикальні зміни у глобальному господарстві та досвід реалізації структурної політики розвинених країн обумовлюють необхідність дослідження структурних змін в Україні, зокрема й на регіональному рівні, з метою формування основних напрямів державної політики, орієнтованої на досягнення пріоритетів концепції сталого розвитку: забезпечення стабільності економічної динаміки за умови дотримання соціальних стандартів та підвищення рівня якості життя.

Основним підходом до визначення структурних зрушень в економіці є зміна частки галузей і секторів у структурі валової доданої вартості. При цьому поширена практика використання таких показників: абсолютні, що представляють собою різницю між питомою вагою галузей («абсолютний» приріст питомої ваги, лінійний коефіцієнт «абсолютних» структурних зрушень, квадратичний коефіцієнт «абсолютних» структурних зрушень) та відносні, як співвідношення питомої ваги галузей (темپ зростання й темп приросту питомої ваги галузі, лінійний коефіцієнт відносних структурних зрушень й квадратичний коефіцієнт відносних структурних зрушень).²³¹ Проте, для формування структурної політики на регіональному рівні важливим є не лише аналіз абсолютних та відносних показників, але й оцінка впливу структурних змін в економіці на соціальну складову сталого розвитку.

Упродовж 2012-2017 рр. у структурі валової доданої вартості (ВДВ) Львівської обл. відбулося збільшення частки промисловості з 17,9% до 22,9%. Проте, таке зростання рівня «індустріалізації» має більшою мірою сировинний характер, оскільки частка добувної промисловості і розроблення кар'єрів збільшилася більше ніж удвічі (з 3,4% у 2012 р. до 7,5% у 2017 р.), а частка переробної промисловості – лише з 11% до 11,6% відповідно (рис. 9.1).

На тлі неефективних змін у структурі промисловості спостерігалось зменшення у загальних обсягах ВДВ частки оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (з 17,7% до 15,5%); транспортних та складських послуг, поштової та кур'єрської діяльності (з 9,2% до 8,4%); фінансової та страхової діяльності (з 3,4% до 2,2%); освітніх послуг (з 8,4% до 7,0%); охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (з 5,5% до 3,8%). За досліджуваний період у структурі ВДВ відбулося незначне зростання частки інформаційних і телекомунікаційних послуг (з 5% у 2012 р. до 6% у 2017 р.) та сектору державного управління й оборони; обов'язкового соціального страхування (з

²³¹ Калініна А. Г. Оцінка структурних зрушень в економіці регіонів України. Вісник Приазовського державного технічного університету : зб. наукових праць. 2016. Вип. 31. Т. 1. С. 185–186. (Серія : Економічні науки).

6,6% до 7,7%). Частка професійної, наукової та технічної діяльності залишалася усі 6 років практично незмінною – на рівні 2%.

Рис. 9.1. Динаміка частки галузей промисловості у структурі валової доданої вартості Львівської області у 2012-2017 рр.*

*Джерело: побудовано за даними²³²

Зазначені структурні зміни у ВДВ Львівської області є загрозливими для економіки регіону та національного господарства, оскільки не відповідають загальносвітовим тенденціям структурних трансформацій. У короткостроковому періоді відбулося скорочення частки переробної промисловості, яка вважається основною рушійною силою індустріального розвитку, та зниження частки багатьох видів послуг і соціально-орієнтованих видів економічної діяльності при одночасному зростанні частки добувної промисловості свідчить про посилення загрози деіндустріалізації економіки регіону, що не відповідає завданням побудови постіндустріального суспільства. При цьому необхідно відрізнити «постіндустріалізацію», в основі якої є «об'єктивний процес зменшення вторинного сектору в економіці внаслідок розвитку продуктивних сил на основі науково-технічного прогресу та формування високотехнологічних галузей вторинного і третинного сектору економіки, що обумовило збільшення зайнятості в третинному секторі, тобто в секторі послуг»²³³, від «деіндустріалізації» – збільшення у ВДВ частки сировинних галузей економіки (аграрного сектору та добувної промисловості) при одночасному скороченні частки переробної промисловості, особливо середньо- і високотехнологічних галузей та сектору послуг.

²³² Структура валової доданої вартості за видами економічної діяльності Львівської області. Головне управління статистики у Львівській області. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv.

²³³ Прушківська Е. В. Неоіндустріалізація як процес оновлення вторинного сектору економіки в період економічної нестабільності. Теоретичні та прикладні питання економіки. 2013. Вип. 28. Т 1. С. 194.

Наслідки зазначених неефективних трансформацій в економіці Львівської області можуть проявлятися й у негативних тенденціях розвитку соціальної сфери та супроводжуватися погіршенням якості життя населення міст обласного значення.

Для підтвердження чи спростування гіпотези проведемо оцінку впливу структурних змін в економіці міст обласного значення на якість життя мешканців. Дослідження проведемо за допомогою методу регресійного аналізу панельних даних, де у якості залежної змінної використаємо почергово кожен з показників якості життя, а незалежні змінні – показники, що безпосередньо чи опосередковано характеризують структурні зрушення в економіці міст обласного значення (табл. 9.1).

Таблиця 9.1

Характеристика змінних дослідження

Показники якості життя		Показники структурних змін	
Позначення	Назва	Позначення	Назва
<i>Zabrud_atm</i>	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення у розрахунку на 1 кв. км, т	<i>Pr_invest</i>	Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) у розрахунку на одну особу, дол. США
<i>Vidchody</i>	Утворення відходів, т на 1 км кв.	<i>Kap_invest</i>	Капітальні інвестиції у розрахунку на 1000 осіб
<i>Zar_plata</i>	Середньомісячна заробітна плата, дол. США	<i>Invest_zhytl</i>	Частка інвестицій у житлове будівництво у загальному обсязі капітальних інвестицій, %
<i>Dyt_sad</i>	Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами, %	<i>Invest_ekolog</i>	Частка інвестицій на охорону довкілля у загальному обсязі капітальних інвестицій, %
<i>Shtat_prac</i>	Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб	<i>Pidpr.</i>	Кількість підприємств на 10 тис. населення, одиниць
<i>Bezrobit.</i>	Кількість зареєстрованих безробітних, осіб	<i>Prac_mp</i>	Частка працівників малих підприємств (МП) в загальній кількості зайнятих на підприємствах, %
<i>Zabezp_zhytl</i>	Забезпеченість населення житлом, м кв. на одну особу	<i>Kilk_mp</i>	Частка МП в загальній кількості підприємств, %
<i>Gar_voda</i>	Рівень обладнання загальної площі житлового фонду гарячим водопостачання, %	<i>Prod_mp</i>	Частка продукції МП у загальних обсягах реалізованої продукції підприємств, %
<i>Kanaliz.</i>	Рівень обладнання загальної площі житлового фонду каналізацією, %	<i>Kilk_vsp</i>	Кількість великих і середніх підприємств (ВСП) на 10 тис. населення, одиниць
<i>Shchiln_nasel</i>	Щільність наявного населення, осіб на 1 кв. км	<i>Prod_vsp</i>	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) ВСП, млрд грн
<i>Kilk_nasel</i>	Середньорічна кількість населення, тис. осіб	<i>Zhytlo</i>	Прийняття в експлуатацію житла (кв.м на 1000 осіб)
<i>Smertn.</i>	Коефіцієнт смертності (кількість померлих на 1000 осіб населення)	<i>Energ_pidpr</i>	Використання електроенергії підприємствами, тис. кВт*год.
<i>Narodzh.</i>	Коефіцієнт народжуваності (кількість живонароджених на 1000 осіб населення)	<i>Rozdrib_tovar</i>	Індекси фізичного обсягу роздрібного товарообороту підприємств, % до попереднього року
<i>Likari</i>	Кількість лікарів на 10 тис. населення	<i>Opt_tovar</i>	Обсяг оптового товарообороту, млн грн
		<i>Posluhy</i>	Обсяг реалізованих послуг, млн грн

Для регресійного аналізу було використано річні панельні дані показників, поданих у таблиці 9.1, за період 2012-2018 рр. для міст Львівської області: Львів, Борислав, Дрогобич, Моршин, Новий Розділ, Самбір, Стрий, Трускавець, Червоноград (Додаток Д). Фактичні значення показників якості життя населення та структурних змін в економіці за сім років, отримані в базі даних Головного управління статистики у Львівській області, було прологарифмовано.

Результати регресійного аналізу панельних даних (табл. 9.2) свідчать, що існує достатній зв'язок між показниками стану довкілля та незалежними змінними, які характеризують структурні зрушення в сфері інвестицій та підприємницької діяльності міст Львівської обл. (величина R^2 знаходиться в інтервалі від 0,6 до 0,9). Коефіцієнт детермінації вказує на те, що стан екологічної складової якості життя більше ніж на 60% залежить від змін у структурі інвестицій та підприємництва.

Таблиця 9.2

Вплив структурних змін в економіці на показники якості довкілля в містах обласного значення Львівської області у 2012-2018 рр.

Факторні ознаки	Залежна змінна	
	<i>Zabrud_atm</i>	<i>Vidchody</i>
Кількість спостережень	63	63
Постійна величина	12,129*** (2,376)	14,787*** (1,476)
<i>Pr_invest</i>	-	-0,489*** (0,161)
<i>Kap_invest</i>	-0,668*** (0,175)	-1,070*** (0,173)
<i>Invest_ekolog</i>	0,331*** (0,038)	-
<i>Prac_mp</i>	-2,506*** (0,518)	-
<i>Prod_mp</i>	1,611*** (0,312)	-
<i>Opt_tovar</i>	-	0,549*** (0,065)
R	0,81	0,79
R^2	0,66	0,63

* - рівень статистичної помилки 10%; ** - рівень статистичної помилки 5%;

*** - рівень статистичної помилки 1%.

У містах Львівської області упродовж досліджуваного періоду капітальні інвестиції в економіку сприяли зменшенню викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення та обсягів утворених відходів. Поряд з істотним збільшенням обсягів капітальних інвестицій у розрахунку на 1000 мешканців за період з 2012 р. по 2018 р. (у містах Бориславі, Львові, Новому Роздолі – у 2 рази, в Самборі, Стрию – у 2,5 рази, в Моршині – втричі) спостерігалось зменшення показників, що характеризують забруднення довкілля. Так, викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення за досліджуваний період у Бориславі зменшилися з 12,8 до 8,8 т/км², у Моршині – з 28,4 до 16,3 т/км², у Новому

Роздолі – з 28,8 до 26,8 т/км², у Трускавці – з 5,5 до 4,3 т/км². Також відбулося зменшення обсягів щорічно утворених відходів у Бориславі – з 322,8 до 38,3 т/км², у Львові – з 1939,9 до 1043,6 т/км², у Новому Роздолі – з 345,6 до 46,5 т/км².

Як видно з таблиці 9.2, збільшення ПІІ у розрахунку на одну особу також обумовило зменшення утворених протягом року відходів. Вплив ПІІ на викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин не виявлений, що вказує на їх незначну роль через істотне зменшення обсягів, наприклад, у м. Бориславі – з 140,6 дол. США на одну особу у 2012 р. до 48,1 дол. США у 2018 р., у Львові – відповідно з 1077,3 до 528 дол. США на одну особу, у Моршині – з 241,2 до 73 дол. США на одну особу. Найбільший обсяг ПІІ та їх позитивна динаміка (збільшення за досліджуваний період з 1202,9 до 1587,9 дол. США на одну особу) спостерігалися у м. Трускавці, але впливу на показник викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення не виявлено з огляду на інвестування в рекреаційну сферу, що обумовлює також один з найнижчих в регіоні рівень забруднення атмосферного повітря. При цьому зауважимо, що збільшення частки інвестицій на охорону довкілля у загальному обсязі капітальних інвестицій супроводжується збільшенням забрудненості атмосферного повітря і не впливає на обсяги утворених щороку відходів, що пояснюється надзвичайно малими обсягами цих інвестицій та неефективним або нецільовим їх використанням.

Зростання обсягів оптового товарообороту прямо впливає на кількість утворених упродовж року відходів, оскільки збільшення товарів ввезених з інших регіонів чи країн та вироблених на території регіону призводить до накопичення використаних упакувань, тари, автомобільних покришок вантажних автомобілів за відсутності підприємств з переробки відходів.

За результатами панельної регресії (табл. 9.3) виявлено щільний зв'язок ($R=0,98$) між показником середньооблікової кількості штатних працівників, який певною мірою характеризує зайнятість населення, та незалежними змінними, що характеризують структуру інвестицій (капітальні інвестиції у розрахунку на 1000 осіб, частка інвестицій на охорону довкілля у загальному обсязі капітальних інвестицій) та сферу підприємництва (обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) великими і середніми підприємствами). При цьому, зміни чисельності штатних працівників у 2012-2018 рр. на 97% залежали саме від зміни зазначених показників ($R^2=0,97$). Збільшення обсягів капітальних інвестицій та частки інвестицій на охорону довкілля призводить до зменшення чисельності штатних працівників, що обумовлене покращенням технічного рівня підприємств в результаті впровадження нових технологій, в тому числі й ресурсозберігаючих. Водночас, нарощення обсягів випущеної продукції великими і середніми підприємствами обумовлює збільшення чисельності штатних працівників, що пояснюється частковою детінізацією зайнятості на цих підприємствах за умов збільшення масштабів виробництва та покращення фінансового стану. Крім цього, частина працівників, які були оформлені як ФОП або на умовах трудового договору, переходять у категорію штатних. При цьому, не виявлено вплив зайнятості в малих підприємствах та розвитку сфери послуг на кількість штатних працівників.

Таблиця 9.3

Вплив структурних змін в економіці на показники зайнятості населення в містах обласного значення Львівської області у 2012-2018 рр.

Факторні ознаки	Залежна змінна	
	<i>Shtat_prac</i>	<i>Bezrobit.</i>
Кількість спостережень	63	63
Постійна величина	5,454*** (0,621)	3,328*** (0,598)
<i>Kap_invest</i>	-0,354*** (0,033)	-
<i>Invest_ekolog</i>	-0,078*** (0,009)	-
<i>Prac_mp</i>	-	1,359*** (0,156)
<i>Prod_vsp</i>	0,327*** (0,041)	0,611*** (0,083)
<i>Posluhy</i>	-	-0,290*** (0,084)
R	0,98	0,83
R ²	0,97	0,69

* - рівень статистичної помилки 10%; ** - рівень статистичної помилки 5%;

*** - рівень статистичної помилки 1%.

Водночас, виявлено достатній зв'язок ($R=0,83$) між кількістю зареєстрованих безробітних і такими незалежними змінними, як частка працівників МП в загальній кількості зайнятих на підприємствах, обсяги реалізованої продукції ВСП та обсяги реалізованих послуг. Майже на 70% зміна рівня безробіття пояснюється вказаними чинниками. Збільшення частки зайнятих у МП має прямий зв'язок із збільшенням рівня зареєстрованого безробіття, що можна пояснити високою плинністю кадрів на цих підприємствах внаслідок невідповідності реальних умов праці тим умовам, які були попередньо задекларовані працедавцем, а також відносною простотою і швидкістю процедури припинення діяльності МП або реорганізації, внаслідок чого звільняється значна кількість працівників. Враховуючи, що частка МП в загальній кількості підприємств становить від 80% у м. Моршині до 93-95% в інших містах обласного значення Львівщини, масштаби розглянутого явища можуть бути значними.

Звернемо увагу на існування прямого зв'язку між збільшенням кількості зареєстрованих безробітних та зростанням обсягів реалізованої продукції ВСП, оскільки в умовах покращення технічного рівня підприємств (про що свідчить зростання продуктивності праці в декілька разів у всіх містах, крім Дрогобича) частина працівників звільняється роботодавцем. Крім цього, такі результати регресійного аналізу можна пояснити тим, що обсяги реалізованої продукції щороку зростають у фактичних цінах в національній грошовій одиниці, однак у перерахунку в долари США це зростання не таке істотне (Новий Розділ, Самбір) або навіть відбулося зменшення порівняно з 2012 р. (Борислав, Дрогобич, Львів, Моршин, Стрий, Трускавець, Червоноград). Тобто, спостерігається фактичне скорочення виробництва, що і обумовлює збільшення рівня безробіття.

Як позитивну тенденцію можемо відзначити розвиток сфери послуг, збільшення обсягу реалізації яких сприяє зменшенню кількості зареєстрованих безробітних. Більшість видів послуг (крім фінансових, наукових та ІТ) не потребують тривалого часу для перепідготовки працівника та не вимагають практичних навичок при працевлаштуванні (торгівля, туризм, страхування), тому реалізація програм перепідготовки кадрів службою зайнятості пришвидшує працевлаштування безробітних у сфері послуг.

Результати лінійної регресії панельних даних дозволили виявити достатній зв'язок ($R=0,82$) між забезпеченістю населення житлом та структурними змінами у підприємництві міст обласного значення Львівської області (табл. 9.4). Збільшення кількості підприємств у розрахунку на 10 тис. населення сприяє зростанню рівня забезпеченості житлом мешканців міст обласного значення, оскільки створюються робочі місця, збільшується зайнятість населення та покращується майновий стан сімей та їхня платоспроможність на ринку нерухомості. З цієї точки зору важливою є зайнятість у малому бізнесі, оскільки існує прямий зв'язок забезпеченості населення житлом та часткою працівників малих підприємств у загальній кількості зайнятих на підприємствах.

Таблиця 9.4

Вплив структурних змін в економіці на показники житлових умов населення в містах обласного значення Львівської області у 2012-2018 рр.

Факторні ознаки	Залежна змінна		
	<i>Zabezp_zhytl</i>	<i>Gar_voda</i>	<i>Kanaliz</i>
Кількість спостережень	63	63	63
Постійна величина	15,83*** (3,111)	6,890*** (0,380)	4,324*** (0,090)
<i>Pr_invest</i>	-	-	0,061*** (0,010)
<i>Kap_invest</i>	-	-0,120*** (0,028)	-
<i>Invest_zhytl</i>	-	-	-0,013*** (0,004)
<i>Invest_ekolog</i>	-	-	0,018*** (0,003)
<i>Pidpr.</i>	0,261*** (0,032)	-	-
<i>Prac_mp</i>	0,165*** (0,044)	-0,715*** (0,084)	-0,155*** (0,030)
<i>Kilk_mp</i>	-3,165*** (0,704)	-	-
<i>Prod_mp</i>	-	0,242*** (0,049)	0,110*** (0,019)
<i>Prod_vsp</i>	-0,046*** (0,009)	0,102*** (0,012)	0,016** (0,006)
R	0,82	0,84	0,88
R ²	0,68	0,71	0,78

* - рівень статистичної помилки 10%; ** - рівень статистичної помилки 5%;

*** - рівень статистичної помилки 1%.

Проте, спостерігається обернена залежність між забезпеченістю житлом та часткою МП в загальній кількості підприємств, що можна пояснити поширеною практикою реєстрації фіктивних фірм, підприємств, які реально не працюють та не впливають на покращення матеріального стану працівників. Збільшення обсягу реалізованої продукції великими і середніми підприємствами має обернений вплив на забезпеченість населення житлом, оскільки цей показник фактично відображає збільшення обсягів споживання в суспільстві, що виключає або зменшує здатність мешканців до заощадження коштів, які можуть бути використані для покращення житлових умов. При цьому не виявлено зв'язку між залежною змінною (*Zabezp_zhytl*) та структурними змінами в інвестуванні, що свідчить про переважне спрямування прямих іноземних інвестицій та капітальних інвестицій в інші сфери економічної діяльності, і, водночас, підтверджує неістотність існуючих обсягів капітальних інвестицій у житлове будівництво для зміни ситуації щодо забезпеченості населення житлом.

За результатами дослідження виявлено обернений зв'язок між рівнем обладнання загальної площі житлового фонду гарячим водопостачанням і капітальними інвестиціями, та встановлено відсутність зв'язку між залежною змінною і структурою інвестицій, зокрема їх часткою у житлове будівництво. Це пояснюється тим, що у Львівській обл. найбільше коштів інвестується у машини, обладнання та інвентар (32,4% у 2017 р.), нежитлові будівлі (17,7% відповідно), інженерні споруди (13,4%), транспортні засоби (11%), а частка інвестицій у житлове будівництво в загальних обсягах капітальних інвестицій зменшилася з 31,7% у 2014 р. до 19,2% у 2017 р.²³⁴ і є недостатньою для покращення забезпеченості населення гарячим водопостачанням.

Обернений зв'язок також виявлено між залежною змінною та часткою працівників МП в загальній кількості зайнятих на підприємствах, що свідчить про низьку спроможність цих працівників до покращення своїх умов проживання через недостатній рівень доходів або інші пріоритети у розподілі видатків (реінвестування бізнесу, будівництво нового житла або переїзд до обласного центру). Разом з цим, варто звернути на пряму залежність рівня забезпеченості населення гарячим водопостачанням від частки продукції МП у загальних обсягах реалізованої продукції та обсягу реалізованої продукції великими і середніми підприємствами, частина якої власне і використовується для проведення ремонтних робіт в помешканнях для покращення житлових умов населення.

Як видно з даних таблиці 9.4, найбільш істотний зв'язок структури інвестицій виявлений з таким показником житлових умов населення як рівень обладнання загальної площі житлового фонду каналізацією. При цьому, збільшення обсягів ПІІ на одну особу та частки інвестицій на охорону довкілля у загальному обсязі капітальних інвестицій сприяють покращенню умов водовідведення з помешкань.

Зростання частки інвестицій у житлове будівництво у загальному обсязі капітальних інвестицій має обернений вплив на рівень забезпеченості житла каналізацією, що пояснюється значними масштабами індивідуального житлового будівництва, при якому житло не завжди підключається до системи загального водовідведення (у 2017 р. у Львівській обл. частка коштів населення, витрачених на індивідуальне житлове

²³⁴ Інвестиції у Львівській області у 2017 р. Статистичний збірник. Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2018. 119 с. (С.15).

будівництво, у загальній структурі капітальних інвестицій склала 6,4%, що незначно поступається частці коштів населення, вкладених у будівництво власних квартир, – 8,1%²³⁵).

Залежність між рівнем обладнання загальної площі житлового фонду каналізацією та часткою працівників МП в загальній структурі зайнятості на підприємствах є оберненою, а збільшення частки продукції МП у загальних обсягах реалізованої продукції підприємств та обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) ВСП прямо впливає на залежну змінну (*Kanaliz*), що узгоджується із описаною вище залежністю рівня обладнання житлового фонду гарячим водопостачанням від зміни зазначених показників та наданим поясненням цих процесів.

У результаті дослідження впливу структурних трансформацій в економіці на демографічну складову якості життя населення не виявлено взаємозв'язку між коефіцієнтом народжуваності та незалежними змінними, поданими у табл. 9.1.

Достатній ($R=0,76$), але слабкий ($F(4,58)=20,33$), зв'язок виявлено між щільністю населення та показниками, що характеризують зміни у структурі підприємництва (табл. 9.5). При цьому, на зниження щільності населення в містах обласного значення у досліджуваному періоді найбільше впливало збільшення частки працівників МП в загальній кількості зайнятих на підприємствах та частка продукції МП у загальних обсягах реалізованої продукції підприємств, що певною мірою пояснюється відносною свободою підприємців щодо вибору місця проживання і переїзду за межі міст в індивідуальні котеджі чи будинки в селищах міського типу. Це підтверджується прямим, але не істотним впливом введення житла в експлуатацію на щільність населення в містах обласного значення, що свідчить про недостатні обсяги житлового будівництва та неспроможність працівників МП придбати нове житло в місті для розв'язання проблеми забезпеченості ним. Разом з цим звернемо увагу, що зміна щільності населення в досліджуваних містах лише на 58% пояснюється залежністю від розглянутих змінних.

Спостерігається щільний ($R^2=0,96$) прямий зв'язок між кількістю населення в містах обласного значення та часткою МП в загальній кількості підприємств, що дозволяє зробити висновок про істотний позитивний вплив на демографічну ситуацію збільшення в структурі підприємництва частки малого бізнесу, яка, своєю чергою, свідчить про більше можливостей щодо працевлаштування та підвищення доходів населення і, відповідно, покращення рівня життя.

Збільшення обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) великими і середніми підприємствами, а також обсягу реалізованих послуг прямо впливає на зростання чисельності населення в містах обласного значення, оскільки характеризує підвищення рівня якості життя: нарощення масштабів виробництва ВСП, можливість працевлаштування на цих підприємствах, розвинена інфраструктура та забезпеченість послугами. Це приваблює мешканців з інших міст та регіонів, які мігрують до міст обласного значення Львівської обл. (наприклад, у 2017 р. сальдо міжрегіональної міграції у м. Львові становило 1731 особа, у Дрогобичі – 7 осіб, Моршині – 9 осіб²³⁶).

²³⁵ Інвестиції у Львівській області у 2017 р. Статистичний збірник. Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2018. 119 с. С.18.

²³⁶ Населення Львівської області у 2017 р. Статистичний збірник. Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2018. 121 с. С.103.

Таблиця 9.5

Вплив структурних змін в економіці на показники демографічної ситуації в містах обласного значення Львівської області у 2012-2018 рр.

Факторні ознаки	Залежна змінна		
	<i>Shchiln_nasel</i>	<i>Kilk_nasel</i>	<i>Smertn.</i>
Кількість спостережень	63	63	63
Постійна величина	8,827*** (0,313)	-59,8*** (9,651)	2,284*** (0,133)
<i>Pr_invest</i>	-	-	-0,077*** (0,014)
<i>Kap_invest</i>	-	-0,391*** (0,077)	0,059*** (0,015)
<i>Invest_zhytl</i>	-	-	0,035*** (0,005)
<i>Kilk_mp</i>	-	14,58*** (2,048)	-
<i>Prac_mp</i>	-0,811*** (0,159)	-	-
<i>Prod_mp</i>	-0,441*** (0,108)	-	-
<i>Prod_vsp</i>	0,170*** (0,026)	0,489*** (0,047)	-
<i>Zhytlo</i>	0,053*** (0,015)	-	-
<i>Posluhy</i>	-	0,117** (0,054)	-
R	0,76	0,96	0,73
R ²	0,58	0,93	0,53

* - рівень статистичної помилки 10%; ** - рівень статистичної помилки 5%;

*** - рівень статистичної помилки 1%.

Разом з цим, збільшення обсягів капітальних інвестицій у розрахунку на 1000 осіб призводить до зменшення чисельності населення за інших рівних умов, оскільки модернізація підприємств обумовлює звільнення працівників та, як наслідок, їхній переїзд до інших міст чи регіонів у пошуках роботи. З іншого боку, капітальні інвестиції у розширення виробництва значною мірою погіршують екологічну ситуацію через збільшення шкідливих викидів в атмосферне повітря та накопичення відходів I-III класів небезпеки, що призводить до зростання смертності і скорочення чисельності населення (див. 4-й стовпчик табл. 9.5). Це пов'язано з невисоким технічним рівнем впроваджуваних технологій та їх екологонебезпечністю внаслідок недотримання екологічних вимог експлуатації.

Варто підкреслити, що скорочення чисельності населення в містах обласного значення Львівської обл. на 93% пояснюється саме змінами в структурі підприємництва та інвестицій.

У результаті дослідження виявлено достатній ($R=0,73$), проте дещо слабкий ($F(3,59)=22,79$) зв'язок між рівнем смертності та структурними змінами в інвестиціях. Обернений вплив прямих іноземних інвестицій на коефіцієнт смертності, поряд з прямою залежністю цього показника від капітальних інвестицій та часткою в них інвестицій на житлове будівництво пояснимо вищим технологічним рівнем підприємств, які створені та

працюють за участі іноземних інвесторів, та дотриманням екологічних вимог, в результаті чого зменшується шкода довкіллю і негативний вплив на здоров'я мешканців міст. Але структурні зміни інвестицій лише на 53% обумовлюють рівень смертності в містах обласного значення Львівської обл., оскільки крім економічних важливими чинниками тривалості життя є і психологічні, які в цьому дослідженні не бралися до уваги.

Одним з показників якості життя населення є кількість лікарів на 10 тис. мешканців, який, за результатами нашого дослідження, прямо залежить від обсягів прямих іноземних інвестицій (на одну особу) та від кількості великих і середніх підприємств на 10 тис. населення (рівняння (9.1)).

$$Likari = 2,358 + 0,206 * Pr_invest + 0,488 * Kilk_vsp \quad (9.1)$$

Коефіцієнт кореляції ($R=0,78$) дозволяє вважати зв'язок між залежною та незалежними змінними достатнім, а критерій Фішера ($F(2,60)=47,78$) підтверджує адекватність отриманої лінійної моделі. Рівень статистичної помилки менше 1%. Коефіцієнт детермінації ($R^2=0,61$) показує, що 61% дисперсії відклику залежної змінної пояснюється зміною обсягів ПІІ та кількості ВСП. Особливо яскраво простежується залежність кількості лікарів від обсягів ПІІ в курортних містах Львівської обл. Так, у Моршині та Трускавці чисельність лікарів у розрахунку на 10 тис. населення у 2012 р. була найбільшою в регіоні (334 та 143 відповідно). За період з 2012 р. до 2018 р. цей показник зменшився до 61 в Моршині та 79 в Трускавці. При цьому відбулося зменшення ПІІ у розрахунку на одну особу – з 241,2 до 73 дол. США у Моршині за період 2012-2018 рр., а у Трускавці з 1719,4 до 1587,9 дол. США за період з 2014 -2018 рр.

Результати регресійного аналізу панельних даних, які характеризують якість життя населення та структурні зміни в економіці міст обласного значення Львівської обл. дозволяють зробити наступні висновки.

1. Збільшення обсягів капітальних та прямих іноземних інвестицій негативно впливає на стан довкілля, призводить до скорочення чисельності штатних працівників. При цьому обсяг капітальних інвестицій є недостатнім, щоб позитивно вплинути на покращення житлових умов населення та сприяти збільшенню його чисельності, приваблюючи мешканців інших населених пунктів.

Попри негативний вплив на окремі показники якості життя збільшення прямих іноземних інвестицій та частки інвестицій на покращення навколишнього середовища у загальній структурі капітальних інвестицій, виявлено їхній позитивний вплив на рівень обладнання житлового фонду каналізацією. Також залучення ПІІ позитивно впливає на забезпеченість населення лікарями.

Зміна частки інвестицій у житлове будівництво в загальній структурі капітальних інвестицій не впливає на забезпечення населення житлом, що пояснюється незначними обсягами цих інвестицій. Зміна обсягів ПІІ і капітальних інвестицій та їх структури не впливають на рівень народжуваності в досліджуваних містах.

2. Зміна структури підприємництва, яка характеризується показниками розвитку малого бізнесу та сектору великих і середніх підприємств, прямо впливає на зниження рівня безробіття та кількість населення, а масштаби виробництва товарів чи послуг (ВСП) – на чисельність штатних працівників. Збільшення обсягів продукції МП і ВСП

прямо впливає на покращення житлових умов населення в частині забезпечення їх гарячим водопостачанням і каналізацією.

Разом з цим, збільшення кількості працівників МП не призводить до покращення зазначених житлових умов, оскільки доходи працівників не достатні, а збільшення кількості МП також має істотний обернений вплив на забезпеченість населення житлом через низьку платоспроможність працівників, зайнятих на цих підприємствах. Збільшення кількості великих і середніх підприємств позитивно впливає на забезпечення населення лікарями.

Вплив зміни структури підприємництва на рівень середньомісячної заробітної плати не виявлений, що можемо пояснити істотним рівнем тінізації оплати праці, особливо в МП, частка яких в більшості міст обласного значення становить 95% загальної кількості підприємств.

3. Збільшення обсягів оптового товарообороту прямо впливає на обсяги утворених упродовж року відходів I-III класів небезпеки, а зміна роздрібного товарообороту не впливає на показники якості життя населення міст обласного значення, що пов'язано з їх низькою купівельною спроможністю. Варто відзначити позитивний вплив сфери послуг на рівень зайнятості населення та чисельність населення загалом. Прийняття в експлуатацію житла незначно впливає на збільшення щільності населення.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Індекс трансформації Бертельсмана 2018 р. (BTI - The Bertelsmann Transformation Index)²³⁷

	Індекс трансформації Бертельсмана (BTI)					Doing Business		Показники економічного розвитку	
	Рейтинг індексу	Значення індексу	Підіндекс демократії	Підіндекс ринкової економіки	Підіндекс управління	Рейтинг	Значення	ВВП на одну особу	ВНД на одну особу
								дол США	
Чеська республіка	1	9,52	9,40	9,64	7,03	35	76,10	23078,6	20380
Естонія	1	9,52	9,75	9,29	7,44	16	80,5	22927,7	20200
Тайвань	3	9,42	9,55	9,29	7,33	13	80,9		-
Литва	4	9,24	9,45	9,04	7,18	14	80,83	19089,7	16810
Уругвай	5	9,19	9,95	8,43	7,36	95	62,6	17278,0	16246
Словенія	6	9,18	9,25	9,11	6,78	40	75,61	26234,0	23601
Чилі	7	8,87	9,20	8,54	7,33	56	71,81	15923,4	15346
Латвія	8	8,68	8,75	8,61	7	19	79,59	18088,9	15685
Словаччина	9	8,59	8,60	8,57	6,7	42	75,17	19546,9	17579
Польща	10	8,58	8,55	8,61	6,25	33	76,95	15424,0	13864
Південна Корея	11	8,55	8,45	8,64	6,51	5	84,18	31362,8	28380
Коста Ріка	12	8,49	9,05	7,93	6,85	67	68,89	12026,5	11677
Маврикій	13	8,25	8,50	8,00	6,64	148	79,58	11238,7	10491
Хорватія	14	8,07	8,35	7,79	6,07	58	71,4	14869,1	13386
Румунія	15	8,06	8,15	7,96	5,89	52	72,3	12301,2	10819
Ботсвана	16	7,89	8,20	7,57	7,09	86	65,4	8258,6	7596
Бразилія	17	7,8	8,10	7,50	5,98	59	71,24	9272,6	8228
Угорщина	18	7,43	7,15	7,71	4,44	53	72,28	15938,8	14279
Сербія	19	7,4	7,70	7,11	6,06	48	73,49	7234,0	5901
Чорногорія	20	7,35	7,55	7,14	6,49	50	72,73	8760,7	7784
Ямайка	21	7,31	8,30	6,32	5,86	75	67,47	5355,6	5114
Бразилія	22	7,29	7,65	6,93	5,95	109	60,01	8920,8	9812
Аргентина	23	7,27	8,00	6,54	6	119	58,8	11652,6	14398
Сінгапур	24	7,15	5,42	8,89	5,95	2	85,24	64581,9	57714
Панама	25	7,11	7,30	6,93	5,72	79	66,12	15575,1	15196
Індія	26	6,96	7,60	6,32	6,02	77	67,23	2015,6	1979
Південна Африка	26	6,96	7,60	6,32	5,96	82	66,03	6374,0	5430
Сальвадор	28	6,88	7,30	6,46	6,57	85	65,41	4058,2	3889
Перу	29	6,85	6,60	7,11	5,81	68	68,83	6947,3	6572
Албанія	30	6,83	7,05	6,61	6,02	63	69,51	5253,6	4538
Македонія	31	6,76	6,45	7,07	5,24	10	81,55	-	5414
Гана	32	6,75	7,90	5,61	6,18	114	59,22	2202,3	2046
Шрі Ланка	33	6,61	6,55	6,68	5,6	100	61,22	4102,5	3850
Колумбія	34	6,59	6,75	6,43	6,14	65	69,24	6651,3	6409
Монголія	34	6,59	7,40	5,79	5,96	74	67,74	4103,7	3270
Україна	36	6,54	6,90	6,18	5,41	71	68,25	3095,2	2640
Намібія	37	6,5	7,50	5,50	5,49	107	60,53	5931,5	5231
Філіпіни	38	6,47	6,30	6,64	4,9	124	57,68	3102,7	2989
Болівія	39	6,46	7,20	5,71	5,66	156	50,32	3548,6	3394
Домініканська Республіка	40	6,44	6,95	5,93	5,57	102	61,12	7031,7	7052
Бенін	41	6,43	7,85	5,00	5,86	153	51,42	902,0	827
Грузія	42	6,42	6,80	6,04	5,87	6	83,28	4344,6	4045
Боснія і Герцеговина	43	6,28	6,10	6,46	4,09	89	63,82	5951,3	5148
Туніс	44	6,27	6,50	6,04	5,33	80	66,11	3446,6	3464

²³⁷ Складено автором за даними: BTI 2018. Transformation Index. URL: <https://www.bti-project.org/en/data/>; Doing Business 2019 Training for Reform. URL: <http://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2019>; GNI per capita. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD?locations=KR-KP>.

Бутан	45	6,25	6,57	5,93	6,5	81	66,08	3360,3	3130
Індонезія	45	6,25	6,50	6,00	5,45	73	67,96	3893,6	3846
Парагвай	47	6,24	6,45	6,04	6,04	113	59,4	5871,5	5824
Мексика	48	6,23	6,10	6,36	5,17	54	72,09	9698,1	8910
Косово	49	6,21	6,45	5,96	5,17	44	74,15	4281,3	3957
Сенегал	50	6,18	7,10	5,25	6,7	141	54,15	1522,0	1329
Туреччина	51	6,17	5,55	6,79	4,72	43	74,33	9311,4	10546
ОАЕ	52	6,07	4,00	8,14	5,55	11	81,28	43004,9	39130
Малайзія	53	6	4,78	7,21	5,2	15	80,6	11239,0	9952
Молдова	54	5,96	6,20	5,71	5,15	47	73,53	3189,4	2290
Киргистан	55	5,9	6,15	5,64	4,73	70	68,83	1281,4	1220
Катар	56	5,88	3,73	8,04	5,4	83	65,89	69026,5	63249
Кенія	57	5,8	6,25	5,36	4,92	61	70,31	1710,5	1595
Еквадор	58	5,72	5,90	5,54	4,99	123	57,94	6344,9	6273
Уганда	59	5,66	5,43	5,89	5,31	127	57,06	643,1	606
Кувейт	60	5,61	4,50	6,71	4,37	97	62,2	34244,0	29040
Арменія	61	5,58	5,12	6,04	4,25	41	75,37	4212,1	3937
Папуа Нова Гвінея	61	5,58	6,30	4,86	4,78	108	60,12	2722,6	2489
Ліберія	63	5,56	6,55	4,57	5,84	174	43,51	674,2	694
Гондурас	64	5,51	5,80	5,21	4,98	121	58,22	2482,7	2480
Танзанія	64	5,51	6,10	4,93	5,07	144	53,63	1050,7	920
Малаві	66	5,49	6,45	4,54	5,61	111	59,59	389,4	338
Буркіна Фасо	67	5,45	6,40	4,50	5,2	151	51,57	731,2	642
Замбія	67	5,45	6,00	4,89	5,06	87	65,08	1539,9	1513
Код ді Вуар	69	5,38	5,80	4,96	5,54	122	58	1715,5	1538
Росія	70	5,31	4,55	6,07	3,52	31	77,37	11288,9	10749
Гвінея	71	5,28	6,05	4,50	5,82	152	51,51	885,3	823
Йордан	72	5,22	4,37	6,07	4,84	104	60,98	4247,8	4130
Лесоти	73	5,19	5,60	4,79	3,59	106	60,6	1324,3	1154
Ліван	74	5,15	4,87	5,43	3,6	142	54,04	8269,8	8809
Сьєра Леоне	74	5,15	6,15	4,14	4,93	163	48,74	522,9	500
Малі	76	5,14	5,95	4,32	5,17	145	53,5	901,4	827
Нікарагуа	76	5,14	4,92	5,36	4,22	132	55,64	2028,9	2222
Нігер	78	5,13	6,30	3,96	5,87	143	53,72	411,7	378
Бангладеш	79	5,11	4,62	5,61	4,27	176	41,97	1698,3	1517
Гватемала	80	5,08	5,05	5,11	4,52	98	62,17	4549,0	4471
Китай	81	5,02	3,28	6,75	4,79	46	73,64	9770,8	8827
Мадагаскар	82	5,01	5,35	4,68	5,12	161	48,89	460,8	450
Алжир	83	4,98	4,75	5,21	4,55	157	49,65	4278,9	4055
Того	84	4,89	5,07	4,71	5,1	137	55,2	671,8	610
Руанда	85	4,8	3,88	5,71	5,2	29	77,88	773,0	748
Білорусь	86	4,72	4,33	5,11	3,52	37	75,77	6289,9	5733
Тайланд	87	4,71	3,25	6,18	3,89	27	78,45	7273,6	6595
Казахстан	88	4,7	3,80	5,61	4,41	28	77,89	9331,0	9030
Бахрейн	89	4,62	3,23	6,00	3,52	62	69,85	24050,8	23739
Марокко	90	4,61	3,80	5,43	4,28	60	71,02	3237,9	3023
Нігерія	91	4,6	5,35	3,86	4,59	146	52,89	2028,2	1968
Непал	92	4,52	4,90	4,14	3,74	110	59,63	1025,8	849
Оман	93	4,43	3,00	5,86	3,54	78	67,19	16418,9	15267
В'єтнам	94	4,41	3,35	5,46	4,51	69	68,36	2563,8	2342
Мозамбік	95	4,31	4,48	4,14	4,25	135	55,53	490,2	426
Єгипет	96	4,28	3,70	4,86	3,96	120	58,56	2549,1	2413
Саудівська Аравія	97	4,27	2,57	5,96	3,8	92	63,5	23219,1	20849
Камерун	98	4,23	3,92	4,54	3,46	166	47,78	1526,9	1452
Мавританія	99	4,22	4,22	4,21	4,06	148	51,99	1218,6	1136
Азербайджан	100	4,13	3,43	4,82	3,86	25	78,64	4721,2	4135
Куба	101	4,02	3,58	4,46	3,93	-	-	-	8433
Пакистан	102	4,01	3,70	4,32	3,51	136	55,31	1472,9	1548
Камбоджа	103	4	3,57	4,43	3,23	138	54,8	-	1384
Бурунді	104	3,97	3,80	4,14	3,29	168	47,47	275,4	292
Ангола	105	3,94	4,20	3,68	3,6	173	43,86	3432,4	4100

Лаос	106	3,85	2,92	4,79	3,89	154	51,26	2567,5	2457
Ірак	107	3,75	3,60	3,89	4,43	171	44,72	5878,0	5018
Узбекистан	108	3,73	3,17	4,29	2,55	76	67,4	1532,4	1534
Гаїта	109	3,5	4,10	2,89	3,39	182	38,52	868,3	766
Венесуела	110	3,47	3,80	3,14	1,86	188	30,61	-	12780
Конго	111	3,38	3,25	3,50	3	180	39,83	2147,8	1654
М'янма	111	3,38	3,50	3,25	3,97	171	44,72	1326,0	1257
Ефіопія	113	3,33	3,02	3,64	3,65	159	49,06	772,3	768
Зімбабве	113	3,33	3,83	2,82	2,37	155	50,44	2147,0	1333
Чад	115	3,31	3,45	3,18	2,84	181	39,36	730,2	662
Таджикистан	115	3,31	2,98	3,64	3,31	126	57,11	826,6	990
ЦАР	117	3,28	3,60	2,96	4,1	183	36,9	510,0	418
Іран	118	3,15	2,92	3,39	2,85	128	56,98	-	5594
Туркменістан	119	3,14	2,85	3,43	2,51	-	-	6966,6	6587
Конго, ДР	120	3,13	3,47	2,79	2,47	184	36,85	561,8	463
Авганістан	121	2,95	3,02	2,89	4,02	167	47,77	520,9	550
Лівія	122	2,6	2,57	2,64	2,29	186	33,44	7235,0	5978
Судан	123	2,28	2,23	2,32	1,97	162	48,84	977,3	2899
Південний Судан	124	2,27	2,62	1,93	2,3	185	35,34	-	390
Північна Корея	125	2,16	2,60	1,71	1,3	-	-	-	-
Ерітрея	126	1,84	2,12	1,57	1,13	189	23,07	-	582
Ємен	127	1,72	1,80	1,64	1,7	187	32,41	944,4	1107
Сирія	128	1,57	1,75	1,39	1,13	179	41,57	-	1840
Сомалі	129	1,34	1,43	1,25	2,25	190	20,04	314,6	478

Таблиця А.2

Регіональний рейтинг DOING BUSINESS 2017-18 pp.^{3*}

	Область	Створення підприємства		Одержання дозволів на будівництво		Оформлення земельної ділянки		Приєднання до електромереж		Сплата місцевих податків		Е-сервіси		Сума балів**		Місце у рейтингу		Динаміка
		2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018	
1	Вінницька	13	86	41	53	20	71	16	67	6	35	-	22	96	334	9	1	8
2	Івано-Франківська	15	76	43	57	17	58	16	69	10	37	-	35	101	332	3-4	2	1
3	Житомирська	12	87	35	52	16	50	17	71	9	35	-	18	89	313	14-16	3	13
4	Київ	15	82	38	45	17	66	17	63	10	25	-	30	97	311	6-8	4	4
5	Львівська	15	78	41	47	21	50	16	65	10	33	-	36	103	309	2	5	-3
6	Рівненська	14	84	33	52	14	48	16	68	7	37	-	17	84	306	21	6-7	14
7	Чернігівська	15	86	27	64	15	64	18	54	6	23	-	15	81	306	23	6-7	14
8	Волинська	14	82	37	49	15	52	18	71	10	33	-	18	94	305	11	8	3
9	Кіровоградська	16	83	45	42	16	50	17	67	7	41	-	19	101	302	3-4	9-10	-7
10	Донецька	10	63	43	57	14	56	16	64	6	45	-	17	89	302	14-16	9-10	-6
11	Тернопільська	14	81	40	48	21	42	18	70	7	33	-	27	100	301	5	11	-6
12	Дніпропетровська	13	85	39	46	13	42	15	53	7	25	-	45	87	296	18-19	12	7
13	Полтавська	11	79	40	32	20	63	18	68	8	35	-	17	97	294	6-8	13	-5
14	Миколаївська	14	81	32	47	15	47	17	63	8	37	-	17	86	292	20	14	6
15	Сумська	19	85	43	49	18	40	16	62	11	33	-	19	107	288	1	15	-14
16	Хмельницька	17	81	34	39	13	22	17	62	9	35	-	44	90	283	13	16	3
17	Черкаська	15	78	36	61	12	35	16	54	10	35	-	14	89	277	14-16	17-18	-2
18	Херсонська	14	79	29	42	12	40	18	60	6	37	-	19	79	277	24	17-18	6
19	Закарпатська	12	64	41	51	18	48	17	66	9	29	-	18	97	276	6-8	19	-11
20	Київська	16	79	43	64	12	44	10	45	6	26	-	15	87	273	18-19	20	-2
21	Харківська	13	81	40	39	11	26	16	63	8	45	-	17	88	271	17	21	-4
22	Одеська	14	73	43	42	11	39	17	63	10	35	-	16	95	268	10	22	-12
23	Луганська	8	62	28	38	14	48	16	60	9	27	-	25	75	260	25	23	2
24	Запорізька	16	80	30	38	14	21	14	63	9	25	-	26	83	253	22	24	-2
25	Чернівецька	12	84	47	41	12	21	14	48	7	37	-	16	92	247	12	25	-13

³ Складено автором за даними: Регіональний DOING BUSINESS; Регіональний DOING BUSINESS 2.0. <https://regulation.gov.ua/rating>.

Регіональні особливості розвитку конкурентоспроможності областей Західного регіону України*

Область	Конкурентні переваги	Несприятливі фактори	Рекомендації
Чернівецька	екологічність виробництва; потенціал розвитку туризму; високий рівень освіти	низький рівень використання інтернет-послуг підприємствами; низький рівень доступності висококваліфікованої робочої сили і низька якість дорожньої інфраструктури	проведення програм, спрямованих на навчання в галузі електронних комунікацій та розвиток інтернет-послуг; використання освітнього потенціалу для розвитку інноваційно-технологічних виробництв; поліпшення якості доріг.
Івано-Франківська	високий потенціал для внутрішнього та і зарубіжного туризму; екологічність виробництва та доступність банківських послуг	низький рівень технологій; низький рівень конкуренції в промисловості; високий рівень корупції серед приватних підприємств; низький рівень розвитку дорожньої інфраструктури	боротьба з корупцією в приватному секторі; розвиток програм технологічного виробництва та інвестування в індустрію туризму.
Львівська	високий потенціал розвитку туризму; високий рівень володіння рідною та іноземною мовою; високий рівень освіти та висока якість регіонального виробництва	низький рівень конкурентоспроможності в промисловості; погано організований ринок праці; високий рівень корупції серед приватних підприємств	використання переваг якісної освіти в галузі виробництва і розвитку бізнесу; використання переваг активного туризму для поліпшення інфраструктури та залучення іноземних інвестицій; зниження тиску на малі і середні підприємства; правова боротьба з корупцією.
Рівненська	високий рівень знань рідної та іноземної мови; наявність частково кваліфікованої і некваліфікованої робочої сили; гарний вплив природних умов на ведення бізнесу	низький рівень технологій; низький рівень конкуренції в промисловості; низький потенціал для розвитку туризму і низький рівень освіти.	розвиток високотехнологічних та інноваційних підприємств, залучення іноземних інвестицій, реалізація програм підтримки туризму та освіти, поліпшення інфраструктури і спрощення ведення малого бізнесу.
Тернопільська	високий потенціал розвитку туризму; дуже високий рівень знань рідної мови; високий рівень освіти і висока якість регіонального виробництва.	низький рівень технологій; слабкий інноваційний розвиток бізнесу; активна міграція кваліфікованої робочої сили (в основному молоді з вищою освітою); погано організований ринок праці; високий рівень корупції серед приватних підприємств.	використання переваг якісної освіти в області розвитку бізнесу; використання переваг активного туризму для поліпшення інфраструктури та залучення іноземних інвестицій; зниження тиску на малі та середні підприємства; правова боротьба з корупцією.
Волинська	високий рівень знань рідної мови; висока якість продукції і хороший вплив району розташування на ведення бізнесу.	низький рівень технологій та рівень конкуренції в промисловості; висока бюрократія і тяганина в офісах; погано організований ринок праці.	розвиток високотехнологічних та інноваційних підприємств; залучення іноземних інвестицій; реалізація програм підтримки туризму та освіти, поліпшення інфраструктури і спрощення ведення малого бізнесу; створення сприятливих умов для фермерів і підприємців.
Закарпатська	високий рівень знань іноземних мов; великий туристичний потенціал; висока якість продукції; хороший вплив району розташування на ведення бізнесу	низький технологічний рівень і рівень конкуренції; активна міграція кваліфікованої робочої сили (в основному людей, що виїжджають за кордон); висока кількість некваліфікованих робітників.	залучення іноземних інвестицій; підтримка туризму та освітніх програм; поліпшення інфраструктури, підтримку малого бізнесу; створення сприятливих умов для фермерів; збереження кваліфікованих робітників в регіоні.

*Джерело²³⁸

Додаток Б

Таблиця Б.1

Експорт та імпорт товарів і послуг за містами обласного значення Західного регіону України*

Місто	Експорт товарів				Імпорт товарів				Експорт послуг				Імпорт послуг			
	2012		2017		2012		2017		2012		2017		2012		2017	
	тис. дол. США	Частка міста, %	тис. дол. США	Частка міста, %	тис. дол. США	Частка міста, %	тис. дол. США	Частка міста, %	тис. дол. США	Частка міста, %	тис. дол. США	Частка міста, %	тис. дол. США	Частка міста, %	тис. дол. США	Частка міста, %
Львівська область																
м. Львів	594969,6	44,29	488159,6	30,79	2303729,8	68,29	1093973,7	50,17	109775,6	49,38	185376,4	39,35	61324,7	66,58	31372,0	52,46
м. Борислав	2430,6	0,18	2212,4	0,14	9245,6	0,27	5615,7	0,26	52	0,02	к	к	-	0,00	-	0,00
м. Дрогобич	22730	1,69	20007,9	1,26	21400,8	0,63	21464,4	0,98	10549,3	4,75	27788,6	5,90	1635,1	1,78	2275,6	3,81
м. Моршин	1949,8	0,15	723,7	0,05	965,4	0,03	4048,3	0,19	4053,9	1,82	1170,0	0,25	129,6	0,14	к	к
м. Новий Розділ	26390,5	1,96	30159,8	1,90	22459,2	0,67	28138,3	1,29	10,5	0,00	8358,7	1,77	3,2	0,00	к	к
м. Самбір	12901,1	0,96	12966,5	0,82	9878,7	0,29	9744	0,45	775,2	0,35	2053,9	0,44	30,3	0,03	к	к
м. Стрий	27929	2,08	34502,5	2,18	37831,4	1,12	48637,7	2,23	7427	3,34	8210,9	1,74	105	0,11	155,0	0,26
м. Трускавець	1389,7	0,10	3995	0,25	1829,3	0,05	2462,3	0,11	30073,7	13,53	11029,8	2,34	525,9	0,57	798,8	1,34
м. Червоноград	31539,9	2,35	28144,7	1,78	126072,8	3,74	25266,5	1,16	890,3	0,40	2394,2	0,51	257	0,28	408,7	0,68
Всього в області	1343500	53,76	1585200	39,17	3373500	75,10	2180400	56,84	222300	73,60	471100	52,30	92100	69,50	59800	58,55
Волинська область																
м. Луцьк	252205	41,63	172956	25,09	551779	54,36	886625	66,41	4383,0	8,21	8022,0	12,65	16199,0	57,04	12581,0	50,53
м. Володимир-Волинський	26779	4,42	8654	1,26	24802	2,44	3829	0,29	1854,0	3,47	271,0	0,43	541,0	1,90	к	к
м. Ковель	19763	3,26	21478	3,12	27894	2,75	19394	1,45	2320,0	4,34	2386,0	3,76	685,0	2,41	911,0	3,66
м. Нововолинськ	54681	9,03	65593	9,52	120239	11,85	89872	6,73	3097,0	5,80	2891,0	4,56	4298,0	15,13	2481,0	9,96
Всього в області	605800	58,34	689300	38,98	1015100	71,39	1335000	74,89	53400	21,82	63400	21,40	28400	76,49	24900	64,15
Закарпатська область																
м. Ужгород	91173,9	6,58	121611,4	8,41	311338,1	15,50	113235,2	8,44	6177,5	9,43	36122,4	14,06	3307,1	8,39	814,5	3,72
м. Берегово	295460,2	21,33	85217,5	5,89	286254,5	14,25	52246,2	3,89	1017,1	1,55	10378,9	4,04	497,6	1,26	70,5	0,32
м. Мукачево	219933,4	15,88	369844,6	25,57	207330,5	10,32	359913,4	26,83	11615,1	17,73	63110,6	24,57	4592,7	11,66	3548,4	16,20
м. Хуст	8923,7	0,64	9630,7	0,67	5109,7	0,25	9463,1	0,71	к	к	2884,9	1,12	-	0,00	41,3	0,19
м. Чоп	8895,6	0,64	11567,5	0,80	33462,4	1,67	13169,3	0,98	13788,3	21,05	6156,0	2,40	4477,9	11,37	233,9	1,07
Всього в області	1385100,0	45,08	1446400	41,34	2009100	41,98	1341700	40,85	65500,0	49,77	256900	46,19	39400	32,68	21900	21,50

Івано-Франківська область																
м.Івано-Франківськ	192751,6	23,46	252728,6	37,98	227166,2	23,09	232485,6	36,49	39601,2	67,81	38721,1	70,79	38886,6	70,96	5694,1	35,59
м.Болехів	10845,8	1,32	7590,9	1,14	1125,4	0,11	2083,9	0,33	к	к	к	к	к	к	к	к
м.Бурштин	...	0,00	—	0,00	...	0,00	108,4	0,02	—	0,00	—	0,00	—	0,00	—	0,00
м.Калуш	460874,2	56,10	207861,8	31,24	584645,7	59,43	207917,6	32,63	3279,1	5,61	2653,2	4,85	9011,8	16,44	2829,5	17,68
м.Коломия	8579	1,04	14558,4	2,19	7555,6	0,77	13873,6	2,18	1529,1	2,62	2328,3	4,26	137,1	0,25	к	к
м.Яремче	1397,9	0,17	1311,1	0,20	3940,1	0,40	873,9	0,14	738,1	1,26	849,1	1,55	77,0	0,14	к	к
Всього в області	821500	82,10	665400	72,75	983800	83,80	637200	71,77	58400	77,31	54700	81,45	54800	87,80	16000	53,27
Рівненська область																
м.Рівне	221868,6	44,07	87631,4	22,86	506274,1**	110,37	178656,7	52,36	50748,2	69,23	18332,1	50,64	19027,4	73,46	12522,4	68,43
м.Дубно	16772,9	3,33	27288,6	7,12	24586,4	5,36	19480,4	5,71	к	к	к	к	к	к	145,1	0,79
м.Вараш	1163,5	0,23	к	к	88916,9	19,38	394,2	0,12	459,9	0,63	к	к	к	к	—	0,00
м.Острог	к	к	435,7	0,11	373	0,08	607,2	0,18	—	0,00	—	0,00	к	к	—	0,00
Всього в області	503500	47,63	383300	30,10	458700	135,20	341200	58,36	73300	69,86	36200	50,64	25900	73,46	18300	69,22
Чернівецька область																
м.Чернівці	86570,5	69,31	104790,4	69,95	132205,9	75,59	89523,3	79,08	9173,1	95,55	24821,8	99,2872	2478,9	95,34	1676,9	88,26
м.Новодністровськ	—	0,00	к	к	к	к	263,1	0,23	к	к	—	0,00	—	0,00	—	0,00
Всього в області	124900	69,31	149800	69,95	174900	75,59	113200	79,32	9600	95,55	25000	99,29	2600	95,34	1900	88,26

Примітки:

к – дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України “Про державну статистику” щодо конфіденційності статистичної інформації;

... відомості відсутні;

– явищ не було.

** з урахуванням природного газу.

*Джерело: складено та розраховано за даними⁴

⁴ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця Б.2

Товарна структура зовнішньої торгівлі м.Івано-Франківська у 2012 та 2017 рр. та основні показники її змін*

Назва товарів	Експорт				Швидкість змін, у в.п.	Інтенсивність змін, %	Імпорт				Швидкість змін, у в.п.	Інтенсивність змін, %
	2012		2017				2012		2017			
	тис. дол. США	%	тис. дол. США	%			тис. дол. США	%	тис. дол. США	%		
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	28837,8	15,0	10993,9	4,4	-10,6	38,1	314,9	0,1	0,0	0,0	-0,1	0,0
II. Продукти рослинного походження	7315,8	3,8	61570,4	24,4	20,6	841,6	1177,8	0,5	648,6	0,3	-0,2	55,1
III. Жирн та олії тваринного або рослинного походження	132,6	0,1	669,4	0,3	0,2	504,8	75,8	0,0	28,0	0,0	0,0	36,9
IV. Готові харчові продукти	5671,3	2,9	1710,7	0,7	-2,2	30,2	3916,8	1,8	2904,8	1,3	-0,5	74,2
V. Мінеральні продукти	41,8	0,0	14,8	0,0	0,0	35,4	43,7	0,0	1799,6	0,8	0,8	4118,1
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	17441	9,1	1664,7	0,7	-8,4	9,5	10913,1	4,9	12940,0	5,6	0,7	118,6
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	1257,7	0,7	808,1	0,3	-0,4	64,3	57097,7	25,6	36554,0	15,8	-9,8	64,0
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичищена	12941,5	6,7	3098,2	1,2	-5,5	23,9	123,9	0,1	196,4	0,1	0,0	158,5
IX. Деревина і вироби з деревини	11283,8	5,9	12782,9	5,1	-0,8	113,3	252,8	0,1	1855,0	0,8	0,7	733,8
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	457,9	0,2	455,2	0,2	0,0	99,4	4656,9	2,1	1980,2	0,9	-1,2	42,5
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	3218,6	1,7	2766,9	1,1	-0,6	86,0	16037,1	7,2	10886,2	4,7	-2,5	67,9
XII. Взуття, головні убори, парасолі	0,0	0,0	11,3	0,0	0,0	p/n	1	0,0	4,0	0,0	0,0	400,0
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	18,3	0,0	122,8	0,0	0,0	671,0	3861,5	1,7	5412,6	2,3	0,6	140,2
XIV. Перли природні або культивовані, дорогоцінні або напідорогоцінні каміння	0,0	0,0	2,8	0,0	0,0	p/n	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	1234,7	0,6	639,1	0,3	-0,3	51,8	21330,9	9,5	27069,7	11,7	2,2	126,9
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	98973,9	51,4	151445	59,9	8,5	153,0	88806,8	39,8	114757,3	49,6	9,8	129,2
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плаваючі засоби	294,8	0,2	57,2	0,0	-0,2	19,4	6373,6	2,9	9533,4	4,1	1,2	149,6
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	1339	0,7	753,1	0,3	-0,4	56,2	5348,7	2,4	4200,8	1,8	-0,6	78,5
XX. Різні промислові товари	2190,9	1,1	3162	1,3	0,2	144,3	3066,8	1,4	528,3	0,2	-1,2	17,2

*Джерело: складено та розраховано за даними⁵⁵ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця Б.3

Товарна структура зовнішньої торгівлі м.Чернівці у 2012 та 2017 рр. та основні показники її змін*

Назва товарів	Експорт				Швидкість змін, у в.п.	Інтенсивність змін, %	Імпорт				Швидкість змін, у в.п.	Інтенсивність змін, %
	2012		2017				2012		2017			
	тис. дол. США	%	тис. дол. США	%			тис. дол. США	%	тис. дол. США	%		
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	21,1	0,0	120,6	0,1	0,1	571,6	933	0,7	172,6	0,2	-0,5	18,5
II. Продукти рослинного походження	2517	2,9	25156,4	24,0	21,1	999,5	3165,7	2,4	118,1	0,1	-2,3	3,7
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	11,5	0,0	268	0,3	0,3	2330,4	1,8	0,0	20,6	0,0	0,0	1144,4
IV. Готові харчові продукти	318,9	0,4	11201,2	10,7	10,3	3512,4	5144,7	3,9	2944,9	3,3	-0,6	57,2
V. Мінеральні продукти	4,6	0,0	2,8	0,0	0,0	60,9	591,4	0,4	1580,1	1,8	1,4	267,2
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	4528,9	5,2	2483,3	2,4	-2,8	54,8	5432,9	4,1	4062,0	4,5	0,4	74,8
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	2729,4	3,2	1357,3	1,3	-1,9	49,7	12911,6	9,8	5610,7	6,3	-3,5	43,5
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичищена	-	0,0	803,2	0,8	0,8	p/n	894,3	0,7	195,7	0,2	-0,5	21,9
IX. Деревина і вироби з деревини	4146,1	4,8	10669,5	10,2	5,4	257,3	12346,7	9,3	5734,0	6,4	-2,9	46,4
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	166,7	0,2	139,6	0,1	-0,1	83,7	1609,2	1,2	1298,7	1,5	0,3	80,7
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	23220,7	26,8	18420,9	17,6	-9,2	79,3	56475	42,7	28280,2	31,6	-11,1	50,1
XII. Взуття, головні убори, парасольки	4123,1	4,8	1593,3	1,5	-3,3	38,6	6651,9	5,0	354,6	0,4	-4,6	5,3
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	204,5	0,2	14,7	0,0	-0,2	7,2	823,9	0,6	1204,9	1,3	0,7	146,2
XIV. Перли природні або культивовані, дорогоцінні або напідорогоцінне каміння	-	0,0	0,1	0,0	0,0	p/n	42,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	5135,6	5,9	1160,5	1,1	-4,8	22,6	8863,5	6,7	7051,0	7,9	1,2	79,6
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	30857,1	35,6	20747	19,8	-15,8	67,2	6881,2	5,2	19144,3	21,4	16,2	278,2
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плаваючі засоби	5500	6,4	25,5	0,0	-6,4	0,5	6558,7	5,0	5483,6	6,1	1,1	83,6
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	118,6	0,1	202,8	0,2	0,1	171,0	1534,4	1,2	3835,1	4,3	3,1	249,9
XX. Різні промислові товари	2952,3	3,4	10423,2	9,9	6,5	353,1	1287,2	1,0	2318,7	2,6	1,6	180,1

Примітки: – явищ не було; p/n – розрахунок неможливий.

*Джерело: складено та розраховано за даними⁶⁶ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця Б.4

Товарна структура зовнішньої торгівлі м.Рівне у 2012 та 2017 рр. та основні показники її змін*

Назва товарів	Експорт				Швидкість змін, у в.п.	Інтенсивність змін, %	Імпорт				Швидкість змін, у в.п.	Інтенсивність змін, %
	2012		2017				2012		2017			
	тис. дол. США	%	тис. дол. США	%			тис. дол. США	%	тис. дол. США	%		
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	-	0,0	180,1	0,2	0,2	p/n	7730,5	1,5	3629,4	2,0	0,5	46,9
II. Продукти рослинного походження	12091,2	5,4	24372,3	27,8	22,4	201,6	13383,7	2,7	8369,6	4,7	2,0	62,5
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	380,3	0,2	4176,1	4,8	4,6	1098,2	139,2	0,0	229,2	0,1	0,1	164,6
IV. Готові харчові продукти	6414,8	2,9	1928,6	2,2	-0,7	30,1	2650,7	0,5	5960,2	3,4	2,9	224,9
V. Мінеральні продукти	2129,9	1,0	240,2	0,3	-0,7	11,3	345748,5	68,7	15420,5	8,7	-60,0	4,5
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	142773,0	64,4	13280,0	15,2	-49,2	9,3	14808,7	2,9	62197,6	35,1	32,2	420,0
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	1152,7	0,5	600,0	0,7	0,2	52,1	14232,8	2,8	9566,6	5,4	2,6	67,2
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичищена	198,2	0,1	82,8	0,1	0,0	41,8	11,8	0,0	45,0	0,0	0,0	382,0
IX. Деревина і вироби з деревини	1406,5	0,6	10087,1	11,5	10,9	717,2	1098,6	0,2	533,8	0,3	0,1	48,6
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	218,9	0,1	253,6	0,3	0,2	115,8	1959,8	0,4	2555,4	1,4	1,0	130,4
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	2453,0	1,1	4738,4	5,4	4,3	193,2	5791,6	1,2	6271,8	3,5	2,3	108,3
XII. Взуття, головні убори, парасольки	5,1	0,0	1,5	0,0	0,0	28,5	126,5	0,0	27,6	0,0	0,0	21,8
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	233,8	0,1	112,8	0,1	0,0	48,2	1677,0	0,3	1292,7	0,7	0,4	77,1
XIV. Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напідорогоцінне каміння	7325,2	3,3	3526,8	4,0	0,7	48,1	10082,5	2,0	2691,5	1,5	-0,5	26,7
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	3291,3	1,5	4209,6	4,8	3,3	127,9	21337,2	4,2	3444,3	1,9	-2,3	16,1
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	37961,5	17,1	16050,5	18,3	1,2	42,3	38200,7	7,6	23769,0	13,4	5,8	62,2
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	1777,6	0,8	2543,3	2,9	2,1	143,1	15572,2	3,1	24845,1	14,0	10,9	159,5
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	1765,5	0,8	70,5	0,1	-0,7	4,0	7374,4	1,5	5818,7	3,3	1,8	78,9
XX. Різні промислові товари	290,2	0,1	1158,8	1,3	1,2	399,3	1444,3	0,3	602,3	0,3	0,0	41,7

Примітки: – явищ не було; p/n – розрахунок неможливий.

*Джерело: складено та розраховано за даними⁷⁷ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Додаток В

Таблиця В.1

Структура зовнішньої торгівлі послугами м.Івано-Франківська у 2014 та 2017 рр. та основні показники її змін*

Назва послуг	Експорт				Швидкість змін, у в.п.	Інтенсивність змін, %	Імпорт				Швидкість змін, у в.п.	Інтенсивність змін, %
	2014		2017				2014		2017			
	тис. дол. США	%	тис. дол. США	%			тис. дол. США	%	тис. дол. США	%		
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	13016,4	31,1	28021,7	72,4	41,3	215,3	—	0,0	—	0,0	0,0	р/н
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	226,0	0,5	к	к	р/н	р/н	243,7	1,8	199,7	3,5	1,7	81,9
Транспортні послуги	13109,7	31,3	2463,9	6,4	-24,9	18,8	3757,6	27,6	1211,2	21,3	-6,3	32,2
Послуги, пов'язані з подорожами	5082,6	12,2	5029,9	13,0	0,8	99,0	2679,2	19,7	754,1	13,2	-6,5	28,1
Послуги з будівництва	к	к	к	к	р/н	р/н	—	0,0	к	к	р/н	р/н
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	—	0,0	—	0,0	0,0	р/н	—	0,0	к	к	р/н	р/н
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	—	0,0	—	0,0	0,0	р/н	к	0,0	к	к	р/н	р/н
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	1006,5	2,4	1944,7	5,0	2,6	193,2	3627,1	26,6	к	к	р/н	р/н
Ділові послуги	1193,4	2,9	903,7	2,3	-0,6	75,7	3285,2	24,1	2726,8	47,9	23,8	83,0
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	к	к	к	к	р/н	р/н	к	к	к	к	р/н	р/н

Примітки:

к - дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України "Про державну статистику" щодо конфіденційності статистичної інформації;
– явищ не було;

р/н – розрахунок неможливий.

*Джерело: складено та розраховано за даними⁸

⁸ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця В.2

Структура зовнішньої торгівлі послугами м.Чернівців у 2014 та 2017 рр. та основні показники її змін*

Назва послуг	Експорт				Швидкість змін, у в.п.	Інтенсивність змін, %	Імпорт				Швидкість змін, у в.п.	Інтенсивність змін, %
	2014		2017				2014		2017			
	тис. дол. США	%	тис. дол. США	%			тис. дол. США	%	тис. дол. США	%		
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	5859,2	39,1	8535,8	34,4	-4,7	145,7	-	0,0	-	0,0	0,0	0,0
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	2,8	0,0	-	0,0	0,0	0,0	-	0,0	-	0,0	0,0	0,0
Транспортні послуги	2603,6	17,4	4412,6	17,8	0,4	169,5	498,3	54,8	759,0	45,3	-9,5	152,3
Послуги, пов'язані з подорожами	3510,9	23,5	5813,1	23,4	-0,1	165,6	33,2	3,7	171,3	10,2	6,5	516,0
Послуги з будівництва	-	0,0	-	0,0	0,0	0,0	-	0,0	-	0,0	0,0	0,0
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	-	0,0	-	0,0	0,0	0,0	-	0,0	к	к	р/н	р/н
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	-	0,0	-	0,0	0,0	0,0	13,6	1,5	к	к	р/н	р/н
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	2228,9	14,9	5631,0	22,7	7,8	252,6	1,1	0,1	к	к	р/н	р/н
Ділові послуги	764,0	5,1	429,3	1,7	-3,4	56,2	362,7	39,9	578,5	34,5	-5,4	159,5
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	-	0,0	-	0,0	0,0	0,0	0,5	0,1	-	0,0	-0,1	0,0

Примітки:

к - дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України "Про державну статистику" щодо конфіденційності статистичної інформації;

- явищ не було;

р/н - розрахунок неможливий.

*Джерело: складено та розраховано за даними⁹⁹ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця В.3

Структура зовнішньої торгівлі послугами м.Рівне у 2014 та 2017 рр. та основні показники її змін*

Назва послуг	Експорт				Швидкість змін, у в.п.	Інтенсивність змін, %	Імпорт				Швидкість змін, у в.п.	Інтенсивність змін, %
	2014		2017				2014		2017			
	тис. дол. США	%	тис. дол. США	%			тис. дол. США	%	тис. дол. США	%		
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	595,6	2,7	к	к	р/н	р/н	2322,7	21,1	к	к	р/н	р/н
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	0,4	0,0	к	к	р/н	р/н	1148,2	10,4	1863,3	14,9	4,5	162,3
Транспортні послуги	20639,3	92,9	16797,3	91,6	-1,3	81,4	3781,3	34,3	3741,3	29,9	-4,4	98,9
Послуги, пов'язані з подорожами	265,5	1,2	304,2	1,7	0,5	114,6	3331,2	30,2	4321,1	34,5	4,3	129,7
Послуги з будівництва	—	0,0	к	к	р/н	р/н	—	0,0	—	0,0	0,0	0,0
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	—	0,0	—	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	к	к	р/н	р/н
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	—	0,0	к	к	р/н	р/н	100,7	0,9	17,7	0,1	-0,8	17,6
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	164,3	0,7	217,2	1,2	0,5	132,2	200,1	1,8	21,1	0,2	-1,6	10,5
Ділові послуги	426,9	1,9	к	к	р/н	р/н	142,0	1,3	1636,9	13,1	11,8	1152,7
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	131,5	0,6	—	0,0	-0,6	0,0	—	0,0	—	0,0	0,0	0,0

Примітки:

к - дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України "Про державну статистику" щодо конфіденційності статистичної інформації;

– явищ не було;

р/н – розрахунок неможливий.

*Джерело: складено та розраховано за даними¹⁰¹⁰ Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Характеристика потенціалу міст обласного значення (МОЗ)
Західного регіону України за кількістю юридичних осіб та її зміною у 2016-2018 роках

№ п/п	Назва міста обласного значення	Кількість юридичних осіб станом на 1 січня відповідного року, одиниць				Частка міста в регіоні за кількістю юридичних осіб у відповідному році, %				Темпи зміни частки міста у регіоні за кількістю юридичних осіб за відповідний період, %			
		2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017	2018- 2015
1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Львівська область													
1	Львів	29786	32174	34210	36449	51.58	52.31	53.07	53.94	+1.42	+1.45	+1.64	+4.58
2	Дрогобич	1984	2091	2113	2162	3.44	3.40	3.28	3.20	- 1.16	-3.53	-2.44	-6.98
3	Стрий	1056	1122	1162	1214	1.83	1.82	1.80	1.80	- 0.55	-1.10	0	-1.64
4	Червоноград	1122	1184	1221	1245	1.94	1.93	1.89	1.84	- 0.52	-2.07	-2.65	-5.15
5	Борислав	684	754	753	772	1.18	1.23	1.17	1.14	+4.24	-4.88	-2.56	-3.39
6	Моршин	168	184	187	191	0.30	0.30	0.29	0.28	0	-3.33	-3.45	-6.67
7	Новий розділ	294	306	311	322	0.50	0.50	0.48	0.48	0	-4.00	0	-4.00
8	Самбір	833	856	860	869	1.44	1.39	1.33	1.28	- 3.47	-4.32	-3.76	-11.1
9	Трускавець	877	955	977	989	1.52	1.55	1.52	1.46	+1.97	-1.94	-3.95	-3.95
	Разом по МОЗ об-ті	36 804	39 626	41 794	44 213	63.73	64.43	64.84	65.42	+1.10	+0.63	+0.89	+2.65
	Разом по області	57 750	61 506	64 462	67 578	100,0	100,0	100,0	100,0	×	×	×	×
Волинська область													
1	Луцьк	7489	8080	8601	9148	40.11	41.34	42.40	43.23	+3.07	+2.56	+1.96	+7.78
2	Ковель	980	1024	1035	1140	5.25	5.24	5.10	5.39	-0.19	-2.67	+5.69	+2.67
3	Нововолинськ	787	875	887	913	4.21	4.48	4.37	4.31	+6.41	-2.46	-1.37	+2.38
4	Волод-Волинськ.	497	513	542	575	2.66	2.62	2.67	2.72	-1.50	+1.91	+1.87	+2.26
	Разом по МОЗ об-ті	9753	10 492	11 065	11776	52.23	53.68	54.54	55.65	+2.78	+1.60	+2.04	+6.55
	Разом по області	18673	19547	20288	21159	100,0	100,0	100,0	100,0	×	×	×	×

№ п/п	Назва міста обласного значення	Кількість юридичних осіб станом на 1 січня відповідного року, одиниць				Частка міста за кількістю юридичних осіб в регіоні у відповідному році, %				Темпи зміни частки міста в регіоні за кількістю юридичних осіб за відповідний період, %			
		2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018-2015
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Закарпатська область													
1	Ужгород	5297	5828	6158	6527	26.50	27.78	28.32	29.09	+4.83	+1.94	+2.71	+9.77
2	Мукачево	1644	1767	1891	2018	8.23	8.42	8.69	8.99	+2.31	+3.21	+3.45	+9.24
3	Берегово	815	870	924	956	4.08	4.15	4.25	4.26	+1.72	+2.41	+0.24	+4.41
4	Хуст	651	699	732	764	3.26	3.33	3.37	3.41	+2.15	+1.20	+1.19	+4.60
5	Чол	197	201	210	216	0.98	0.96	0.97	0.96	-2.04	+1.04	-1.03	-2.04
	Разом по МОЗ об-ті	8 604	9 365	9 915	10 481	43.05	44.64	45.60	46.71	+3.69	+2.15	+2.43	+8.50
	Разом по області	19987	20976	21742	22438	100,0	100,0	100,0	100,0	×	×	×	×
Івано-Франківська область													
1	Івано-Франківськ	10292	10964	11202	11699	42.31	42.70	42.10	42.42	+0.92	-1.41	+0.76	+0.26
2	Капуш	1263	1322	1391	1401	5.19	5.15	5.23	5.08	-0.77	+1.55	-2.87	-2.12
3	Коломия	1576	1683	1811	1871	6.48	6.55	6.81	6.79	+1.08	+3.97	-0.29	+4.78
4	Болехів	238	241	255	260	0.98	0.94	0.96	0.94	-4.08	+2.13	-2.08	-4.08
5	Бурштин	238	252	265	271	0.98	0.98	0.99	0.98	0	+1.02	-1.01	0
6	Яремче	394	436	459	479	1.62	1.70	1.73	1.74	+4.94	+1.76	+0.57	+7.41
	Разом по МОЗ об-ті	14 001	14 898	15 383	15 981	57.56	58.02	57.82	57.95	+0.80	-0.34	+0.22	+0.67
	Разом по області	24326	25679	26607	27577	100,0	100,0	100,0	100,0	×	×	×	×
Рівненська область													
1	Рівне	8534	9303	9811	10336	43.88	45.30	46.23	46.89	+3.24	+2.05	+1.43	+6.86
2	Дубно	684	698	703	738	3.52	3.40	3.31	3.35	-3.41	-2.65	+1.21	-4.83
3	Вараш	344	385	396	404	1.77	1.87	1.87	1.83	+5.64	0	-2.14	+3.39
4	Острог	337	359	360	363	1.73	1.75	1.70	1.65	+1.16	-2.86	-2.94	-4.62
	Разом по МОЗ об-ті	9 899	10 745	11 270	11 841	50.90	52.32	53.11	53.72	+2.79	+1.15	+1.51	+5.54
	Разом по області	19446	20538	21219	22041	100,0	100,0	100,0	100,0	×	×	×	×

№ п/п	Назва міста обласного значення	Кількість юридичних осіб станом на 1 січня відповідного року, одиниць				Частка міста за кількістю юридичних осіб в регіоні у відповідному році, %				Темпи зміни частки міста в регіоні за кількістю юридичних осіб за відповідний період, %			
		2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2016/2015	2017/2016	2018/2017	2018-2015
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Тернопільська область													
1	Тернопіль	7726	8220	8580	9009	40.09	40.96	41.65	42.16	+2.17	+1.68	+1.22	+5.16
2	Бережани	x	497	501	509	x	2.48	2.43	2.38	0	-2.02	-2.06	-4.03
3	Кременець	x	331	352	376	x	1.64	1.71	1.76	0	+4.27	+2.92	+7.32
4	Чортків	498	525	505	509	2.58	2.62	2.45	2.38	+1.55	-6.49	-2.86	-7.75
	Разом по МОЗ об-ті	8 224	9 573	9938	10 403	42.67	47.70	48.24	48.68	+2.13	+1.13	+0.91	+4.04
	Разом по області	19271	20070	20601	21367	100,0	100,0	100,0	100,0	x	x	x	x
Чернівецька область													
1	Чернівці	7782	7981	8176	8171	52.91	52.70	53.21	53.04	-0.40	+0.97	-0.31	+0.24
2	Новодністровськ	236	235	243	249	1.60	1.55	1.58	1.62	-3.12	+1.94	+2.53	+1.25
	Разом по МОЗ об-ті	8 018	8 216	8 419	8 420	54.51	54.25	54.79	54.66	-0.48	+1.00	-0.24	+0.28
	Разом по області	14 709	15 143	15 365	15 405	100,0	100,0	100,0	100,0	x	x	x	x
В С Б О Г О													
	По МОЗ Зах. р-у	95 303	102 915	107 784	113 115	54.72	56.10	56.64	57.25	+2.52	+0.96	+1.08	+4.62
	По Зах. р-ну всього	174 162	183 459	190 284	197 565	100,0	100,0	100,0	100,0	x	x	x	x
	Довідково по Україні	1121347	1185071	1235024	1298435	x	x	x	x	x	x	x	x

*Джерело: складено та розраховано за даними¹¹

¹¹ Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
Головного управління статистики у Львівській області. http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/edproy/data_e1.php?year=
Головного управління статистики у Волинській області. <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>
Головного управління статистики у Закарпатській області. <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/edprou/edrpou.html>
Головного управління статистики у Івано-Франківській області. <http://www.ifstat.gov.ua/>
Головного управління статистики у Рівненській області. <http://www.rv.ukrstat.gov.ua/>
Головного управління статистики у Тернопільській області. <http://www.te.ukrstat.gov.ua/files/EDR/>
Головного управління статистики у Чернівецькій області. <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>

Додаток Д

Таблиця Д.1

Показники якості життя міст обласного значення Львівської області (залежні змінні)*

Рік	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарним у джерелами забруднення у розрахунку на 1 км ² , т	Утворення відходів, т на 1 км ²	Середньомісячна заробітна плата, дол. США	Середньоблікова кількість штатних працівників, осіб	Кількість зареєстрованих безробітних, осіб	Забезпеченість населення житлом (загальна площа житла у розрахунку на одного мешканця, м ²)	Рівень обладнання загальної площі житлового фонду гарячим водопостачанням (на кінець року, %)	Рівень обладнання загальної площі житлового фонду каналізацією (на кінець року, %)	Щільність наявного населення, осіб на 1 км ²	Середньорічна кількість населення, тис. осіб	Коефіцієнт смертності (кількість померлих на 1000 осіб населення)	Коефіцієнт народжуваності (кількість живонароджених на 1000 осіб населення)	Кількість лікарів на 10 тис. населення
м. Борислав													
2012	12,8	322,8	319,00	6546	693	25,0	43,8	70,2	977,4	37,1	12,8	12,4	54
2013	12,9	315,6	351,95	6136	645	25,0	43,9	70,5	977,6	37,1	13	11,2	61
2014	12,4	672,8	216,72	5956	872	25,6	43,2	69,7	976,2	37	14,9	11,2	63
2015	12,9	296,7	163,08	5837	887	26,1	43,5	70,2	971,1	36,8	14,3	11,0	62
2016	16,3	61,0	172,85	5431	526	26,2	41,9	70,0	964,4	36,5	14,1	10,3	61
2017	17,1	92,2	224,90	5293	512	26,5	45,8	70,4	958,8	36,3	14,7	10,1	60
2018	8,8	38,3	268,66	5558	338	27,4	51,2	72,8	950,0	36,1	13,8	8,0	55
м. Дрогобич													
2012	12,7	478,7	270,24	18996	842	20,1	59,4	85,5	2 180,6	98,1	10,5	10,3	56
2013	24,1	583,5	286,99	18521	963	20,2	59	85,4	2 179,4	98,0	10,0	9,4	52
2014	17,5	513,7	164,73	17697	948	20,3	74,7	84,3	2 174,5	97,8	11,0	10,2	52
2015	16,7	461,6	123,06	16205	919	20,6	76,3	84,6	2 171,1	97,7	10,9	9,4	53

Продовження табл. Д.1

Рік	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2016	18,3	697,1	131,44	16424	447	21,1	74,7	85,7	2 168,30	97,6	10,8	8,4	53
2017	20,7	370,6	185,31	16350	507	21,2	75	85,7	2 168,00	97,4	11,1	7,8	52
2018	20,4	332,8	227,94	14904	391	21,4	77	85,7	2 159,10	97,1	10,4	7,3	46
м. Львів													
2012	10,2	1939,9	345,64	269608	3634	19,4	88,7	97,8	4 433,50	758,6	10,6	10,6	112
2013	9,3	1120,6	376,00	258416	4724	19,6	91,2	98,0	4 439,00	758,7	10,6	10,4	110
2014	9,5	1400,4	213,02	251058	5671	21,0	92,4	97,5	4 434,90	758,7	11,1	10,8	108
2015	15,0	1334,0	164,91	244835	5237	20,5	91,2	97,3	4 439,20	758,7	11,4	10,1	106
2016	10,2	1270,3	186,25	239915	3845	20,6	90,4	97,7	4 435,10	758,4	11,1	9,8	109
2017	23,4	2467,7	244,16	232068	3436	21,6	90,8	98,0	4 435,50	758,2	11,2	9,4	109
2018	11,8	1043,6	310,45	239477	3509	22,4	96,1	98,0	4 432,10	758,0	11,5	8,9	106
м. Моршин													
2012	28,4	65,5	302,19	3 742	75	25,7	81,1	81,4	3 032,00	6,0	10,1	12,8	334
2013	24,7	58,0	318,19	3 679	185	25,9	80,1	81,2	3 018,50	6,0	12,0	8,9	298
2014	16,6	89,5	174,87	3 761	169	26,9	78,7	79,9	3 006,50	6,0	15,8	13,4	78
2015	22,1	66,0	115,72	3 609	175	28,1	54,7	80,7	3 000,00	6,0	14,3	8,8	73
2016	12,4	57,5	139,79	2 868	197	29,9	80,2	80,4	2 963,00	5,9	11,4	10,3	62
2017	23,5	231,1	201,90	2 885	106	30,3	80,9	83,3	2 937,00	5,8	15,1	9,5	60
2018	16,3	195,6	271,05	2 727	60	30,5	81,0	83,2	2 913,00	5,8	13,7	7,2	61
м. Новий Розділ													
2012	28,8	345,6	262,62	4 163	568	17,5	95,3	97,1	1 307,50	28,8	8,3	9,2	38
2013	42,8	333,9	297,59	4 187	648	17,4	95,4	97,1	1 309,00	28,8	8,5	11,2	36
2014	34,7	8,8	182,88	4 089	756	17,9	95,6	96,9	1 312,50	28,8	8,9	9,7	36
2015	42,2	21,4	155,17	4 200	559	17,9	94,9	96,9	1 309,10	28,8	8,2	8,9	36
2016	41,5	25,9	167,41	3 843	450	18,1	94,9	96,9	1 306,60	28,7	8,9	9,3	33
2017	41,5	30,5	226,81	3 617	318	19	95,1	97	1 307,90	28,77	8,5	7,2	34
2018	26,8	46,5	306,72	3 838	313	19,1	96,2	97	1 304,00	28,68	9,7	7,4	32

Рік	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
м. Самбір													
2012	1,5	391,9	281,45	9 082	529	25,0	53,7	72,1	2 333,00	34,9	12,0	10,5	76
2013	1,2	522,8	303,13	8 730	1228	25,1	53,9	72,2	2 326,60	34,9	11,7	10,4	81
2014	0,9	345,1	175,92	8 509	1281	25,7	53,6	71,9	2 325,30	35,0	12,3	11,1	81
2015	3,1	491,9	141,41	7 706	1154	25,9	50,3	72,6	2 340,00	35,0	11,7	9,3	81
2016	4,8	714,0	148,39	7 801	1074	25,9	49,9	72,7	2 335,10	35,0	11,0	10,5	79
2017	4,1	849,9	199,29	6 919	871	26,4	49,5	73,3	2 331,30	34,9	11,2	9,2	73
2018	4,1	826,8	256,98	6 312	813	26,6	50,2	74,0	2 323,90	34,8	12,8	8,5	69
м. Стрий													
2012	23,8	387,9	338,38	13635	513	18,5	84,1	91,6	3 538,00	60,1	10,2	10,2	62
2013	22,6	996,1	331,30	14001	915	18,7	83,6	91,1	3 536,80	60,0	11,9	10,2	61
2014	204,7	739,1	192,05	13672	862	19,0	67,4	92,0	3 519,70	59,8	12,3	10,6	61
2015	133,7	476,8	148,57	11432	852	18,9	73,4	91,3	3 505,90	59,5	11,4	9,9	60
2016	20,6	234,6	167,24	10558	608	19,1	77,1	91,2	3 495,60	59,4	11,3	10,2	59
2017	30,4	498,4	280,45	11708	525	19,8	77,8	92,4	3 489,70	59,3	10,6	8,5	54
2018	34,8	406,8	298,80	10574	563	20,4	78,0	95,3	3 476,40	59,1	11,9	8,5	48
м. Трускавець													
2012	5,5	57,0	213,83	12 002	256	22,6	85,6	97,4	3 702,90	29,6	10,5	9,9	143
2013	5,0	86,0	234,55	11 837	200	22,9	85,9	97,4	3 689,50	29,5	10,5	10,9	189
2014	3,8	47,9	120,95	10 886	228	24,5	90,9	96,5	3 673,30	29,3	10,4	10,0	187
2015	4,9	87,0	96,76	9 200	299	24,6	91,2	96,5	3 662,50	29,1	11,3	8,6	119
2016	2,7	28,3	111,70	8 516	163	30,4	76,2	97,2	3 622,80	28,9	11,7	10,0	107
2017	4,8	65,3	158,59	8 091	109	26,9	88,0	97,3	3 608,40	28,8	11,5	8,2	75
2018	4,3	62,7	199,20	8 177	112	27,1	92,0	97,5	3 599,00	28,8	11,3	7,0	79
м. Червоноград													
2012	726,9	17608,7	354,01	16 843	553	18,1	93,0	96,2	3 939,30	82,6	12,2	10,5	42
2013	707,8	15931,8	398,94	16 248	614	18,1	91,7	96,3	3 924,70	82,4	11,8	11,0	41

Продовження табл. Д.1

Рік	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2014	684,1	16691,7	221,90	15 770	748	18,8	89,9	95,4	3 920,20	82,2	11,9	11,4	42
2015	590,8	14092,9	155,00	14 421	876	19,0	89,8	95,5	3 909,50	81,9	12,2	10,1	41
2016	564,2	10960,2	160,31	14 599	646	19,4	89,2	95,5	3 889,10	81,5	12,0	9,6	41
2017	634,6	11755,4	216,50	13 552	503	19,4	90,2	96,3	3 874,10	81,1	11,6	8,2	38
2018	664,7	10914,4	296,21	12 579	374	19,5	93,1	96,3	3 853,80	80,9	12,6	7,3	34

*Джерело: складено та розраховано за даними Головного управління статистики у Львівській області¹²

¹² Довкілля Львівщини. Статистичний збірник. Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2013. 115 с.; Довкілля Львівської області. 2017. Статистичний збірник. Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2018. 128 с.; Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення у розрахунку на 1 кв. км, т, 2018. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/mrps/m24A02.htm; Основні показники поводження з відходами I-IV класів небезпеки. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/varval.asp?ma=24A0201; Середньомісячна номінальна заробітна плата. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/varval.asp; Середньооблікова кількість зареєстрованих у державній службі зайнятості. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/varval.asp?ma=18A01_03; Кількість безробітних у населенні житлового фонду. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/varval.asp?ma=18A02_051; Рівень обладнання загальної площі житлового фонду. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/varval.asp?ma=07A01_03; Населення Львівської області. 2017. Демографічний щорічник. Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2018. 121 с.; Населення Львівської області. 2012. Демографічний щорічник. Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2013. 100 с.; Розподіл наявного населення за типом місцевості. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/varval.asp?ma=19A00201_012_046&i=19A0201; Територія і цільність населення. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/varval.asp?ma=19A01_021&i=19A01_021; Кількість живонароджених, померлих і природний приріст (скорочення) населення. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/varval.asp?ma=19A0301_011&ti=19A0301_011; Медичні кадри закладів охорони здоров'я. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/varval.asp?ma=23A0101_02&i=23A0101_02

Таблиця Д.2

Показники структурних змін в економіці міст обласного значення Львівської області (незалежні змінні)

Рік	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) на одну особу, дол. США	Капітальні інвестиції у розрахунку на 1000 осіб	Частка інвестицій у житлове будівництво у загальному обсязі капітальних інвестицій, %	Частка інвестицій на охорону довкілля у загальному обсязі капітальних інвестицій, %	Кількість підприємств на 10 тис. населення, одиниць	Частка працівників малих підприємств (МП) в загальній кількості зайнятих на підприємствах, %	Частка МП в загальній кількості підприємств, %	Частка продукції МП у загальних обсягах реалізованої продукції підприємств, %	Кількість великих і середніх підприємств (ВСП) на 10 тис. населення, одиниць	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) ВСП, млрд грн	Прийняття в експлуатацію житла (м ² на 1000 осіб)	Індекси фізичного обсягу роздрібного товарообороту підприємств, % до попереднього року	Обсяг оптового товарообороту, млн грн	Обсяг реалізованих послуг, млн грн
м. Борислав														
2012	140,6	3227,6	45,6	0,27	58	62,2	95,3	58,1	3	0,18	477,4	106,5	134,3	46,6
2013	144,1	3037,3	48,3	0,01	72	58,5	95,8	50,6	3	0,23	362,6	102,5	110,2	56,6
2014	139,7	2151,7	53,9	0,86	70	59,9	96,1	58,4	3	0,18	313,1	99,8	130,8	65,2
2015	121,8	4459,0	38,4	0,06	70	55,7	95,7	55,4	3	0,26	403,2	93,5	172,4	864,5
2016	116,2	2558,0	38,6	0,20	46	57,0	94,1	52,8	3	0,31	147,7	96,8	190,3	129,4
2017	112,2	4191,2	23,4	0,09	51	56,8	95,1	53,0	2	0,33	196,2	109,5	180,6	166,8
2018	48,1	6261,4	27,6	0,07	54	40,6	94,3	51,8	3	0,48	278,5	112,7	258,7	195,3
м. Дрогобич														
2012	254,4	1953,2	36,2	23	60	35,9	94,9	9,8	3	3,86	179,5	106,4	491	392,4
2013	271,3	1680,0	37,4	25,2	66	34,4	95,4	10,1	3	4,24	160,2	108,3	301,9	316,4
2014	252,5	1 330,5	48,3	34,7	61	34,4	95,2	8,4	3	4,83	167,3	96,8	199,1	534,7

Продовження табл. Д.2

Рік	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
2015	229,4	1 597,8	45,1	31,8	61	31,9	95,1	12,6	3	3,97	145,4	82,5	144,6	824,5
2016	179,4	3 299,3	16,8	17,3	50	34,0	94,8	30,4	2	2,12	175,3	101,3	207,6	920,9
2017	182	3 693,0	16,1	13,8	53	32,3	95,0	21,2	2	3,02	138,2	101,9	219,8	1056,6
2018	187,1	3 132,3	20,7	20,2	56	30,3	94,4	27,1	3	3,03	126,7	112,6	293	1385,7
м. Львів														
2012	1 077,3	8 710,8	13,0	2,6	127	26,5	94,7	16,8	7	75,89	272,3	103,5	34120,3	8 935,4
2013	1 059,1	7 364,8	17,7	4,7	136	26,7	95,3	16,9	6	74,85	251,9	97	32881,2	8917,0
2014	1 039,4	6 847,0	28,9	4,83	134	26,5	95,5	17,8	6	82,61	427,4	98,9	35458,1	12417,1
2015	751,4	8 920,1	29,8	3,5	135	26,6	95,7	23,5	6	89,41	653,3	91,5	27627,2	20078,1
2016	718,9	12 958,2	24,7	3,3	114	33,3	94,9	25,4	5	95,46	562	110,6	26038,6	16985,2
2017	468,7	16 081,6	20,7	4,2	133	34,5	95,3	26,2	6	118,59	665,4	115,5	30958,4	20971,1
2018	528,0	17 583,8	20,1	4,65	145	31,7	95,1	23,6	7	171,77	554,7	112	45420,7	24531,9
м. Моршин														
2012	241,2	12 322,2	8,2	1,37	73	7,9	81,8	3,7	13	0,85	433,3	104,2	135,3	227,7
2013	243,2	22 594,2	4,3	0,47	98	8,8	86,4	6,3	13	0,90	340,4	120,1	168,9	209,3
2014	244,5	16 202,0	28,6	0,76	105	9,6	88,8	5,9	12	0,87	761,5	91,5	261,8	172,7
2015	124,5	18 047,0	40,0	0,5	116	9,1	86,9	5,4	15	1,04	2349,4	100,3	242,9	177,4
2016	90,8	37 153,9	5,5	0,8	90	11,5	84,9	7,4	14	1,20	1513,1	116,8	288,3	216,7
2017	85,0	32 597,0	2,6	2,9	101	13,2	86,4	5,9	14	1,45	469,2	104,9	402,8	277,2
2018	73,0	37 830,5	1,8	1,79	105	11,8	86,8	4,2	14	1,84	48,4	103,6	401,2	321,0
м. Новий Розділ														
2012	213,1	4 447,0	2,2	6,2	40	21,1	92,1	13,2	3	0,37	18,2	102,6	12,8	19,5
2013	254,0	2 654,7	0	3,1	40	18,2	93,9	9,3	2	0,60	0	107,4	6,8	23,6
2014	319,3	2 063,7	0,6	31,0	38	15,2	93,7	12,8	2	0,59	4,8	101,4	4,5	71,9
2015	272,3	3 343,3	0,6	7,2	35	15,9	94,1	7,2	2	1,07	21,5	83,9	16,8	63,4
2016	246,0	9 578,4	0	6,6	28	15,5	91,2	9,6	3	1,04	0	124,5	7,3	57,3
2017	224,9	2 916,4	0,5	11,8	31	17,0	93,2	13,3	2	1,34	0	93,6	8,8	84,0
2018	255,7	9 578,4	0,4	0,61	34	15,9	93,8	10,1	2	2,19	18,7	114,5	12,7	102,7

Рік	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
м. Самбір														
2012	351,2	1 918,2	71,7	0	60	39,1	93,7	34,3	4	0,24	416	98,8	25,4	164,2
2013	392,2	2 281,7	62,9	0	61	39,6	93,9	35,6	3	0,25	360,2	88	19,3	169,8
2014	414,7	1 845,2	62,1	0	61	39,7	94,3	34,8	4	0,28	340	106,2	8,9	140,0
2015	247,8	2 331,9	53,5	0	60	39,2	94,3	41,0	3	0,37	306,8	73,1	9,3	216,9
2016	176,9	1 903,7	43,7	0,23	52	35,9	92,9	16,6	4	0,74	99,2	106,5	13,8	71,8
2017	178	2 750,3	44,6	0,16	56	37,3	93,8	22,9	3	0,75	104,2	97,9	18	241,5
2018	203,1	5 189,8	17,6	0,28	56	31,4	93,3	41,5	4	0,65	90,9	116,4	34,9	321,2
м. Стрий														
2012	291,4	2 155,1	13,5	0,17	52	30,3	91,9	25,4	4	0,90	66,5	101,9	147,3	313,8
2013	321,3	1 774,4	15,3	0,44	58	30,2	92,5	27,4	4	0,79	88,4	123,8	224,6	284,8
2014	326,9	2 288,4	31,8	1,3	59	35,1	94,3	28,4	3	0,88	116,8	94	88,9	289,9
2015	319,4	3 602,6	27,4	0,54	59	36,4	94,5	34,2	3	1,15	272,3	83,9	205,6	398,8
2016	307	2 742,0	12,9	0,09	50	40,2	93,6	40,9	3	1,06	389,8	103,3	297,9	157,0
2017	303,3	4 755,7	17,8	0,13	55	35,6	93,5	41,9	3	1,30	434,4	112,4	516,8	482,7
2018	314,8	5 041,5	20,3	0,17	57	32,1	94,1	48,5	3	1,46	281	109	459,3	684,8
м. Трускавець														
2012	1 202,9	14 606,1	6,2	0,08	120	22,7	93,2	26,3	8	0,89	282,6	107,2	79,8	1 025,3
2013	1 214,6	5 527,7	18,8	0,21	136	21,1	94,5	18,4	7	1,10	402,3	107,2	55,3	1 107,1
2014	1 719,4	8 451,4	42	0,14	130	20,3	93,9	24,0	8	0,89	557,2	87,6	58,3	872,4
2015	1 604,4	12 278,9	25,3	0,04	133	22,7	93,8	26,5	8	0,97	665	90,2	60,6	1 091,6
2016	1 572,7	11 735,6	16,3	0,04	101	28,1	92,5	33,4	7	1,13	365,6	101	94,5	1 279,1
2017	1 580,1	11 479,3	25	0,05	111	25,9	93,1	29,1	7	1,31	696,1	118	90,9	1 618,1
2018	1 587,9	9 946,0	3,6	0,05	123	20,7	92,6	24,3	9	2,06	509,1	104,5	107,7	1 774,8
м. Червоноград														
2012	76,7	2 227,8	11,6	14,1	43	29,4	92,9	30,2	3	1,55	177,7	96,1	926,3	182,0
2013	75,4	2 240,9	10,9	10,96	45	30,6	94,3	46,1	3	0,95	59,1	109,7	762,4	153,0

Продовження табл. Д.2

Рік	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
2014	82,0	1 536,3	15,3	24,4	45	29,9	94,5	44,7	3	0,99	69,6	97,0	565,9	179,3
2015	84,2	2 847,0	12,2	14,8	45	27,9	94,3	30,7	2	1,79	125,8	77,2	543,8	205,4
2016	89,0	2 099,6	2,9	20,5	39	26,7	92,8	29,0	3	1,92	3,4	92,8	520,5	230,9
2017	85,3	2 307,7	4,3	21,5	43	29,9	93,7	34,6	2	2,26	112,1	102,1	754,5	270,8
2018	86,8	2 689,7	5,9	23,3	45	27,3	93,9	42,5	3	2,24	17,6	99,8	1156,1	351,6

*Джерело: складено та розраховано за даними Головного управління статистики у Львівській області¹³

¹³ Інвестиції у Львівській області у 2017 р. Статистичний збірник. Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2018. 119 с.; Капітальні інвестиції у містах та районах. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/varval.asp?ma=06A0101_061&ti=06A0101_061; Прямі іноземні інвестиції у міста та районах. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/varval.asp?ma=06A0104_05&ti=06A0104_05; Діяльність суб'єктів господарювання Львівщини у 2012 р. Статистичний збірник. Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2013. 119 с.; Діяльність суб'єктів господарювання Львівської області. 2017. Статистичний збірник. Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2018. 149 с.; Основні структурні показники діяльності підприємств-юридичних осіб за містами та районами. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/varval.asp?ma=14A01_03&ti=14A01_03; Прийняття в експлуатацію нового житла у містах та районах. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/varval.asp?ma=05A02_02&ti=05A02_02; Оптовий товарооборот підприємств за містами та районами. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/varval.asp?ma=12A0101_02&ti=12A0101_02; Роздрібний товарооборот підприємств за містами та районами. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/varval.asp?ma=12A0102_02&ti=12A0102_02; Обсяг реалізованих послуг у містах та районах. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/varval.asp?ma=12A18_03&ti=12A18_03.

Підписано до друку 25.02.2020 р.
Папір ксероксний. Друк на різнографі.
Гарнітура "Arial" Умов. друк. арк. 16,4.
Наклад 100 прим. Зам.№8
Друк: ПП "Арал" Свідоцтво: серія А01 №21230 від 18.06.2007 р.
Державна реєстрація 09.09.1998 р.

м.Львів, вул. Козельницька, 4 Тел: (050) 371-62-80